STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03669

HIMEL UN ERD

Sholem Asch

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום אש

געזאמלטע שריפטן

דריטער באנד

פֿארלאג „קולטור-ליגע“ ווארשע

שלום אש

הימעל און ערד

פארלאג „קולטור-ליגע" ווארשע

קויפן און פארקויפן דאָס דאָזיקע בוך
אין אמעריקע איז לחלוטין פארבאָטן

ווארשע 1926

COPYRYGHT BI SHOLOM ASZ
NEW YORK 1921

SZ. ASZ — SZRIFTEN

Wyd. „Kultur-Liga“ Leszno 40

Druk. „Di Welt“ Warszawa Nowolipie 7

יודישעם

דער פערבארגענער בחור

(א מעשה פון פוילישע רביים)

(געווידמעט דעם אנדענקען פון י. ל. פרץ)

שוין פון קינדהייט אָן איז דער קליינער יואל אויסגעוואקסען גאָר ניט צו דענקען וועגען דער וועלט, אין וועלכער ער איז אריינגעפאלען. נור פארצובערייטען זיך פאר דעם אייביגען לעבען פון יענער וועלט — צו וועלכער ער וועט געהן. דער פאָטער האט איהם געלערענט, אז די וועלט איז נאָר א „פאָדער־הויז" צום פאלאץ און האָט נאָר אויף אזוי פיעל א בעדייטונג אויף וויפיעל מען גרייט זיך דאָ אָן פאר דער צווייטער וועלט. און יואל האָט פון קינדהייט אָן בעטראכט זיין געבאָרען ווערען אלס א שטאַרבען פאר דער אייביגקייט, און זיין אָבשטאַרבען — אלס צוריק געבאָרען ווערען.

און ווירקליך האָט ער ווייניג וואָס געקענט געפינען אויף דער וועלט עפּעס אזעלכעס, צוליעב וואָס עס האָט זיך געלוינט געבאָרען צו ווערען. ביים פאָטער זיינעם האָט דאָס אָנהאלטען דאָס לעבען אויף דער וועלט אויסגעזעהן אזוי ניט וויכטיג, אז ער האָט עס איבערגעגעבען צו רער מוטער. די מוטער האָט געצויגען פרנסה פון אן אָרימען שניט־שטענדער, וואָס זי האָט געהאלטען אויפ'ן מארק. זומער, אין די היצען, ווינטער אין די קעלטען, איז די מאמע געשטאנען ביים שטענדער און פערקויפט די אָרימע פויערטעס לייווענט אויף א העמד, ציץ אויף א קליידעל. אז זי איז אהיים געקומען אויף דער נאכט, האָט זי אבגעקאכט א פאר קארטאפעלס, אדער קליסקעלאך. און פון דעם איין

מאָל אין טאָג מאָהלצייט האָט די פאמיליע זיך ערנעהרט דעם גאנצען טאָג. דער פאטער איז געזעסען אין שטיבעל און האט געהאלטען אין איין אַנגרייטען עשירות — פאר יענער וועלט.

ווען יואל איז נאך געווען א קינד, פלעגט ער זיצען ביי דער מאמען אויפ'ן שוים אין מארק, און געזעהן און מיטגעלעבט דער מאמעס וואַ־בעדיג, צי־וועלטיג לעבען. נור זיגט דער טאטע האָט איהם מיטגענומען מיט זיך אין שטיבעל אריין און האט אנגעהויבען צו לערנען מיט איהם די הייליגע ספרים, האט יואל געקראגען יענע וועלט.

און ווי רייכער און הערליכער איז געווען יענע וועלט געגען דער וועלט! דער הימעל האט זיך אויפגעעפענט פאר איהם, און ער האט געזעהן די שכינה אין איהר גלאנץ. די מלאכים און שרפים, די הייליגע נשמות אין אייביגען גן־עדן. אויף גאלדענע שטוהלען זיצען אין וויים־בלאָהען בעוועבטען וואָלקען־חלול די צדיקים, בעגאָסען אין הערליכען ליכט, און דער רבונו של עולם לערנט מיט זיי תורה. ער האָט דערהערט דאָס געזאנג פון די הימלען, ער האט געזעהן דאָס אייביגע שבת־ליכט, וואָס איז אויסגעגאָסען איבער דער צווייטער וועלט, דאָס שטילקייט און די שלמות פון מענשען, וואָס איז אויסגעטהאָן פון יעדער שוואכקייט, וואָס בעדאַרף גאָר ניט, נאָר דאָס שטילע געזאנג און די מנוחת פון שבת... וואו ער האָט זיך אומגעקוקט האָט ער געטראָפען א הייליגען. אָט זעהט ער די אבות, ווי זיי לעבען דאָס לעבען פון חומש; אָט איז משה רבינו, ווי ער פיהרט די אידען און לערנט מיט זיי פון די לוחות די סודות פון דער תורה, און אין אַ אנדער ווינקעל זעהט ער דוד המלך, מיט דער פייערדיגע הארפע אין דער האנד, און ארום איהם די לוים, וועלכע זינגען אוים די קאפיטלאך פון תהלים. אָט זעהט ער ווי רבי פיהרט זיין ישיבה פון תנאים און אמוראים, אלע הייליגע, פון וועלכע ער האָט נאָר געהערט, און פערבאָרגענע צדיקים, וואס זיינען אוועק פון דער וועלט פערהילט אין זייער צניעות, אלע האָבען זיך געפונען אויף יענער וועלט. און ווי האָט זיך געקענט פערגלייכען געגען די אלע הערליכקייטען דער מאמע'ס ארים שטיבעל, מיט די קליסקעס אין אבענד, אפילו שוין דער יריד מיט די שיכור'ע גוים?

אודאי האָט ער אויף דער מאמען רחמנות געהאט, וואס איהר איז געווען בעשעהרט דער ביטערער מזל צו טראגען די זארגען פון דער

וועלט. און די פרנסה קומט ניט אָן גרינג. ער האָט געהערט אין די ווינטער נעכט דער מאַמע'ס קרעכצען. און זומער איז דער מאַמע'ס פּנים געווען אָבגעברענט און עס האָט זיך געשיילט, און די מאַמע האָט עס געשמירט מיט אַ זאַלב און האָט געשריען פון יסורים. און האָט ער וואָס געבעטען ביי גאָט פאַר זיך אויף דער וועלט — זיינען עס געווען כחות, אַז ער זאָל קענען העלפען דער מאַמען טראָגען די פּעקלעך שניט־סחורה אין גאַס אריין. ער האָט זיך געדונגען יעדען פריה־מאָרגען און אָבענד מיט דער מאַמען איבער'ן וועג פון שטוב אין מארק אריין: די מאַמע האָט גע'טענה'ט, אַז ער האָט קיין כח ניט צו טראָגען די פּעקלעך און יואל האָט געוואָלט דער מאַמען איבערצייגען, אַז ער קען שלעפען אפילו די ברעטער אויך. דער רבונו של עולם האָט איהם טאַקע די כחות צוגעשטעלט יעדען פריה־מאָרגען און יעדען אָבענד וואָס ער האָט גענדארפט פאַר דער מאַמע'ס פּעקלעך. און יואל האָט ניט בעדויערט דער מאַמען, וואָס זי גרייט זיך גאַר ניט אָן פאַר יענער וועלט. ער האָט געוואוסט — און די מאַמע האָט עס אויך געוואוסט — אַז איהר טהייל אין טאַטען'ס לערנען און אין זוהן'ס לערנען איז געזיכערט, אַז זי האָט שוין דורך זיי איהר חלק אויף יענער וועלט. כאָטש זי בעשעפטיגט זיך מיט זאַכען פון ד ע ר וועלט. בעדויערט דער מאַמען האָט ער אָבער, ווייל זי האָט ניט די הנאה פון דעם פרומען דאַווענען, פון וועלכען ער האָט הנאה, וואָס זי פערברענגט ניט אין דער וועלט פון רוחניות אין וועלכער ער פערברענגט אַ גאַנצען טאָג לערנענדיג די הייליגע ספרים, וואָס זי מוז זיך אָבגעבען מיט פויערים און פויערטעס און ארומוואַלגערן זיך אַ גאַנצען טאָג אויפ'ן יריד. און ווען ער איז נאָך געווען אַ איינגעל אין די יאָהרען, ווען מען שעהמט זיך ניט צו פערברענגען מיט אַ מאַמען, פלעגט ער איהר אין די זומערדיגע אָבענדען, ביים לבנה־שיין, איבערדערציעהלען פון דעם וואָס ער האָט געלערענט, און די מאַמע האָט אַנגעקוואָלען פאַר נחת. זי האָט זיך גאַר ניט געשעהמט דערמיט, וואָס איהר איז בעשערט צו האָבען צו טהאָן נור מיט די וועלטיגע זאַכען, זי איז גאָר ניט געווען געפאַלען ביי זיך. פערקעהרט, זי האָט זיך געהאַלטען מיט איהר האנדלען און איינשאַפען פרנסה אזוי גרויס, ווי דער טאַטע מיט'ן לערנען, און ער האָט געזעהן, אַז דער פאָטער האַלט עס אויך אזוי.

ניט איין מאל, אין די הייסע זומערדיגע טעג, ווען יואל איז געווען פערטהאן אין לערנען, האט דער פאטער געהייסען פערמאכען דעם ספר און געהן צו דער מאמען אין מארק אריין.

— אפשר בעדארף זי דיך, א שעפ וואסער איהר ברענגען, עס איז א חמימה.

אין די פארנאכטען, ווען ער איז אהיים געגאנגען מיט'ן פאטער נאך מעריב, האט דער פאטער, וועלכער איז געווען א וויינינג־ריידער, אריינגעמורמעלט א ווארט אין זיין שיטערע, שפיציגע בארד, וועלכע איז געווען אזוי מאגער ווי זיין פנים:

— איהר האנדלען און ארומוואלגערען זיך איז ביי גאט אנגעלעגט ווי אונזער תורה — זי איז א צדקית.

יואל האט געוואוסט אז דער טאטע מיינט דער מאמען. און אמאל האט ער געזעהן, ווי די מאמע האט זיך געריסען מיט א שיכור'ן גוי אין מארק. גויים זיינען געשטאנען און געזידעלט איהר, געוואלט צור־ריקקריגען געלד פאר אבגעשניטענע סחורה, און די מאמע האט זיך ניט געלאזט, אויסגעהערט די חרפות און בזיונות און געשוויגען — דאן האט ער פערשטאנען דעם טאטען'ס ווערטער...

נור איין מאל אין דער וואך האט יואל דערפיהלט די שייכות פון דער וועלט מיט יענער וועלט. און די מאמע איז דענסטמאל דער־הויבען געווארען אין זיינע אויגען צו דער זעלבער מדרגה וואס דער טאטע... דאס איז געווען פרייטאג צו־נאכטס, ווען די מאמע האט די שבת־ליכטלאך אנגעצונדען, און די זונן איז אונטערגעגאנגען מיט א בענקעניש; די נאכט איז אנגעקומען א שטילע און א צניעות'דיגע, און האט איבערגעהילט די וועלט מיט א הימלישע גנעדיגקייט; דער־מאלט האט ער דערפיהלט, אז די וועלט איז א טהייל פון דער גרויסער און אייביגער יענער וועלט, אז זי איז גאט'ס בעשעפעניש. זי איז שוין ניט געווען פאר איהם א דורכגעהענדע, וואס וועט אונטערגעהן; ער האט דערפיהלט די נשמה אין איהר, וואס איז אייביג: דער שבת וועט אייביג בלייבען, און די וועלט וועט צוריקקומען צו גאט. די מאמע ווען זי איז געשטאנען ביים ליכט־בענטשען אין דער שבת'דיגער הויב, איז ניט געווען די אידענע, וואס זיצט אין מארק, אין קעלט און היץ, און דינגט זיך מיט די פויערטעס און קריגט זיך מיט די פויערים און שלאגט זיך ארום איבער א קונה — פערקויפט לייווענד, זאגט ליגען,

שווערט זיך און האָט קיין זאַך ניט אין זינען — די מאַמע איז אויפ־געגאַנגען אין זיינע אויגען אַלס אַ הייליגע געשטאַלט. איהר האַנדלען — אַ מאַטערניש, וואָס זי האָט אויף זיך גענומען פרייוויליג, פאַר איהר מאַן'ס און איהר זוהן'ס תורה, און די קנייטשען אויף איהר פּנים און דער אָבגעברענטער שטערען און נאָז — צייכענס פון מאַרטירער־טהום, און זיי האָבען בע'חן'ט איהר פּנים מיט אַ הייליגען חן. איהרע גרויסע אויגען האָבען נאָך געשיינט מיט דער הייליגער צניעות'דיגקייט, די אונשולד און די ווייכקייט פון איהר ווייבליכקייט, און די אויגען האָבען יעצט געקראָגען די הערשאַפט איבער איהר וואָכעדיג פּנים — אַזוי האָט ער זי געזעהן אין דעם ליכט פון שבת, אַזוי איז די מאַמע דער־הויבען געוואָרען ביי איהם, און דער דרך־ארץ און כבוד פאַר איהר איז געוואָרען ביי איהם אין לשער.

אַ גאַנצע וואָך איז מען אַבגעקומען מיט גאַרניט. די מאַמע איז אַהיים געקומען פאַרנאַכט און עפּעס דאָרט געמאַכט ביים אויווען עסען. אויף פרייטאָג צו־נאַכט איז געווען פיש, פלייש, חלות און וויין, און דאָס טישעל איז געווען געגרייט מיט אַ טישטוך און די ליכטלאַך האָבען געברענט אין די לייכטערלאַך, און בעטען זיינען געווען אויפ־געבעט, דאָס שטיבעל צוגעראַמט, די מאכלים האָבען געקראָגען אַ טעם ניט נאָר פון שפּייז פאַר'ן זינדיגען קערפּער, נאָר בעהערליכט מיט דעם גלאַנץ פון שבת, האָבען זיי געהאַט אויך דעם העכערען טעם פון שפּייז פאַר דער נשמה. עס איז געווען, ווי עס וואָלטען זיך אויסגעמישט אין שבת די הנאות פון קערפּער מיט די הנאות פון דער נשמה. עס איז געווען פערווישט דער גרענעץ פון די וועלטען, דער קערפּער איז גע־געוואָרען אַ טהייל פון דער נשמה. און ער האָט געפיהלט דעם טעם פון דער צווייטער וועלט...

אָבער דאָס איז נאָר געווען איין טאָג אין דער וואָך, און מיט דעם אויסגאַנג פון שבת איז ווייטער אָנגעקומען דאָס נישטיגע, קליינע, וואָכעדיגער לעבען פון דער וועלט. און מיט מעהר חשק און מיט מעהר שטאַרקייט האָט ער געבענקט נאָך דער אויביגער גרויסער וועלט, נאָך דעם גרויסען אויביגען תכלית, און נאָך דעם טעם פון דער גרויסער אויביגער הנאה...

וואס עלטער ער איז געווארען, אלץ מעהר איז ער אריינגעוואקסען — ניט אין דער וועלט אין וועלכער ער האט זיך געפונען, נור אין דער צווייטער וועלט: וואס בעקאנטער ער איז געווארען מיט די רייד און די קלוגשאפטען פון די חכמים וועלכע ער האט געלערענט, אלץ מעהר האט ער געבענקט נאך זיי — צו זיין מיט זיי, צו זעהן משה רבונו, ווי ער לערנט מיט די אידען די סתרי תורה, צו הערען דוד המלך'ס אויסטייטשען זיינע קאפיטלאך תהלים אויף דער הארפע, בעגלייט מיט דעם געזאנג פון די מלאכים, צו געפינען זיך אין די ישיבות פון יבנה און פומפדיתא, צו הערען די רייד פון די חכמים און אמוראים, צו פיהלען און פערשטעהן די סודות פון זהר, צו זיצען פון דערווייטענס און צו צוהערען זיך צו די רייד פון שמעון בן יוחאי; פון א רבי, פון א ר' מאיר, צו געפינען זיך אין א קהל חסידים פון א בש"ט און צו זעהן זיין ליכטיג פנים. און דאס אלעס, האט ער גע־וואוסט, קען ער ניט געפינען אויף דער וועלט, נאר אויף דער צוויי־טער, אין דער ליכטיגער, דער אויביגער, וואו דער גאנצער תוך איז דא און דער אויביגער תכלית, — און ער האט זיך פארגעבריים אהין צו געהן, און עס איז איהם געווען דערווידער דאס ווארטען דא, אויף דער קליינער וועלט. צו וואס? נור גאט האט געשיקט, און געשטעלט א געזעץ, און — בעל קרחך! — אזוי מוז עס זיין.

און האט ער זיך געמוזט געפינען דא — געגען זיין ווילען — האט ער געזעהן אונטערטעניג צו מאכען אלעס וואס בינדט איהם אן צו דער וועלט — פאר יענער. דאס ערשטע האט ער געזעהן אונטערטעניג צו מאכען זיין קערפער צו דער נשמה. ער האט געוואוסט פון זיך, און האט געלערנט אין הייליגע מוסר ספרים, אז עס פיהרען אן אייביגען קאמפף צווישען זיך דער קערפער מיט דער נשמה. דער קערפער ציהט אראב, צו דער ערד, פון וואנען עס קומט, און די נשמה בענקט אין דער הויך, צום רבונו של עולם, צום מקור פון וואנען זי קומט. אלע תאוות פון עולם הזה קומען פון קערפער, און יעדע בענקשאפט נאך העכערעס — קומט פון דער נשמה. די נשמה איז געפאנגען אין קערפער און דער קערפער וויל זי אונטערטעניג מאכען כדי זי, די נשמה, דער נצוץ פון רבונו של עולם, די מאכטער, דער איינציגער געדאנק פון דער אייביגקייט וועלכער זיצט אין בשר ודם, זאל, חלילה, דיענען צום גראָ־בען חומר. ער האט דעם חומר אונטערטעניג געמאכט צו דער נשמה

מיט דעם, וואָס ער האָט איהם אויסגעהונגערט. ער האָט איהם קיין שפּיין ניט געגעבען, האָט אלץ מעהר אויפגעהערט צו עסען, פאַסט שוין יעדען מאָנטאג און דאָנערשטאג, און קומט ער אהיים אין אַ גע־וועהנליכען טאָג, עסט ער נאָר צוליעב דער ברכה, צוליעב דער מצוה, און ניט צוליעב דעם הנאה פון עסען. זיין קערפּער איז שוין געוואָרען אַזוי לייכט און מאָגער, דאָס יעדעס מאָל ווען ער האָט נור געוואָלט—ווען די נשמה האָט זיך אין איהם געשטאַרקט און די געדאַנקען האָבען איהם פערטראָגען אין דער אַנדערער וועלט, איז דער קערפּער מיטגעגאַנגען— ער האָט איהם שוין ניט געצויגען צוריק צו דער ערד, ער איז געוואָרען אַ קנעכט ביי דער נשמה, אַ כלי, אין וועלכער זי האַלט זיך אויף...

דערנאָך האָט ער געפּרואווט אַלע זיינע אברים אונטערטעניג מאַ־כען פאַר דער נשמה, זיי זאָלען נור איהר אַליין דיענען. דער לשון, דער איינציגער יתרון וואָס גאָט האָט געגעבען דעם מענשען מעהר פון אַלע בעשעפעניסען, איז בעשאַפען צו דיענען דער נשמה. ער האָט נאָר בענוצט זיין לשון פאַר לערנען און דאַווענען, פאַר וועלטליכע זאַכען איז ער שטום געווען, געהיט זיך אַז איבריג וואָרט אויסצורייד'ען, ווי ער וואָלט נאָר אַ בעגרענעצטע צאָהל ווערטער פערמאָגט און וויל זיי בע־האַלטען פאַר עפּעס וויכטיגעס, ערנסטעס. דערנאָך האָט ער די אויגען אונטערטעניג געמאַכט. זיי האָבען נור געדיענט אין ספרים, אין סדורים און גמרות איינצוגראָבען זיך, זיי האָבען נור בעלויכטען די וועגען פון די געדרוקטע עמודים, און ענטפּלעקט אין די קליינע פיער־קיילעכדיגע אותיות — דאָס ליכט פון דער זון און רעם שאָטען פון דער ערד, די פאַרבען פון רעגענבויגען און די בעלייכטונגען פון די שטערען מיט דער לבנה. פאַר ד ע ר וועלט מיט איהרע הנאות, זיינען זיי געווען פערשלאָסען. און אַז ער איז געגאַנגען איבער'ן געסעל פון בית־המדרש אהיים, זיינען די אויגען געווען איינגעגראָבען אין דער ערד, צו בעלייכטען זיין גאַנג אויף וויפיעל מען דאַרף. און מיט דער צייט האָט ער זיינע אויגען אויסגעלערענט זעהן — ניט פון דרויסען, נאָר האָט זייער בליק אַנגעצויגען אויף אינוועניג, און אינוועניג האָבען זיי געזעהן די אייביגע הערליכקייטען און די גרויסע ליכטער פון דער איינציגער וועלט. די זונן האָבען זיי געזעהן זיעבען מאָל אַזוי שטאַרק אין איהר ליכט, און עס זיינען אַוועק די פלעקען פון חומר; ער האָט

געזעהן מיט זיינע אויגען דאָס אינערליכע ליכט פון דער נשמה, וואָס בעזעלט יעדען מענשען, יעדע בוים און יעדע זאך...

צוערשט האָט דער קערפּער פּראָטעסטירט, ער האָט ניט געוואָלט ווערען אונטערטעניג דער נשמה און געפאָדערט דאָס זייניגע, און האָט מען איהם ניט געהערט — האָט ער דערמאָנט אַז זיך. ער איז קראַנק געוואָרען, אָנגעטהאָן יסורים, מכות, שוואַכקייטען. נאָר יואל האָט מיט פערראַכטונג בעטראַכט די יסורים און די מניעות פון קערפּער, ער האָט איהם בעדרויערט, ווי מען בעדרויערט אַן אָרימאַן, וואָס ער איז געמאַכט אויס אַזאַ ניעדריגען און שלעכטען שטאָף. און וואָס אָרימער און שוואַכער דער קערפּער איז געוואָרען, אַלץ מעהר האָט ער איהם פעראַכטעט און אַלץ מעהר איינזעהן האָט ער געהאַט, אַז עס האָט זיך טאַקע ניט געלוינט זיך מיט איהם אבצוגעבען און פאַר איהם צו לעבען — אַ חומר, וואָס האַלט אין פוילען און צופאַלען און געהט אונטער — און דאָס זאָל זיין דאָס לעבען? — און אַלץ מעהר האָט עס איהם צו דעם צווייטען, צו דעם אייביגען לעבען, געצויגען.

די מאַמע האָט געזעהן ווי ער פערגעהט, און האָט געוויינט; ס'איז געווען אַ צער: און דער פאָטער האָט מוסר געזאָגט: „דער חומר איז אויך אַ טהייל פון גאָט, און איז ער ניט קיין תכלית פאַר זיך. אָבער אַ סיבה פאַר דער נשמה איז ער — דורך איהם האַלט זיך די נשמה אויף אויף דער ערד, און ווען דער קרוג ווערט צובראָכען, גיסט זיך דער וויין אויס".

נאָר קיין מוסר און קיין טרעהרען האָבען ניט געהאָלפען, און ער האָט עס געבראַכט, אַז דער קערפּער האָט זיך אויסגעלערענט דיענען דער נשמה. ער האָט זיך איינגעוואָהנט צו ערהאַלטען איהם מיט דעם ווייניגסטען, צו פערטראָגען דאָס קאַלטסטע וואַסער אין די ווינטער טעג, און די אויגען האָבען זיך אויסגעלערנט צו קוקען אינעווענינ, צו זעהן דעם תוך פון זאַכען, און ניט דעם אויסערליכען לייב, און דאָס מויל האָט זיך אויסגעלערנט צו רעדען דברי תורה און הייליגקייטען. און אַזוי איז ער ביסלעכווייז איבערגעגאַנגען פון ד ע ר וועלט און איז אריינגעקומען אין זיך, אין דער צווייטער וועלט.

מענשען האָבען איהם מבטל געמאַכט פון זיינע געדאַנקען. זיי האָבען איהם מיט זייערע רייד אַראָבגעשלעפּט אויף ד ע ר וועלט — האָט ער זיי אויסגעמידען. ער איז פערפאַלען געוואָרען אויף גאַנצע

טעג אין וועלדער, הינטערן שטעדטעל, און א בעהעלטעניש האט ער געהאט ביי א טייכעל, וואס איז געווען מיט ריטער בעוואקסען. אויף וויארסטען ווייט האט זיך קיין מענש ניט געפונען, איז ער אהין ארויס פארטאג, בעפאר די זון קומט אן, און געבאדען זיין לייב אין קאלטען וואסער מיט דעם זונען־אויפגאנג. דארט האט ער אבגעריכט זיין דאווענען און דארט האט ער געקענט זיך אין גאנצען אבגעבען אין זיין מחשבה — צו דעם גרויסען תכלית, צו דער צווייטער וועלט. און קוים האט ער געפרואווט אריינקומען אין דער אנדערער וועלט, איז דער קערפער אזוי לייכט געווארען, אז ער איז מיטגעגאנגען, און אלע זיינע חושים — זיין געהער, זיינע אויגען, זיין מויל, און זיין געפיהל — האבען נאכגעפאלגט דער נשמה. באלד איז דער וואלד אויס וואלד געווארען. עס זיינען ניט געווען די טויטע בוימער, וואס שטעהען שטום און וואקסען נאר מען זאל זיי אויסהאקען און פערברענגען. יעדער בוים האט געקראגען א נשמה, און עס איז ענטפלעקט געווארען דער תכלית פון איהם — וואס ער וויל מיט זיין וואקסען. דאס רוישען פון די בלעטער איז ניט געווען מעהר קיין צופעליגעס שארכען פון ווינד. דאס איז געווארען א געוויין איבער דעם אהן־תכלית פון דער וועלט, אויף וועלכער זיי געפינען זיך, א בענקעניש און א געבעט זיי אנצורעפטען אן דעם נצוץ פון דער גרויסער וועלט.

און יואל שטעהט צווישען זיי, און איז זייער שליח־צבור און דאווענט פאר זיי און בעט ביים רבונו של עולם רחמנות, און זיי דאווענען שטום מיט. און באלד ווערט דאס רוישען פון וואלד א געזאנג און א לויב. דאס שאלען די בוימער פאר שמחה, זיי דערפיהלען דעם נצוץ פון דעם אייביגען תכלית, זיי פיהלען שטום דאס גרויסע, אייביגע לעבען פון דער צווייטער וועלט. דאס לויפען פון וואסער האט געקראגען א טעם, עס איז מקיים שטום און עהרליך גאט'ס א שליחות, אהן קשיות, מיט די תמימות פון א דומם, און גאט האט דעריבער רחמנות און דערהויבט עס פון דומם און עס דערפיהלט דעם כח פון וואנען עס קומט. און אלע בעשעפענישען פון וואלד, פון דעם גרינגסטען ווערימעל ביז צו דער ברומענדער חיה, און אלע געוויקסען פון וואלד, פון דעם מינדסטען גרעזעל ביז צום בוים, און אלע דומם'ס פון וואלד, פון דעם גרינגסטען זאמדעל ביז צום שטיין — דערפיהלען דעם כח פון וואנען עס קומט דער געבאט פון גאט, זיין ווארט און זיין רצון. זיי דערפיהלען דעם

שותפות פון מענש — מיט דעם זעלבען כח וואס ער. און זיי ווערען שטארץ און גרוים, בעוואוכט אז זיי זיינען גאט'ס בעשעפענישען. די גאנצע וועלט דערפיהלט דעם נצוץ, דעם כח פון וואנען זי קומט. אין דער מיטען פון דער וועלט, אינווענינ אין איהר, ברענט דער גרויסער ווילען פון גאט. און אלעס אין דער ערד איז אנגעהעפט אן דעם ווילען און ווערט שטארץ און גרוים. די גרענעצען ווערען אויסגעמישט, עס עפענען זיך אויף די הימלען. עס דערהויבט זיך די ערד און ווערט אנגעהעפט אן די הימלען, און עס איז ניט מעהר דא קיין טויט, ניט מעהר קיין דערווייל, קיין הפסקה — ניט קיין צוויי וועלטען — איין וועלט, איין ווילען, פון ערשטען ביז צום לעצטען — איין אחד!

ער איז דעמאלט געווארען זיעבצעהן יאהר, ווען ער האט דערהערט דעם געזאנג פון דער וועלט. דאס געזאנג פון די חי און דומם, און ער האט אנגעהויבען צו פיהלען, אז די וועלט איז נישט בלויז חומר, און איז נישט בלויז א לבוש, און צייטליך. ער האט געהערט דאס געזאנג ביי־נאכט אויף זיין געלעגער. אין שטיבעל איז פינסטער געווען, נאר די פינסטערניש האט ניט געהאט קיין גרענעץ, און האט זיך ניט געפונען אין שטיבעל אליין. עס איז געווען א טראפען פון דעם גרויסען ים פינסטערניש, אין וועלכען אלעס איז צוגעדעקט. אין דער פינסטערניש האט ער דערהערט דאס בענקענדע געזאנג פון דער וועלט.

ער האט אמאל געקוקט אויף א זונען־אונטערגאנג, ווי די זילבערנע וואלקען שווימען אריין אין א פלאמענדען הייל. האט ער דערהערט א געשריי — דאס געשריי פון טאג, ווען ער פערגעהט, און דערפיהלט אין דעם געשריי די לעבעדיגע נשמה פון דער וועלט, ווייל איהר לבוש איז ניט אזוי אייביג ווי זי. און ער האט פערשטאנען וואס מען מיינט, ווען מען זאגט, בשעת עס קומט ד צייט, אז די נשמה זאל זיך טהיילען פון קערפער — וויינט זי, די בת השמים, זי געהט צוריק צו איהר פאטער אין הימעל מיט געוויין, ווייל זי האט ליעב געקראגען דעם לבוש, די כלי אין וועלכער זי איז געזעסען אויף דער וועלט...

ער אמאל אין דער לבנה אריינגעקוקט, ביי חודש לבנה, האט ער געהערט ווי זי זינגט, א זילבערנער קלאנג קלינגט אב אין דער וועלט

פון איין חלול אין צווייטען, ווען די לבנה שיינט ביי־נאכט. דורך דעם ווערט דער מענש אזוי איידעל און אויסגעטהאן פון שלעכטס ווען ער קוקט איז די שטערען ביי־נאכט. און אפשר איז עס גאר אין גאנצען נשמות אהן לבישות, און דאס וואס מיר זעהען זיי, איז ניט מיט אונ־זערע אויגען, נור אונזערע נשמות זעהען זייערע נשמות... דאן האט ער דערהערט די שטימע פון יעדען חי. יעדעם גרעזעל האט זיין געזאנג, און אפילו די שטיינער פון דער וועלט האבען זייער קול און דאס געזאנג פון דער וועלט איז דאס קול פון יעדען חי צומח און דומם — די שירות ותשבחות צו גאט. און ער האט געוואלט אין דעם כאר אנטהייל נעהמען, ניט מיט קיין ווערטער, וואס זיינען תפילות. יעדער געדאנק קומט דאך פון גאט — גיב איך צוריק גאט פון דאס זייניגע. די ווערטער זיינען זיינע; די קולות זיינען מיינע. איז ער ארויסגעגאנגען אין וואלד און האט געשריען צוזאמען מיט די בוימער, מיט'ן רוישען פון וואסער, מיט'ן צוויטשערען פון בוים־פויגעל, מיט'ן שארען פון קריכענדען ווארעם אויף די פערטריקענטע בלע־טער, — געשריען אין איינעם מיט'ן חלול, מיט'ן הימעל און מיט דער ערד.

דערנאך האט ער געלערנט, אז געזאנג און געשריי זיינען אויך נאך צופיעל געזאנק, — דער גרעסטער לויב פאר גאט איז שווייגען... און געלערנט האט ער דאס פון דער נאכט. פון אלע בעשעפענישען וועלכע גאט האט בעשאפען אויף דער וועלט האט ער זיך אם מעהו־סטען ענטפלעקט אין דער נאכט. די נאכט איז אהן א קץ, און מען זעהט זי נישט, נאר מען פיהלט זי; און זי איז ניט פון דרויסען, ווי די זון, זי איז אינווענינ, אין דיר. ביי־נאכט קריגט יעדעם בעשעפעניש צוריק זיין ריכטיגע, אינערליכע געשטאלט, עס ווארפט אראב פון זיך דעם אויסערליכען גלאנץ, דאס ביסעלע גרינס פון בוים, און דאס ביי־סעלע גרינס פון דער ערד, און דעם קאליר פון וואסער, און די גע־שטאלט פון א מענש — עס ווערט וואס עס איז, מיט דער הוילער נשמה, און אלעס ווערט צוזאמענגעגאסען, בעהעפט אין איינעם. עס זיינען ניטא אין דער נאכט קיין הימעל און קיין ערד — א חלול און א ממשות; א געשטאלט פון א מענש, און א געשטאלט פון א חי; אלעס ווערט איינס, און דאס איינע שווייגט. עס גיסט זיך אויס פון איין עק ביז צום אנדערען, עס פילט אן דעם אין־סוף, און עס שווייגט. און

ער רעדט מיט זיין זיין — דאס העכסטע ווארט איז דאס גרעסטע געזאנג. און ווען ער איז אנגעקומען צו דער מדרגה פון שווייגען, האט ער דער־פיהלט דעם אין סוף...

אמאל, אויף א יאהר־מארק, ווען יואל׳ס מוטער איז געשטאנען אין גאס ביי איהר שטעל און פערקויפט שניט־סחורה, איז אנגעקומען א פויער פון א נאהנטען דארף, וועמען זי האט געקענט, און געזאגט פאר מענשען:

— דיין זוהן, זשידאווקע, איז א בעהאלטענער רבי, ער איז זעהר א הייליגער מענש.

די אידענע האט זיך ניט געמאכט דערפון וואס דער פויער האט געזאגט. נאר די מענשען, בעלי־מלאכות, קרעמער, וואס זיינען געשטא־נען ארום דער קראם און דאס געהערט, האבען זיך אויסגעפרעגט:

— פון וואנען ווייסט דו, אז ער איז א הייליגער?

— פון וואנען איך ווייס? פרעגט די פויגעלאך אין וואלד וועלען זיי דיר זאגען. ער שטעהט גאנצע טעג אין וואלד און מאליעט זיך צו גאט, און אז ער דאווענט, קומט א פייערעל און שטעלט זיך פאר איהם — ווי א ליכטעל וואלט געברענט.

דעם גוי׳ס ווערטער זיינען באלד פערשפרייט געווארען אין שטעד־טעל. מען האט אנגעהויבען דערפון צו רעדען אין בית־המדרש, ביי די בעלי־מלאכות. די בית־המדרש בחורים האבען דאס געהערט — איז זיי די מעשה ניט געפעלען. מען האט געוואוסט אז ער פיהרט זיך אויף מאדנע, פאסט תעניתים, רעדט נישט. דאס איז שוין ניט געפעלען פיעלע, נאר זיי האבען ניט געהאט קיין געניגענדען טעם אויף איהם אנצופאלען. דאס וואס דער גוי האט דערצעהלט וועגען גרויסען רבי׳ן, וואס מאליעט זיך אין וואלד, הייסט עס, אז דער בחור רעדט זיך איין אז ער איז א רבי, א הייליגער, בעדארף האבען נסתריות און יחידות. איז מען ארומגעגאנגען מיט׳ן געדאנק פון איהם דאס נארישקייט ארויס־צושלאגען. די בית־המדרש בחורים האבען זיך פארגעבריים איהם אריינצונארען אין בית־המדרש און דארט איהם ארויפנעהמען אויף א טיש און מאכען די ריכטיגע „משקנתא״.

די חסידים פון זייער שטיבעל, וואו יואל מיט'ן פאטער האבען געדאווענט, זיינען געווען אויפגעבראכט אויף איהם פאר דעם גאות־הלב און אויך געוואלט זיך מיט איהם אברעכענען. נאר א פאר ווייבער און גראבע יונגע אידען, בעלי־מלאכות, האבען יא געגלויבט, נישט גע־גלויבט: אפשר א ל'ו'ניק, א פערבארגענער, און עס האט זיך אנגעהויבען צו וועקען ביי זיי די פאלקס־פאנטאזיע, אין געהיים געהאפט, אבער זיי האבען דרך ארץ געהאט פאר דעם וואס אידען, חסידים, למדנים זא־גען.

דער פאטער איז אויך געוואהר געווארען דערפון און יעהאט גרויס שברות הלב איבער דעם, וואס דער זוהן געהט ארום מיט אלעלבע גרוי־סע אוינען און וויל אזעלבע זאכען. און ער האט, ווי אלע אנדערע, געמיינט, אז די געדאנקען זיינען געקומען צו יואל'ן מפני גאות הלב און גרויסע אויגען, און ער האט געהאט עגמת נפש.

עס איז געווען א זומער פאר־נאכט, אין די טעג פאר תשעה באב. א טרויעריגקייט האט ארומגעהילט דאס שטעדטעל, גלייך ווי א מת וואלט געלעגען אין שטוב.

ר' אהרן מאיר, יואל'ס פאטער, וואס האט זיך איינגעשלאסען די גאנצע דריי וואכען פאר תשעה באב אין דער קאלטער שוהל א גאנצען טאג און אבגעזעסען שבעה, קלאגענדיג אויף חורבן בית המקדש, איז ערשט אהיים געקומען פון פאסטען און פייניגען זיך א גאנצען טאג. חיה לאה, די מאמע, האט ביים אויווען אבגעקאכט די קליסקעס אין טעלער. דאס טישעל איז געווען האלב בעדעקט מיט א טישטוך — באטש אין טרויער, דאך דעם טיש, וואס איז געגליכען צום מזבח, נים צו פערשעהמען. יואל איז אהיים געקומען פון וואלד, וואו ער האט זיך בעהאלטען א גאנצען טאג. זיין דינער גוף איז געווען לייכט ווי אן אויסגעצויגענער צווייג פון א צוקער־וואוקס, און הויל ווי א שטאנג. אז עס איז געווען אן אימה אז ער זאל זיך נישט איבערברעכען. אויף דעם דארען, הויכען קערפער האט זיך געוואקעלט זיין גרויסע און שווערע קאפ, וואס האט געמאכט דעם איינדרוק ווי ער וואלט זיך גע־האלטען אויף דעם דינעם, קינדערשען האלז, ווי דורך א נס. א הויכער

ברייטער שטערן, און א שטארקער און א גלאנצענדיגער. פוןביידע זייטען שלייפען האט זיך ארויסגעשניטען דער שארפער ביין פון שטערן — ווי א שטיק שטאהלענע בלעך, און א געוועב פון בלויע אדערען האט אנגעפילט דעם הויל פון די שלייפען־ווינקלען. שטרענגע אויגען, גראהע, וואס האבען געקוקט בייז, ניט פריינדליך, פון זיינע שיטערע, גרוי־בעוואקסענע ברעמען; די נאז איז ביי איהם געווען א הויקערדיגע, מיט א ביין אין מיטען, ווי זי וואלט געווען דורכגעהאקט. נאר ארום די ברייטע ליפען, אין די קיהן־גריבלאך, האט זיך בעהאלטען א קינדיש־ווייכער שמייכעל. ער איז געזעסען ביים טיש מיט'ן פאטער, א פערכמארעטער, א פערטראכטער און א שווייגענדיגער. דער פאטער האט שוין אייניגע מאל געברומט אונטער דער נאז, א ווארט אין דער וועלט אריין:

— בעל־חשק, דאס קומט פון איינגריידעניש... מיט דעם זעלבען כח וואס דער בעל־עברה... דעם יצר־הרע'ס א מעשה, — רחמנא לבאבעה און ווייטער גאר ניט.

יואל האט געשוויגען אויף דעם פאטער'ס פארוואורף. אויף זיינע ליפען האט זיך נאר געוויזען א ביטערער שמייכעל און די אויגען זיינען איהם גרויס געווען.

די מאמע איז געזעסען אין א ווינקעל, געהאלטען דאס טעלערעל אין האנד און געקוקט אויפ'ן מאן מיט'ן זוהן. זי האט אויך אין גאס געהערט דערצעהלען אויפ'ן זוהן. אינוועניג, אין הארצען, האט עס איהר געפרעהט, א פערבארגענע האפנונג און ליעבע האבען אנגעהויבען צו וועקען איהר פאנטאזיע. דאך האט זי געשוויגען און מורא געהאט מיט א ווארט זיך אריינמישען אין די גרויסע, פערבארגענע זאכען וואס קומען פאר צווישען איהר מאן און קינד.

— הייסט עס, אז כבוד איז ביי דיר אויך שוין גאר ניט, אז דו שווייגסט. — און אפשר ביזטו שוין מבטל די עשות פון דער תורה — א קשיא אויף נסתרות?

— טאטע, — האט זיך יואל אבגערופען מיט גרויס שרעק איבער דעם ווארט וואס דער פאטער האט געזאגט — איך לערן ניט קיין קבלה.

— אם כן, וואָס דען איז עס? וואָס איז ווידער דער וואלד? וואָס איז דאָס נסתרות? דאוונען און לערנען קען מען דאך אין בית־המדרש אויך?

יואל האָט געשוויגען. ער האָט ניט געקענט דעם פאָטער דערצעהלען, וואָס ער דענקט אין וואלד און פאר וואָס ער געהט צווישען חי און דומם ארום — זיי אויפצוהויבען, כדי צו פערשטעהן דעם כח פון וואנען זיי ווערען, אז אזוי ארום זאָלען זיי זיך פיהלען אנגעבונדען אין נצחיות. ערשטענס איז עס געווען זיין סוד, וואָס ער האָט פאר קיינעם ניט געקענט דערצעהלען. און וויפיעל ער האָט ניט געוואלט איצט מקים זיין די מצוה פון כבוד אב און שטעהן פאר'ן טאטען ווי אן עבד מפני רבו — (ווייל ער האָט זיך ווירקליך געשראָקען פאר מצוות כבוד אב ואם). האָט ער דאך דעם פאָטער ניט געקענט דערצעהלען פון גאר ניט. יואל האָט געקענט דעם פאָטער און געוואוסט זיין דרך. עס איז געווען דער דרך פון א סוחר, וואָס בעטראכט די וועלט פאר א יאָהר־מארק, אויף וועלכען מען איז ארויבגעקומען איינהאנדלען זיך מצוות און מעשים טובים פאר דער צווייטער וועלט... און אויף דעם דרך האָט ער איהם אויך געפיהרט, ווען ער איז געווען א אינגעל. לערן א סך, דאוונען א סך — קויף איין א סך, און דאָרט וועט מען דיר דערפאר בעצאָהלען. ער האָט שוין געוואוסט, אז די מדרגה על מנת לקבל פרס, איז די מדרגה פון קנעכט. ער איז אבער שוין צוגעקומען צו דער מדרגה פון בן — פון יורש. ער איז דא אויף דער וועלט, די יצירה, וואָס פיהרט אין זיך אַם מעהרסטען דעם נצוץ פון גאָט, פון אחד און פון אייביג — און זיין אויפגאבע איז דא ניט צו האנדלען, נור צו טהאָן אויף דער וועלט, אין א קליינער מאָס, דאָס וואָס דער בכביכול טהוט אויף יענער וועלט — בעוואוסטזיניג צו מאכען דעם כח פון יעדען, זיי זאָלען פיהלען אין זיך דעם ניצוץ פון גאָט'ס ווילען, כדי זיי אנצובינדען אין נצחיות — איז ווי אזוי קען ער דאָס זאָגען דעם פאָטער, פערשעהמען איהם, חלילה?

אין שטיבעל איז געווען שטיל. דאָס לעמפעל האָט געברענט. פאָטער און זוהן זיינען געזעסען ביים טיש שווייגענדע, דאָס עסען אויפ'ן טיש נישט אנגערירט, און די מאמע אין ווינקעל, אויפ'ן קעסטעל, מיט'ן טעלערעל אין האנד, און האָט מורא זיך אריינצומי־

שען אין דעם גרויסען געשפרעך. און די שאטענס פון אלע דריי ציהען זיך אוים איבער דער וואנד, קריכען אויפ'ן באלקען, און שפּיעלען נאך דארטען דאס שטילע שווייגען, וואס די לעבעדיגע ביים טיש.

צו מארגענס אין דער פריה, ווען יואל איז אריינגעקומען אין בית־המדרש מיט'ן תפילין־זעקעל און געוואלט צוגעהן צו די ספרים־שאנק ארויסנעהמען א ספר צו לערנען, האט ער דעם ערשטען פאטש געקראגען פון לייבעל בער, דעם מקוה איד, דעם גבאי פון בית־המדרש. ביי לייבעל בערן האבען זיך אנגעצונדען די אויגען מיט קנאה'שען פייער, און דאס שווארצע, שפּיציגע בערדעל האט זיך ביי איהם אויפגעשטעלט:

— שיגץ, ארויס פון דאנען.

יואל האט איהם אנגעקוקט מיט די גרויסע, גרויע אויגען, מיט זיין גלייכגילטיגען, אהן אויסדרוק בליק, און די ליפּען האבען געשמייכעלט, געשוויגען. ער האט געוואלט ווידער צוגעהן צו די ספרים־שאנק, נאר הענד האבען איהם געכאפּט פון הינטען און געטראגען איהם מיט אימפּעט צו א טיש.

— מאכט פּלאץ, מאכט א ווארע, דער נסתר געהט, דער קדוש וטהר.

— וואו וועט ער אבריכטען טיש? — האבען אנדערע געפרעגט.

— אט א דא! אט א דא!

עס זיינען געוועזען בחורים מיט בלאסע פּנים'ער ווי יואל, דארע און אויסגעהונגערטע, מיט גליהענדע אויגען, מיט ארויסשטארענדע קראקס פון די העלזער, טהייל מיט פּאות, טהייל אהן פּאות; אלע האבען זיך צונויפגעפלאכטען אין איינעם און יואל איז געוועזען אריינגעקנאטען אין זיי. זיי האבען איהם ארויפגעלעגט אויף א טיש, פערדרעהט איהם אויף דער צווייטער זייט, און זיין ארימער, דינער קערפּער איז איבערגעגעבען געווארען אין זייערע הענד.

— שטעהט, ווארט, אט אזוי פּראוועט מען טיש ביים נסתר — האט אויסגערופען דער זעלבער לייבעל, וואס איז געוועזען אליין א לאנגע צייט א בית־המדרש בחור, און כאטש שוין חתונה געהאט,

חבר'ט ער זיך אלץ מיט די בחורים. ער האָט איהם דערלאַנגט דעם ערשטען פּאַטש און די בחורים נאָך איהם.

אז זיי האָבען איהם אַבגעלאָזט איז יואל געבליבען ליגען נאָך אַ לאַנגע צייט אויפ'ן טיש, דאַן האָט איהם ווער געהאָלפען אויפשטעהן. זיין פּנים האָט זיך גאָר ניט געהאט געענדערט. דערזעלבער גלייכ־גילטיגער בליק פון די גראָהע אויגען, דאָסזעלבע גאָר ניט זאָגענדע, פאַר זיך אליין שמייכעלע אויף די געשפּאָלטענע גראָבע ליפּען. ער האָט זיך ניט געשעהמט, עס איז געווען ווי ער וואָלט געזאָגט: איך וועל דוקא אזוי טהאָן, און אלע האָבען עס געזעהן.

אַ לענגערע צייט איז ער געזעסען אויף דער באַנק. ארום איהם — אַ גרופּע בחורים. זיי האָבען איהם שוין ניט געשלאָגען. אין אַ טהייל בליקען אין געלעגען רחמנות. נאָר יואל האָט קיינעם ניט געזעהן — ניט די בחורים ארום און ניט זייערע בליקען. זיינע אויגען האָבען ערגעץ וואו ווייט, ווייט געקוקט...

דערווייל האָט זיך דערהערט אין געסעל, אז די בחורים שלאָגען דעם „היילינגען" אין בית־המדרש. די קצבים, וועלכע זיינען געווען אין מארק, ביי די יאַטקעס, זיינען אויפגעקאָכט געוואָרען.

— פאַר וואָס האָבען זיי איהם צו שלאָגען? איז ער ניט קיין היילינגער — קומט איהם צו שלאָגען? — האָט זיך אָנגערופען איינער פון זיי.

— נאָר איינער, עס קרענקט זיי, פאַר וואס זיי זיינען ניט קיין היילינגע — שלאָגען זיי איהם.

— בעריל, דו געהסט מיט ארונטער? זיי וועלען איהם דערפּייניגען — האָט געזאָגט קומענדיג צו לויפען אהרן היטעל־מאַכער, וועל־כער איז שטענדיג געווען גרייט צו גלויבען אין אַן אנדערען, און פון יואל'ן האט ער שוין לאַנג געהערט און לאַנג איהם געהאלטען פאר אַ היילינגען.

אין בית־המדרש זיינען אריינגעקומען אַ צוויי יונגע קצבים, מיט אהרן היטעל־מאַכער. עס האָט זיך מיט זיי מיטגעשלעפּט נאָמע פישער, אַ איד, וואָס גלויבט זעהר אין כשוף. ארומקוקענדיג זיך און דערזע־הענדיג יואל'ן זיצען אויף דער באַנק, אַן אַבגעריסענעם, אַן אויסגע־קנייטשטען, מיט רוהיגע, קלאָהרע אויגען, וואָס האָבען געקוקט פאַר זיך, זיינען די אריינקומענדע אויפגעציטערט געוואָרען פאַר כעס:

— ווער האָט איהם געשלאָגען, ווער? — האָט זיך צושריען חיים קצב — איך וועל אייך די קעפּ שפּאַלטען, פרעסערס!

— זיי זיינען בייז אויף איהם, וואָס ער קען יא און זיי ניט, שלאָגען זיי איהם, איך וועל אייך דאָ ווייזען שלאָגען.—

די בחורים האבען געציטערט פאר מורא. די הויפּט שלעגערס, מיט לייבל בער'ן, האָבען זיך איינציגווייז ארויסגערוקט און אנטלאָפען.

— רב יואל, ווער האָט אייך געשלאָגען? עס טהוט אייך וועה? אפשר אַ גלאָז וואסער?

— גיב איהם אַ גלאָז וואסער, זעהסט דאָך, וואָס די עבברושים, גנבים, האָבען געמאַכט אויס איהם — רופט זיך אָן דער היטעל־מאַכער.

יואל האט זיך ניט אבגערופען, ניט געענטפערט, געקוקט אויף דעם היטעל־מאַכער מיט זיינע גליהענדע אויגען ווי אויף די בחורים וואס האבען איהם געשלאָגען. און ווען דער היטעל־מאכער האט איהם אנגענומען ביי דער האנד, אזוי ווייך און מיט ליעבע ווי ער האָט נאָר געקענט, האָט ער איהם אוועקגעמאַכט די האנד און ווייטער געשוויגען.

— איך וועל זיי דאָ דעם טויט מאַכען, די גנבים. ווער האָט עס געטהאָן? ווער? — האָט דער היטעל־מאַכער פּלוצלינג זיך צוהיצט און אָנגעהויבען צו פּאטשען אן אונשולדיגען בחור, וואָס איז געשטאַנען דערביי. — ער איז אַ הייליגער, אַ רבי; די גוים, להבדיל, האָבען איהם אפילו דערקענט אז ער איז אַ הייליגער — האָט דער היטעל־מאַכער אויסגערופען, קוקענדיג מיט שרעק אויף יואל'ס גלעזערנע אויגען.

און ווי דער היטעל־מאכער האָט ארויסגעזאגט די ווערטער, אזוי האט ער מיט זיי אן אימה ערוועקט ביי די אנדערע מענשען. די קצבים יונגען האבען זיך געשראָקען נעהנטער צוצוגעהן צו איהם און בעטראכט איהם פון דערווייטענס. עס האט זיך געדאכט, אז זיי דערזעהען אין איהם עפּעס אונגעוועהנליכעס, אז אויף זיין פּנים רוהט אַ הייליגער גלאַנץ, וואָס מען טאָר עס ניט זעהן, און באלד וועט זיך זיין מויל עפענען און זיי וועלען דערהערען פון איהם עפּעס אזעלכעס, וואָס זיי ווייסען אליין ניט.

נאָר יואל האָט זיך פּלוצלונג אויפגעהויבען פון זיין אָרט, איז צוגעגאַנגען וואקלענדיג זיך צום כיור, אָבגעוואשען זיך די הענד און איז

אריין אין א ווינקעל, פערשטעלט דאָס פּנים אין דער וואנד, אָנגעטהאָן זיך די תפילין און געשטאָנען און געדאַווענט.

לאנג און שטיל האָט געדויערט זיין דאווגען. מען האָט גאָר ניט אָנגעזעהן, נאָר אויף די קצבים יונגען און אויף דעם היטעל־מאַכער, און אפילו אויף די אנדערע בעלי־הבתים וואס האבען זיך געפונען אין בית־המדרש, אָבער וועלכע האָבען ביז איצט גאָר ניט בעמערקט יואל'ן און ניט אינטערעסירט זיך מיט דעם וואָס עס איז פּאָרגעקומען — אויף זיי האָט זיין דאווגען געמאכט א שטאַרקען און ריהרענדען איינ־דרוק. וואס לענגער עס האט געדויערט און וואס שטילער עס איז געוועןאון וואס ווייניגער זיי האבען געזעהן זיין פּנים — אלץ מעהר זיינען זיי גערירט געוואָרען. זיי האָבען נאָר געזעהן, ווי ער האָט איינגעגראבען זיין פּנים אין די הענד און איז געשטאַנען אונבעוועגליך א לאַנגע, לאַנגע צייט., אזוי ווי ער וואָלט געשלאָפען שטעהענדיגער־הייט. פון צייט צו צייט האט זיין דינער קערפּער געגעבען א צוק. זיך א ריהר געטהאן און זיין גרויסע קאָפּ האט זיך א שאקעל געטהאָן, און עס האָט זיך געוויזען זיין פּנים — ווי מיט א מאַסקע איבערגע־צויגען, בלייך ווי דער טויט, און דאָך לעבעדיג און ציטערנדיג; די אויגען פעסט פערשלאָסען און דאָס מויל מיט די ליפּען קראַמפּהאפט פערביסען. דאָס האָט נאָר געדויערט א מינוט. באלד האָט ער ווידער צוריקגעוואָרפען דאָס פּנים צו דער וואנט און זיין גאַנצער גוף איז ווי איינגעשלאָפען.

די אידען, וועלכע האבען שוין אין יואל'ס בעוועגונגען ענטפּלעקט אויסערגעוועהנליכעס, זיינען דערציטערט געוואָרען פון זיין דאווגען. א סך פון זיי האָבען זיך דערמאָנט אָן מעשיות פון הייליגע צדיקים, ל״ו'ניקעס.

— האָסט געזעהן? האָסט געזעהן? — האָט דער היטעל־מאַכער אין דער שטיל, מיט אימה געזאָגט צו די ארומשטעהענדע.

— זעה ווי ער צוקט, זעה, דאָס רעדט ער מיט די מלאכים.

— נאָר איינער, איז ער דען יעצט דא? ער איז יעצט ניטא. ער איז ערגעץ אנדערש וואו, איך ווייס ניט וואו ער איז, ער איז יעצט נישטאָ, — האָט זיך אָנגערופען א קליין אידעל, א שוסטער'ל, וועלכען קיינער האט ניט ביז איצט בעמערקט און קיינער האט נישט געוואוסט

אז דאָס קליינער דאָרף־געהער שוסטער'ל, וואָס זאָגט תהלים אַ גאַנצען שבת, זאָל וויסען פון אַזעלכע זאַכען און זיך אריינמישען.

די פּראָסטע ווערטער „ער איז יעצט נישטאָ'', האָבען אַלעמען דער־ציטערט. מען האָט דערזעהן אין זיין אונבעוועגליכען שטעהן און צוקען מיט'ן קערפּער וואונדערליכע זאַכען.

נאָר פּלוצלינג האָט זיך יואל'ס קערפּער אנגעהויבען צו וואַקלען ווי שכור. די פיס האָבען זיך אָנגעהויבען טרייסלען און ער האָט זיך איינגעבויגען, ווי אַ ווינד לייגט אוועק אַן אליין־שטעהענדע בוים: צו ערשט אויף איין זייט, דערנאָך האָט ער זיך געגעבען אַ וואַקעל אויף דער צווייטער זייט און ער איז אומגעפאַלען. די אויגען און די ליפּען זיינען געוועזען פערשלאָסען און פערהאַקט ווי פריהער, נאָר דאָס פּנים איז געווען פינסטער און אַ רויטער בלוט־פלעק, וואָס איז איהם אי־בערגעבליבען אַ ניט־אָבגעוואַשענער אונטער אַן אויער פון שלאָגען, האָט יעצט, ביים פאַלען, זיך צובלוטיגט, און דאָס רויטע בלוט אויף דעם שווארצען, אויסגעמאַטערטען פּנים, האָט ארויסגערופען אַ ציי־טערניש ביי די ארומשטעהענדע. מען איז צוגעלאָפען צו איהם, אויפגעהויבען, און דער הימעל־מאַכער האָט אָנגעהויבען שרייען:

— וואַסער, וואַסער, דערלאַנג וואַסער!

מען האָט דערלאַנגט וואַסער. יואל האָט ניט געוואָלט עפענען די ליפּען. אַ קליינער ווייסער שוים האָט געשלאָגען פון מויל און גע־בלעזעלט זיך צווישען די ציינער. דער הימעל־מאַכער האָט איהם אויפ־געריסען דאָס מויל, אריינגעגאָסען וואַסער. יואל האָט אַ צוק געטהאָן מיט'ן קערפּער און אַ שוידער האָט אויפגעציטערט די מוסקלען פון זיין פּנים. ער האָט אויפגעעפענט די אויגען און פרעמד זיך ארומגע־קוקט, ווי ער וואָלט ניט געוואוסט אויף וואָס פאַר אַ וועלט ער געפינט זיך, און איינקאָרטשענדיג זיך ווי אַ וואָרעם, איז ער ווידער געלעגען, הויך און שווער אָבגעהעשעט, פערשליסענדיג די אויגען.

— זיי האָבען איהם פערמוטשעט — האָט דער הימעל־מאַכער גע־זאָגט.

— געה שוין, געה, דו מיינסט, אז דאָס איז פון שלאָגען. פון דאַוונען, נאָר — האָט געזאָגט אַ צווייטער.

— וואָס פון דאַוונען! ער קומט יעצט פון ערגעץ אַנדערש וואו. ער איז ערגעץ וואו געוועזן און יעצט קומט ער צוריק. איך ווייס ניט,

וואו ער איז געווען — זאָגט ווידער דער קליינער שוסטער׳ל מיט זיין געהיימניספולען טאָן און מינע.

אז יואל איז געקומען צו זיך, האָט ער זיך אויפגעהויבען און וואק־לענדיג זיך אויף די פיס, האָט ער אנגעהויבען ארויסצוגעהן.

דער היטעל־מאכער פון איין זייט און דער קליינער שוסטער׳ל פון דער צווייטער, האָבען איהם אנגענומען ביי די הענד און געפיהרט אי־בער׳ן געסעל. יואל האָט זיך געלאָזט.

— האָסט געזעהן? האָסט געזעהן? ער איז דאָך מיט די תפילין אויפ׳ן קאָפּ ארויסגעגאנגען. ?

— די תפילין אויפ׳ן קאָפּ — יא, נא, זעה, אָט געהט ער דאָך מיט די תפילין אויפ׳ן קאָפּ!

— און וואו האָט ער געהאט די תפילין, ווען ער איז געפאלען?

— זיי זיינען איהם פון קאָפּ ניט אראָבגעפאלען.

— דו הערסט, די תפילין זיינען איהם פון קאָפּ ניט ארונטערגע־פאלען.

און דאס וואס די תפילין זיינען פון זיין קאָפּ ניט ארונטערגעפאַ־לען ווען ער איז געפאלען, איז געווען דאס וואונדער, וואס האט מיט איין מאָל אלעמענס הערצער געוואונען פאר דעם בעהאלטענעם היי־ליגען.

די בעלי־מלאכות האָבען איהם מיט די תפילין אויפ׳ן קאָפּ אין שטיבעל אריינגעפיהרט. אין א ווינקעל איז די מאמע געזעסען, ווי אן עלובה, מיט אויסגעוויינטע אויגען. זי האָט שוין אין גאס געהערט פון איהר זוהן׳ס שאנד.

יואל האָט גאר ניט גערעדט, האָט זיך אוועקגעזעצט אין א ווינקעל, שטום, מיט גלאנצענדע, פערטראַכטע אויגען. די מאמע האָט וויינענדיג פאר איהם אנידערגעשטעלט אויפ׳ן טישעל א טעצעל קאווע מיט א זעמעל. דאס זעמעל האָט ער ניט געגעסען און די קאווע האָט ער גע־טרונקען.

אלעס וואס יואל האָט יעצט געטהאָן איז שוין בעטראכט און בע־מערקט געוואָרען פון מענשען, וואס האָבען געקוקט דורך די פענסטער, דורך א שפּארע אין דער טהיר. און יעדע זאך איז געוואָרען אויסגע־

טייטשט פאר א נס. און דאס וואס די תפילין זיינען איהם פון קאפ ניט אראבגעפאלען, האט זיך מיט דער שנעלקייט פון א בליץ פערשפרייט איבער'ן שטעדטעל און האט געוואונען הערצער פאר איהם.
נאר נאך דעמזעלבען אבענד איז יואל ערגעץ וואו פערשוואונדען...

יואל איז אוועק פון דער היים, ביי נאכט איז ער געגאנגען אויפ'ן וועג צום נאהנטסטען דארף. ער איז מיעד געווארען און אוועקגעזעצט זיך אויף א שטיין. האבען שקצים'לאך דערזעהן ווי א איד זיצט אויף א שטיין פערטראכט, האבען זיי אין איהם געווארפען שטיינדלאך און גערופען איהם: „זשיד, זשיד!"
יואל האט זיי בעטראכט מיט די זעלבע בליקען וואס נעכטען די בחורים. ער האט אבגעקעהרט פון וועג און איז ווידער אריין צווישען פעלדער און סעדער, אין א וואלד אריין, ווידער אויפגעזוכט א וואסער, און פאר מיעדקייט און הונגער איז ער אנידערגעפאלען און איז איינגעשלאפען. ער איז געלעגען א פאר שטונדען אונטער דער זון און האט גאר ניט געפיהלט. אז ער האט זיך אויפגעכאפט האט ער דערפיהלט א שוואכקייט און א פערלאנג נאך עסען. דער הונגער, וועלכער האט שוין אנגעהאלטען פון נעכטען אז, האט איהם געפייניגט. ער האט זיך געפרואווט פערגעסען דעם הונגער מיט זייגע געוועהנליכע מיטלען וואס ער האט זיך מכוון געווען צו גערענקען עס בלויז אין דער נשמה, ניט אין קערפער, נור פון הונגער זיינען זיינע געדאנקען אבגעשוואכט געווארען און ער האט קיין כח ניט געהאט זיך צוזאמענצונעהמען. האט ער אנגעהויבען צו וויינען און צו בעטען גאט: „טאטע, טאטע, בעפריי מיך פון די מענשליכע הצטרכות".
ער האט אזוי לאנג, הילפלאז, קינדיש און שוואך געוויינט, ביז ער איז ווידער אומגעפאלען און פערזונקען געווארען אין א חלום. עס האט זיך איהם געדאכט, אז אימיצער גלעט איהם איבער'ן קאפ, און ער ווערט פון עפעס פריי, א שווערע לאסט פאלט פון די פלייצעס אראב און ער ווערט לייכט, די הענד און פיס זיינען גרינג, זיי הויבען זיך, הויבען זיך, און מיט אמאל האט ער זיך געפונען אין דער לופטען, צווישען הימעל און ערד, און באלד האט ער זיך געבאדען אין זיל־

בערנע וואלקען — פון איין זילבערנעם וואלקען ארוים, אין צווייטען אריין. און ווען ער איז געווען אין די זילבערנע וואלקענס האט ער געהערט מוזיק שפּיעלען און אַ שטיל, שטיל געזאַנג, און דאס געזאַנג האט איהם געזעטיגט; דאס געזאַנג האט אָנגעפילט זיינע ביינער מיט אַ זעטיגקייט, און באלד איז ער אליין געוואָרען אַ געזאַנג... ניין, אַ זילבערנער וואָלקען און אַ געזאַנג, און ער וויקעלט זיך און וויקעלט זיך מיט די אנדערע וואלקענס, דא דערהויבט ער זיך מיט זיי, און דא רייסט ער זיך אב פון זיי און שווימט און זינקט אין ווייטען, ווייטען, אין קץ אריין...

אזוי איז ער געלעגען אַ גאַנצע צייט און געהאַלטען אלץ אין איין שווימען, אין איין זינגען, ביז מענשען האבען איהם אויפגעוועקט. ער האט געזעהן פאר זיך פויערים אין העמדער, מיט העק אין די הענד. ער האט געקוקט אויף די פויערים און האט זיי ניט דערקענט. ער האט געדענקט, אז ערגעץ האט ער געזעהן אזעלכע ברואים, אָבער ער האט ניט געוואוסט וואו ער האט זיי געזעהן און ווי מען רופט זיי. זיי האָבען גערעדט צו איהם, ער האט זיי פּערשטאַנען און געוואָלט ענטפע־רען, האט אָבער ניט געקאָנט, ער האט פערגעסען די מענשליכע שפּראך. זיי האבען איהם גענומען אונטער'ן ארעם און געפיהרט איהם, און איהם האט זיך נאך אלץ געדאכט, אז ער פליהט און זינגט אין די וואָלקענס. זיי האָבען איהם אריינגעבראכט צום אידישען קרעטשמער. ער האט דערפיהלט זויער־מילך, דעם ריח פון עפּעל און האט דערקענט אידען. דארט האט מען איהם אָנגעטרונקען מיט מילך, געגעבען איהם ברויט צו עסען. די אויגען זיינען איהם ליכטיגער געוואָרען, ער האט דער־זעהן אויף וואַסער וועלט ער געפינט זיך — און אַ בענקעניש האט איהם ארומגענומען.

דערווייל האט זיך די שטאדט אויפגעכאפּט מיט דער נייעס, אז דער פערבאָרגענער צדיק איז פערשוואונדען. אין בית־המדרש, צום דאוונען איז געווען אַ געקאך, אַ גערודער און אַ געשריי, ווי אין אַז אויפגערעגטען ביהן־שטאָק. מיט אַמאָל האָבען אלע דערזעהן אין יואל'ס טהאָן, ריידען און דרכים — עפּעס אויפגערגעוועהנליכעס. שוין אָבגע־

רערט פון דעם וואונדער ביי זיין נעכטיגען דאווענען, וואס די תפילין זיי נען ביי איהם פון קאפ ניט אראבגעפאלען, בשעת ער איז געפאלען, און ער איז מיט זיי אהיים געגאנגען איבער דער גאס, האבען זיך מענ־שען אנגעהויבען דערמאנען זאכען, וואס זיי האבען שוין פון לאנג בעמערקט אין איהם און קיינעם ביז איצט ניט געוואלט דערצעהלען. אפילו זיינע חברים, די בית־המדרש בחורים, וואס האבען איהם ערשט נעכטען געשלאגען, האבען זיך דערמאנט פון איהם א סך זאכען. איי־נער האט דערצעהלט, אז ווען ער איז אמאל אין מיטען דער נאכט אריין־געקומען אין בית־המדרש אריין, האט ער געזעהן ווי יואל זיצט ביי א גמרא און נעבען איהם זיצט אן אלטער פרעמדער מאן, מיט א לאנגער, ווייסער בארד, און לערנט עפעס מיט יואל'ן און גיט איהם עפעס צו פערשטעהן. אבער ווי נור ער איז צוגעקומען נעהנטער צום טיש, וואו יואל מיט'ן אלטען פרעמדען זיינען געזעסען, איז דער פרעמדער פער־שוואונדען געווארען און געבליבען איז נאר יואל אליין.

אנדערע בחורים האבען דערצעהלט, אז זיי האבען געטראפען יואל'ן מיט דעם אלטען פרעמדען שפאצירענדיג אין די פאר־נאכטען צום בית־עולם צו. דער פרעמדער אלטער האט קיין אנדערער ניט גע־זאלט זיין ווי אליהו הנביא, אדער דער רא"י הקדוש, וואס איז אראב־געקומען צו לערנען מיט יואל'ן די סתרי תורה. אנדערע האבען ווידער דערצעהלט ווי יואל איז געשטאנען און געדאווענט און פלוצלונג האט זיך דאס ליכט פאר'ן עמוד, וואו יואל איז געשטאנען, אליין אנגעצונדען.

נאכ'ן אנבייסען האט זיך דער היטעל־מאכער און דער קלייגער שוסטער ארויפגעכאפט אויף א קצב'ישע פוהר און זיינען ארויסגעפאה־רען אין וואלד זוכען דעם צדיק. זיי זיינען פערפאהרען צו דעם גוי, וואס האט יואל'ן געטראפען אין וואלד דאווענען, און זיינען פלוצלונג געוואהר געווארען, אז ווען יואל האט געדאווענט אין וואלד, האט א ליכט געברענט פאר איהם און פייערדיגע שטראהלען האבען בעלויכטען זיין קאפ. אויף דעם ארט וואו ער איז געשטאנען איז פלוצלונג, אי־בער נאכט, אויסגעוואקסען א הויכער, געזונטער יונגער דעמב, אויף וועלכען דער פויער האט זיי אנגעוויזען אין וואלד.

— הונדערט יאהר האט עס געדארפט נעהמען אזא דעמב זאל אויסוואקסען — און דא איז ביז יעצט קיין דעמב ניט געווען. איך קען דעם וואלד ווי מיין האנד — דערצעהלט דער גוי.

דער היטעל־מאכער האָט אין שטאָדט איבערדערצעהלט דאָס וואונ־דער און דאָס, וואָס די גוים גלויבען אין איהם, האָט נאָך מעהר פער־שטאַרקט אין זייערע אויגען יואל׳ס הייליגקייט. נאָר איהם אליין האט מען אין ערגעץ ניט געקאנט געפינען. די מאמע האט געוויינט — פאר צער, אָדער פאר נחת? — און איז ארומגעלאָפען מיט׳ן היטעל־מאכער און מיט׳ן שוסטער זוכען יואל׳ן. דער פאָטער איז געזעסען אין דער קאלטער חברת־תהילים שטיבעל אויף דער ערד און אבגעריכט חצות יעדען טאָג — נאָר דער צדיק איז אלץ ניטאָ.

דערווייל איז יואל געזעסען אין דאָרף ביים איד, דעם קרעטשמער, א צעהן־צוועלף ווי־אָרסט פון שטעדטעל. דער ישובניק האָט צו איהם אזוי געזאָגט: „הער נור, בחור, וועסטו לערנען מיט מיינע קינדער,— וועל איך דיר געבען עסען און טרינקען; וועסטו ניט לערנען מיט מיינע קינדער — טאָ נעהם דאָס פעקעל, און היידא!

יואל איז איבערגעבליבען אין דאָרף ביים קרעטשמער. די קינ־דער זיינען געווען קליינע, אונוויסענדע, און ער האָט געארבייט אריינ־צוברענגען אין זיי דעם אלף־בית. זיינע תפלות האָט ער אָבגעריכט אין וואלד. קיין ספרים האט ער ניט געהאט, אבער ער האט יעצט ניט געדארפט קיין ספרים. ער איז יעדען טאָג ארויס אין וואלד, אויסגע־זוכט דאָס פערבאָרגענסטע אָרט און אוועקגעשטעלט זיך מכוון צו זיין צו בעהעפטען די וועלט מיט די נצחיות.

אזוי האָט ער פערבראכט גאנצע טעג.

איינמאָל, אין א שעהנעם נאָכמיטאָג, זיינען פערפאָהרען צום קרעטשמער עטליכע פוהרען מיט אידען פון שטאָדט. צווישען זיי איז אויך געווען דער היטעל־מאכער, דער קליינער שוסטער, קצבים יונגען, גלאט אזוי בעלי־בתים און אויך א נגיד פון שטאָדט, א ווייץ־סוחר. די אידען האבען זיך געפרעגט אויפ׳ן בחור, דעם מלמד פון די קינדער. דער קרעטשמער האָט זיך דערשראָקען, האָט זיי אָנגעוויזען אויפ׳ן וואלד, וואו ער פערברענגט גאנצע טעג. די אידען האָבען זיך ביים קרעטשמער נאָכגעפרעגט אויפ׳ן בחור, צי האָט ער ניט בעמערקט אין איהם עפּעס אויסערגעוועהנליכעס, און האָבען איהם דערצעהלט וואָס פאר א פערבאָרגענער צדיק דער בחור איז.

ווען דער קרעטשמער האָט דערהערט אז דער בחור איז א פער־באָרגענער צדיק, איז ער נאָך מעהר דערשראָקען געוואָרען און פלוצלונג

אויך אנגעהויבען דערצעהלען פון בחור גבורות ונפלאות. אלע צו־זאמען זיינען זיי אריין אין וואלד, איהם אויפגעזוכט, און געבליבען שטעהן פון דערוויטענס. זיי האבען איהם געטראפען אין דעם זעלבען עקסטאז ווי אין בית־המדרש, נאר דא, אין פרייען וואלד, צווישען די בוימער, אין דער איינזאמקייט, האט זיין דאוונען, זייןווארפען זיך און זיין עקסטאז געמאכט אויף זיי נאך א פיעל שטארקערע איינדרוק. זיי האבען אבגעווארט ביז ער איז ווידער אומגעפאלען, זיינען זיי צוגעקומען און איהם אויפגעהויבען.

אז ער האט געעפענט די אויגען און דערזעהן ארום זיך די עדה אידען, איז ער דערשראקען געווארען און געוואלט אוועקגעהן.

— רבי, מיר זיינען געקומען צו אייך איהר זאלט אונזער רבי זיין. מיר ווייסען, אז איהר זייט א פערבארגענער צדיק.

יואל האט שטום געקוקט מיט זיינע אויגען, האט ניט געענטפערט און געוואלט געהן ווייטער.

— רבי, קומט מיט אונז אין שטאדט אריין, מיר ווילען אייך מאכען א שעהן הויז און איהר וועט אונזער רבי זיין — רופט זיך אב דער נגיד פון שטאדט.

יואל האט אראבגעבויגען דעם קאפ צו דער ערד, ערגעץ וואו איינגעגעבערט זיין בליק און אזוי געזאגט:

— דער מענש, גאט׳ס אויסדערוועהלטע בריאה, איז ווייניגער פון אלע געטליכע בעשעפענישען מסוגל אויפצונעהמען אין זיך דאס בעד וואוסטזיין פון דער אמת׳ער סיבה פון וואנען עס קומט, צו פיהלען דעם נצוץ און אנצובינדען זיך אין נצחיות, ווייל ער האט א פרייען ווילען. דער פרייער ווילען פערשטעלט פון מענשען דעם ריכטיגען כח און ער מיינט, אז אלעס קומט פון איהם, מידיו, און אזוי ארום זינקען זיי און פערלירען זיך אין טויט אין דער וועלט. דער דומם, דער צמח, און אפילו דער חי ביי וועלכע דער איינציגער ווילען איז ניט אזוי שטארק, זיי זיינען תמימים. און אויב זיי קענען ניט מיט אייגענעם כח אנ־קומען צום מקור, ווייל די נשמה־ניצוץ איז ביי זיי זעהר קליין, זיי־נען זיי אבער מסוגל דורך אן אנדערען אויפגעהויבען צו ווערען. דורך דעם בעדארף ער זיך געפינען נור בלויז צווישען די דומם׳ס, צומח׳ס און חי׳ס. דענסטמאל וועט ער שטענדיג קענען פיהלען דעם נצוץ און תמיד אנהעפטען זיי אין די נצחיות...

זיי האָבען ניט פערשטאַנען די ווערטער, נאָר טאַקע דערפאַר זיי־נען זיי דערשראָקען געוואָרען און ווען ער האָט זיי פערלאָזט, זיינען זיי איהם פון דערווייטענס נאָכגעגאַנגען.

— וואָס האָט ער געזאָגט? וואָס? — האָט געפרעגט דער קליינער שוסטער דעם היטעל־מאַכער.

— פרעגט ניט, קדוש, הייליגקייטען! אַלעס וואָס ער רעדט איז קדוש — האָט איהם דער היטעל־מאַכער אָבגעענטפערט.

דער עולם איז איהם פון דערווייטענס נאָכגעגאַנגען. יואל איז צוריק אַהיים געקומען צום קרעטשמער און באַלד איז שוין געמאַכט געוואָרען אַ מחיצה צווישען איהם און דעם פאָלק. אין איין שטיבעל איז געווען יואל, אין אַן אַנדער שטיבעל די עדה, און דער היטעל־מאַ־כער האָט זיך אוועקגעשטעלט ביי דער טהיר אויפ׳ן שוועל און קיי־נעם ניט אריינגעלאָזט צום „רבי׳ן״. דער „רבי״ איז געווען אַליין, געשטאַנען ביים פענסטער און ארויסגעקוקט אין דרויסען, און געבענקט נאָכ׳ן וואַלד מיט די לאַנקעס.

צום „רבי׳ן״ האָט מען נאָר אריינגעלאָזט דעם נגיד, דעם ווייצען־סוחר, און ער איז טאַקע געזעסען נעבען איהם און געהיט, ער זאָל ניט אנטלויפען דורכ׳ן פענסטער. דער נגיד האָט געהאַט אַן איין איינציגע טאָכטער, אַ יפת־תואר, און געלד אויך — דער רבי איז אַ בחור...

דער נגיד האָט געשיקט די פוהר אין שטאָדט אריין צו ברייננען דעם פאָטער זיינעם, און אויך ר׳ איציקעל חסיד. פאַרנאַכט איז די פוהר צוריקגעקומען. דער פאָטער האָט ניט געוואָלט קומען. ר׳ אי־ציקעל איז יאָ געקומען. ר׳ איציקעל איז געווען דעם נגיד׳ס אַ מעקלער, אַ יודע ספר און אַ חסיד אהן אַ רבי. זייט דער אַלטער ראַזאמינער איז נפטר געוואָרען — פאָהרט ער ניט —ניטאָ צו וועמען. פון יונ־גען רבי האַלט ער ניט, איז ער דורך דעם צוקריגט מיט די חסידים און חבר׳ט זיך מיט די בעלי־בתים, און אַם מעהרסטען מיט דעם נגיד, וואָס גיט איהם צו פערדיענען אַ קערבעל ביי מעקלעריי. איציקעל איז צוערשט געקומען מיט שפּאָט און חוזק, — ווי דער שטייגער איז פון חסידים — נאָר אַז ער האָט געזעהן, אַז דער נגיד האַלט פון יואל׳ן, האָט ער גע־טראַכט אפשר איז עס אַ ענין. איציקעל איז אריין שמועסען מיט׳ן רבי׳ן. נור וואָס ווייניגער יואל האָט איהם געענטפערט, אַלץ מעהר איז

ער איציק'לען געפעלען געווארען. און אז יואל האט איהם סוף כל סוף געזאגט דאס, וואס ער האט פריהער אבגעענטפערט די בעלי־בתים, אז ער ווייסט ניט אויב ער איז ביכולת בשר ודם'ס אויפצוהויבען, וויל זיי זיינען ניט מבטל זייערע רצונות. דומם און צומח'ס קען ער יא אויפהויבען ווייל זיי זיינען תמימים, האט איציקעל אבגעענטפערט:

— פרובירט מען.

און אז דער נגיד האט געפרעגט וואס ער מיינט, האט איציקעל אבגעענטפערט:

— א הויכער ענין.

און די בעלי־מלאכות האבען זיך שוין גערוימט אין די אויערען: איציקעל חסיד זאגט אליין, אז עס איז גרוים!

זיי זיינען געווען גליקליך. דער ארענדאר האט זיך אנגעטהאן די שבת'דיגע קאפאטע לכבוד דעם רבי'ן, און די ארענדארקע — די שבת'דיגע הויב. מען האט אנגעגרייט עסען פאר דער גאנצער עדה, און אנגעצונדען ליכט אין אלע שטיבער — אלעס אויפ'ן חשבון הנגיד. און אז עס איז געקומען צו מנחה־מעריב, האט מען געדאווענט מיט מנין, געווארט אויפ'ן רבין'ס אויסגעהן שמונה־עשרה, און אז עס איז געקומען צום עסען — האט דער רבי ניט אנגעריהרט, ניט געוואלט עסען בצבור, האט מען אויסגעטייטשט, אז ער ברוגז'ט זיך נאך...

האט דער נגיד זיך גע'סוד'עט מיט איציקלען אין א ווינקעל וועגען פערשיעדענע זאכען, און צווישען אנדערע אויך וועגען זיין טאכטער, די יפת־תואר, און וועגען איציקעל'ס גבאות...

און יואל איז אליין געשטאנען אין פענסטער און ארויסגעקוקט אין דרויסען, און געזעהן די נאכט, ווי זי דעקט צו דאס פעלד און דעם וואלד — האט ער געבענקט נאכ'ן געזאנג, נאך דעם דרויסען...

ביי־נאכט איז ער ווידער פערשוואונדען. ער איז געגאנגען אין גאהנטסטען שטעדטעל אריין, נור זיין שם איז שוין פאראויסגעגאנגען פאר איהם. קוים האט ער זיך בעוויזען אין בית־המדרש פון דער פרעמדער שטעדטעל, איז באלד געווארען א גע'סוד'עריי אין די אויערען. מען איז צוגעקומען צו איהם, מען האט איהם אבגעגעבען שלום־עליכם

מיט הכנעה. באלד איז געוואָרען אַ געשטופעריי; אלע האָבען געוואָלט זעהן דעם פערבאָרגענעם צדיק, וואָס טהוט וואונדער, אלע האָבען געוואָלט האָבען די זכיה צו בעריהרען זיין האנד, און באלד האָט זיך אויך אין דער שטעדטעל געפונען א נגיד, וואָס האָט איהם אהיים גענומען צו זיך (דער נגיד האט אויך געהאט א טאכטער). און עס האָט זיך געפונען אַן אנדער היטעל־מאַכער, וואָס האָט זיך אוועקגעשטעלט אויף דער וואך ביים רבי׳ן און ניט צוגעלאזט קיינעם, א חוץ די אויסדערוועהלטע. דאָס שטעדטעל איז געשטאַנען ארום די פענסטער.

אין דער פרעמדער שטעדטעל, וואו קיינער האָט יואל׳ן ניט געקענט, קיינער האָט איהם ניט געדענקט אלס איינגעל, און קיינער האָט זיין פאָטער און מוטער ניט געקענט נור געהערט פון זיין נאָמען, איז זיין שם געוועזן נאָך פיעל גרעסער. נור באלד זיינען אָנגעקומען די פוהרען פון יואל׳ס שטעדטעל, מיט׳ן נגיד, דעם ווייץ־סוחר, מיט איציקעל חסיד, מיט דעם היטעל־מאַכער און דעם קליינעם שוסטער, מיט די קצבים און בעלי־מלאכות. דערהערט, אז דאָס צווייטע שטעדטעל וויל ביי זיי אויסכאפּען דעם צדיק און בעהאלטען איהם פאר זיך, זיינען זיי גרייט געוועזן זיך צו שלאָגען, דאָס לעבען איינצושטעלען, אבי נור ארויסצוקריגען דעם צדיק. דא האט זיך שוין געהאנדעלט אום פרנסה, אין וועלכער שטעדטעל דער צדיק זאל וואהנען, אין וועלכער שטעדטעל זאָלען די הונדערטער, און אפשר טויזענדער חסידים — מענער און ווייבער, קראנקע און געזונדע, וועלכע וועלען קומען צום צדיק עצות פרעגען, אין וועלכער שטעדטעל זאלען זיי זייער געלד איברלאָזען. דאָס שטעדטעל אין וועלכער יואל איז געבאָרען געוואָרען, האָט געפיהרט די גערעכטע טענה: דער צדיק איז זייערער. דאס צווייטע שטעדטעל האָט אָבער אָבגעענטפערט, אז ביי זיי האָט מען דעם צדיק געשלאָגען, און ארויסגעטריבען פון שטאָדט.

דערווייל זיינען אלץ מעהר פוהרען אָנגעקומען פון יואל׳ס שטעדטעל דעם צדיק אהיים צו נעהמען. אלע האָבען זיך יעצט געוואלט אָנכאפּען אן צדיק. עס האט געהאלטען ביי א געשלעג צווישען די צוויי שטעדטלאך. דער סוף איז געוועזן, דאָס מען האָט זיך אויסגעגלייכט, געגעבען אָבטרעט געלד און מען האָט יואל׳ן אהיים געפיהרט אין זיין געבורטס־שטעדטעל, מיטבעגלייט מיט בעלייכטונג, בהדרת מלך.

דאָס גאַנצע שטעדטעל מיט ווייבער און קינדער זיינען דעם הייליגען צדיק אנטקעגען געגאַנגען. ליכט אין די פענסטער האָט מען אָנגעצונדען פאַר זיינעטוועגען, און וואָלט עס ניט געווען אין די דריי וואָכען, וואָלטען די כלי־זמר געשפּיעלט. פערפאַהרען איז מען צום נגיד אין הויז, אָבגעגעבען דאָס גאַנצע הויז פאַר'ן רבי'ן, אוים דעם זאַל דעם רבי'ס שטוב געמאַכט, גרויסע ספרים־שענק ארייגעשטעלט, ספרי־תורות, שעהנע טישען מיט טהייערע טישטיכער, אַ גרויסע טיעפע פאָטער־שטוהל. אין דער הויז האָט מען אויך טאַטע־מאַמע אריינגעבראַכט. עס האָט דאָך שוין ניט געפּאַסט, אז דעם צדיק'ס מאַמע זאָל אין גאַס האַנדלען. אלע, דאָס גאַנצע שטעדטעל האָט געגלויבט אין צדיק, און די וועלכע האָבען נאָך ספקות געהאַט, האָבען מורא געהאַט דאָס מויל אויפצועפענען. עס האָט זיך געהאַנדעלט אום פּרנסה פאַר'ן שטעדטעל, און אין פּרנסה זיינען אלע פעראינטערעסירט געווען. דער מקוה־איד און די בחורים, וואָס האָבען איהם געשלאָגען, זיינען אריינגעגאַנגען צום צדיק אין די זאַקען, און אוועקגעשטעלט זיך ביי דער טהיר, און געבעטען מיט טרעהרען אין די אויגען „מחילה". זיי האָבען מורא פאַר זייערע יונגע יאָהרען.

ר' איציקעל חסיד אין געוואָרען גבאי, דער היטעל־מאַכער — שמש, דער נגיד — דער ערשטע מקורב, און דאָס גאַנצע שטעדטעל — חסידים.

די ערשטע פאַר נעכט האָט מען אוועקגעשטעלט אַ וואַך איבער'ן רבי'ס שטוב און געהיט דעם רבי'ן. און אויף שבת נחמו איז זיך צוזאַמענגעפאָהרען אן עולם פון די ארומיגע שטעדטלאַך. טהייל אויס נייגעריגקייט, האָבען געוואָלט זעהן וואָס דאָס איז אזוינס; אַנדערע זיינען געקומען, ווייל דער נגיד און איציקעל חסיד האָבען געשיקט נאָך זיי. מען איז געקומען האַלב אין ספק — און אַנדערע אפילו מיט לצנות. פרייטאָג אין אָבענד, צו קבלת שבת, ווען דער עולם איז שוין געווען אין די שטריימלעך און די אטלאַסענע קאַפּאָטעס, פערזאַמעלט צו דאַווענען, האָט זיך דער רבי פערשלאָסען ביי זיך אין חדר און ניט געוואָלט ארויסגעהן מיט'ן עולם דאַווענען. דער נגיד און איציקעל חסיד האָבען אָנגעקלאַפּט אין טהיר, געשריען, געבייזערט זיך — עס האָט ניט געהאָלפען, יואל האָט ניט געוואָלט עפענען. און דאָ וואַרט דער עולם מיט'ן קבלת שבת.

דער סוף איז געווען, דאָס מען האָט ארייַנגעשיקט צו איהם דעם פאָטער מיט דער מוטער. דער פאָטער האָט פון אָנהויב גאָר ניט גע־גלויבט און ניט פערשטאַנען וואס דאָ טהוט זיך. נור ער האָט אנגע־הויבען יעצט שוין מבטל צו מאַכען זיין דעה — פאר דעת הרבים — ווי זיין געוועהנהייט איז געווען. יעצט איז ער געגאַנגען צום ערשטען מאָל רעדען מיט'ן זוהן. די מאַמע האָט געגלויבט פון דער ערשטער מינוט אָן און איהר פנים האָט געשטראַהלט פאר נחת און גדולה, אָנגעטהאָן איז זי געווען איצט אין שעהנע קליידער, דער נגידות'ס־טעם שעהנסטע הויב אויפ'ן קאָפּ, און א שנור קרעלען אויפ'ן האלז, און די גרויסע מאַמע אויגען האָבען בעלויכטען איהר פנים. און זי איז אריינגעגאַנגען בדחילא ורחימא, מיט פריידענס־טרעהרען, און געבעטען זיך:

— קינד, פערשעהם מיך ניט פאר מענשען!

און אז יואל האָט איינגעקנייטשט זיין הויכען, גרויסען שטערן און פערביסען די ליפּען פאר צער, און געזאָגט ממש מיט געוויין:

— מאַמע איך וויים ניט אויב איך וועל קענען. — זיינען בשר ודם'ס פערזונקען אין אייגענעם רצון.

האָט דער פאָטער זיך אָנגערופען:

— אז דו האסט אנגעהויבען, מן הסתם האסטו דאך א דרך.

האָט ער געענטפערט:

— מיין דרך איז נור פאר תמימים, פאר דומם'ס און צומח'ס.

האָט דער פאָטער שוין ניט פערשטאַנען:

— מה־דאָך, איז דאָך די בריאה וואָס קדוש־ברוך הוא האָט איהר אָבגעטהיילט פון זיין חלק — אודאי און אודאי, — און מען מוז דאך עפּעס האָבען אמונה אויך.

האָט ער דעם פאָטער ניט געקענט געבען צו פערשטעהן. און דער־ווייל ווארט דער עולם הינטער דער טהיר. פון דער צווייטער שטוב הערט זיך דער רעש פון פאָלק, ווי דאָס גערויש פון ים. זיי זיינען אונגעדולדיג און ווילען אנהויבען דעם קדוש־השבת אהן דעם רבי'ן. עס ווערט שפּעט, און לענגער ווארטען ווילען זיי שוין ניט. ר' איצי־קעל קומט אריין א צושוויצטער, דאָס שטריימעל ארויפגערוקט, די קאַ־פּאָטע אויפגעשפּיעלט און פאַרדערט: דער עולם ווארט, עס וועט זיין

א חרפה ניט נור פאר איהם, נור פאר די אלע וואס האבען געגלויבט אין איהם — און דער עולם וויל שוין לענגער ווארטען — עס ווערט שפעט, און ער מוז גערענקען, אז ער איז שוין ניט אליין. און געהט ער ניט ארוים באלד — געהט ער אריין צום עולם און הייסט דאווענען...

און יואל שטעהט ווי א דומם און שווייגט, און קוקט אין פענסטער ארוים צו די בוימער מיט בענקשאפט.

האבען פון דער מאמע'ס אויגען טרעהרען ארויסגעשפריצט, אזוי גרוים ווי פעריל, און זי האט געזאגט:

— קינד, דער צער פון דער מאמען וועט זיין גרוים. ווי אזוי וועט זי קענען אריבערטראגען די חרפה!

האט ער רחמנות געהאט — די ערשטע פרייד פון דער מאמען צו־שטערט; און ער האט געזעהן ווי די גרויסע שבת־אויגען ווערען ווידער פערטרונקען אין די וואכענדיגע קנייטשען — די קנייטשען און די אב־אבגעשיילטע הויט פון אבגעבערענטקייט אויפ'ן פנים זיינען גובר איבער די אויגען — פון דער מאמען ווערט צוריק די אידענע וואס האנדעלט אין גאס מיט די פויערים.

האט ער ניט געקענט מעהר — זיך אויפגעכאפט און אריין אין דער צווייטער שטוב צום עולם.

די שטוב איז פול, עס גלאנצען די זיידענע קאפאטעס און עס שימערען שווארצע פוטערנע שטריימלען. ליכט ברענען, אין אלע ווינקלען אנגעפראפט מיט אידען. ער געהט צו צו דער וואנט, גראבט איין זיין פנים און די הענד, דער חזן זינגט לכו נרננה מיט א פרעה־ליכען נגון. צוזאמען מיט'ן קול הויבט ער זיך אן מכין זיין, אויסצו־טהאן פון זיך יעדע גשמיות, צו פיהלען די נשמה אין זיך, דורך איהר הויבט ער זיך אן אנצובינדען צום מקור פון וואנען זי קומט — עס איז איהם לייכט, ער פיהלט דעם נצוץ, ער איז שוין ניט אויף דער וועלט, ער ווייסט שוין ניט וואס עס טהוט זיך ארום איהם, ער זעהט שוין גאר ניט — נור ליכט, ליכט און ליכט, וואס אמאל טיעפער געהט דאס ליכט, און וואס טיעפער אלץ העךליכער, אלץ ליכטיגער — און פון דארט, פון אינוועניג, געהט דאס געזאנג — דאס ליכט זינגט. באלד ווערט ער אליין א שטיק ליכט, און א געזאנג, און שווימט מיט. ער האט געפיהלט ווי צו זיין נשמה ציהען זיך פיעל, פיעל שנירלעך ליכט און בעהעפטען זיך אין איהם — באלד ווערען די שנירלעך גרעבער —

עס ווערט איין שנור, דערנאך ווערט עס איין ליכטיגע מאסע. ער האט געפיהלט, ווי ער טוקט זיך אין א ליכטיגען ים, און זיין נשמה ווערט דורך דעם לייכטער און פלינקער — אלעס ווערט איינס. עס זיי־נען שוין ניט קיין איינצעלנע חסידים, איינצעלנע נשמות — פון אלע נשמות איז געווארען איין נשמה, א גרויס, גרויס ליכט — און דאס ליכט שווימט אריין אין גרויסען וועלט־ליכט און עס זינגט שוין מיט, און אויס אלעס ווערט איין ליכטיגע שטיק וואלקען וואס קאלירט זיך, מונקט זיך און באדט זיך אין א ליכטיגען ים, און געהט וואס אמאל טיעפער, טיעפער...

ביים קדיש איז ער שוין געווען מיט'ן עולם וייט, וייט אין הימעל, און ער איז מיט זיי אריינגעשוואומען אין א טיעפען בלאהען שבת אריין...

דער טיש איז געווען בעדעקט מיט דער שעהנסטער טיש־טוך, בע־לויכטען מיט צעהנדליגע ליכט, וועלכע האבען געשימערט אין די זילבערנע לייכטערס. זילבער און רויט־בלוטיגע וויינען האבען געפינ־קעלט. א טיש בעשטעלט מיט די בע'טעם'סטע מאכלים, וואס האבען פערשפרייט זייער געשמאק איבער דער שטוב. ביי ביידע זייטען טיש האבען זיך געשאקעלט ווי בוימער אויף ביידע זייטען וועג, חסידים אין זיידענע און סאמעט, אין שווארצע פוטערנע היטלען. די מאמע און דער טאטע, ביידע אין בגדי שבת, זיינען געזעסען נעבען איהם. די מאמע אויך — (אזוי האט ר' איציקעל גבאי איינגעריכט). און יואל איז געזעסען מיט פערמאכטע אויגען, קוים בעריהרט מיט זיינע הענד די מאכלים, וועלכע זיינען באלד געווארען צוכאפט אין שטיקלעך פון די חסידים — שיריים. דאס ליכט האט איהם אריינגעשיינט אין די אויגען דורך די פערמאכטע הייטלאך, און ער האט גערעדט, ווי צו זיך, ווי ער וואלט זיך געוואלט פערשטעהן, גערעדט מיט א ניעדריגער שטימע, אבגעהאקטע ווערטער.

— זייט ווי דומם'ס — תמימים, געפאנגען נור אין דער וועלט, אבער ניט מיט'ן גוטען ווילען און געדענקט שטענדיג אז דער נשמה — ווארים דורך איהר בינדט איהר זיך אן צום מקור, און אזוי ארום ברענגט איהר אריין די וועלט אויך בחשבון, ווארים עס ווערט איין אחד — פערבונדען מיט דעם זעלבען תכלית...

די פערשטענדיגע האָבען פערשטאַנען; די וואָס האָבען ניט פער־שטאַנען, האָבען געזעהן און געגלויבט — די חסידים זיינען זיך צופּאָה־רען און פערשפּרייט זיין נאָמען איבער דער וועלט.

וואָס מעהר יואל האָט גערעדט וועגען התפשטות הגוף פאַר די חסידים, אַלץ מעהר איז ער אַליין געפאַנגען געוואָרען אין הבלי עולם הזה. ער האָט אַליין ניט געזעהן ווי אַזוי עס איז געקומען און אַליין גאָר ניט געפיהלט, נור עס איז געווען, ווי די הנאות פון דער וועלט האָבען געמאַכט אַ שטילען בונד, און געוועבט אַ געשפּין־וועבעכס ארום יואל'ן און איהם דערינען אריינגענומען. שוין דאָס צימער אַליין, וואו ער האָט זיך געפונען, מיט די שראַנק ספרים, מיט די שעהנע טישען און דער שעהנער געהאַפטענער טיש־טוך, איז געוואָרען אַ שייכות צו איהם. אַ זאַך וואָס איז איהם זעהר געפעלען. ארום זיין קערפּער איז אוועק־געשטעלט געוואָרען אַ גאַנצע וואַך. די מענשען ארום איהם האָבען געהאַלטען אין איין קלעהרען ווי אַזוי צו שטאַרקען זיין אויסגעמאַ־טערטען, אויסגעמוטשעטען קערפּער. מען האָט אויסגעזוכט פאַר איהם דאָס טהייערסטע און דאָס בעסטע און געמאַכט פאַר איהם פערשיע־דענע געריכטען, און האָט ער געקעמפפט געגען דעם, און ניט געוואָלט עסען — איז די מאַמע געקומען, איז די מחותנת'טע, דעם נגיד'ס ווייב, ר' איציקעל גבאי און גלאַט מקורבים, און אַנגעהויבען זיך בעטען ביי איהם, אַז ער זאָל רחמנות האָבען אויף די חסידים זיינע, אויף דער עדה וואָס גלויבט אין איהם, ער זאָל זיך ניט פערהונגערען און, חלילה, אוועקגענומען ווערען פון זיי. און זיינען עס דען בלויז געווען די גראָבע הנאות פון זינדיגען עסען, וואָס די וועלט האָט פאַר איהם אַנגעגרייט? געגען די גראָבע הנאות האָט ער זיך נאָך געקענט וועהרען. נור די וועלט האָט אויך געהאַט פאַר איהם אַזעלכע גייסטיגע הנאות, אַזאַ רוחניות, וואָס האָט געקענט ביישטעהן געגען די הנאות פון יענער וועלט. שוין דער שבת אַליין, די הנאה פון שבת, די הונדערטער חסידים וואָס זיינען זיך צוזאַמענגעפאָהרען אויף אַ שבת, די זיידענע קאַפּאָטעס, די שטריימלען, די בעלייכטונג, דאָס דאַווענען, און דאָס וואָס ער, דער רבי, הויבט זיי אויף און נעהמט זיי מיט זיך מיט אין

אנדערע עולמות — דאָס איז געווען אזא הנאה, געגען וועלכער ער האָט ניט געקענט קעמפפען. אין דער הנאה איז געווען אויסגעמישט אי הימלישעס, אי ערדישעס, און ער האָט שוין ניט געוואוסט די גרענעצען פון איהר...

און אפילו דאס בעהעפּטען זיך אין נצוץ, דאס איבערגעהן אין אן אנדער וועלט, איז יעצט, ווען די חסידים זיינען געווען ארום איהם, און ער האט דאס בעדארפט — אפילו די הנאה פון התפשטות הגוף, איז עפּעס געווארען ביי איהם א הנאה פון ד ע ר וועלט; אפילו דאס פייניגען זיך און פאסטען און לייטערן זיך, כדי צו קענען אריינגעהן אין די עולמות — דאס זיינען איצט אלע געווארען הנאות פון ד ע ר וועלט. ער האט געהאט כבוד דערפאר, הונדערטער חסידים זיינען גע־פאהרען צו איהם, — ווייבער און אידען, לומדים און פּראסטע בעלי־מלאכות האבען געלויערט אויף זיינע טיהרען, געשארט זיך צו איהם, געבראכט זייערע צרות פאר איהם, און פאר זיי האט ער בעדארפט דעם מתדבק זיין זיך, אין כח, כדי ער זאל גלויבען אין זיך און ער זאל קענען זיי מאכען גלויבען אין איהם. אבער די הנאה, די ריינע הנאה איז פערשוואונדען פון איהם.

ער פלעגט זיך נאך איצט פון צייט צו צייט אין די פּארנאכטען ארויס׳גנב׳ענען אין די פעלדער אין וואלד, און דארטען פּרובירען זיך מתדבק צו זיין אין כח — נור פון דערוויטענס האט איהם דער שמש געהיט, און טיילמאל אויך די מקורבים, און אז ער איז צוריקגעקומען האבען אלע גערעדט דערפון און אלע האבען געקוקט אויף איהם מיט דאנקבארקייט, און די הנאה פון יענער וועלט איז פערשוואונדען, און עס איז נור געבליבען א הנאה פון דער וועלט.

און וואס מעהר ער איז געווארען איינגעטונקט אין עולם הזה, אלץ שווערער איז פאר איהם געווארען מתדבק צו זיין זיך אין יענער וועלט. עס איז געווען, ווי די הנאות פון עולם הזה האבען פערטריבען די הנאות פון עולם הבא. דער קערפּער — די נשמה, דער חומר — די רוחניות, און נאך מעהר — ער האט מיט דער צייט אפילו אויפגעהערט צו בענ־קען נאך זיי...

ער האט אנגעהויבען צו זוכען די רוחניות אין ד ע ר וועלט. די תורה איז ניט געגעבען געווארען פאר י ע נ ע ר וועלט, נאר פאר דער. און די מצוות — דאס זיינען די הנאות רוחניות פאר דער וועלט — האט ער

זיך אנגעכאפט אין שפרוך. געזוכט מצוות צו טהאן. צדקה צו פער־טהיילען, א סך מתפלל צו זיין. און די תפלה איז שוין ניט געווען א מיטעל צו בעהעפטען זיך דורך איהר אין די עולמות, נור א תכלית — א סך צו עסען, כדי ברכות צו מאכען; א סך צו לערנען, כדי חלק לעולם הבא צו האבען.

לכתחילה, אז דער נגיד האט גערעדט וועגען חתונה האבען מיט זיין טאכטער, און דער פאטער איז אריינגעגאנגען צו איהם איבעררעדען, האט ער ניט געוואלט הערען און דענקען דערפון. און אז דער פאטער האט געפאדערט בשם התורה, ובשם המצוה, האט ער אבגעשטופט, אבגעשלעפט. חסידים זיינען בייז געווען: „שרוי בלא אשה". איצי־קעל האט זיך געקאכט, דער נגיד האט געסטראשעט און די מקורבים האבען גערעדט — ער האט אלעם דוחה געווען. און מען האט גאר ניט געקענט מאכען מיט איהם. „ער האט זיין דרך — מן הסתם ווייסט ער וואס ער וויל". איצט האט ער זיך אנגעכאפט אן דער מצוה מיט ביידע הענד. אלע זיינען געווען גליקליך. די מאמע האט געשטראהלט פאר גליק, חסידים — מלא שמחה, און פון נגיד רעדט מען דאך ניט. א חתונה האט מען אנגעגרייט וואס אזוינס איז נאך ניט געווען. די גרעסטע רבנים אלס אונטערפיהרער, כלי זמר געבראכט פון עק וועלט, הונדערטער עופות געשאכטען, אכט טעג פריהער — חתונה פאר ארימע לייט; פון דער גאנצער וועלט זיינען זיך צוזאמענגעפאהרען ארימע לייט, פון דער גאנצער וועלט חסידים — מען האט געהוליעט אכט טעג פריהער און אכט טעג שפעטער — דער בחור הקדוש האט חתונה — חסידים האבען אין דעם געזעהן א געוויסען רמז, אז א ישועה וועט איבער דער וועלט קומען. משיח וועט קומען. — אז דער בחור הקדוש האט פון זיך די גזרה אראבגענומען.

ער האט זיך מכוון געווען קיין הנאות הגוף ניט צו האבען פון דער מצוה, און אנגעשטרענגט זיין גאנצע גייסטיגע קראפט, נור עס האט זיך איהם ניט איינגעגעבען... עס איז געווען ווי דער אויסגעמוטשעטער גוף, וועלכער איז אזוי לאנג געווען אין געפענגענשאפט ביי דער נשמה, וואלט געזוכט א געלעגענהייט די נשמה בייצוקומען. דער קערפער וועלכער האט יעצט געקראגען זיין שפייז און געפאדערט זיין שפייז מיט חוצפה, איז שטארק געווארען, קאכעדיג — און ביי דעם גרעסטען אירדישען גליק האט ער בייגעקומען די נשמה...

יואל האט עס דערפיהלט און איז ארומגעגאנגען דעם צווייטען טאג שרוי בצער. קיינער האט ניט פערשטאנען דעם טעם דערפון. יואל האט זיך ניט בלויז געשראקען פאר דער ממשלה פון זיין גוף איבער דער נשמה, נור אויך פאר דעם, וואס אין דעם גרעסטען ערדישען גליק וואס ער האט גענאסען דעם ערשטען מאל, האט ער דערפיהלט אזא אונ־בעגרענעצטען רייכטהום פון געפיהלען — יענער רייכטהום פון דעם גוף וואס קען פערמעסטען מיט יעדעם רייכטהום פון דער נשמה... און ער האט אויף א מינוט געצווייפעלט, וואו די וועגען ליגען...

און פון דער נאכט אן, ווען יואל האט דערפיהלט דאס העכסטע ערדישע גליק, וואס דער קערפער האט צו פערטהיילען — איז ער געווען ביים גוף אין די הענד...

אין דעם טיעפען פאטער־שטוהל איז געזעסען דער יונגער רבי, און אוים אן איידעלען, לאנגען באמבעס ציבעק — א מתנה פון א רייכען חסיד — האט ער גערויכערט דעם האוואנישען טאבאק, און דינע וואל־קענדליך רויך האבען זיך געהויבען ווי זיידענע, דינע געוועב איבער זיין קאפ. ער האט זיך מיט דער האנד געקרייזעלט די פאות, געקריי־זעלט זיין שיטער בערדעל. פון דער צווייטער שטוב, הינטער דער טהיר, האבען זיך געשטופט מענער, ווייבער און קינדער, טהייל קראנקע אין קערפער, טהייל אין דער נשמה. און עס האבען זיך אריינגעריסען בענ־קענדע בליקען און פערשטיקטע קרעכצען פון דער זייט טהיר. נאר אויף דער וואך ביי דער טהיר איז געשטאנען א שמש און קיינעם ניט אריינ־געלאזט. דער רבי איז נאך אליין, ער נעהמט נאך ניט אן. דער גוף זיינער וועלכען מען האט אזוי לאנג אויסגעמוטשעט און האט יעצט מיט אמאל געקראגען אזוי פיעל אנגענעהמעס איז שטארק געווארען, קנאכיג. ארום איהם האט זיך יעצט געקנייטשט זיידענס און אטלעס און אנגענעהם איהם בעריהרט, און בעקוועם איז ער געזעסען אין דער ווייכער, טיעפער לעדערנער שטוהל, וועלכע האט זיך אויסגעבעט ארום זיין גוף און איהם פעסט געהאלטען... די בליקען פון זיינע אויגען האבען געגלעט דעם אנגענעהמען, רויט־בלוט קאליר פון די מעכאנישע ספרים־שראנק פול מיט ספרים געבונדען אין ווייסען פארמעט און רויטען לע־דער, וואס זיינען געשטאנען ארום דער שטוב. דער שטראהל פון פעריל־

און שטיינער, וועלכע האבען זיך געפינקעלט אויפ'ן זיידענעם פּורוכת'ל, האבען זיינע אויגען בעלעבט... א בוים ליכט, געוועבט פון שטויב־שטראהלען, וואס איז געפאלען פון דעם זיידענעם פארהאנג ביים פענ־סטער האט איהם ארומגענומען און בעלויכטען. פון דעם אפענעם פענסטער האבען זיך געטראגען די ריחות פון די לאנקעס און דער בשמים־געשמאק פון שטעהענדע עפעל, דער פעפערדיגער ריח פון פער־בארגענעם יאשמין, קאפּפער און טוי־בלומען, וועלכע האבען זיך בע־האלטען אין די גראזען. פון דער צווייטער שטוב האט זיך דערהערט זיין יונג ווייבעל'ס הילכיג קול'כעל, וואס האט געפּישטשעט ווי א פידעלע און האט ערוועקט אין איהם אנגענעהמע געפיהלען... ביי דער צווייטער טהיר איז געשטאנען ר' איציק חסיד, זיין פנים איז יעצט ברייט און פעט געווען, און די שטיקלאך בארד וואס האבען ארומ־געוואקסען, האבען זיך פערלוירען אין זיין ברויט פנים. ער האט זיך געדרעהט אין הויז ווי א בן־בית און אריינגערופען אין שטוב אריין מיט ברייטקייט:

— לאמיר דערלאנגען דעם רבי'ן עפּעס דאס הארץ צו דערכאפּען.

באלד איז אריינגעקומען דער היטעל־מאכער, אנגעטהאן אין רבי'ס א קאפּאטע, און האט געהאלטען אין האנד א טעצעל איינגעמאכטס און אין אן אנדער טעצעל — קיכעלעך, האט עס אוועקגעשטעלט מיט א גע־ווישען חן'דעל, וואס איז געקומען פון ליעבע צום רבי'ן — פאר יואל'ן. יואל האט עס ניט בעמערקט, האט געלאזט שטעהן די איינגעמאכטס און די קיכלאך, און איז ווייטער געזעסען פערטראכט.

— רבי'צען, רבי'צען — דער רבי עסט ווידער ניט! און דער דאק־טאר האט איהם געהייסען דאס הארץ דערכאפּען יעדער שעה — האט דער גבאי געזאגט צו דער יונגער רבי'צען.

די יונגע רבי'צען איז אין שטוב אריינגעקומען. זי האט אויסגע־זעהן ווי מען וואלט גענומען א מיידעל און פערשטעלט פאר א ווייבעל. איהרע בעקלעך זיינען געווען רויט, פריש, און איהרע יונגע אויגען — שעהן און קינדיש: דאס מויל — א קליינס, צוויי צוזאמענגעצויגענע ליפּלעך, ווי א בלום וואס האט זיך נאך ניט גאנצען אויפגעפענט; און איבער'ן קאפּ — ביז טיעף אין די אויגען אריין — א טיעפער טשעפּטשיק פון ווייסע זיידענע בענדער, מיט פערל בעפּוצט. זי האט זיך אוועקגעשטעלט פאר איהם פון דערווייטענס:

— יואל דו האסט דאך מיר צוגעזאגט, אז דו וועסט דיר ניט מעהר לאזען דאס הארץ פערגעהן —

— וואס ווילט איהר פון מיר? איך פאשע מיר שוין מיין גוף, איך פיטער מיר שוין מיין חומר, איך דיען שוין צו איהם — איך דיען שוין! — האט ער געזאגט, ברוגז'דיג, מיט טרויער.

דאס יונגע ווייבעל האט זיך דערשראקען און געוואלט אבטרעטען. זי האט זיך אומגעקוקט אויף איציק'לען, וועלכער איז געשטאנען אין דער טיהר און געוויזען איהר מיט די אויגען, אַז זי זאל ניט אבטרעטען.

— יואל, איך וויים ניט אויב איך טהו גוט — האט זי געזאגט — דער דאקטאר האט געהייסען דיך דערמאנען, דו פערגעסט דאך צו עסען! און דיין געזונד איז דאך אזוי טהייער פאר אלע.

יואל האט געשוויגען, איינבויגענדיג דעם קאפ. דענסטמאל האט דער היטעל־מאכער געוואגט נעהנטער צו צורוקען צום רבי'ן די טעצלאך, און דאס ווייבעל האט זיך אבגערופען:

— טהו עס פאר מיר, יואל!

יואל האט עס ניט געטהאן פאר דער ווייבעל. ער האט געטראכט וועגען דער מצוה, פון דער ברכה, און ער האט צוגערוקט צו זיך די טעצלעך, הויך און פרום א ברכה געמאכט, און דאס ווייבעל האט אב־געענטפערט א פרומען „אמן“.

נור באלד האט זיך אין דער טהיר בעוויזען די מאמע. א פרעמדע ארימע פרוי, וועלכע האט מיט ציטערניש און פחד זיך געהאלטען ביי דער טהיר, האט זיך מיטגעשלעפט מיט דער מאמע.ביים פארטוך פון דער פרעמדער פרוי האט זיך געהאלטען א אינגעל, וואס האט מורא געהאט אריינצוגעהן, נור די מאמע האט איהם געשטופט. דאס אינגעל איז געווען יום־טוב'דיג אנגעטהאן, נור זיינע שקאצישע אויגען האבען פרעך ארויסגעקוקט פון אונטער זיין שבת'דיג זיידען היטעלע. דעם רבינ'ס מאמע, וועלכע איז יעצט געווען אנגעטהאן ווי א נגיד'יסטע, א רבי'צין, מיט א רייכער טיעפער הויב, מיט בענדער בעפוצט, מיט אוירינגלאך אין די אויערען — האט זי געוואגט נעהנטער צו צוטרע־טען צום זוהן, האט זיך אבער דאך אבגעשטעלט א טריט פון דער־ווייטענס און געזאגט, אויסשטרעקענדיג די הענד:

— רבי, העלף דער פרוי, ס'איז א גרויס רחמנות.

די פרוי ביי דער טהיר האט געפּרובט איהר אינגעל שיקען פאר־אוים פאר זיך. איהרע אויגען, וועלכע זיינען געווען רויט פון טרעהרען, האבען יעצט נישט געוויינט. ס'איז ניט שעהן געווען פאר'ן רבי'ן צו וויינען. נור זי האט געהאלטען דעם קאפּ אראפּגעבויגען צו דער ערד, דאס קינד פאר זיך, — איז געשטאנען מיט אונטערטהעניגקייט פאר'ן רבי'ן.

יואל האט אויפגעהויבען זיינע אויגען און האט אנגעקוקט דער מאמען. זיין פּנים וואס האט נאך אויסגעדריקט די פרעמדקייט איבער דעם גרויסען שארפען שטערן, האט זיך מיט אמאל געענדערט, איז בלייך געווארען, פערלארען זיין קאליר, און די גראבע ליפּען האבען זיך צו־זאמענגעביסען, די אויגען זיינען איהם אזוי ארוים, אז עס האט זיך געדאכט, אז יעדען אויגענבליק פאלען זיי ארוים.

— מאמע, וואס מיינסטו, איך בין חלילה, דער בורא עולם? אין מיין האנד איז עס? וואס בין איך ביכולת? עס איז דאך דא א גרויסער בורא עולם — איז איהר שלעכט— לאז זי וויינען, לאז זי בע־טען צו איהם.

— אבער זוהן! די פרוי איז אונזער בעסטע שכנ'טע געווען, און אז איך בין אוועק אין דער פריה אין מארק אריין און האב דיך ניט בעהאט ביי וועמען צו איבערלאזען, האט זי דיך צוגענומען און גע־האלטען דיך מיט איהרע קינדער, ווי א מאמע, ביז איך בין צוריק־געקומען.

די פרוי, אויף וועלכע מען האט געזאגט די לויב, האט פּלוצלינג אויפגעהויבען די אויגען, דער צער פון איהר אימה איז באלד פער־שוואונדען און אנשטאט דעם האט זיך אויף איהר פּנים געוויזען אן אונבעשרייבליך פרייד און גליק איבער דער זכיה וואס זי האט געהאט.

— וואס זאל איך איהר טהאן? וואס בין איך ביכול? האט שוין יואל געשאקעלט אויף זיך מיט'ן קאפּ מיט רחמנות.

— זי וויל גאר ניט, יואל, נור איהר קינד, וואס זי האט געבראכט צו דיר, זאל בעגעהען צו לערנען און זאל אויפוואקסען אן עהרליכער אידען און דיענען השם יתברך — האט געזאגט דעם רבי'ס מוטער און צוגעשטופּט דאס אינגעל צו איהם, ווי זי וואלט וועלען דער אידענע בעצאהלען פאר איהר אמאליגער טובה מיט'ן גאנצען הארצען.

דער אינגעל, אין דער נאָהנטקייט פון'ם רבי'ן, האָט זיך פער־לאָרען, דאָס פּנים'ל זיינס וואָס איז נאָך אַלץ שקאַציש געווען אפילו אין שבת'דיגער היטעל, איז בלייך און דערשראָקען געוואָרען; די פינקעלדיגע אויגען — שוואַך, בעהאַלטען אונטער די הייטלאַך ווי ביי א הוהן. נור דער מאַמעס נאָהנטקייט האָט איהם אביסעל ערמוטהיגט, האָט ער געקוקט אויף דער מאַמען. דער רבי האָט ארויפגעלעגט די הענד אויף זיין קעפּעל, פערמאַכט די אויגען און האָט עפּעס פאַר זיך געזאָגט. דערנאָך האָט ער אָבגעלאָזט דאָס קינד און אוועקגעבויגען זיין קאָפּ צו דער וואַנד. דעם רבי'ס מאַמע האָט אנגענומען דאָס אינגעל און איהם איבערגעגעבען דער מוטער.

— ביים השם ישברך איז אַלץ מעגליך — אלעס טהוט דער רבונו של עולם — זאָל זי וויינען צו איהם, בעטען, און מיט'ן גאַנצען הארצען בעטען. דער רבונו של עולם האָט ליעב די הערצער פון די פּראָסטע — און פון די מוטערס.

די מוטער האָט צוגענומען איהר קינד און האָט מורא געהאַט איהם צו בעריהרען — פאַר דער הייליגקייט, וואָס שוועבט אויף איהם פון רבי'ס ברכה. איהרע אויגען זיינען פול געווען מיט טרעהרען פון גליק און פרייד. זי האָט זיך טיעף פערבויגען, נישט פאַר'ן רבי'ן — אהין האָט זי מורא געהאַט צו קוקען — נור פאַר זיין מוטער, וועלכע האָט פערלאָזט איהר זוהן מיט דעם געפיהל פון א מאַמע וואָס האָט געבוירען א קעניג.

באַלד נאָך דעם איז איציקעל צוגעגאַנגען צו דער טהיר, אונטער וועהכער עס האָט געוואַרט דאָס פּאַלק, אויפגעעפענט א קליינעם שפּאַלט ארייגגערעדט עפּעס און אריינגעלאָזט דאָס פּאָלק צום רבי'ן.

עס זיינען געקומען פערשיעדענע אידען, בעלי־מלאכות, למדנים, קינדער. קראַנקע און געזונדע, וועלכע האָבען אויף קוויטלאַך אין זייערע הענד אנגעשריבען זייערע צרות און זייערע בקשות. אריינגעקומען זיינען זיי ווי מען קומט אריין אין הימעל — פון וואַנען מען קען זיך אלעס, אלעס אויסבעטען און בעקומען. יואל האָט געהאַלטען דאָס פּנים צוגעווענדעט צו דער וואַנד, די אויגען פערמאַכט, ווי ער וואָלט זיך געשעהמט צו קוקען די מענשען אין פּנים אריין. עס זיינען אריינגע־קומען אידען, וואָס האָבען גאָר ניט בעגעהרט און גאָר נישט געוואָלט נור אַנקוקען דעם רבי'ן און צו האָבען די זכיה זיין האַנד צו בעריהרען.

אנדערע, וועלכע זיינען געקומען דאנקען פאר די ישועות וואס ער האט זיי געגעבען. א טהייל פון זיי האבען זיך ניט געוואלט פערלאזען אויף דעם טרוקענעם, סקארבאָוועז לשון פון דעם קוויטעל און האבען אנגע־הויבען פאר'ן רבי'ן צו פערטרויען זייער אינטימסטע, פערבארגענע ודויים, טהייל האבען געבעטען א רפואה פאר'ן קערפער, אנדערע — פאר דער נשמה. מאמעס האבען געבראכט זייערע קינדער, דער רבי זאל זיי בענשען. אנדערע האבען מתורה געווען פאר איהם זייערע זינד און געבעטען א תשובה. א סך, געטריבען פון חרטה, זיינען ארויסגעגאנגען פון זיין שטוב בעפרייטע, ווי ער וואלט צובראָ־כען די קייטען פון דער משא וואס האט זיי געדריקט.. טהייל האט ער געטרייסט מיט א בליק, אנדערע מיט א ווארט — אלעמען האט ער געזאגט, אז ער אליין קען גאר ניט טהאן — ער איז גאר ניט ביכולת, אלעס קען טהאן דער רבונו של עולם און צו איהם דארף מען בעטען און וויינען. און וואס קלענער ער האט זיך געמאכט, וואס וויני־ציגער ער האט זיך צוגעשריבען מאכט, אלץ מעהר גלויבען האט ער ער־וועקט אין זיך. פערלאזענע און אונגליקליכע זיינען זיי אריינגעקו־מען, — פול מיט האפנונג און ריינערע זיינען זיי ארויסגעגאנגען. דער זכרון אז איהם האט ערוועקט פרומקייט, צניעות, ריינע געדאנקען ביי די טויזענדער וואס זיינען געקומען זוכען הילף אויף דער שוועל פון זיין טהיר.

יעדעס מאל נאך דעם עמפפאנג האט ער זיך געפיהלט אונגליקליך און זינדיג. דאס בענקעניש צו זיינע פריהערדיגע טעג, צו דער ריינער נשמה, האט איהם ארומגענומען און געפייניגט. ער האט זיך פאר־שלאסען אין צימער און קיינעם ניט אריינגעלאזט צו זיך. מנחה און מערב האט ער געדאווענט ביחידות, אבגעשלאסען. א צובראכען הארץ האט ער געהאט, יעדעס מאל נאכ'ן עמפפאנג, האט ער געדאווענט מערב מיט א צובראכען געמיטה. דאס האט איהם אביסעל בערוהיגט און די הויז מענשען האבען געוואגט אריינצוגעהן צו איהם נאך מערב — אז ער זאל עפעס נעהמען אין מויל אריין. נור דעם אבענד האט דער שוועה זיינער — ר' עוזר'ל ווייץ־סוחר, מיט ר' איציקעל גבאי, געוואלט אריינפיהרען צו איהם זעהר אן אנגעזעהנעם נגיד, א וואזש־נעם חסיד פון אן אנדער רבי'ן, וועלכען זיי האבען געוואלט געווינען פאר יואל'ן.

ווען דער רבי האט זיך נאך געהאט אבגעגעבען מיט'ן פראסטען עאלק, האט ער זיך נאך האלב געפיהלט בערוהיגט, ווייל זיי גלויבען בתמימות. מיט אזעלכע געסט אבער, וואס מען האט אריינגעפיהרט צו איהם, ניט ווייל זיי דארפען עפעס, נור ווייל מען וויל זיי געווינען, האט ער געפיהלט זיך זעהר שלעכט און זינדיג. ער איז שטום געוועזן און טרויעריג און ניט אבגעענטפערט. טייל עלכע וואזשנע מקורבים האבען זיך געפיהלט בעליידיגט און זיינען מעהר ניט געקומען. נור אנדערע איז זיין שטום האלטען זיך דוקא געפעלען געוועזן און זיי האבען זיך אנגעקלעבט אין איהם. דער נגיד, וועלכען מען האט געוואלט היינט אריינפיהרען צו איהם, איז געוועזן צו וויכטיג אז מען זאל רי־זיקירען. עס האט זיך געהאנדעלט אום אבצונעהמען „א פעסטונג" פון אן אנדער רבי — איז צוערשט אריינגעגאנגען דער שווער, רב עוזר'ל, מיט'ן גבאי, איבערצורעדען מיט איהם.

נור דער רבי איז היינט געוועזן שלעכט אויפגעלעגט. דאס דאווענען האט זיך איהם ניט איינגעגעבען. ער איז מטושטש געוועזן אין עולם הזה און ער האט בפירש געזעהן, אז מען לאזט איהם מעהר ניט אויפ'ן הימעל ארויף, אז מען לאזט איהם ניט מעהר זיך בעהעפטען מיט'ן נצוץ. שוין זייט א האלב יאהר זינט ער האט חתונה געהאט, איז ווי ער זינקט אין גשמיות, און קיין מאל לאזט מען איהם ניט מעהר זיך אויפהויבען און קיין מאל איז נאך ביי איהם די תשוקה און דאס בענקעניש ניט געוועזן אזוי שטארק צום מקור ווי אין דעם היינטיגען אבענד. איז ער אריינגעפאלען אין צער. און ווען ער איז אריינגעקומען אין צער איז עס געוועזן ביי איהם א סימן, אז ער ליגט צוגעבונדען צו דער ערד, ווארום דער צער איז געוועזן די מוטער פון דער ערד, און די שמחה — די מוטער פון הימעל.

ווי דער רבי האט דערהערט, וואס זיי פערלאנגען פון איהם האט ער אנגעהויבען צו שרייען:

— וואס מיינט איהר, איהר האט מיר געדונגען, איך זאל א וואגען אנגעלאדען מיט שטיינער שלעפען אין הימעל אריין, ווייל איהר פי־טערט מיין גוף? גיט מיר שפייז פאר דער נשמה, וועל איך אייך שלע־פען אין הימעל אריין. איהר בינדט מיך צו צו דער ערד, און איהר ווילט, אז איך זאל אייך שלעפען צום הימעל?

זיינען זיי ארויס פון איהם און אריינגעשיקט דאס ווייבעל. ווארים

זייט די פרוי זיינע איז טראגעדיג געווארען האט ער איהר גארנישט געקענט אבזאגען.

א שולדיגע, א שווייגענדע האט דאס ווייבעל זיך געשטעלט אין דער טהיר, האט געקוקט אויף איהם מיט בקשה אין איהרע יונגע אויגען.

— וואס וויל זי? — דער טאטע האט זי געשיקט? — האט יואל געזאגט, ניט קוקענדיג אויף איהר.

— יואל, איך בין אריינגעקומען, אז דו זאלסט עסען. שלמה׳ טראגט דיר אריין דאס עסען. איך וועל ניט אבטרעטען פון דער טהיר ביז דו וועסט ניט האבען אויפגעגעסען. ס׳איז שוין שפעט נאך מערב און דו האסט נאך גאר ניט גענומען אין מויל אריין.

און טאקי באלד האט דער היטעל־מאכער אריינגעטראגען א טאץ מיט עסען און אוועקגעשטעלט אויפ׳ן טיש, און אן אנדער שמש מיט א שעפ וואסער און א ריין האנטוך, האט זיך אוועקגעשטעלט ביים כיור, גרייט דעם רבי׳ן צו בעדיענען.

יואל האט דערזעהן איהר טראגעדיגע פיגור, כאטש ער האט ניט געקוקט אויף איהר פנים. איהר טראגעדיגקייט האט איהם געמאכט שולדיג. ער האט געהאט דאס געפיהל יעדעס מאל ווען ער האט זי געזעהן, אז זי איז די נשמה, וואס ער האט געהאט בחור־וויין, נור די נשמה איז פערזינדיגט געווארען דורך זיין שולד... און די שולדיגקייט האט איהם פערפליכטעט צו דער זינד אין וועלכע זיי ביידע שטעקען. ער האט גאר ניט מעהר גערעדט. איז צוגעגאנגען צום כיור, געוואשען זיך, און אוועקגעזעצט זיך ביים טיש עסען. און זי איז נאך אלץ געשטאנען ביי דער טהיר, האט ניט גערעדט, נור געווארט. און איהר שטעהן פאר איהם איז געווען ווי זי דערמאנט איהם, אז ער האט מעהר קיין רעכט ניט צו יענער וועלט.

— נו, גוט, נו, גוט — זאג דעם טאטען, זאל ער איהם אריינפיהרען. איך וועל איהם מקבל זיין — בסבר פנים יפות וועל איך איהם מקבל זיין.

דער רבי איז אריינגעפאלען אין עצבות. ער איז געזעסען גאנצע שעה׳ן, ארום איהם די חסידים און מקורבים ביים טיש, און ער האט געשוויגען. נור דאס שווייגען איז ניט געווען א טיעפעס, פון שמחה — נור פון עצבות. דער ערשטער וואס האט דאס בעמערקט, איז געווען דוקא א פשוט׳ער איד — דאס קליינער שוסטער׳ל.

דער קליינער שוסטער'ל וועלכער האט דער ערשטער נביאות גע־זאגט אויף דעם בחור אז ער איז א קדוש, איז געווען דער, וואס האט געוואגט צו זאגען, אז דער רבי איז טרויעריג און זיין דאווגען איז ניט דאס.

געווען איז עס א פרייטאג־צו־נאכטס וואס איז אויסגעפאלען שבועות. צום רבי זיינען זיך צוזאמענגעקליבען חסידים פון דער גאנ־צער וועלט, געקומען זיך משמח זיין מיט קבלת־התורה. דאס נייע בית־המדרש וואס מען האט אויסגעבויט פאר'ן רבי, האט זיך געברא־כען פון חסידים. א גרויסער עולם אין הויף — אלע אין אטלעס, אלע אין פוטערנע שטריימלען. פון דער טונקעלהייט בלישצען ארויס די צניעות'דיגע פרומע שבת־ליכט — שבת איז איבער דער וועלט, און זומער. די נאכט רוקט זיך ערשט צו — ניט מיט טרויעריגקייט, נור מיט א שטילקייט און מיט פרומקייט. די אונטערגעגאנגענע זון בע־הערשט נאך דעם הימעל, בעלייכט די שטיקער לויפענדע וואלקען, כאטש מען זעהט זי שוין לאנג ניט. פון אלע הייזער שיינען ארויס שבת־ליכט. דער חזן זינגט דעם פרעהליכען לכה דודי, און דער רבי שטעהט אין ווינקעל, דאכט זיך ווי תמיד. מען זעהט גאר ניט אז ער איז דא, ער בעוועגט זיך, נור מיט דעם קאפ אנגעלעהנט אויף איין האנד, פער־טראכט. וואו איז דאס ליכט וואס ציהט זיך פון זיי צו איהם? וואו איז דער נצוץ, וואס ער האט תמיד געפיהלט אין זיך בשעת'ן דאווגען? ארום איהם גראבע חומרס, וואס שוויצען — און מען פיהלט דעם שוויים און ער שטעהט אין מיטען, צווישען זיי, און זאגט טרוקענע ווערטער. ער פערשטעהט דעם פירוש המילות, נור די ווערטער זיינען אלט, אלע זאגען זיי, יעדען שבת זאגט מען זיי — „לכו נרננה", א געזאנג מיינען זיי צו גאט? פון איינעם'ס „לכו נרננה" הערט זיך א געשריי נאך א שטיקעל ברויט, פרנסה; פון אן אנדערענ'ס — א גוט גע־שעפטטעל, דער מסחר פון וואלד זאל זיך איהם איינגעבען; פון א דריטענ'ס — א מצוה'לע, א קליינס, א שטיקעלע חלק לעולם הבא. יעדער וויל עפעס אנדערש — נישט פאר זיין נשמה, נור א שטיקעלע, אביסעלע פאר זיין ארימען שטארבענדען חומר. בעטלערס שטעהען ארום און שנארען ביי גאט: דער א שטיקעל ברויט, דער אביסעל גדולה, אנ'אנדערער א מצוה'לע, און פון אלע פיהלט זיך דער שלעכטער ריח — דער ריח פון דעם פוילענדען חומר — און ער שטעהט צווישען זיי

— און וואס וויל ער? איהם האט מען געזאלבט פאר דעם מלך פון שנארערס, אז ער זאל פאר זיי אויסבעטלען שטיקלאך הנאות־הגוף. קען ער דאס? ניין, ער נארט זיי אב.

מיט די געדאנקען האט ער זיך אויסגעדרעהט צום עולם. דאס קליינע שוסטער'ל איז געשטאנען הינטער איהם. ער האט זיך יעדען שבת געשטופט אין שטיבעל אריין צום רבי'ן. און ווי נאר דער קליינער שוסטער'ל האט אין זיין פנים אריינגעקוקט, האט ער אלעס געוואוסט.

— דו האסט געזעהן? דו האסט געזעהן? — האט ער געפרעגט די חסידים ארום.

— וואס? וואס?

— דעם רבי'ס פנים, ער איז דאך טרויעריג!

חסידים האבען איהם געוואלט שלאגען, צוטרעטען מיט די פיס, ער האט זיך פון זיי ארויסגעדרעהט.

ביים טיש האט דער רבי א לאנגע צייט געשוויגען. די מקורבים, וואס זיינען געזעסען ארום טיש, האבען געווארט — מען האט געווארט מיט די מאכלים אויפ'ן רבי'ס תורה, האט ער אנגעהויבען עפעס צו זאגען, ווידער וועגען התפשטות הגוף, און וועגען אנבינדען זיך מיט'ן נצוץ און וועגען ערהויבען זיך. נור פלוצלונג האט דער רבי דערזעהן דעם קליינעם שוסטערל שטעהענדיג הינטער א חסיד'ס רוקען און קוקט איהם גלייך אין פנים אריין. האט דער רבי זיך דערמאהנט, אז ער האט ערגעץ וואו געזעהן דעם קליינעם שוסטערל. ער האט זיך דערמאנט אן יענעם דאווענען אין בית־המדרש און ער האט פלוצלונג אויפגעהערט זאגען תורה, איבערגעהאקט.

חסידים און מקורבים האבען זיך פערוואונדערט. נור שבת נאך טיש איז דער קליינער שוסטערל ארומגעגאנגען צווישען די חסידים און געברומט עפעס אונטערן נאז און געצויגען מיט די קליינע קרומע אקסלען:

— עס איז עפעס וואס קאליע געווארען. איך ווייס ניט וואס איז קאליע, נור עס איז קאליע.

פאר די רייד האט ער געכאפט צוויי פלאמעדיגע פעטש פון א חסיד, א בעלי־הבית פון שטאדט:

— מיש זיך ניט אין אזעלכע זאכען — עס הארץ.

האָט דער קליינער שוסטערל צוגענומען די צוויי פּעטש, אוועק־געשטעלט זיך אין אַ ווינקעל ביים אויווען און געזאָגט זיין וואָכענדיגען תהלים מיט אַ שבת׳דיגען נגון.

דער וואַלד האָט געשוויגען — אַן אנגעוואַקסענער חומר, גראָבע בוימער מיט אַ סך צווייגען, צווייגען ארום צווייגען, בלעטער גרינע, — אַלעס קומט ארויס פון דער ערד — צו וואָס? אזוי ווי קראַנקע שוואַמען, וואָס דער רעגען ברענגט ארויס, פערברענט צו ווערען — און ער אין מיטען — אַ קראַנקער, אַנגעשוואָלענער שוואָם — ארויס פון דער ערד, רייסט זיך אַב, קריכט ארום איבערן גראז ווי יעדעס חי, פערפוילט צו ווערען, אבשטארבען און ווידער אויס! לאָזען זיך אין דער ערד און ווידער וועט עפּעס ארויסוואַקסען, אַן אנדער קראַנקער שוואָם. — אזוי דור איין, דור אויס — ביז דער גרויסער סוף וועט קומען און די גאַנצע וועלט וועט ערגעץ וואו אוועקגעהן, אויסלאָזען זיך, אַ פּארע ווערען, אוועקטראָגען זיך — און ווידער אַן אנדער קראַפט ווערען. אומזיסט האָט ער געפּרואווט אויפהויבען זיך, געדענקען דעם ווילען, דעם כח פון דעם וואָס האָט דאָס געשאַפען. אַ מינוט האָט עס איהם, חלילה, אויסגעוויזען, אז דער וואָס האָט דאָס געשאַפען, איז אויך אזא כח, וואָס איז דורכדרינגליך, און בייט איבער יעדעס מאָל זיין לבוש — ער האָט זיך געשראָקען פאַר׳ן געדאַנק.

עס איז געווען פּארטאָג. די גראזען זיינען געווען נאַס און די בוימער האָבען זיך געוועקט פון שלאָף. די אלול־זון, מיט ליכט אָבער אָהן היץ, ווי אַ צום טויט־פערארורטיילטער וואָס ווארט אויפ׳ן יום הדין — איז ארויס איבער׳ן הימעל. פון דערווייטענס האָט אַ פויגעל אין אַ בוים געקלאַפּט, ווערים האָבען געסוויסטשעט, ווידוי אבגעזאָגט. פון דערווייטענס האָבען זיך געהערט קולות: רבי! רבי! יואל האָט זיך אויפגעהויבען פון דער פייכטער ערד, די פיס האָבען איהם גע־בראָכען פון דער פייכטקייט, און אַ מיעדקייט און אַ ניט־אויסגעשלאָ־פענקייט האָט איהם ארומגענומען. ער האָט ניט פערשטאַנען פאַר וואָס ער האָט געטהאָן די נארישקייט — צו וואָס איז ער געגאַנגען ביי־נאַכט אין וואַלד אריין — ער האָט פערגעסען דעם טעם דערפון...

נור עפעס א בענקשאפט האט איהם ארומגענומען. ער האט געהאט דאס געפיהל, אז ער האט עפעס פערלארען און ניט געוואוסט וואס. ער האט זיך אויפגעהויבען, ארויסגעקראכען פון די גענדיכטע בלעטער. דער היטעל־מאכער איז שוין געשטאנען פון דערווייטענס, געהאלטען א ווארימע קאפאטע און איהם איינגעהילט. דער צווייטער שמש האט איהם א ווארימע שאל ארום האלז ארומגעוויקעלט. זיי זיינען איהם נאכגעגאנגען אין שטעדטעל אריין, מיט מורא, מיט אימה.

אויפ'ן וועג איז זיי אנטקעגען געקומען פון שטעדטעל דער קליי־נער שוסטערל. ער האט געהאלטען אויפ'ן פלייצע א זעקעל מיט כלים, געגאנגען אין א דארף ארבייטען, געגאנגען און געזונגען קאפיטלאך תהלים מיט א שבת'דיגען נגון.

אז דער רבי האט דאס דערהערט, האט ער זיך אבגעשטעלט, אב־געווארט ביז דער שוסטערל איז אנגעקומען. נור דער שוסטערל האט דעם רבי'ן ווי גאר ניט בעמערקט, איז פארבייגעגאנגען מיט'ן זעקעל אויף די פלייצעס מיט א פרעהליכען תהלים־נגון.

לאנג האט זיך דער רבי צוגעהערט צום שוסטערל'ס נגון, און זיך עפעס דערמאנט...

ווידער איז זיך די גאנצע וועלט חסידים צונויפגעפאהרען אויף שבת חול המועד. דער רבי איז געווארען א בעל־שמחה, ער מאכט א ברית. די מקורבים נגידים האבען געבראכט מתנות צו דער יולדת און צו דעם בכור. ר' חיים'לען דעם גאסטינינער האט מען געבראכט מוהל צו זיין. פיש איז געשיקט געווארען פון דער גאנצער וועלט. א סעודה איז אנגעגרייט געווארען ווי צו א חתונה, און שבת נאכ'ן ברית — טאקע שבת חול המועד סוכות, האט זיך דאס שטעדטעל געבראכען פון חסידים. די געסלאך האבען זיך געשווארצט פון די זיידענע און אטלאסנע קאפאטעס.

פרייטאג נאך מיטאג — א זומערדיגער נאן מיטאג נאך, כאמש ווינטיג. חסידים האבען זיך אין מקוה געפארעט. נאסע פאות און ווייסע קעלנער פון העמדער, שווארצע אטלאסנע קאפאטעס, ווייסע זאקען — אלע איילען זיך צום רבי'ן. דאס שטיבעל איז שוין פול א שטיק פאר ליכט בענשען. דער גאנצער בית־המדרש ברעכט זיך, דער הויף אנגעפראפט. אין רבי'ס גארטען, אונטער די עפעל־בוימער, זיצען גרופען יונגע חסידים און זינגען שיר השירים. אנדערע —

גלאַט אזוי אַ פרומען נגון. אינגלאַך רייסען די איבערגעבליבענע עפּעל פון די בוימער און טהיילען אויף אַ ברכה. אין הויף און פון הויף גער העז אריין און קומען ארוים מקורבים, סאַמע קאָרפּען קעפּ, אידען מיט ברייטע פּלייצעס, לייכטענדע פּנים'ער און שווארץ בעוואקסענע בערד. די זיידענע קאַפּאָטעס אריבערגעהאנגען איבער די אַקסלען און די הויכע, פוטערנע שטריימלאַך פעררוקט אין אַ זייט. יעדען פון זיי קען מען. רופט מען אָן אַ נאָמען — קוקט מען זיך אום: דאָס איז ר' בעריל זאַמאָשטער, אליין אַ האַלבער רבי. און דער, דער גרויסער רב, דער עלוי פון פּלאָצק. און אָן אנדערער, דער גרויסער ווארשאווער נגיד, וואָס איז געקומען מיט זיין בריטשקע און דריי פערד געשפּאַנט נאָר שפּיטץ. אנדערע זיינען גאָר אָרימע, אין אָבגעריסענע קאַפּאָטעס, אויסגעפליקטע שטריימלאַך. נור מען האָט מעהר דרך־ארץ פאַר זיי ווי פאַר די נגידים. זיי אַלע קומען אריין אין הויף, ווילען אריין צום רבי'ן פאַר קדוש השבת. נור קיינעם לאָזט דער רבי ניט צו צו זיך. ר' איציקעל קומט ארויס, נעהמט ארום די מקורבים און סוד'עט זיך עפּעס. באַלד ווערען עס געוואָהר די יונגע חסידים און אַ ברומען און סוד'ען געהט איבער פון איין אויער צום אנדערען: דער רבי לאָזט קיינעם ניט צו צו זיך, ער איז זיך מכין.

באַלד ווערט מען געוואָהר נאָך אַ וואונדערליכע זאַך: דער רבי וועט אַליין מקדש זיין דעם שבת — און אויף דער פרייער וועלט. ער וויל די חסידים ארויספיהרען פון די ענגע ד' אמות, און דאָרט, פאַר דער וועלט — פאַר הימעל און ערד, מקדש זיין דעם שבת. די פרומקייט און די צניעות שטאַרקט זיך ביי יעדען. אַ ציטערדיגע, ערהויבענדע פרייד געהט אַדורך אַלע און אַן ערהויבענקייט פיהלט זיך נאָך איידער דער שבת קומט אָן.

הינטער'ן רבי'ס הויף זיינען די ברייטע פעלדער ביים ראַנד פון וואַלד, פּאַשען זיך דאָרט די שטאָדטישע בהמות, און ווען די זון געהט אוועק אין וואַלד אריין, ווערט ניט בלויז דער הימעל איבער'ן פעלד בעלויכטען מיט אַ אויסטערעליש ליכט, נור דאָס פעלד און אַלץ וואָס אויפ'ן פעלד, ווערט בעלויכטען מיט אַ הערליך ליכט. און יעצט זיי־ נען אויפ'ן פעלד פערשפּרייט גרופּלאַך חסידים. דאָס שווארצע זיידענס שלאָגט צוריק פון זיך אַ ליכט פון פּעריל און עס הערט זיך אַ שטיל ברומען, ווי אַ געזאַנג, וואָס אַ מאָל מעהר ווערט דאָס פעלד פול מיט

אידען, קופּיען זיך אײן און צולאָזען זיך. און אומעטום שלאָגט אַב דאס שווארץ זײדענע און אטלאסענע מיט פּעריל־גלאַנץ. אין אַן אנדער ווינקעל שטעהען די פרויען מיט זײדענע געהאַפּטענע טיכער ארומגע־הילט, פּעריל און בריליאנטען שפּריצען מיט שטראהלען, דער שטאַר־בענדער זון אנטקעגען, ווי זײ וואָלטען איהר געוואָלט אוועקגעבען זײער ביסעל ליכט, זי זאָל ניט אויסגעהן... אידישע, װײבערשע שטערן גלאַנצען און אַ פרומקײט ווערט געמורמעלט. דאן ווערט אלעס שטיל, מיט אײנגעהאלטענעם אָטהעם — און ניט נאָר די חסידים, נור די גאַנצע וועלט. מיט רוהיגע טריט קומט אַן דער רבי פון זײן הויף. ער געהט מיט שטאָלץ און די אונטערגעהענדע זון בעגיסט איהם אין גאַנצען מיט אַ געל ליכט. און ער געהט נאָך דער זון, און די חסידים נאָך איהם, מיט שטילע, קלײנע טריט. אלעס איז שאַ, שטיל, מיט אײנגעהאַלטענעם אָטהעם, ווי מען וואָלט געוואַרט אויף אַ נס, אויף אַ קץ. און דער רבי געהט אַלץ ווײטער, פּאַמעליך — נאָך דער זון נאָך, ביז ער קומט צום ראַנד פון וואַלד. עס ווערט טונקעל און שטיל, וואס אמאָל טונקעלער און שטילער. פּלוצלונג הערט זיך אַ פײפעל פײפען. קײנער הערט ניט ווען עס האָט אנגעהויבען צו פײפען מיט אַ לײכטען טאָן, און וואס אמאָל שטאַרקט זיך דאָס פײפען. באַלד וועהט אדורך אַ שטיקעל געמורמעל: דער רבי פײפט אויף אַ פײפעל — ער איז מקדש שבת מיט דער פײפעל. ער זאָגט קײן ווערטער ניט, ער וויל מיט'ן נגון — מיט'ן פײפען. דער וואַלד איז שוין דאָ און דער וואַלד פײפט מיט. די פויגלען פײפען מיט, און די בוימער שאָרכען מיט, און די גראָזען בעוועגען זיך און באַלד דאַכט זיך, אָט, אָט הויבט עס אַן ווידער צו זינגען, עס הויבט אַן ווידער צו פיהלען אין זיך דעם כח — עס ווערט בעלעבט. די בוימער הויבען זיך אָן צו וועקען פון אַ שווערען, לאַנגען שלאָף — זײ דערפיהלען עפּעס, שאָקלען זיך וואס אמאָל מעהר, שטאַרקער. די פויגלען שרײען שוין — און אפילו די גראָזען הויבען שוין אָן צו רעדען. אָט דערפיהלען זײ שוין דעם כח אין זיך — זײ פערשטעהען וואס מען מײנט — און אָט וועט ער באַלד מיט זײן פײפעל אויפוועקען דאָס געפיהל פון דער וועלט, און זי וועט פערשטעהן דעם כח מיט וואס זי קומט און דעם חלק וואס זי האָט אין בורא עולם, און אויפוועקען זיך פון חומר, און אַנבינדען זיך אין אײביגקײט, דער גרויסער יצירה. און אָט פיהלט

ער שוין אַלעס און פערשטעהט דעם שבת — דעם כח הכל — דעם תכלית — פּלוצלונג שרייט ווער אויס:

— עוכר ישראל, מחלל שבת בפרהסיה!

חסידים קוקען זיך אַרום — אַ טונקעלער וואַלד, שבת, שטערן שיינען, און דער רבי פּייפט אויף אַ פּייפעל, און דער קליינער שוס־טערל שטעהט געגען דעם רבי'ן און שרייט: „מחלל שבת'ניק — שטערן שיינען!"

אין בעזונדערע וועגען, איינציגווייז, איז דער עולם צוריקגע־גאַנגען פון וואַלד, אַ פערשעהמטער, געהיט זיך צו מאַכען אַ פּסיעה נסה. אַז רבי'ן האָט מען פערגעסען. ער איז ערגעץ וואו אין וואַלד פערשוואונדען. אַ לאַנגע צייט האָט מען גאָר ניט געדענקט וועגען איהם. געדאַוועט בעזונדער, ביי זיך אויף די קוואַרטירען. שבת צו־נאַכטס זיינען זיי זיך צופאַהרען, ווי נאָכ'ן עגל — און דער רבי איז אַלץ ניט געוועזן.

נאָך הבדלה האָט די וויב און דער שוועהר געדונגען פוהרען און געשיקט אין וואַלד אריין זוכען דעם רבי'ן — מען האָט איהם ניט גע־פונען. צושיקט פוהרען איבער די וועגען און ערגעץ ניט געוועזן צו גע־פינען. אין אַ יאָהר צייט אַרום האָט מען דערצעהלט, אַז עס געהט איבער די וועגען אַ דאַרער חסיד, נע ונד. ער מיידט אויס שטעדט און מענשען, און האַלט זיך אויף די פעלדער און וועלדער, ביים וואַסער, עסט ווילדע גראָזען און איז ווילד בעוואַקסען. פּויערים האָבען איהם געזאָלט האָבען בעגעגענט אין די בעהעלטנישע פון די וועלדער — האָבען זיי געמאַכט אַ געיעג אויף איהם — אָבער קיינער האָט איהם ניט געקענט כאַפּען. טייל זאָגען, אַז דאָס איז דער בחור הקדוש, וועל־כער האָט אויף זיך גענומען די תשובה, איבער אַ גרויסער עברה.

דער זיידענער קאפטאן.

(א בילד)

(לכבוד מיין מוטער אין א ווייט לאנד).

אין איינע פון די קראמען אויפ'ן אלטען מארק האט חיה־רייצע געהאט איהר הערינג געוועלבעל. איך וויים ניט אויב ווער עס האט בעמערקט חיה־רייצען א גאנצע וואך אלס א לעבעדיג נפש, חיה־רייצע אין איהר פערפעטסטען קאפטען, וועלכער האט זיך געגלאנצט ווי א בלאנקענדיג שטיק לעדער פון נאפט פעטקייט; חנה־לאה מיט איהר פערזאלצענדיג פנים פון דעם הערינג־ראפע, וועלכעס האט זיך געלייגט איבער איהר ווי א פאנצער, האט אויסגעזעהן א גאנצע וואך ווי א שטיק שמאטע וואס וואלגערט זיך אין גאס ארום. מענשען האבען געזעהן ווי די אידענע קוילערט איבער דער גאס פעסלעך הערינג אין איהר געוועלבעל אריין און גאר ניט בעמערקט קיין אויסטערליש אין דעם, — מען איז געוואהנט געווען צו זעהן חיה־רייצען א פערהאר־רעוועטע אזוי ווי מען איז געוואהנט געווען צו זעהן דאס בלינדע אויס־געמוטשעטע פערד פון וואסער־טרעגער — און קיינער האט זיך דערויף ניט אבגעשטעלט.

חיה־רייצע אליין האט נישט קיין צייט געהאט צו בעטראכטען איהר מזל, און וואלט זי זיך יא אמאל צייט גענומען דעריבער נאכצוקלערען, וואלט זי אין איהר לעבען אויך קיין אויסטערלישעס ניט געווען גע־זעהן, איבער וועלכען זי זאל זיך האבען איבער וואס צו קלאגען. „אבי, גאט צו דאנקען, מען לעבט און עס איז דא רבי געלד צו צאהלען". פון א וואך נאך דער חתונה אן, האט זי גענומען אויף זיך דעם יאך פון פרנסה, כדי דער מאן זאל קענען זיצען און לערנען, — און אזוי־

טראָגט זי שוין דעם שפּאַן, וואָס מען האָט אַנגעטאָן אויף איהרע יונגע מיידעלשע פּלייצעס, אַכט און צוואַנציג יאָהר. זי איז אַלט גע־וואָרען אין דעם שפּאַן. איהר מיידעלשעם פּנים און איהרע פיינע מיידעלשע הענד זיינען איינציגוויים געוואָרען אויפגעגעסען פון הע־רינג און זאַלץ, איהר יונגער לייב איז אָנגעזאָפּט געוואָרען מיט נאַפט, ביי וועלכען זי איז ארומגעגאַנגען אַ גאַנצען טאָג, ביז זי איז פער־וואַנדעלט געוואָרען אין אַ מענשליכע שמאַטע. אָבער דאָך אַזוי ווי דער פערהאַרעוועטער אייזעל ערפילט זיין מוטער־פליכט און זויגט זיינע קינדערא אונטער דעם שפּאַן, אַזוי האָט אויך חיה־רייצע עהרליך ערפיהלט איהרע פליכטען אַלס אַ ווייב און אַלס מוטער, — און האָט צווישען נאַפט און הערינג אַכט קינדער אויף דער וועלט געבראַכט. צווישען נאַפט און הערינג האָט זי איהרע קינדער געזויגען. גרויס־געוואַקסען זיי און מלמדות־געלד בעצאָהלט.

אין די מאַרק־טעג איז חיה־רייצע צוריסען געוואָרען פון די פויע־רים און פויערטעס וואָס האָבען אָנגעפילט איהר געוועלבעל. מען האָט חיה־רייצע'ן געריסען פון אַלע זייטען, און דאָ האָט זי פון הויף אריינגעקוילעט אַ טינטעל נאַפט, און דאָ האָט זי געשלעפּט פון אַ קאַן פערזאַלצטע הערינג ארויס.

און אַז די גוים האָבען געזעהן ווי חיה־רייצע שלעפּט די זעקלעך זאַלץ אויף איהרע פּלייצעס און קרעכצט שווער אָב אונטער זייער לאַסט און מאַטערט זיך צו געהן פאָראויס, אַז די אויגען זעצען זיך איהר ארויס פון דעם פערשוויצטען פייכטען פּנים, האָבען זיי געלאַכט און צוגעיאָגט זי, ווי מען יאָגט צו אַן אַלט פערד:

— העי, שקאַפּע, שלעפּ שטאַרקער, שטאַרקער, וויאָ, וויאָ — האָבען זיי געשמיצעלט מיט זייערע ליפּען, ווי מען יאָגט אונטער אַן אַלט פערד.

אַז יצחק'ל און שרה'לע, וועלכע האָבען אין די מאַרק־טעג די מאַמען צוגעהאָלפען אין געוועלבעל, זיינען צוגעלאָפען פון די מאַמען אראָבגענומען די זעקלעך זאַלץ, האָט זי זיי אָוועקגעטריבען.

— לאָזט אָב, קינדערלעך, איהר וועט אייך, חלילה, דאָס הערצעל אָברייסען, איך וועל שוין שלעפּען.

און טאַמער איז שמואל־יוסף, דער מאַן (וועלכער האָט ניט גע־קענט איינזיצען אין בית־המדרש) געקומען אין געוועלבעל איהר צו

העלפען, געשטאנען מיט די ציטערענדיגע פיאות אין א ווינקעל און גע־נומען געלד פון די פויערטעס דורך א פאטשיילע, כדי זיין האנד זאל זיך ניט אנריהרען אן איהרע — און די גוים האבען געלאכט — האט זי ניט געקענט איבערטראגען ווי מען לאכט אויס א תלמיד חכם — האט זי איהם געיאגט פון געוועלבעל:

— געה שוין ארויס, געה שוין ארויס, כ׳וועל מיר שוין אליין אן עצה געבען.

אויף דער נאכט, נאך א מארק טאג, אז חיה־רייצע איז געזעסען אויפן בעט און שטיל געקרעכצט, ניט געוואלט עסען, איז ער, דער מאן, צוגעקומען, און קוקענדיג אויף דער וואנד, האט ער געזאגט:

— וואס, עס טוט דיר וועה?

— עס איז גאר ניט. די הענד ציהען אביסעל; שרה׳לע, גיב מיר דאס שמירעכץ, וועסט מיר די הענד אויסשמירען.

האט ער אויך געלאזט שטעהן דאס עסען און אויפגעעפענט די גמרא און האט אנגעהויבען צו לערנען.

האט עס איהר וועה געטאן. דאס הארץ נאגט איהם אודאי.

— שמואל־יוסף, פאר וואס געהסט דו דיך ניט וואשען, האט זי זיך אנגערופען.

האט ער געברומט אין די בארד אריין:

— כ׳האב צייטווארטען.

האט זי פערשטאנען וואס ער וויל, האט זי זיך געשטארקט, אויפ־געהויבען זיך פון בעט און איז צוגעגאנגען צום טיש. איז ער זיך געגאנגען וואשען צום עסען.

און נאכ׳ן עסען, אז ער האט זיך צוועקגעזעצט לערנען, איז איהר זיין קול תורה געווען א בעצאהלונג פאר א גאנצען טאג פלאגעניש, און זי איז איינגעשלאפען א מיעדע, איינגעוויגט פון זיין תורה לער־נען...

נור דערפאר אז עס איז געקומען שבת, און חיה־רייצע האט ארויס־גענומען דעם אלטען זיידענעם קאפטען פון קאסטען ארויס, אנגעטאן זיך אין איהם צו ליכט־בענטשען, האט זי זיך געפיהלט מיט אמאל א גאנץ אנדערע.

עס איז אוועק דאס וואכעדיגע, און עס איז פערשוואונדען די נאפט, זאלץ און הערינג, און — א גרויסע, הייליגע איידעלקייט פון

שבת קומט איבער איהר, און זי פיהלט זיך אזוי יונג און איידעל און צערטליך־טרויעריג, ווי דענסטמאָל, ווען זי האָט צום ערשטען מאָל אָנגעטאָן דעם זיידענעם קאַפּטען, ווען מען האָט זי אונטער דער חופּה געפירט...

און ניט זי אַליין פיהלט זיך אזוי, אין דעם זיידענעם קאַפּטען. נור אין מענשענס אויגען ווערט חיה־רייצע פערענדערט, ווען זיי זעהן זי אין זיידענעם קאַפּטען. שבת אין דער פריה צו ראש חודש בענ־שען, אז חיה־רייצע געהט איבער'ן געסעל אין שוהל אריין אין זיידענעם קאַפּטען, און איהר אינגעל טראָגט איהר נאָך דעם סדור אין א ווייס טיכעל איינגעבונדען, דערקענען זי נישט די בעלי־בתים, און מיינען עס איז גאר א גאַנץ אַנדערע חיה־רייצע פון א גאַנצער וואָך. דער זיי־דענער קאַפּטען בלישטשעט זיך אין די פרישע מאָרגענדיגע זון ווי שווארצע פעריל, און ווארפט אויף איהר א יום־טוב'דיגען אַלט־אידי־שען גלאַנץ. מען פערגעסט גאר אז חיה־רייצע איז די אידענע פון נאָפט, פון הערינג און זאַלץ, וואָס וואַלגערט זיך ארום א גאַנצע וואָך א פערפלעקטע, א אויסגעשמירטע, און בעדעקטע מיט הערינג שאַפּען. מען מיינט, אז חיה־רייצע טוט קיינמאָל ניט קיין שווערע אַרבייט, אז חנה־לאה געהט שטענדיג אַנגעטאָן אין זיידענס און זיצט ווי אַן איי־דעלע א גאַנץ טאָג אין שטוב און מען האָט דרך־ארץ פאַר חנה־לאה'ן. מען דערמאָנט זיך אַן איהר יחוס, אז זי קומט ארויס פון א פיין הויז, אז זי איז א בת־נדיבים, איהר שווערע אַרבייט א גאַנצע וואָך ווערט אויפגעהויבען ביי אַלעמען אין די אויגען. זי אַרבייט נור כדי דער מאַן זאָל קענען זיצען און לערנען, פאַר די קינדער צו בעצאָהלען שכר־למוד געלה, — און מען גריסט זי מיט רעספּעקט:

— גוט שבת, חיה־רייצע.

— גוט־שבת, גוט־יאָהר.

טאָקע דאָס קאַפּטענדעל, וועלכער האָט געהאָט דעם מאַגנעטישען קראַפט צו פערוואַנדלען חיה־רייצע'ן פון א שפּל־דיגע הערינג־אידענע אין א בת־נדיבים, איז שוין געווען אַן אויסגעריבענעס, א צוריסענעס, דאָ און דאָרט האָט זיך שוין געפליקט פון זיידענם איינצעלנע פעדים און גאָבגעשלעפּט זיך, און דער ברייטער האַנד־געוועבטער פראַנץ איז שוין געווען אויסגעגעסען אין פיעלע ערטער, אין אַנדערע האָט זיך געגרינט דער פלאַקסענער אונטערגרונד פון צוריבענעם זיידענס

אַרויס, אָבער דאָך איז עס געווען זיידענס, און דאָס זיידענס האָט אַרומגענומען חיה־רייצעס גלידער איינגעהילט זיי אין אַ שטילען, צניעות'דיגען שוואַרץ־פערדיגען גלאַנץ. און עס האָט געבלישט און געבלאַסקט פון דערווייטענס ווי טהייערע שטיינער וואָלט אין דעם זיידענס געווען איינגעזעצט. און אַז חיה־רייצע איז געגאַנגען מיט קליינע איינגעהאַלטענע טריט איבער דעם מאַרק אין שוהל אַריין, האָט זי אויסגעזעהן אין דעם זיידענעם קאַפטען ווי אַ שטאָלצע אייר־דעלע פּרינצעסין, און ניט די קליידער גלאַנצען אַזוי אויף איהר, נור דער שטילער צניעות'דיגער איידעלער שימער וואָס שטראַהלט פון דעם זיידענעם קאַפּטען אַרויס — קומט פון אַ טיעפערען מקור, ער קוועלט דער גלאַנץ פון איהר איידעלע נשמה אַרויס...

קיינמאָל האָבען די פויערים פון דאָרף ניט געזעהן חיה־רייצע'ן אין זיידענעם קאַפּטען. זיי האָבען זי נור געזעהן אין די מאַרק־טעג, אין די פערפעטעסטע קליידער, צווישען נאַפט און זאַלץ הערינג. אַ פערהאַרעוועטע און אַ פעריאָגטע, ווי זי שלעפּט די זעקלעך זאַלץ און קוילערט די טינטלעך נאַפט.

נור איינמאָל האָבען זיי געזעהן חיה־רייצע'ן אין איהר אמת'ען געשטאַלט — און פון דעמסטמאָל אָן...

עס איז געווען אַ מאַרק־טאָג אין פריהלינג. דער פערד־מאַרק איז דער אַלטער שטאָדט איז בעגלייט מיט פוהרען, פערד, פויערים און פויערטעס, היהנער פליהען איבער די קעפּ, און עס שנייט מיט פעד־דערן. עס מישען זיך אויס די קולות. דאָס געזונטע לאַבען פון די פויערטעס, ווען די פויערים טשעפּען זיך צו זיי, אין איינעם מיט קאַ־טערינקעס שפּיעלען פון דעם קאַטאַרינאַרזש, וועלכער שלעפּט זיך אַרום די פוהרען. דאָס דינגען זיך פון די אידען מיט די קוויטשען פון די קאַטשקעס און היהנער, וועלכע זיי האַלטען אין די הענד. עס קלינגט דער שטאָדט־זייגער צוועלף. אין מיטען די פערשיעדענע קולות הערט זיך אַ וויינען־פרעהליך אידיש פידעל שפּיעלען, אַ קלאַ־פּען פון אַ פּויק, אַ וויינען פון אַ טשעלאָ, — פרעהליכעס צוגיסט זיך אין מיטען זונען־טאָג אין דעם מאַרק־טאָג. די מוזיק רופט צונויף־

די פויערים און פויערטעס און קינדער און עופות פון אלע עקען מארק. מען דריקט זיך צונויף און עס ווערט א וועג — בעשיצט פון צוויי רייהען — און צווישען די רייהען קומט אן די אידישע חתונה. מען פיהרט די כלה צום פריה־שטיק, צו מארגענס נאך דער חתונה. יעקיל דעם חזן'ס, דער אנפיהרער פון די כלי־זמרים, שפיעלט דאס פרעהלי־כעם מיט זיין פידעלע און דער פויק מיט דעם קאנטער־באס האלטען איהם אונטער. עס לאכען די פויערים פון די כלי־זמרים, און רוקען זיך אב מיט דרך־ארץ פאר דער כלה, וועלכע געהט צווישען צוויי יונגע ווייבלעך, אין איהר נייע „צומארגענס“ קלייד, אראבגעלאזט דעם קאפ מיט בושה און שטילקייט. און נאך איהר געהט נאך די מאמע, חיה־רייצע. עס שטראהלט איהר זיידענער קאפטען מיט מעהר גלאנץ און פראכט. אין זאלץ און הערינג האט איהר גאט געהאלפען אויסצוגע־בען איהר איינגסטע טאכטער אין פריידען. אין זאלץ און הערינג האט איהר גאט געהאלפען און זי האט גענומען אן איידעם א תלמיד־חכם. פיער יאהר קעסט האט זי איהם צוגעזאגט. זי וועט זיך נאך מעהר איינשפאנען אין דער ארבייט, מיט מעהר פלייס וועט זי זיך נעהמען צום זאלץ און הערינג, און וועט שפייזען א נייעם תלמיד־חכם, וואס וועט זיצען און לערנען די הייליגע תורה. און עס שטראהלט דער אבגעבלאסקעטער זיידענער קאפטען אויף חיה־רייצע'ן מיט נאך מעהר גלאנץ, מיט נאך א הייליגערען שטראהל. איבער איהר האלז הענגט די גאלדענע קייט, וואס די מאמע עליה־השלום האט איהר אנגעטאן, ווען זי איז א כלה געווארען. קיינמאל איז די גאלדענע קייט נישט אין דער היים. די גאלדענע קייט העלפט ארויס ווען מען בעדארף א קינד חתונה מאכען, רבי־געלד צו בעצאהלען, א אינגעל אין דער ישיבה צו שיקען, און היינט האט איהר בייניש דער מלוה אויסגעבארגט די גאלדענע ־ייט איבער דער חתונה פון איהר אינגסטער טאכטער, אז זי זאל פאר לייטען ניט פערשעמט ווערען, און זי שטראלט, די גאלדענע קייט, פון חיה־רייצע'ס האלז אראב, ווי ניט דאס גאלד וואלט געווען געגלאנצט, נור די אלע מעשים־טובים, וואס איז דורך די גאל־דענע קייט געטאן געווארען. און זי געהט, חיה־רייצע, מיט איינגע־האלטענע קליינע טריט, ווי יעדער טריט איהרער וואלט געווען א דאנק און א לויב צו גאט וואס ער האט איהר געהאלפען און געבראכט צו דעם, און זי האלט שטאלץ איהר קליינעם קאפ אין דער הויך, זי הערט

ניט דאס גראבע געלעכטער פון די פויערים, זי הערט ניט דאס וויצ־לען זיך, דאס טשעפען זיך און שרייען פון דעם מארק. ווער זיינען זיי געגען איהר? זי איז אלע מבטל מיט איהר בליק. אין נאפט און הערינג האט איהר גאט געהאלפען און זי גיט אוים איהר אינגסטע טאכטער, און נעהמט אן איידעם א תלמיד־חכם. ווער קען זיך גלייך בען צו איהר?

עס שטעהן די פויערים פערוואונדערט און דערקענען זי ניט. איז דאס די אידענע, וואס זיי זיינען געוואהנט צו זעהען א פערפלעקטע און א אויסגעשמירטע מיט נאפט, און שטענדיג פערהארעוועטע, וואס שלעפט די זעקלעך זאלץ, און שלעפט די הערינג פון טין ארוים? איז דאס די אידענע, וואס זיי שרייען אויף איהר און יאגען זי ווי מען יאגט אן אלטע שקאפע?

— זעה, דאס איז דאך חיה־דרייצע, די נאפט אידענע.

— טי, העי... זשידאווקא! — האט א בעקאנטער פויער אנגע־הויבען זי צו רופען.

חיה־דרייצע האט איהם גישט געענטפערט און ניט געזעהן. אן אידעלער שמאלץ און א טיפער דאנק איז געלעגען אויסגעגאסען אויף איהר איינגעצויגען פנים — איהרע טריט זיינען געווען שטילע און דער זיידענער קאפטען האט געגלאנצט אויף איהר.

די פויערים האבען זיך אבגערוקט מיט שרעק פאר'ן זיידענס. זייערע גראבע זאקעדיגע קאפטאנעס האבען קנעכטיש געדריקט זייערע רוקענס צו דער ערד פאר די הערליכקייט פון אלטען זיידענס...

— זי איז א פאני, זעה, — האט איינער געזאגט צום צווייטען.

און פון דענסטמאל אן, אז א פויער קומט אריין צו חיה־דרייצע'ן אין נאפט געוועלב, וואגט ער ניט מעהר חיה־דרייצע'ן אנצוזאגען, און צו שאפען זיך מיט איהר. — איהם דאכט זיך אז דער זיידענער קאפ־טען גלאנצט ארוים פון אונטער דעם פערפעטסטען נאפט־קאפטען און אז חיה־דרייצע שלעפט א זעקעל זאלץ קומט צו א פויער און נעהמט דאס זאלץ־זעקעל פון איהרע הענד און זאגט:

— לאזט, פאני, איך וועל אייך העלפען.

מיין טאטענ׳ס פעלץ.

אין דער נאכט, ווען איך האב זיך אויפגעכאפט און דערזעהן דעם טאטענ׳ס שאפען־פעלץ ליגט אויפ׳ן באנק אדער הענגט אויף דער וואנד, האט זיך מיר אויסגעדאכט, אז עפעס א לעבעדיגע זאך שטעהט פאר מיר און שרעקט מיך... איך האב אנגעהויבען מורא צו קריגען דערפאר און פלעג זיך בארעקען מיט די קאלדרע איבער׳ן קאפ, און פריהער זיך נישט בערוהיגט, ביז איך האב זיך דערמאנט, מיט גוט איינרעדעניש, עס איז דאך עפעס דעם טאטענ׳ס פעלץ — אבער דעם קאפ ארויסצושטעקען פון די קאלדרע האב איך דאך מורא געהאט, און ניט געוואלט קוקען דארויף.

ווארים ווירקליך עס האט זיך אויסגעוכט, אז דער פעלץ האט א חיות, נישט נור דענסטמאל, ווען מיין טאטע האט איהם געטראגען, נור אויסגעטונערהייט הענגענדיג אויפ׳ן נאגעל אויף דער וואנד — האט זיך אויסגעוויזען, אז דער פעלץ לעבט. עס איז געווען ווי דעם טאטענ׳ס שאטען, וואלט זיך געווען אבגעריסען און הענגט באזונדער אויף דער וואנד... מען האט אן דעם פעלץ געקענט בעמערקען אלע העויות וואס דער טאטע מאכט, יעדע באוועגונג זיינע האט איבערגעלאזט א אייביגען קנייטש אין דעם פעלץ, און דער פעלץ האט דערנאך נאכגעמאכט דעם טאטענ׳ס באוועגונגען — — — איך האב געקענט זעהן אין דעם פעלץ ווען דער טאטע איז פרעהליך און ווען ער איז טרויעריג — זיינע יאגעניש נאך פרנסה, זיינע צרות און זארגען און זיינע פריידען פונקט אזוי, ווי דער פעלץ וואלט געווען א פארם, א לעבעדיגע פארם פון מיין פאטער.

טיילמאל האט זיך מיר אויסגעדאכט, אז דער פעלץ ווערט עלטער

און גרויער — און וואַקסט מיט צוזאַמען מיט מיין פאַטער אין די יאָהרען... איך האָב געדענקט דעם פעלץ ווען ער איז נאָך געווען נאָך א יונגער, א שוואַרצער און א לעבעדיגער. דאָס איז געווען ווען איך בין נאָך געווען גאָר א קליין קינד, און מיין פאַטער האָט נאָך געהאַט א שוואַרצע באָרד און איז געווען א הויכער און א שטאַרקער, געדענק איך דעם פעלץ א יונגען. א שבת צו נאַכט איז עס געווען. ביי אונז איז געווען א מלוה־מלכה, מען האָט זיך געגרייט אויף געסט, חנוכה־צייט געדענק איך, און דער קיך האָט זיך געפרעגעלט שמאַלץ, און איך בין אויף געווען און ניט געוואָלט שלאָפען געהן, און געשפּיעלט זיך מיט א דריידעל — דער טאַטע איז ניט געווען אין דער היים, ערגעץ וואו געווען, ביים רב אויף א אסיפה, דערנאָך איז דער טאַטע געקומען מיט נאָך אידען אהיים, א פרעהליכער, א הויכער, מיט א שוואַרצע באָרד, און האָט גערויכערט א ציגאַר. ער איז געווען אַנגעטון אין פעלץ, און דער פעלץ איז אויך געווען א הויכער, א גלייכער און א שוואַרצער — דער קאָלנער האָט געבלישטשעט — און די האָר זיינען געשטאַנען ביי איהם אזוי שטייף, און אזוי שטאַרק, ווי ביי א שטאַרקע חיה — איך האָב מורא געהאַט פאַר די האָר, אז זיי זאָלען זיך ניט וואַרפען... און בייסען... און מיין טאַטע האָט געלאַכט, און דער פעלץ האָט מיטגעלאַכט... און אז מיין פאַטער האָט אויסגעטון דעם פעלץ, און איהם איבערגעגעבען דער מאַמע, האָט איהם די מאַמע גענומען אויף איהרע הענד און געקוקט אויפ׳ן פעלץ מיט ליעבע, און געגלעט מיט איהר ווייכע האַנד די האָר פון קאָלנער — און אוועקגעהאַנגען איהם אין שאַפע. דענסטמאָל איז עס געווען גאָר א גאַנץ אַנדערער פעלץ...

דערנאָך, געדענק איך, ווען דער פעלץ האָט אַנגעהויבען עלטער צו ווערען — עס איז געווען א גרויער מאָרגען, אין דרויסען האָט נאָך געמוזט זיין פינסטער, א מילכדיגער שיין האָט אריינגעלויכט דורך די אייז־בעבלימעלטע פענסטערלעך, איך בין געלעגען מיט דער מאַמע אין בעט, און דער טאַטע איז געזעסען ביי דער שיין פון לאָמפּ און האָט עפּעס געלערנט צי געדאַווענט — דערנאָך, אז עס איז גרוי געווארען — און מעהר טאָג, און די בלימלעך אויף די שויבען האָבען זיך אַנגעהויבען צו פאַרגיסען מיט א מאַטען אייז־קאָליר, האָט זיך דער טאַטע אויפגעהויבען פון טיש, אויסגעלאָשען דעם לאָמפּ, אין

שטוב איז געווען שאַטענדיג — און דער טאַטע האָט זיך אָנגעטאָן דעם פּעלץ און עפּעס געקרעכצט — און די מאַמע האָט אויך גע־קרעכצט — שווער קומט אָן דאָס שטיקעל ברויט.

האָב איך געקוקט אויפ'ן פּעלץ, האָט זיך מיר געדאַכט, אַז דער פּעלץ איז צוקנייטשט געוואָרען און אַלטליך — און די האָר פון קאַל־נער בלישטשען שוין ניט מעהר, און שטעהן שוין ניט שטייף און האַרט, נור ליגען צוזאַמענגעקוועטשט — און זייגען שוין אַביסעל גרויליך — און טרויעריג —

נור דאָס איז אַלץ געווען אין די וואָכעדיגע טעג. איז אָבער גע־קומען שבת, מעהרסטען פרייטאָג אין אבענד — האָט דער פּעלץ צו־ריק בעקומען זיין יונגקייט און זיין שטאַרקייט. פרייטאָג אין אבענד, ווען די שבת ליכט האָבען שוין געברענט אויפ'ן טיש, די חלות און דער וויין אין דעם רויטען, געשליפּערנעם קעלעשיקעל — אין אויבען איז וואָרים געווען, און די פּאָדלאָגע איז געווען אויסגעשיט מיט געלען זאַמד, פלעגט דער טאַטע אהיים קומען פון דאַווענען אין פּעלץ — האָט דער פּעלץ צוריק ווידערגעקריגען זיין יוגענד, די האָר פון קאַל־נער זיינען ווידער שטייף און שטאַרק געוואָרען, און זיי האָבען זיך געבלישטשעט אין די שבת־ליכט, און געוואָרפען זיך מיט חיות, און ער איז אינגאַנצען ווידער געוואָרען אויסגעגלייכט און הויך, און ניי...

נור דאָס האָט נור אָנגעהאַלטען דעם שבת'דיגען טאָג, שבת אין אבענד, צו מעריב, ווען די מאַמע האָט געזאָגט „גאָט פון אברהם", אין שטוב איז טונקעל געווען, און דער טאַטע איז געקומען פון מעריב, און געזאָגט „גוט וואָך", האָט מען אָנגעצונדען אַ ליכט, איך קוק אויפ'ן פּעלץ, דער פּעלץ איז שוין ווידער צוריק וואָכענדיג, — גרוי און טרויע־ריג — — —

און אַז איך האָב איהם געזעהען הענגען אויף דער וואַנד אַ טרויע־ריגען און אַן איינזאַמען, איינגעקנייטשט אָרום לינקען אָרים — ווי דער טאַטע פלעגט עס טאָן יעדעס מאָל, ווען ער איז פערזאָרגט גע־ווען. — און איינגעבויגען דעם רוקען, ווי איינגעהויקערט, און די פּאָ־לעס איינגעצויגען, און אָרום דעם פראָנט איינגעקאָרטשעט און פער־קנייטשט און געפּאַלדעוועט, ווי מיין טאַטענ'ס בויך, האָט מיר אַ רחמנות אָרומגענומען אויפ'ן פּעלץ... ער האָט זיך מיר געדאַכט, אַז צו־

ליעב מיר איז ער אזוי איינגעקארטשעט און אלט געווארען, אז ער הענגט אויף דער וואנד און זארגט, און זארגט, איבער מיר זארגט ער דאס, ווי דאס שטיקעל ברויט צו שאפען. און צוליעב מיר דאגה'ט ער און האט צרות, וואס איך וויל ניט לערנען און וויל נישט קיין עהרליכער איך זיין, און „וואס וועט דער סוף זיין". צוליעב מיר לויפט ער א גאנצען טאג איבער די גאסען ארום, פעדערט זיך אין די מארגענס, ווען עס איז נאך גרוי אין דרויסען, און שטעהט אין שנעע און ווינד און אויף די קעלט, ווארט אב אויף די וועגען, די גוים, וואס ברענגען תבואה פון דארף אין שטאדט אריין, און אלע ווינדען פון די פראסטיגע טעג, און אלע שנעען און זאווארוכעס — ליגען אין זיינע קנייטשען איינגעהילט, פלעג איך צוגעהן צום פעלץ און איהם גלעטען... עס האט זיך מיר געדאכט, אז מיין טאטענ'ס ליעבע העויות האט ער, מיין טאטענ'ס קנייטשען — וואס זיינען מיר אזוי ליעב און טייער, און אזוי מיין... און אז קיינער האט ניט געזעהען, האב איך גענומען דעם ארבעל, לעב ליעבען ארבעל פון פעלץ, וואס איז געווען אזוי איינגעקנייטשט און איינגעקארטשעט — און איז שטענדיג געהאנגען ארונטערגעבויגען נאך הינטען אויפ'ן רוקען — ווי מיין טאטע פלעגט האלטען תמיד זיין לינקע האנד — ווען ער איז פערזארגט — פלעג איך נעהמען דעם ליעבען ארבעל פון פעלץ און קושען איהם אין דער שטיל...

אפט מאל פלעגט דער פעלץ אלס דעק דינען אין די ווינטערדיגע נעכט. אפילו אין זיינע בעסטע יאהרען, אין זיין בעסטע גלאריע און זיין באריהמטקייט פלעגט איהם דער טאטע נעהמען, ווען אין דרויסען האט די פראסט געבריהט און די ווייסע שנעע־בלימלעך האבען געבליהט איבער אונזערע פענסטערלעך מיט די נאכט צו, פלעגט דער טאטע נעהמען דעם פעלץ און ארויפלעגען אויף דער מאמע'ס בעט, וואו די מאמע פלעגט שלאפען מיט די יונגערע קינדער. נור דאס איז געווען, ווען די מאמע איז געשלאפען און האט ניט געזעהען, וואס דער טאטע טוט. און צו־מארגענס, אז זי האט אויסגעפונען, וואס דער טאטע האט געטאן מיט'ן פעלץ, פלעגט זי זיך בייזערען, וואס דער טא־

טע שאַנעוועט ניט דעם פּעלץ און ברענגט איהם אַראָפּ צו אַזאַ נידריגען שטאַנד, ווי צו דיענען אַלס אַ נאַכט־דעק אויף די פיס. אָבער דער טאַטע פלעגט מיט אַ כיוון ניט געהן אין בית המדרש אַריין, נור זיצען אין די גראָהע מאָרגענס ביי דעם שיין פון לאָמפּ און לערנען משניות אין דער היים, כדי ער זאָל ניט פון דער מאַמע און פון די יונגע קינדערלעך דעם פּעלץ אַראָפּנעהמען... אַז איך האָב געפונען דעם פּעלץ אויף דעם בעט (איך בין שטענדיג אַלס קינד געשלאָפען מיט דער מאַמען), איז מיר באַלד וואַרים געוואָרען, האָט שוין דער פראָסט אין דרויסען געקענט זיין ווי שטאַרק און ווי מורא'דיג — איך בין געווען זיכער אין דעם טאַטענס פּעלץ, און איך האָב מיט גרויס דרך ארץ אָנגעהויבען צו גלעטען זיינע האָר, ווי איך וואָלט געגלעט דעם טאַטענ'ס באָרד... און די מאַמע האָט איהם מיט ליעבע צוגענומען צו זיך — און באַהאַלטען זיך אונטער איהם, ווי זי וואָלט זיך געוואָלט שיצען אונטער איהם, — און דער פּעלץ האָט מיט זיין גאַנצע ברייט און לענג געלעגט זיך איבער אונז, אונטער זיינע וואַרימע האָר. אַרונטערגענומען די מאַמע מיט אַלע קליינע קינדערלעך און געוואַרימט אונז, ווי אונטער אַ בויך, איז האָט שוין דער פראָסט געמעגט זיין ווי גרויס ער איז געווען — זיינען מיר וואַרים געווען. עס איז געווען ווי ער וואָלט געווען געזאָגט צו אונז: האָט ניט קיין מורא קינדערלעך פאַר דעם פראָסט, איך בין דאָ...

אַזוי זיינען מיר געלעגען אונטער איהם ביז עס איז טאָג געוואָרען דער טאַטע האָט פייער אין דער קיך געמאַכט, אין שטיבעל איז וואַרים געוואָרען, און די בלומען איבער די פענסטער זיינען אויך צוגאַנגען...

נאָר וואָס עלטער ער איז געוואָרען — איז דער פּעלץ ווינציגער פּעלץ געוואָרען און אַלץ מעהר דעק געוואָרען. יאָ, עס איז געווען אַ רחמנות צו זעהן, ווי דער אַלטער בכבוד'ער בגד, וואָס איז געווען דער וויכטיגסטער און אָנגעזעהנסטער חפץ אין דער שטוב פערליערט זיין בעריהמטקייט, און וואַלגערט זיך אַרום צווישען אַלטע קאָפּאָטעס און דעקעס און קישענס און אַנדערע אָבגעלעבטע זאַכען... ביינאַכט אויפ'ן געלעגער און בייטאָג שעהמט זיך מיט איהם. שוין טוט איהם מעהר ניט דער טאַטע אָן, און געהט ניט מיט איהם אין בית־המדרש אַריין דאַוונען, אָדער אין גאַס אַרויס האַנדלען. ער ווערט נעבעך איינגע־

פאקט צווישען דעם בעטגעוואנד אין דער שלאף־באנק, און ליגט דארט בעהאלטען א גאנצען טאג. עס איז געווען די מאמע אליין, וואס האט איהם אזוי פערשעהמט. שוין לענגס האט מען זיך געגען איהם גע־בונטעוועט, די מאמע אליין האט אויסגעוויזען זיין אוננוצליכקייט, אויפגעדעקט זיינע אויסגעקראכענע פלעצער, און זיינע צוריסענע שטע־לען — און פערראטען זיין אלטקייט, און פערשעהמט איהם פאר׳ן טאטענ׳ס אויגען: „עס איז דאך א חרפה אין אזא מלבוש פאר מענ־שען זיך צו ווייזען" האט די מאמע ניט איינמאל געזאגט דעם טאטען אינ׳ם פעלץ׳ס געגענווארט, און דער פעלץ האט פערשעהמט געשווי־גען, ווי אן אלטער געטרייער הונד, נור עס האט זיך געדאכט, אז ער קרעכצט אין דער שטיל צווישען זיינע האר: — ניט גוט אויף דער עלטער צו קומען.

ביז אין איין שעהנעם טאג, האט דער שניידער געבראכט דעם טאטען אן אנדער בגד — (די מאמע האט געהאט דערויף פון יאהרען לאנג געלד אפגעשפארט פון איהר חיונה — און דעם טאטען אן אי־בערראשונג געמאכט) — און דער פעלץ איז געגאנגען אין שלאף־באנק אריין, זיין לאנגען שלאף צו שלאפען — אזוי לאנג ווי ער וועט לעבען...

מיט שווייגען און ווירדע האט ער זיין גורל איבערגעטראגען. און ווי אן אלטער געטרייער הונד — וואס וויל זיך אויף דער עלטער זיין ביין כשר און עהרליך פערדיענען — האט ער ביינאכט די קליינע קינדערלעך געווארימט, וויפיעל זיינע אלטע אויסגעקראכענע האר האבען נאר געקענט...

נאר נאך איינמאל איז דער פעלץ צוריק צו תחית־המתים אויפ־געשטאנען, און ווידער צוריק יונג געווארען.

דאס איז געווען ווען איך ביז געגאנגען בר־מצוה ווערען צו מיינע דרייצעהנטען יאהר.

לאנגע נעכט איז די מאמע אבגעזעסען און געטראכט וועגען א בכבוד׳ען מלבוש פאר מיר לכבוד מיין בר־מצוה, וואס איז אויסגע־פאלען צו חנוכה־צייט, געטראכט און געטראכט, גע׳חשבונ׳ט — און ניט געקענט דער׳חשבונ׳ען, ביז זי איז געגאנגען דעם שלאף־באנק בעטען, האט זי דעם פעלץ ארויסגעצויגען. ווי זי האט דעם פעלץ

ארויסגעצויגענע און אויפ'ן בעט אויסגעשפּרייט, זיינע איהרע אויגען ליכטיגער געווארען. און זי האט זיך צום טאטען אזוי אנגערופען:

— מיינסטו ניט, אז עס וואלט נאך געקענט זיין א מלבוש פאר שלמה'לען?...

דער פעלץ האט זיך אויסגעצויגען איבער'ן בעט, בעהאלטען זיינע אויסגעקראכענע לעבער, און גלאזט פינקלען זיינע שווארצע האר און זיינע גראהע ווייסע פלעקען, זיינע האר פון זיין קאלנער זיינען שטע־כעדיג געווארען. און דער טאטע האט איהם ערנסט בעטראכט, און מיטגעשאקעלט:

— אפשר יא!

צו־מארגענס האט די מאמע מיך גענומען אין איין האנד, דעם פעלץ אין דער אנדערער האנד און איז אוועק צו מרדכי'שי שניידער.

מרדכי'שי שניידער איז געווען א קליינער איד, מיט א קליין שווארץ בעוואקסענע בערדעל, אין וועלכען עס האבען שטענדיג ארומגע־בלאנדזשעט פעדערען, מיט א פאר ברילען, וועלכע ער האט געטראגען ניט צום זעהן, נור איין גאט ווייסט פאר וואס, געטראגען האט ער זיי שטענדיג אויף דער שפּיץ נאז, און ווען ער האט געוואלט עפּעס זעהען האט ער זיי ארויפגערוקט איבער'ן שטערען. דאס מאל האט ער אויך די ברילען פאררוקט ווייט איבער'ן שטערען, און אויסגעלעגט דעם פעלץ איבער'ן טיש, און גוט בעטראכט איהם, ווי א פּראפעסאר א חולה מסוכן געטאפּט זיינע זייטען, אויסגעהערט זיינע בריסטען, און געקניטשט זיין בויך, און יעדעס מאל פערצויגען מיט פערצווייפלונג מיט דער נאז, אזוי ווי ער וואלט איהם דאס לעבען אבגעזאגט, און דער פעלץ איז געלעגען אויסגעשפּרייט פאר איהם — און ווי ער וואלט זיך געווען געבעטען ביי איהם — לאז מיך לעבען. און דורך דער גאנ־צער צייט, ווען מרדכי'שי האט אונטערגעזוכט דעם פעלץ האט מיין הארץ געקלאפּט, און מיינע אויגעלעך האבען געגלאנצט פאר שרעק, און מיין מאמע'ס הארץ האט געקלאפּט פאר שרעק און איהרע אויגען האבען געקוקט מיט געבעט אויף מרדכי'שין. דער שניידער האט זיך לאנג געקראצט אין די האר פון קאפּ און ארויסגעשלעפּט א פּאר פעד־דערען פון דער בארד, ווי א פּאר בלעטלעך פון א וואלד, און געקוקט אויף דער מאמען, אויף מיר און אויפ'ן פעלץ — און געהערט אונזער געבעט, און איז איינגעגאנגען.

— מיר וועלן זעהען, וואָס מיר קענען מאַכען מיט איהם — האָט ער אונז אַ שווערען שטיין פון האַרץ אַראָבגענומען — און דער פעלץ האָט אָנגעהויבען זיך צו וואַרפען פאַר חיות...

— אַנו, קום אַהער יונגאַטש — זאָגט ער צו מיר, און מרדכי׳שי האָט גענומען אַ מאָס, און אויסגעמאָסטען אַלע מיינע ביינדעלעך, און געהויבען מיר אַ האַנד אין דער הויך און געקיצעלט מיך אונטער די אָרימס און איך האָב עס ניט אויסגעהאַלטען פאַר לאַכען — וואָרום עס האָט מיך געקיצעלט.

אַכט טעג בין איך אָבגעזעסען ביי מרדכי׳שין, צום אָנבייסען, צום מיטאָג און אָבענד, ווען איך בין נור פון חדר אַהיים געקומען — און געזעהן ווי דער פעלץ ווערט פערוואַנדעלט, שטאַרבט אָב, און ווערט צוריק געבוירען אויפ׳ס נייע.

אויף שבת־חנוכה האָב איך איהם בענייט, איך האָב געזאָגט אין איהם מיין בעל־מצוה דרשה אין דער שוהל, און דער פעלץ האָט אָנגעהויבען צו לעבען אויפ׳ס ניי — אַ ניי לעבען...

ערדישע נשמות

עס איז געווען א טאג, און איך בין נאך דענסטמאל א יונג קינד געווען. ריין געוואשען זיינען מיינע הענד געווען, אונשולדיג מיין נשמה, מיין הארץ האט נאך פון שלעכטס ניט געוואוסט, מיין טאטען האב איך נישט געקענט, מיין מאמע איז אוועק אין א פרעמדעס לאנד, און עס האט מיך אנגענומען א פערלאנג, צו קענען גאט מיין בעשעפער. איך בין אוועק אין פעלד, האבביים טייך זיך געזעצט און געווארט ביז נאכט.

און דער טאג איז אוועק און עס איז נאכט געווארען. און פון הימעל איז ארויסגעפאלען א וואלקען און האט צוגעדעקט די עקען פון דער ערד. און א טוי־רויך האט פון וואסער זיך אויפגעהויבען און האט זיך איבער די פעלדער געלעגט, דאן האב איך מיינע אויגען צו דער אונענדליכקייט געווענדעט, און מיין הארץ האט א תפלה געבעטען אזוי:

„גאט פון דער וועלט, טאטע פון אלעם לעבעדיגען און טויטען, בעשעפער פון אלעם וואס איז דא און נישט דא, וואס אלעס איז אין דיר און דו אין אלעם, לאז מיך דיין געזיכט זעהן! איך בין פערלאזט, איך האב קיינעם נישט, נור דיך, מיין בעשעפער, פון דיר בין איך געקומען, צו דיר געה איך צוריק. מיין שיפעל איז מיר אבגעשוואומען אין טיעפען ים, און איך בין איבערגעבליעבען אליין אויף'ן ברעג און האב נישט מעהר, ווי דיין הימעל, וואס דעקט מיך צו, און דיין ערד, וואס האלט מיך אויף, און איך בין נאך יונג און דארף א פאטער, וואס זאל מיך ביי דער האנד פיהרען, און דארף א מאמען, וואס זאל מיר די טרעהרען פון באק ווישען.“

דאָס אַלעס האָב איך אין מיין האַרץ געזאָגט, אָבער מיינע ליפּען האָבען געשוויגען, און מיך האָט איינגעהילט אין זיך דער סוד פון דער נאַכט, און זיכער האָב איך מיין קאָפּ אויף די ערד אַנידערגעלעגט, און עס איז מיר געווען, ווי איך וואָלט אויף דער מאַמעס ברוסט איינגעשלאָפען.

איך ליעג נאָך אין טרוים און איך דערהער פּלוצלונג אַ שטים און איהר קלאַנג איז ווי דאָס געזאַנג פון אַ האַרפּע, וואָס ווערט געוואַשען אין די וועלען פון די טייכען, און וואָס איז אויסגעוועבט מיט דעם ריח פון די סאַמעט־רויזען, און קומט צו ציהען פון טיעפען וואַלד.

— מיין רחמנות אויף דיר, מיין רחמנות אויף דיר, מיין קינד! —

און עס איז מיר געווען, ווי אַ מאַמע וואָלט מיר די האָר געגלעט און ווי אַ שוועסטער וואָלט מיר אַ ליעד פון דערהיים געזונגען.

און עס איז געווען, אַז איך האָב מיינע אויגען אויפגעעפענט, האָב איך געזעהן, אַ פרויענצימער איז פאַר מיר שטעהן געבליעבען, און זי איז נאַקעט און באַרוועס.

איהרע ברוסטען זיינען פול און בעהאַלטען אין די זאַנגען פון פעלד, און איהר קאָפּ איז בעפּוצט מיט די פרוכטען פון דער ערד, און איהר שאַנד איז צוגעדעקט מיט די בלעטער פון פייגען־בוים.

אין איהרע הענד האַלט זי די ווינדען פון דער וועלט, און איהרע פיס זיינען ווי איינגעפּלאַנצט אין דער ערד, און איהר געשטאַלט איז געגליכען צו אַ בוים פון דער ערד, און אַז זי האָט אַ ריהר געטהאָן מיט איהרע הענד, זיינען זיי געגליכען געווען ווי די ליליען אין וואַסער, און אַז דער ווינד האָט אין איהרע האָר געבלאָזען, זיינען זיי געגליכען געווען צו די בלעטערדיגע צווייגען פון דעם וויערזשבע־בוים.

און זי איז בלינד און קומט פערהילט אין שאָטען פון דער נאַכט.

און עס איז געווען, אַז זי האָט זיך דערנעהנטערט צו מיר, האָב איך מיין פּנים פערבאָרגען אין די אויבערפלעך פון דער ערד און האָב געפרעגט: „ווער ביזט דו?“

זי האָט מיר אָבגעענטפערט: „איך בין דער גאָט, נאָך וועלכען דו האָסט געררופען, איך בין די מוטער פון שעפּפונג, דאָס פרוכטבאַרע, וואָס שאַפט פון דער אונענדליכקייט צו דער אונענדליכקייט, קיינער האָט מיר ביי מיין אַרויסגאַנג קיין געזעץ נישט געגעבען, קיינער האָט מיר צו מיין ענדיגען קיין גרענעץ געשטעלט, קיינער ווייסט נישט, ווען

איך בין געוואָרען, קיינער ווייסט נישט, ווען עס וועט ווערען א סוף צו מיין ווערען. איך בין דאָס שאָפען פון אַלעם לעבענדיגען, און מיין נאָמען איז „דאָס זיין". דיין תפלה האָב איך געהערט, און בין געקומען צו דיר, ווייל דו האָסט מיך גערופען!"

און עס איז געווען, אין מיין רעדען מיט איהר, האָט א בלאָז געטהאָן אויף מיר א ווינד, וואָס א פריהלינגס-געשמאַק איז אין זיינע וועלען אויפבעהאַלטען, און א פייכטקייט איז אין איהם און א צערטליכ-קייט, און עס האָט זיך אראָבגעלאָזען אויף מיר א וואָלקען פון טוי, ווי דער טוי אויף פעלדער, וועלכער שטייגט פון וואסער אַרויס, איידער די זון געהט אויף, און ער האָט געשמעקט, ווי דער פריהמאָרגען אין וואַלד אין פריהלינגס-צייט, ווי דאָס וואסער, וואָס קומט צו גיסען פון שטיינערנע קוואַלען, ווי דער קוש פון א כלה אין דער נאַכט פון איהר חתונה, און עס איז מיר, ווי א ניי בלוט וואַלט אין מיינע אָדערן געראָנען, און א קרעפטיגקייט האָט ערפילט דעם מארך פון מיינע ביינער, און א ליכט איז געפאַלען אויף מיינע אויגען. איך האָב אויפגעעפענט מיינע אויגען און האָב געזעהן, די ערד איז ברייט און לאַנג ווי די אויסשפּרייטונג פון הימעל, און די וואָרצלען פון אַלץ וואָס וואַקסט זיינען אין איהרע טיעפּענישען איינגעפלאַנצט, און יעדעס בלומעלע און יעדעס גרעזעלע טהוט דאָס מיילכעל עפענען, די חיונה אין זיך איינצוציהען, און יעדעס גרעזעלע, און יעדעס שפּראָצענדע און וואַקסענדע נאָגט זיין זאַפט פון דער ערד. און עס זיינען געקומען צו פליהען די פויגעל פון לאַנד און האָבען זיך בעהעפטעט מיט די בלומען פון דער ערד. און איינס האָט געלעבט פון צווייטען. און זי האָט געזאָגט צו מיר אזוי:

— צו אנדערע געטער האָט איהר זיך געטהאָן קעהרען, און גאָט אייער בעשעפער האָט איהר נישט ערקענט.

ווארום וואָס איז דען דער מענש, אז נישט איינס פון מיינע שעפּפונגען, וואָס ציהט זיך חיונה פון דער ערד און קומט פון איהר און געהט צוריק צו איהר, נאָך דער צייט פון זיינע יאָהרען."

איז ער דען נישט דער ברודער פון בוים? — און ווי דאָס גראָז אין פעלד איז ער דען נישט געגליכען, וואָס האָט זיינע וואָרצלען אין די ערד אריינגעפלאַנצט, וואָס קומט פון איהר און געהט צו איהר?

און איהר האָט זיך געטהאָן צו די הימלען ווענדען. צו די שטערן

האט איהר די אויגען דערהויבען, צו דעם וואס איז אין דער הויך פון אייך און איז פרעמד פון אייך. דיינע אויגען האט געריי͏צט דער הימעלס־שיין, און דיין הארץ האט געצויגען דאס וואס איז ווייט פון דיר.

אזוי טהוט גאט זאגען: דעם הימעל, דעם הימעל — צו גאט, און די ערד, די ערד האב איך צו די מענשען געגעבען.

און איהר האט געטהאן ריכטען מיין ערד מיט א פרעמד געריכט, און איהר האט געטהאן פיהרען מיין וועלט מיט א פרעמדען אמת.

ווארום נישט דעם הימעלס גערעכטיגקייט איז די גערעכטיגקייט פון דער ערד, און נישט דער אמת פון די הימלען איז דער אמת פון די קינדער פון דער ערד.

און איהר האט זיך געטהאן ווענדען צו א פרעמדען גאט, צום גאט פון הימעל, גאט, וואס האט אייך נישט געקענט און אייער תפלה נישט געהערט.

און עס איז געווען, אז איהר האט רעגען געדארפט, האט ער אייך ווינד געשיקט. דעם גוטען האט ער שלעכטס געטהאן און דעם שלעכטען האט ער גוטס געטהאן. ווארום נישט דאס גוטס פון הימעל איז די גוטסקייט פון דער ערד און נית דאס שלעכטע פון הימעל איז דאס שלעכטע פון דער ערד. איהר האט נביאות געזאגט אין דעם נאמען פון די געטער פון הימעל, און אייער נביאות איז נישט מקוים געווארען, ווארום פרעמד זיינען זיי געווען דעם גאט פון דער ערד און צו דעם מענשען פון דער ערד.

זיי האבען נביאות געזאגט אין די נעמען פון די געטער פון הימעל. דיך זאלב איך פאר א נביא צום גאט פון דער ערד!

און אז איך האב דערהערט איהרע רייד, האב איך מיך געווענדעט צו איהר און האב צו איהר געזאגט אזוי:

איך בין נאך יונג און קיינער קען מיך נישט, און קיינער האט פון מיין נאמען נישט געהערט. און עס וועט זיין, אז איך וועל צו די ברידער פון מיין לאנד קומען און זאגען צו זיי אין דעם נאמען פון א גאט, וואס זיי האבען פון איהם ביז איצט נישט געהערט, וועלען זיי זאגען: „נור ליגענד, ליגענד זאגט דער יונג!“

„אז עס איז טאקע אמת, אז גאט האט זיך צו איהם בעוויזען, זאל

טר אונז זיין צייכען ווייזען, כדי מיר זאָלען זעהען און גלויבען, אזוי ווי אין די נביאים פון די געטער.“

און עס האָט זיך דערהערט איהר שטים, און זי האָט געקלונגען ווי מיט'ן וואסער געשוואומען און האָט געשמעקט, ווי מיט'ן בלומען־ריח געבלאָזען.

— נישט דער גאָט פון די הימלען איז דיין גאָט פון דער ערד, און נישט ווי די נביאים פון די הימלישע געטער איז דער נביא פון דעם גאָט פון דער ערד.

נישט דער צייכען פון אונגעוועהנליכעס איז דער צייכען פון גאָט, דיין גאָט, — דער צייכען פון דיין גאָט איז דאָס געוועהנליכע.

נישט די מאנדלען, וואָס וואקסען אויף דעם שטעקען אין מענשענס האנד, איז דער צייכען פון דיין גאָט, נאָר די מאנדלען וואָס וואקסען אויפ'ן צווייג, וואָס דער וואָרצעל פון זיין בוים איז אין דער ערד איינגעפלאַנצט.

נישט ווען די זון געהט אונטער אין מיטען טאָג איז דער צייכען פון דיין גאָט, נור דאָס, וואָס די זון געהט אונטער יעדען פארנאכט און שיינט אויף יעדען פריהמאָרגען, איז דער צייכען פון דיין גאָט. דאָס וואָס אין זומער שיינט די זון, און ווינטער גיסט דער רעגען, איז דער צייכען פון דיין גאָט.

וואָרום אַלעס, וואָס גאָט האָט בעשאפען, האָט ער צום גוטען בעשאפען: מיין צייכען איז „דאָס זיין“!

און עס איז געווען, אז גאָט מיין בעשעפער האָט געענדיגט צו רעדען, און א טוי איז אויפגעגאנגען פון די פעלדער פון לאַנד און האָט אָנגעטרונקען אַלעס בליהענדע און וואקסענדע, איז גאָט מיין גאָט פערהילט געוואָרען אין דעם טוי־וואָלקען, וואָס האָט גערוהט אין די עקען פון לאַנד.

און די זון איז אַרויסגעגאנגען צו בעלויכטען די וועלט, און די ערד האָט זיך ערוואכט צו איהר ארבייט.

די יאַטישע טאָכטער

אַ זומערדיגער פרייטאג נאָכמיטאג. היימליך איז אין געסיל, מען שפּירט שוין דעם שבת, וואָס קומט אָן פון פלאָצקער טראַקט.

ר׳ משה גאַמבינערס ווייב, די ערשטע בעל־הבית׳טע אין געסיל, האָט שוין שבת געמאַכט. אָנגעטהאָן אין אַ ווייסער שערץ, און אין דער שבת׳דיגער הויב פון שפּיצען, זיצט זי אויף דער באַנק פאַר איהר הויז. נעבען איהר זיצען צוויי מיידלעך, איהרע טעכטערלעך, אָבגעוואַשענע, אויפגעקעמטע, די זיידען־שוואַרצע צעפּלעך פערשלייפט מיט ווייסע שלייפלעך. אָנגעטהאָן אין קרעטאָנענע קליידעלעך, ווייסע שערצלעך. זיי זיצען ביי דער מאַמען און קוקען רוהיג אין געסיל. געגענאיבער זיצט פאַר דער טהיר אויף דער באַנק ר׳ יוסף ראָזענ־קראַנץ׳ם ווייב, די צווייטע בעל־הבית׳טע אין געסיל, מיט איהרע טעכטערלעך — אויך שוין שבת געמאַכט. אין געסיל, צווישען די צוויי בענק, שטעהען די מענער, ר׳ משה און ר׳ יוסף, צוויי אַלטע בעלי־בתים, שותפים, אָקסען־הענדלער גרויסע. זייערע מלבושים זיינען פערשטויבט פון וועג, די ווייסע בערד — איבער די ברוסטען, זיי שמועסען און פערפולען די וואָך מיט געשעפטס־זאַכען. דורכ׳ן געסיל לויפט דורך מיט גנאַייל מרדכי שוסטער, מיט אַ פּאָר שטיוועל אין אַ רויט שנופּ־טיכעל אונטער דעם אָרעם, — דאָס טראָגט ער אָב אַ בעל־בית אויף שבת. פערהאָרעוועטע ווייבער, מיט פערמאַטערטע פּנים׳ער און בעשמוצטע שערצען שטופּען זיך מיט אייליגניש פאַר חנה־שרה׳לעס געוועלביל, כאַפּען ליכט, אַ פּעקיל טהיי, אַ פונט צוקער און לויפען אין די שטובען. פאַרביילויפענדיג פאַר די שבת׳דיגע בעל־הבית׳טעס, וואָס זיצען פאַר די טהירען, פערשעמען זיי זיך: נאָך ניט שבת געמאַכט!...

וואו דאָס געסיל ענדיגט זיך, הויבט זיך אָן דער וועג, וואָס פערבלאָנדזעט זיך ווייט אין די וועלט אַריין: דער טראַקט קיין פּלאָצק. צוקומענדיג צום שטעדטיל, געהט דער וועג באַרג אויף; אָט וויזט זיך אַ וואָלקען־שטויב, איינציגווייז הויבען אָן קריכען שעפּסען ארויס פון דעם וואָלקען, די געקרייזעלטע וואָל זייערע איז פערשטויבט. זיי געהען און קוקען זיך תּם׳וואַטע אין גאַס ארום, דרעהענדיג מיט די

אָבגעגאָלטע קעפּלעך. זיי בעגלייט אַ חברה קינדער: יונגעלעך קליינע, פּנים׳ליך פון פּרייטאָג. מיט „סטאָניק״ יאַגאָדעס פערשמירטע, די העמדעלעך ווייזען זיך אין די הויזען־שפּאַלטען ארויס, די ציצית שאָקלען זיך נאָך און פּאַטשען. מיט גדולה לויפען זיי נאָך די שפּסעלעך. די סטאַדע קומט אָן פאַר ר׳ יוסף ראָזענקראַנץ׳ס הויז. די שותפים געהען צו, כאַפּען אַ שעפּס מיט׳ן שטעקען און טאַפּען איהם. זיי רעדען צווישען זיך אביסעל. באַלד לאָזט מען די סטאַדע איינציג־ווייז אין טהויער אריין און ר׳ משה מיט׳ן גראָבען שטעקען אין דער האַנד, צעהלט די שעפּסען, וואָס שפּאַרען זיך דורך דער קוים־געעפענטער פורטקע אין הויף אריין.

באַלד קומט אָן צו לויפען ערגעץ־וואו אַ יודיל, אַ מאָגערס, אַ קליינס. ער גיט אַ קלאַפּ מיט אַ האַמער אין טהיר און ענטלויפט, און ווערט פערשוואונדען ווי אַ שאָטען... דער טעמפּיגער הילך פון האָלצערנעם האַמער לאָזט זיך הערען אין געסיל, עס ווערט שטיל, די געוועלבעלעך פערמאַכען זיך, אין די פענסטער ווייזען זיך ליכטלעך.

דער הימעל — אַ פעלד אַ ברייטעס, מיט ליכטיג־פערשטויבטע בייטען, און די זון לאָזט זיך אראָב צום פלאַצקער טראַקט צו... אין געסיל בעווייזט זיך שוין אָן אָבגעוואַשענער יוד אין אַ שבת׳דיגער קאַפּאָטע. צוויי אָבגעוואַשענע, שבת׳דיגע יונגעלעך, די סדורים־לעך אין די הענד, געהען איהם נאָך אין שוהל אריין צו קבלת שבת.

ווידער ווייזט זיך פון פלאַצקער טראַקט אַ גרויסער שטויב, וואָס קומט אָן מיט איילעניש, ווי ער וואָלט עפּים אָנזאָגען דער גאַס.

באַלד הערט זיך אַ האַקען פון רעדער, אַ רעש מיט עזות. דער שטויב צוגעהט זיך אויף אַלע פיער זייטען, און עס בעווייזט זיך אַ וואָגען אין דריי פערד אין דער ברייט געשפּאַנט. ער קומט אָן אין געסיל מיט רעש. נאָך איהם לאָזט זיך אַ צווייטער וואָגען, אין צוויי פערד געשפּאַנט, און אַ דריטער. מען קנאַלט מיט די בייטשען. די קנאַלען שלאָגען אין דער גאַס אָב, ווי אַ סיגנאַל, אַז מען איז אָנגעקומען אויף שבת. די וועגען שטעלען זיך אָב פאַר אַ לאַנג אָבגעווייסטען צוים, פאַר ר׳ יוסף׳ס הויז. פון ערשטען וואָגען שפּרינגט אראָב פריהער פאַר אַלע מאַטיס, אַ הויכער, ברייט־ביינינגער יונג, אָנגעטהאָן אין אַ ברייטען ווייסען זומער־מאַנטעל, אין גאַנצען פערשטויבט. ער נעהמט אָ׳ די פערד פאַר דער צוים, און פיהרט זיי מיט דעם וואָגען אין דעם

טהויער, וואָס האָט זיך, צוליעב זיי, ברייט אויפגעעפענט. די אנדערע צוויי וועגען פאָהרען נאָך און עס ווערט שטיל.

נישט לאַנג איז, זייט מאַטים איז געווען א שמייסער ביי פוקסען, וואָס פלעגט פיהרען פון דער קוטנער באַהן־סטאַציע נאַפט און זאַלץ, ווי אויך צושטעלען רוסישע עמיגראַנטען צו דער גרענעץ. אַלע האָבען געוואוסט, אז מאַטים האָט שטעהן ביי ר' משה גאַמבינער א פאָר שעהנע הונדערט גולדען, וואָס ער האָט זיך איינציגווייז אָנגעזאַמעלט. מאַטים האָט געזאַמעלט געלד, און איז אַלץ ווייטער געווען שמייסער; גע'חבר'ט זיך מיט חברים. אמאָל אָבער, ווען ער איז מיט זיין בעל־הבית אויפ'ן ליטווישען מארק געווען, האָט ער דערזעהן א פאָר „חיות" ביי א פויער. זיי זיינען איהם געפעלען. און מאַטים טראַכט נישט קיין סך, לויפט צו ר' משה'ן, כאַפּט א הונדערטער און קויפט די פערד. ער ברענגט די „חיות" קיין קוטנע, קויפט א וואָגען און ווערט א בעל־הבית פאַר זיך.

צוערשט קומט עס אָן שווערליך. חברה פוהרמאַנעס ווילען איהם נישט אין די קאָמפּאַניע אריינגעהמען. מען סטראַשעט איהם, אז זיי וועלען איהם די פערד פער'סם'ען. מאַטים לאָזט זיך נישט, נעהמט אָן אליין בעשטעלונגען, — ארבעט און בעהאַלט די פאָר גולדען.

עס געהט אוועק א יאָהר. מאַטים איז שוין א סוחר פאַר זיך, כאַפּט א 25־ער פון דער האַנד ביים ערשטען בעל־הבית. מאַטים'ן געטרויעט מען. א „יונג, וואָס וויל א גראָשען פערדיענען", רעדט מען וועגען איהם. דאָס געשעפט געהט, די „ליטוואַקעס" שיטען זיך ווי מאָן. מאַטים האָט שוין נאָך א וואָגען, ער נעהמט צו א „גוטען ברודער", שלמה „מלאך", פאַר א שמייסער. צו מאַטים'ן וויל מען גערן געהן. חברה האָט איהם ליעב — א „גוטער ברודער".

עסען עסט מען צוזאַמען ביי נאָטע גאַרקעכער. גאָלדעלע איז א וואויל ווייבעל... אַלע לעבען צוזאַמען, ווי געטרייע שותפים פיהרט מען זיך. מאַטים טהוט נישט די האַנד אין קאַלטען וואַסער אריין אָהן חברה. און טאָמער טהוט ער עפּיס א פעהלער, אז ער פאָהרט אַליין אויפ'ן מארק און שאַפט זיך איין „א עקשנ'דיגען קאָזאַק" אָדער א „בלינדען לייב" וואָס איז שוין „לא קם", — בייזערט מען זיך אויף מאַטים'ן:

— קוקט נאָר אָן דעם „סוחר" ! אַ גאַנצער בעל־בית געוואָרען ! פאַהרט זיך אויף מערק און שאַפּט זיך „העלדען", — בייזערט זיך איבער איהם שלמה מלאך, אַ הויכער דאַרער יונג, וואָס טראָגט דעם נאָמען נאָך פון קינדהייט אָן, ווייל ער פלעגט אויף פליעגען זאָגען: מלאכים.

— די שווארצע יאָהר האָבען געקענט וויסען ! „פעוועגזעלטער מלאך", וואָס עס ליגט איהם אונטער דער קאַפּאָטע, — פערענטפערט זיך מאַטיס אויף זיין לשון.

און מאַטיס „מאַכט איינציגווייז די פאָר גולדען" ; ער בעהאַלט דאָס נישט פאַר זיינע חברים, מען וויים דאָס. אַ יונג געהט צו, גיט איהם אַ טאַפּ פאַר דער גראָבער טאַש : „רויטע קאַרפּען־קעפּ", הא ?... ביי ר' משה'ן האָט ער שטעהען די פאָר גולדען אָהן אַ וועקסעלע, אָהן אַ קוויטעל. ער ווייסט נישט קיין חכמות, עס איז דאָך עפּיס ר' משה נאָמבינער, וואָס האַנדעלט מיט די דייטשען אין די טויזענדער...

אין שטאָדט רעדט מען פון איהם : ער „פּערמאָגט"... און חשוב'ע בעלי־בתים, „די אויפגעבלאָזענע טיטען", ווי מ'פלעגט זיי רופען, קומען שוין צו איהם „כאַפּען 25־ערם אויס דער האַנד" אַ וועקסעלע צו צאָהלען — מאַטיס באָרגט ; ער ווייזט, אז ער האָט אויך די „קליינ־גערס", נאָר ער בלאָזט נישט פון זיך.

שבת נאָך מיטאָג. מאַטיס זיצט מיט דער חברה אויף דער באַנק פאַר ר' משה נאָמבינער'ס טהיר און ציעפּיט די אויסגעצוואָגענע „טשאָלענטער", די דיענסט־מיידען, וואָס געהען פערביי. די „אויפ־געבלאָזענע טיטען" דרעהען זיך אין דער גאַס. אָנגעטהאָן אין די שבת'דיגע פיינע שניט־רעק, מיט די ווייסע בעל־בתישע קרעגענדלעך, פערלעגט די הענד, — געהען זיי פּאַמעליך איבער דער גאַס, קומען אָן פאַר דער „באַנק", און גיבען אַ פּאַמעליכען שאָקעל מיט'ן קאָפּ צו מאַטיס'ן (מען דאַרף אמאָל דעם הונד). מאַטיס שאָקעלט צוריק ערנסט און דרעהט דעם קאָפּ אין אַ זייט אוועק, גיט אַ ממזר'שען ווינק מיט די אויגען און זאָגט מיט אַן ערנסטען טאָן — זעהר אַ גראָב וואָרט.

די פערד אין די שטעלער געבראַכט, אָבראָק אין די קאַרעטעס איינגעשיט, און פריש שטרוי אויסגעשפּרייט, — האָט מען זיך צום וואַסער, וואָס געהט נאָך דעם שטאַל, אראָבגעלאָזט. צוריקקומענדיג

פון וואַסער, האָט מען זיך אין בית־המדרש אריין געאײַלט; אין די וואָכענדיגע מלבושים, ווי מען געהט און שטעהט, און פון בית־המדרש — צו נאָטע גאָרקעכער — „דאָס האַרץ אונטערלעהנען זיך“.

און אַ פרייטאָג־צו־נאַכט איז דענסטמאָל געווען — גאָט און לייט ליעב. אַ זומערדיגע נאַכט. עס איז נאָך ליכטיג, די זון בענקט נאָך צוריקצוקומען, די שטערען, טיעף אין הימעל, הענגען נאָר אַראָבצו־פאַלען, שבת'דיגע ליכטלעך שײַנען פון די פענסטער, זמירות־געזאַנג הערט זיך אין געסיל, עס קנאַקט... פאַר טהירען און טויערן זיצען בעלי־בתים, בעלי־בית'טעם. אין געסיל, אראָב צו דער „בריק“, שפּאַציערען „יונגע קינדער“: מיידלעך, בחורים, דאָרט ווייט אין די נאַכט... אַ ווינטעל בלאָזט לייכט, ליעב אויף די הערצער...

אין געסיל אין אַ זייט שפּאַציערען מאַטים מיט ר' יוחנן שדכן. ר' יוחנן שדכן, אַן עלטערער מענש, אַ חסיד, אַ בעוואוסטער אײַנגעהער אין אַלע „בכבוד'ע הײַזער“, געהט פּאַמעליך, רעדט שטיל, מיט נחת, ווי קוועלענדיג פון זיך זעלבסט; און מאַטים, שטיל, מיט אַן אַראָבגעלאָזטען קאָפּ, ווי אַ קינד, ווען מען זאָגט איהם מוסר, געהט איהם נאָך און בעמיהט זיך, נישט צו מאַכען קיין פלינקע טריט.

— עס איז נישט אַזוי, מאַטים! נישט אַזוי פיהרט זיך די וועלט. אַ מענש האָט שען פּרנסה, גאָט צו דאַנקען... האָט זײַנע פאַר הונדערט רובעל... אַן אַנדער אויף דײַן אָרט, פערשטעהסט דו, — וואָס טויג דיר די חברה? ווער זײַנען זיי? שמייסער־יונגען! דײַן גלײַכען? ביזט דאָך שוין, זאָל מען זיך נישט גענאַרען, אַ מענש אין די יאָהרען. דאָס גאַנצע לעבען אָבלעבען אין שטאַל? וואָס פאַר אַ ווערטה האָט מען אין לייטענס אויגען?

— לייטען? איך שפּיי אויף זיי, ווען מען דאַרף איך דען? זיי קומען צו מיר באָרגען געלד... איהר ווייסט...

טאַקי איבער דעם. מען איז נישט אַ ליאַדע ווער פון דער גאַס אַראָב... אייגענע פאַר הונדערט רובעל... אַ יונג ווי דו, שען פּרנסה, אַן אָרענטליכער מענש, — ווען האָסט דו שלעכטס געטהון? און ווי קומסט דו אין שטאַל, אָדער מיט דער חברה פאַר'ן שטאַל? אַזאַ יונגער מענש ווי דו, ווייס איך? סטאַרעט זיך, ווייס איך וואָס, אַרײַנצוקומען אין אַן אָרענטליך הויז, צו חבר'ן זיך מיט אָרענטליכע מענשען.

— איך האָב זיי אין דער ערד! וועמענס דאַרף איך דען, פרעג איך אייך, זאָגט מיר, וועמענס?

— זעהסט דו, — דערנידערט ר׳ יוחנן זיין טאָן, — נישט אזוי פיהרט זיך די וועלט. א מענש ווי דו, קודם־כל, פערשטעהסט דו מיך, איך מיין דיר, חלילה, נישט מוסר צו זאָגען. איך בין נישט דיין טאַטע, נישט דיין גואל. נאָר גלאַט. מענשליך זאָג איך עס דיר, וואָס וועט דער סוף זיין פון דיר? א יונגער מענש ווי דו, האָט זיך זיין פרנסה, שענע פּאָר הונדערט רובעל, נעכטיגט אין שטאַל! כל הימים אין שטאַל קען מען נישט זיין, א מענש מוז קלערען אויף א תכלית, אמאָל א קלעהר צו טהון, אז מען דאַרף דאָך אמאָל א שידוך צו טהון... וואָס? נישט צייט? מאַטים האָט שטיל געשוויגען.

— זעהסט דו, א יונגער מענש ווי דו, — איז ר׳ יוחנן ברייטער ארויס, — האָט זיך זיין פּרנסה, זיינע פּאָר הונדערט רובעל, קומט ארויס פון א גאַנץ שענע משפחה, אזא יאָהר אויף מיר, איך האָב דאָך גוט דיין טאַטען, עליו־השלום, געקענט. ר׳ זעליג. א אָרענטליכער מענש, איז זיך געגאַנגען זיין וועג. געפאָהרען, געטראָפען א אָרימען, אויפ׳ן וואָגען איהם אויפגענומען, ווי וויט געקענט — א אורח אויף שבת אהיים גענומען, ווייס איך? איך בין דאָך א מענש, וואָס קומט אריין אין פערשידענע הייזער, קען א וועלט מיט מענשען, פאַר וואָס דען נישט? טאָמער מאַכט זיך אמאָל א גלייכער שדוך, וואָס? נישט אזא מענש ווי א אַנדערער? מיט א בעל־בתיש קינד... אז מען פיהרט זיך אָרענטליך...

— איך האָב דען וועם געגנב׳עט, גע׳הרג׳עט וואָס?

— נישט דאָס מיין איך, פערשטעהסט דו מיך, ביזט דאָך נישט קיין קינד! א מענש ווי דו, דאַרף זיך פיהרען אָרענטליך, חבר׳ן זיך מיט אָרענטליכע מענשען, נישט מיט קיין שמייסער־יונגען! ווער זיינען זיי? לאָבעצעס, מיט די גאַנצע וועלט צו טהון...

— איהר מיינט טאַקי, איך חבר מיך מיט זיי? גאָר נישט, ווייס איך, גלאַט אזוי...

— אָט האָב איך היינט ביים דאַווענען ערשט מיט ר׳ יעקב גאָלדמאַן גערעדט וועגען דיר: ר׳ יעקב זאָגט אויך דאָס אייגענע: א אָרענטליכער יונג, האָט זיך שען פּרנסה, ער וויל ארבייטען, זיינע פּאָר גולדען — — —

מאַטיס האָט שטיל געשוויגען.

— ווייס איך וואָס עס קען זיך מאַכען? פאַר וואָס דען נישט? עס קען אַלץ מעגליך זיין. ר' יעקב זוכט נישט קיין וואויל־לערנער, קיין בעל־יחוס, ער זוכט זיך אַ איידעם... פאַר זיין רחל'ע, אַ בעל פּרנסה, און פאַר וואָס דען נישט? איך בין דאָרט אַ בן־בית! אַ גאַנצער דאָרטיגער.

אַ ווארעמקייט האָט מאַטיס'עס ברוסט ערפילט. און מיט שטילע טריט, מיט דרך־ארץ איז ער ר' יוחנן נאָכגעגאַנגען.

און אַהיים־קומענדיג אויף דער נאַכט האָט ער זיך רוהיג ביים פענסטער אַנידערגעזעצט און געקוקט אין הימעל אריין.

ר' יוחנן'ס שמועס איז געוועזן דער ערשטער סוד, וואָס ער האָט פון זיינע חברים פערבאָרגען.

אונטער דעם געסיל ציהט זיך דאָס פעלד. אַ גאַנצע וואָך פּאַשען זיך דאָרט די שטאָדט־בהמות. שבת פיהרען די בעלי־עגלות די פערד אויפ'ן פעלד. עס ליעגט זיך אַ בעל־גאוה אויסגעצויגען אויפ'ן בויך, נעבען איהם זיצט דאָס ווייב און די קינדערליך, און דאָס פערד פּאַשעט זיך פון דערווייטען, אַנגעבונדען מיט אַ לאַנגען שטריק צום שטיק האָלץ, וואָס איז אריינגעהאַקט אין דער ערד. די שטאָדט־יונגען שפּיעלען „פּאַלענט": מען קלאַפּט מיט'ן „פּאַלען" אין דעם „באַלען", און מען לויפט ביז צו די „מעטע". קלענערע יונגען שפּיעלען אין זעלנער. אויף אַ בערגיל זיצען אַ קופּע ווייבער, און איינע לעזט פון די „צאינה־וראינה". איהר וויינענדיג קול שלאָגט זיך אָב אין וואַסער פון דערווייטען.

ביים וואַסער ליעגען מאַטיס'עס חברים. זיי האַלטען די פערד פאַר די שטריק, און שמועסען פון „טשאַלענטער". אַביסעל ווייטער, נעבען דעם מילעכיל, ליעגט מאַטיס איינער אַליין, און פּאַשעט זיך זיין „בולאַן". ער ליעגט און קוקט אין וואַסער אריין, וואו די וועלען לויפען. פון דערווייטען הערט זיך, ווי דאָס וואַסער שאַרכט אויף דעם „ראַד" פון מילעכיל. פון דאָרט זעהט זיך די בריק. עס שפּאַצירען בעל־בתישע טעכטער און בחורים... מאַטיס ליגט און האָרכט זיך איין צו דעם וואַסער־ גערויש. דאָס וואַסער־מילעכיל פּאַטשט מיט די רעדער, ראַש, ראַש. דאָס וואַסער, שטראָמענדיג מיט אַ געבייזער,

רינט פון דער הויך אין טאָהל אַראָב, פאַלט אויף די רעדער, די רעדער פּאַטשען מיט עזות צוריק... און מאַטים ליגט און קוקט ווייט, דאָרט צו דער בריק אַריבער.

אָט שפּאַצירט זי, רחל׳ה, ר׳ יעקב גאָלדמאַן׳ס טאָכטער, מיט די חבר׳טאָרענס. זיי גערען רוהיג, נעלאַסען. און איהר לאַנג קלייד שלעפּט זיך איהר נאָך. אָט האָבען זיי זיך אָבגעשטעלט און קוקען אין וואַסער אריין. ער זעהט איהר געזיכט, זי איז אַזוי שען און רוהיג, אַזוי עדעל. א בעל־בתיש קינד. איהר פּנים מיט איהר לאַנג קלייד שפּיגלען זיך אודאי אָב אין וואַסער, און אָט האָט זי זיך אומגעדרעהט, און געהט ווייטער, און ווערט פערשוואונדען.

מאַטים זיצט און קוקט אין וואַסער אריין.

זי וועט זיין זיין כלה. יום־טוב וועט מען איהם פערבעטען צום מחותן צו גאַסט. ער וועט איהר אַ פּאָר גאָלדענע אויערערינגלעך געבען. זי וועט נעמען און דאַנקען, שאָקלענדיג מיט׳ן קאָפּ... ער וועט מיט׳ן מחותן אין שוהל געהן דאַוונען, דער מחותן וועט איהם מכבד זיין מיט מפטיר, ער וועט מיט׳ן מחותן פון שוהל, איבער די גאַנצע גאַס געהן. מען וועט זיי נאָכקוקען... ר׳ יעקב גאָלדמאַן מיט׳ן חתן געהען...

און ער קוקט אין וואַסער אריין, דאָס ראָד פּאַטשט די וועלען, דאָס וואַסער רוישט.

באַלד פערשעמט ער זיך פאַר זיך זעלבסט. ער הויבט זיך אויף, נעמט אָן דאָס פערד ביים שטריק און פיהרט עס אַהיים. פאַרבייר געהענדיג פאַר די יונגען, זאָגט ער: קומט חברה! מען נעמט די פערד פאַר די שטריק און מען געהט. מאַטים מיט זיין בולאַן פאָראויס, חברה נאָך איהם. אין געסיל איז שטיל. פון אַן אָפען פענסטער הערט זיך „תורה״: אַ יוד זיצט ערגיץ־וואו און לערנט, און דאָס קול, דאָס ליעד פון שבת, שפּאַצירט מיט רוהיגקייט איבער׳ן געסיל. מאַטים האַלט דעם שטריק און פערשעמט זיך פאַר זיך אַליין: אַ יוד זיצט און לערנט און ער פיהרט אַ פערד אין גאַס.

מען האָט שוין די פערד אין די שטעלער געבראַכט, און מען קומט צוריק. און מען זעצט זיך פאַר ר׳ משה גאָמבינער׳ס טהיר. אין געסיל ווערט היימליכער. מיידלעך שפּאַצירען. פון די אָפענע פענסטער הערען זיך קולות. יודען זיינען מעביר די סדרה. אַ גאַנצע חברה בעלי־עגלות זעצט זיך פאַר ר׳ משה׳ס טהיר, די באַנק איז עפּעס „מסוגל״ צו דעם...

„קאַמיזע“ (אַ געשטופּעלטער, אָבגעברענטער יונג, וואָס וואַלגערט זיך אין די שטאַלען אַרום) שטעהט פאַר׳ן ביימעל. חברה ציהען איהם דעם הוט איבער די אויגען און לאַכען. אַט שפּאַצירט אַ מיידיל איבער דער גאַס ; חברה שיקען צו „קאַמיזען“. ער נעהמט זי אונטערן אָרעם. דאָס מיידעל רייסט זיך פון איהם, זי ווערט רויט, פערשעמט, און חברה־לייט לאַכען, זאָגען גלייך־ווערטלעך.

עס הערט זיך ר׳ משה גאָמבינער׳ס קול (ער איז מעביר די סדרה), און זיין זוהן, דעם בחור׳ס, גמרא ניגון. די קולות קלינגען אָב אין געסיל, און חברה־לייט אויף דער באַנק זיצען און לאַכען.

רחל׳ה מיט די חברטאָרענס געהען צוריק פון דער בריק; פּאַמעליך, מיט דרך־ארץ געהען זיי איבער דער גאַס. רחל׳ה — אין מיטען. זי איז די העכסטע פון אַלע. געהט אָנגעטהון אין אַ לאַנג קאַרטאָנען קלייד, אונטען צוויי בלאָנדע לאַנגע צעפּ, מיט בלאָהע זיידענע בענדער פערקניפּט. זי געהט זיך רוהיג און פערציילט עפּעס רוהיג די חבר׳טאָרענס. די חברה ווינקען צו „קאַמיזען“, ער זאָל צוגעהן. „קאַמיזע“ קוקט פון דערווייטען, איבערלעגט זיך און קען ניט מעיז־פּנים זיין... דאָך, שטעהענדיג פון דערווייטען, „בילט“ ער עפּעס אהין צו די מיידלעך. די מיידלעך — ניט זיי מיינט מען, — געהען זיך רוהיג, מיט דרך־ארץ. רחל׳ה שאָקעלט לייכט מיט איהר שענעם קאָפּ צו ר׳ משה׳ס פענסטער. גוט שבת! באַלד נעמט זי צוריק דעם קאָפּ און פערציילט עפּעס וויטער, גלייכגילטיג, פּאַמעליך און רוהיג.

— קוקט אָן דעם „יאַטיש“ (די בעל־בתישע טאָכטער) — זאָגט אַ יונג פון דער חברה.

זי הערט נישט, געהט זיך וויטער רוהיג, מיט דרך־ארץ.

— אַ חאָלערע אין איהרע ביינער! מיט וואָס פאַר אַ גאוה דאָס געהט, ווי זי וואָלט ראָטהשילד׳ס טאָכטער זיין! אויך מיר אַ מענש — יעקב גאָלדמאַן׳ס טאָכטער.

— „דער אויסגעבלאָזענער טיט“ — ענטפערט אַ צווייטער: ער וועט דאָך באַלד צו דיר קומען אַ 25־גער באָרגען. — ווענדט ער זיך צו מאַטיס׳ן, וואָס איז געזעסען אין אַ זייט און גאָר נישט גערעדט.

מאַטיס ערהעבט זיך, לאָזט די חברה זיצען, און געהט אַהיים, טהוט זיך איבער דאָס נייע פּסח׳דיגע פּאָר, און געהט צוריק אין גאַס אריין.

אַז ער איז דורך געגאַנגען פאַר דער „באַנק“, האָט ער געוואָרפען אַ שעמעדיגען בליק אויף די חברה, וואָס האָבען איהם, אָנגעטהון אין די וואָכעדיגע מלבושים, נידריג און וואָכעדיג אויסגעזעהן.

— „לא קם“ — גיט שלמה מלאך אַ ווינק צו איהם מיט אַן אויג.

— די פיש פאַנגען זיך! — זאָגט אַ צווייטער יונג פון דער חברה.

מאַטיס בייגט דעם קאָפּ אַראָב, קוקט אויף זיין קאָסטיום, וואָס האָט יעצט געפונען חן אין זיינע אויגען, און שאָקעלט פערשעמט מיט׳ן קאָפּ.

איבער־געקומען די באַנק, איז ער שוין פּאַמעליך, מיט דרך־ארץ איבער די גאַס געגאַנגען, און צו יעדען אָרענטליכען בעל־בית, וואָס ער האָט אין פענסטער געזעהן, אריין־געשאָקעלט „גוט שבת“.

באַלד איז ער צו צו ר׳ יעקב גאָלדמאַן׳ס הויז. פאַר די טהיר, אויף שטוהלען, זיינען געזעסען: ר׳ יעקב׳ס ווייב, אין אַ זיידענעם טוך אַרום־געהילט, און האַלב צומאַכענדיג די אויגען, פון „דערהייך“ אין דער גאַס אַראָב געקוקט. נעבען איהר — רחל׳ה מיט איהרע חבר׳טאָרענס. און אין פענסטער זיינען געשטאַנען: ר׳ יעקב גאָלדמאַן אין קאַפּעל, און ר׳ יוחנן שדכן, און האָבען עפּיס שטיל גערעדט.

מיט האַרץ־קלאַפּען האָט מאַטיס שטיל אַ שאָקעל געטהון מיט׳ן קאָפּ: גוט שבת! און געשראָקען זיך, צי ער האָט נישט עפּעס קאַליע געמאַכט....

— גוט שבת, גוט יאָהר! — האָט איהם ר׳ יוחנן מיט זיין הויך תקיפ׳דיג קול אָבגעענטפערט.

געוועזען איז עס אין אַ שענעם שבת נאָך מיטאָג. אין דער גרויסער שטוב ביי ר׳ יעקב גאָלדמאַן איז אויפגערוימט יום־טוב׳דיג. די גאַרדינען זיינען מיט בלאָהע בענדער פערצווייגען, אזוי, אַז דער שפּיעגעל, פון צווישען די צוויי פענסטער, איז כמעט האַלב פערשטעלט. די ווענד זיינען בעהאַנגען מיט ווליטשקענע בילדער, אויף קאַנווע אויסגענעהט — רחל׳ס אַרבייט. פון שויבען־שענקעל פינקלען צוויי זילבערנע לייכ־טער אַרויס. זילבערנע לעפעל, גאָפּעל און מעסער, פּאָרצעלייענע טעלער, גלעזערנע קלאָשען... און דאָס אַלץ וואַרפט אַן אַריסטאָקראַטישען גלאַנץ איבער דער שטוב. אויבען־אָן — ביי דעם וויים געדעקטען טיש, זיצט ר׳ יעקב אין שלאַפראָק און קאַפּעל, די ברילען אויף דער

נגן און די עטליכע ווייסע האָר פון באָרד ציטערען אריסטאָקראַטיש אויף דער ברוסט, איבער דעם ווייסען, בעל־בתישען קראַגען מיט דעם שוואַרצען שניפּסעל. אַרום טיש — ר׳ יעקב׳ס זוהן מיט די איידימס. אַלע אין פיינע, גלאַנצענדיגע שניט־רעק, ווייסע בעל־בתישע קראַגען, קליינע, שוואַרץ־סאַמעטענע היטלעך, אויף די זיידענע וועסטען גלענצען די גילדענע קייטען. פון דער צווייטער זייט טיש זיצען ר׳ יעקב׳ס ווייב מיט די טעכטער און שנירען, אין זיידענע קליידער. פון די ווייסע העלזער גלאַנצט דאָס צירונג אַראָב. די אויגען קוקען מיט דרך־ארץ אויף דעם טאַטען און שווער. און מען וואַרט מיט רעספּעקט אויף דעם וואָרט, וואָס וועט פון זיינע ליפּען אַרויס. יעדעס וואָרט, וואָס אַ קינד זאָגט, איז „אָבגעוואויגען און אָבגעמאָסטען“, יעדע בעוועגונג — לייכט און עדעל, ווי „אויסשטודירט“. אין מיטען די זיהן איז מאַטים גנזע־סען, אָנגעטהון אין אַ נייען לאַנגען ראָק. און זיין רויט אָבגעברענט געזיכט, וואָס מען האָט ערקענט, אַז עס איז געווען געוואַשען; זיינע גראָבע רויטע הענד, וואָס זיינען משונה מאָדנע אויף זיין ברוסט געווען פּערוואָרפען — האָבען נישט געשטימט, ניט מיט דעם שענעם ראָק, וואָס ער האָט געטראָגען און נישט מיט דעם אַלעם, וואָס איז געווען אַרום טיש... ער איז געזעסען שטיל. ער האָט מורא געהאַט אפילו עפּיס צו טראַכטען, צו בעוועגען מיט אַ אבר, און האָט מיט גרויס דרך־ארץ אויף איין פּונקט געקוקט. זיינע פינקעלדיגע אויגען, וואָס האָבען מורא געהאַט זיך צו ריהרען, און פון איין זייט, זיין אימה אויסגעזאָגט, האָבען אויך צו ווייסען געגעבען, אַז ער איז אימשטאַנד, יעצט דעם קלענסטען פון דאַנען מיט דרך־ארץ צו פאָלגען אַלץ, וואָס ער וועט איהם הייסען טהון. רחל׳ה איז געזעסען קעגען־איבער, אָנגע־טהון אין אַ ניי גרין קלייד. איהר קאָפּ האָט זי געהאַלטען אַראָב געלאָזט צו דער ברוסט, האַלב טרויעריג און האַלב שטאָלץ...

אַלע אַרום זיינען שטיל געזעסען.

די „בעיאָהרטע פרוי“, וואָס איז די גאַנצע צייט ביים טיש נעבען מאַן געזעסען און האָט איהם אין מויל געקוקט, האָט זיך פון איהר אָרט ערהויבען, און האָט דערלאַנגט, פון דער שאַנק אַרויס, אַ געשליפענע קאַראַפינקע מיט רויטען ווישניאַק. ערשט דאַן האָט זיך אויך רחל׳ה פון איהר אָרט אויפגעהויבען. דאָס נייע קלייד האָט איהר צאָך געשאָרכט, און זי האָט צום טיש דיניטשקע, ערדעלע גלעזעלעך

דערלאַנגט. זי האָט די גלעזלעך אויסגעשטעלט, איינגעגאָסען. עדעל, פאַמעליך. קיינער האָט נישט געטרונקען, אַלע האָבען געוואַרט אויף'ן אַלטען. דער אַלטער האָט זיך פון אָרט ערהויבען, דעם עלטסטען זוהן דערלאַנגט די האַנד, זאָגענדיג „לחיים" ! דערנאָך האָט ער דערלאַנגט מאַטים'ן די האַנד. מאַטים האָט זיך אויסגעגלייכט. דער אַלטער האָט איהם פעסט די האַנד געדריקט, און דערנאָך מיט'ן קאָפּ צו די פרויען געשאָקעלט. און די העלפט פון גלעזיל אויסגעטרונקען.

די קינדער האָבען אויך אָנגעקלאַפּט די גלעזעלעך.

מאַטים איז זעהר רויט געוועזען און האָט זיך געלאָזט שטאַרק בעטען. רחל'ה האָט צו איהם געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געזאָגט צו איהם, נעהנטער צורוקענדיג דאָס גלעזיל: טרינקט ! מיט אַ טאָן, ווי איינער זאָגט : „מען וועט איהם שוין אויסלערנען". מאַטים האָט שוואך מיט זיין דיקער האַנד דאָס גלעזיל צו די ליפּען גענומען. אַ שוויים האָט זיך אויף זיין שטערען בעוויזען, און קוקענדיג אַ מינוט ווי פערשעמט אין אַ זייט, האָט ער מאָדנע דין די ליפּען פערקרימט און זיין שטערען האָט זיך געקנייטשט.

רחל'ה איז געזעסען די גאַנצע צייט און האָט מיט אַ האַלב טרויעריגע מינע אויף איהר גלעזיל ווישניאַק, וואָס איז פאַר איהר געשטאַנען, געקוקט און האָט קוים מיט איהרע דינע, ווייכע ליפּען זי בעריהרט.

— וואָס הערט מען עפּיס נייעס ? — האָט דער אַלטער דעם עלטסטען זוהן געפרעגט.

און שטיל און יום־טוב'דיג האָבען אַלע אויסגעהאָרכט, ווי דער עלטערער זוהן, מאָטעלע, האָט מיט דרך־ארץ פערצעהלט די „פּאָליטיק" פון דער „הצפירה". און ר' יעקב גאָלדמאַן איז געזעסען אין קאַפּעל און, צומאַכענדיג איין אויג, מיט קאָפּ אויסגעהאָרכט, וואָס דער זוהן פערצעהלט. און געדאַכט האָט זיך אַז עס איז געגוג, אַז דער אַלטער זאָל דאָס צווייטע אויג צומאַכען, און דאָס ערשטע זאָל זיך אויפעפענען, די גאַנצע „פּאָליטיק" מיט די פּיס אין דער הויך איבער קעהרען.

און אַ חתונה איז געווען, ווער מיר גוטס גינט. דאָס געסיל האָט געלעבט, קינד און קייט האָט זיך געפרייט ; ר' משה גאַמבינער

איז געווען דער „עומד“ פון חתן׳ס צד, און דער חתן אליין איז עפּעס עדלער, פיינער געוואָרען.

— א וואונדער עפּעס, האָבען די ווייבער גערעדט.

— אז מען קומט אריין אין אזא משפּחה!

— נו, רחל׳ה וועט איהם שוין פאר א לייט מאכען.

און איינגענומען האָט איהם רחל׳ה מיט גוטען. פון דער הויף האלב ברוגז׳דיג, האלב מיט א גוט געלעכטעריל. אז מאטים האָט מיט וועם גערעדט און זי איז דערביי געווען, האָט ער איהר אין די אויגען געקוקט, ווי פרעגענדיג, צו זאָגט ער נישט עפּעס גראָבס.

און טהיילמאָל, אז מאטים האָט זיך ארויסגעכאַפּט מיט עפּעס א נישט־פּאסעדיג וואָרט, האָט זי איהם אין דער צווייטער שטוב אריינגערופען און, אָננעמענדיג איהם ביים קנאָפּ פון פּאלטאָ, אזוי געזאָגט:

— זעהסט, מאטים, עס פּאסט נישט! ביי לייטען אין „געזעל־שאַפט“ דארף מען זיך מעהר „אנשטענדיג“ צו האלטען. מען דארף בעטראַכטען יעדעס וואָרט, וואָס מען וויל זאָגען. וואָרום, זעהסט דו, מאטים, עס איז דאָך ניט שען צו זאָגען עפּעס נישט פּאסענדיגעס אין געזעלשאַפט. פערשטעהסט דאָך אליין...

די הויף „דייטשע“ ווערטער: „געזעלשאַפט“, „אנשטענדיג“, וואָס האָבען זיך זעהר ערעל פון רחל׳הס מויל ארויסגעגליטשט, האָבען אויף איהם א ליעבען שרעק געוואָרפען, און ווי א קליין קינד האָט ער זיין פעהלער דערקענט.

שען איז געווען צו זעהן שבת נאָך׳ן דאווענען, ווען ר׳ יעקב גאָלדמאַן מיט מאַטים׳ן געהען פון שוהל אהיים: ר׳ יעקב׳ס א אייניקעל טראָגט זיי די טליתים נאָך. פון פענסטער קוקט ר׳ ישכר וויינשטיין ארויס. דער שווער מיט׳ן איידים שאָקלען אין פענסטער אריין: גוט שבת.

— וואָס דען? אונזערע קינדער ווערען לייט? מישטיינס געזאָגט!

— קרעכצט איין יודענע צו דער צווייטער, שטעהענדיג פאר דער טהיר און נאָכקוקענדיג דעם שווער מיט׳ן איידים.

— דאָס הארץ קוועלט פאר נחת, אוי, אוי! נעחאָ, זיין מאמע, האָט געדארפט פון קבר אויפשטעהן און זעהן איהר מאטים׳ן.

— אָרימע לייט, נעבעך, שטארבען אָב, און זיינען אפילו ניט זוכה

צו זעהן אַ שטיקעל נחת ביי אַ קינד.

און מאַטיס איז שוין געוואָרען אין די „משפחה" אַריינגענומען, ביים טיש זיצט ער שוין ניט מיט הארץ־קלאַפּען, וואַרפט אפילו אַמאָל אויך אַ וואָרט אין שמועס אַריין.

— אונזער מאַטיס וועט זיך אויסאַרבייטען! נישט אַזוי שלעכט, ווי געמיינט, — זאָגט ר' יעקב צום עלטערען זוהן מאָטעלע.

— ער האָט אַפּטמאָל גאַנץ גוטע איינפאַלען — העלפט דער זוהן דעם פאָטער צו.

שבת. ער זיצט ביים שווער גלייך מיט אַלע און שמועסט. רחל'ה דרעהט זיך אין זיידענעם שלאָפראָק אַרום, די גאָלדענע קייט מיט דער „קאַליע" אויפ'ן האַלז: דאָס בלייכע עדעלע פּנים לייכט פון אונ־טער דעם האָריגען שייטעל אַרויס, און אויף די דיניטשקע ליפּען ליגט אויסגעגאָסען אַ ליעבער, זיסער שמייכעל.

פאַר דער טהיר, אויף דער באַנק, זיצען חברה, אַמאָליגע מאַטיס'עס חברים און וואָיוועןן אַרום, און רעדען „עזות'קייטען". און יעדעס מאָל, ווען עמיצענס גראָב קול לאָזט זיך הערען אין שטוב, ווערט מאַטיס ...יט, און דאָס הארץ קלאַפּט אין איהם: ער האָט מורא, עס זאָל זיך אַ יונג נישט אַרויסכאַפּען מיט זעהר אַ גראָב וואָרט...

ער ווייסט נישט ווי און ווען דאָס איז געוואָרען, נור די אַמאָליגע חברים האָבען איהם אויפגעהערט צו זאָגען „דו".

— זאָל מאַטיס אַזוי גוט זיין, געבען אויף אַ האַלבע קערץ האָבער — זאָגט צו איהם שלמה מלאך, שטעהענדיג אין קיך ביי דער טהיר.

רחל'ה קומט פון דער צווייטער שטוב אַרויס און בעוועגט לייכט מיט'ן קאָפּ. שלמה מלאך וויל איהר גוט מאָרגען זאָגען, נאָר ער שרעקט זיך...

— ווען הייסט מאַטיס... דער בעל הב.... איינשפּאַנען?

רחל'ה ענטפערט איהם פון דער ווייטען, ווי איהר וואָלט נישט געפּאַסט צו שטעהן נעבען איהם:

— דער בעל־בית וועט שוין שפּעטער צו וויסען געבען.

מאַטיס קוקט אויף איהר. ווי לייכט די ווערטער שוועבען איהר פון מויל, און געהט איהר נאָך אין דער צווייטער שטוב אַריין.

שלמה מלאך געהט צו די חברים אין שטאַל אַריין.

די פערד שטעהען, בעהאַלטענדיג די קעפּ אין דער פינסטער.... אונטער יעדען איז פריש שטרוי אויסגעשפּרייט, אַ וואַרעמער פערד־גערוך טראָגט זיך פון זייערע צוהיצטע קערפּער אַרוים, אויף גרויסע הויפען שטרוי ליגען חברה אויסגעצויגען און שמועסען.

— די יאַטישע טאָכטער האָט דאָך צו מיר גערעדט! — זאָגט שלמה מלאך צו די חברים אָנקומענדיג.

— אַ רוח איהר אין די זייטען! איך וואָלט איהר אין פּרצוף געשפּיגען, ווען זי וואָלט זיך צו מיר מיט אַ וואָרט אָנגערופען.

— איך לאָקער נאָך אויף איהר! וועל איך איהר אַמאָל געבען אין טאַטען אריין, וועט איהר ליכטיג אין די אויגען ווערען.

— שווייגט, אָט רידערט זי מיט אַ אבר. זי געהט. די „יאַטישע“.

פון הויף קומט רחל'ה אָן. זי געהט זיך פּאַמעליך, אַזוי ווי זי וואָלט מורא האָבען, איהר פוס אויף די האַרטע שטיינער צו שטעלען, דאָס לייכטע טיכעל ציטערט איבער איהרע אַקסעל. אַ ווינטעל בלאָזט און פערוואָרפט איהר איינע טראָלבען פון טיכעל איבער'ן פּנים. זי בעוועגט לייכט מיט דער האַנד און מאַכט זיך גלייך די האָר פון קאָפּ.

זי קומט אָן פאַר'ן שטאַל.

אָהנע צו וויסען, האָבען זיך חברה אויפגעהאַפּט, גלייך געשטעלט און „גוט מאָרגען“ געזאָגט.

זי האָט לייכט מיט דעם קאָפּ אָבגעענטפערט.

— מיינע ליעבע, ווער פון איך פאָהרט מיט מיט'ן הערר נאָך ליענטשיץ אויפ'ן מארק?

— איך, בעל־בית'טע! — האָט שלמה מלאך אָבגעענטפערט, זיך גלייך מאַכענדיג דעם הוט אויפ'ן קאָפּ.

— מיין פריינד, וועסט אַזוי גוט זיין, מיר פון מארק אַ גוטע אינדיטשקע מיטברענגען. וועסט דערמאָנען דעם הערר, וועט ער דיר געלד געבען...

— גוט, בעל־בית'טע! — האָט ער אָבגעענטפערט.

און ווען זי האָט זיך אומגעדרעהט אַוועק צו געהן, האָט זי לייכט איהר קאָפּ צוריק געוואָרפען און געזאָגט:

— אַ פעטע זאָלסט דו אויסקלויבען. הערסט, שלמה?

— יאָ, בעל־בית'טע.

— ווי דאָס רעדט! וואָס פאַר אַ פּיסקעל דאָס האָט! — זאָגט

שלמה מלאך צו דער חברה, ווען זי איז שוין אוועקגעגאנגען — אזוי לייכט שיטען זיך איהר די ווערטער, אזוי ממזר׳יש, — א רוח איהר אין איהר טאטען!

און עפּיס אָהנע צו וויסען אליין, האָט ער זיך געסטאַרעט די בעסטע פּאָר פערד פון שטאַל אויסצוקלויבען און פלינק די פוהר איינצר שפּאַנען. און מיט א קנאַל פון דער בייטש איז ער פאָר דער טהיר אפויר געפאָהרען.

נאָך דעם שמועס מיט דער בעל־הבית׳טע האָט ער זיך געפיהלט עפּיס מעהר היימיש, און איז אין דער קיך אריינגעקומען, אָהן א תירוץ צו האָבען, וואָס ער האָט ביז יעצט נישט געקענט טהון...

דערזעהן אָבער רחל׳הן אין דער קיך, איז ער פלוצלונג שטעהן געבליבען. „וואָס טהו איך דאָ?" האָט ער זיך געפרעגט. און שטעהענדיג פון דער וויטען ביי דער טהיר, האָט ער געשטאַמעלט: דער בעל־בית וועט באַלד ארויסקומען?

זי האָט איהם נישט געענטפערט. און שלמה מלאך איז באַלד ארויס פון קיך.

פון דער חתונה אָן האָט מאַטיס נישט געוואָלט פאָהרען מיט שלמה מלאך „סאָם נאָ סאָם". נישט געשעמט זיך, יאָ געשעמט זיך, עס איז דאָך נארישקייטען, נאָר גלאַט אזוי... ער איז דאָך א גוטער ברודער פון לאַנג, אין איינעם ביי פוקס׳ן שמייסער געווען, „געשעפט־ליך" געהאַט, און יעצט — — — איבער דעם איז מאַטיס די גאַנצע צייט אויבען־אָן געזעסען, און שטיל געשוויגען. שלמה מלאך אויפ׳ן קאָרשעל האָט אויך שטיל געשוויגען.

ווען זיי זיינען ארויסגעפאָהרען איז שען געווען. נור אין מיטען וועג האָבען זיך איבער׳ן הימעל קליינע אָבגעריסענע וואָלקענדלעך פערקליבען. באַלד האָבען זיי זיך בעהעפט, איין שטיק געוואָרען, און עס האָט אָנגעהויבען לייכט צו טריפען.

שלמה מלאך איז געזעסען מיט׳ן פּנים צו די פערד און האָט זיך דאָס זייניגע געטהון: אָנגעטריבען.

דער רעגען האָט געקאַפּעט, נישט געדיכטער נישט שיטערער, נאָר עפּעס אזוי שוין מיט איין מאָס, אָהן א כונה, גלאַט אזוי: עס רעגענט.

די פערד טראָפּטשען און טראָפּטשען, די רעדער שניידען אין די שטיינדלעך, און דער רעגען קאַפּעט אויפ'ן פּנים, און שלמה מלאך מאַכט זיך גאָר נישט דערפון, קיין וואָרט רופט ער זיך נישט אָן.

מאַטים וויל אָנהויבען רעדען, נור שלמה מלאך זיצט פערדרעהט, אויפ'ן רוקען אַ זאַק, עס פאַלט אַ טראָפּען און דער זאַק זאַפּט אין זיך די טראָפּען איין, גלייכגילטיג: נישט זיין געשעפט...

און דער רעגען קאַפּעט, דער הימעל איז שוין אין גאַנצען פערוואָלקענט. די חמאָרע האָט זיך געלעגט איבער'ן וואַלד, עס איז טונקעל, טרויעריג...

מאַטים וויל אָנהויבען רעדען — — —

נור שלמה מלאך'ס רוקען איז שטום, דער זאַק זאַפּט איין די טראָפּען און שווייגט.

זיי פאָהרען פערביי אַ קרעטשמע.

— ווילסט כאַפּען אַ לאַמפּערקע? (אַ טרונק בראָנפען).

— פאַר וואָס נישט?

זיי קריכען אַראָב פון וואָגען, אין קרעטשמע אריין. מען כאַפּט אַ טרונק בראָנפען און מען זעצט זיך צוריק אויפ'ן וואָגען אַרויף...

— שלמה.

— וואָס?

— גאָר נישט, פאָהר אין דער זייט, אויף די שטיינער...

דער מאַרק איז אָנגעשטעלט מיט וועגען און פערד. מענשען לויפען, אַ גערעדעריי און גערודער, עס קלאַפּט...

מאַטים איז אַראָב פון וואָגען און איז געגאַנגען צום פערד־מאַרק.

פאַר נאַכט קומט ער צוריק, און אַ יונג פיהרט איהם צוויי פערד.

— זעה די „חיות", וואָס איך האָב מיר געשאַפט, — זאָגט מאַטים צו שלמה'ן.

שלמה מלאך בעטראַכט די פערד. קוקט זיי אין די ציינער און שווייגט.

— נו, וואָס זאָגסט דו, שלמה?

— ווייס איך?

— טרעף, ווי פיעל זיי קאָסטען.

— זאָל איך אַזוי וויסען...

מאַטיס, איינוויקלענדיג זיך אין מאַנטעל, געהט אריין אין דער „רעסטאָראַציע“.

די בעל־בית׳טע האָט געבעטען א אינדיטשקע פון מאַרק. — דערמאָנט שלמה מאַטיס׳ן, ווען דער לעצטער אין פון דער „רעסטאָראַציע“ ארויס, גרייט צו פאָהרען.

געוועזען איז עס א שבת נאָכמיטאָג.

אויפ׳ן בעט אין „שלאָף־צימער“ ליגט מאַטיס אויסגעצויגען און קוקט אויף דעם ווייב׳ס קאַפּעלוש מיט דער „קייט“, וואָס ליגען אויף דעם צווייטען אויפגעבעטען בעט. דאָס ווייב איז אין שוהל געוועזען — קלערט ער פויל און רייבט די אויגען. די שבתים נאָך מיטאָג זיינען עפּעס מיט מעהר גלאַנץ, שבת׳דיגער, עס לאַכט מיט חן דורכ׳ן פענסטער און שטראַהלט זיך אָב אויף דעם שויבען־שענקעל, וואָס שטעהט צווישען די צוויי בעטען. די זילבערנע לייכטער גלאַנצען... פון דער צווייטער שטוב הערט זיך זיין שוואָגער מאָטעל׳ס נגידיש קול, וואָס קלינגט איבער דער שטוב ווי א גלעקעל. „דער שוואָגער איז געקומען צו גאַסט, מען דאַרף זיך אויפהויבען“ — פיהלט מאַטיס א חוב אויף זיך. פון דער באַנק, וואָס איז פאַר דער טהיר, הערט זיך א חבר׳ס קול. יוסעלע טויבענכאַפּער פערצעהלט מיט געלעכטער, ווי פיעל „קוילען“ (קניידלעך) אהרן פורמאַן עסט אין פסח אויף.

מאַטיס, ליגענדיג אויפ׳ן בעט, האָרכט זיך איין, וואָס חברה פערצעהלט און לאַכט מיט.

— נעם זי, נעם! — שרייט א יונג, אשר ביק׳ס קול.

— אָט אזוי, האַלט...

— חאַ, חאַ, פעסט האַלט, לאָז נישט אָב!

— פיהר זי אונטער דער חופה, הייסט זי מוחל זיין!

— חאַ, חאַ...

מאַטיס קריכט אראָב פון בעט, ער געהט צו צום פענסטער און קוקט ארויס. „קאַמיזע“ האַלט א אויסגעפּוצטען טשאַלענט אונטערן אָרים און לאָזט זי נישט אָב. דאָס מיידעל רייסט זיך פון איהם מיט אלע כחות, ער האַלט זי אָבער פעסט, און חברה לאַכט.

מאַטיס קוקט און לאַכט מיט. געפיהלט האָט ער זיך אויסגעשלאָ־

מען, פריש, א ביסעל אויפגערוימט, נישט וויסענדיג אליין פאר וואס, און איז אין דער צווייטער שטוב אריין.

אויפ'ן גערעקטען טיש זיינען צוויי פאמעראנצען אין א קלאש געלעגען, רחל'ה האט גערעדט מיט'ן ברודער, וואס זיצט מיט'ן רוקען צו מאטים'ן און בעמערקט איהם נישט.

— וואס מאכסט דו עפים, מאטי? — געהט מאטים צו און קלאפט איהם וואוילעריש אויף די פלייצע.

דער שוואגער דרעהט זיך אום און קוקט אויף מאטים'ן האלב פערוואונדערט, האלב מיט כעס.

באלד איז רחל'ה אין דער צווייטער שטוב אריין און ווינקט צו מאטים'ן מיט'ן פינגער.

מאטים איז נאכגעגאנגען.

— זעהסט, מאטים — זאגט זי צו איהם, אננעהמענדיג איהם פאר דעם קנאפ פון פאלטא — עס איז נישט שען צו קלאפען איבער די פלייצעס. דאס פאסט פאר זיי, נישט פאר דיר.

זיי זיינען צוריק אין שטוב אריין.

דער שוואגער האלב ברוגז'דיג און א ביסעל „פון דער הייך", טרינקט פון כוס און רעדט מיט רחל'הן, נישט קוקענדיג אויף מאטים'ן.

מאטים איז פון שטוב ארוים.

די זון שיינט היימליך, אויפגערוימט איז אין געסיל, אויף דער באנק זיצט חברה, מען לעבט, מען ציהט איינער דעם צווייטען דעם הוט איבער די אויערען, דיענסט־מיידלעך אין שבת'דיגע קליידלעך דרעהען זיך איבער דער גאס, און חברה — וועמען מען קען מעיז פנים זיין — שיקט מען צו „קאמיזע'ן", און וועמען נישט — לאזט מען פערביי מיט געלעכטער פון דער ווייטען.

מאטים איז צוגעגאנגען און האט זיך געזעצט אויף דער באנק.

— א רוח דיר אין דיין טרפה פרצוף! — האט שלמה מלאך געזאגט צו א צווייטען יונג, נישט בעמערקענדיג מאטים'ן.

באלד האט א יונג שלמה מלאך געגעבען א שטופ, און געוויזען איהם מיט'ן פינגער. שלמה האט זיך אומגעדרעהט, און איז, דערזעהענדיג מאטים'ן, פערשעמט געווארען.

— גוט שבת! — האט ער געזאגט, א ביסעל אויפהויבענדיג זיך

פון אָרט און אַ ביסעל ווייטער זיצענדיג, און האָט זיך גלייך געמאַכט דעם הוט אויפ׳ן קאָפּ.

— גוט שבת!

חברה בלייבט זיצען שטיל.

מיידלעך האָבען זיך געדרעהט אהין און צוריק און קיינער האָט קיין וואָרט גערעדט. „קאַמיזע״ האָט זיך בעהאַלטען אין אַ ווינקעלע ביי דער וואַנד. די זון שיינט, עס לעבט אַלץ. נור חברה — טויט שטום זיינען זיי! שלמה מלאך בייגט דעם קאָפּ אַראָב אויף דער האַנד און קלערט עפּעס.

— נו מלאך, וואָס שווייגסט דו? — גיט מאַטים איהם פּלוצלינג אַ פּאַטש מיט דער האַנד איבער דער קניע.

— אָה, בעל־בית! — זאָגט דער יונג, און רוקט זיך אָב, רייבט זיך מיט דער האַנד איבער דער קניע און פערקרימט דאָס פּנים מיט אַ מאָדנע מין געלעכטער.

חברה האָט געשוויגען, און אַ שטילקייט האָט אַלץ אַרום געשטיקט.... מען האָט דרך־ארץ.

מאַטים האָט זיך אויפגעהויבען און צוריק אין טהיר אריין.

— „קאַמיזע״, די טעקסע געהט! — הערט ער הינטער זיך שלמה מלאך׳ס קול.

דאס קוילער געסיל

צווישען גרויס־פוילען און מאזעוויעץ ציהט זיך א דריי־עקעדיג שטיק לאנד. פון איין זייט גרעניצט עס זיך מיט די זאמדיגע וויקסעל־בערג, וואס ציהען זיך הארט ביי דער זילבערנער וויקסעל־סטענגע ארום פלאצק און וולאצלאוויק; צו דער צווייטער זייט, ביי ליענשיץ צו, האט עס אין שכנות די פראווינץ קאיאווע, וואס איז פול מיט מורא'דיגע סודות, און לינקס פון דארט האט עס דאס רייכע אין פארבען און טענער „קשענסטווא“ לאוויטש. דאס שטיק לאנד, אין וועלכען עס געהען אריין די שטעדט: קוטנא, זשאכלין, גאסטענין, גאמבין און נאך איינינע קליינע שטעדטלעך, איז פראסט און איינארטיג, ווי דער פויער, וואס וואוינט אין איהם. ארים אין וואסער, ארים אין וועלדער, ציהט זיך דארט אויס דער האריזאנט גאנץ ברייט און ווייט, דאס אויג האט אויף גארנישט בעזונדערס אבצושטעלען זיך: לאנגע, איינארטיגע פעלדער, בעוואקסען מעהרסטענטייל מיט'ן ארימען ברויט, בלאנדזען זיך אויף מיילען אוועק. טיילמאל שניידט דורך די אונ־ענדליכע, גלייכע, בעזייהטע פעלדער א ווייסע סטענגע פון א פוהר־וועג, בעזעצט שיטער מיט וויינענדיגע ווערבעס, וואס פיהרט פון איין שטעדטיל אין דאס צווייטע אריין. נישט דאס לאנד האט אין זיך די סודות פון איהר שכנה קאיאווע, וואס מען דערצעהלט פון איהר פערשיעדענע לעגענדען, אז טויטע נשמות שפאצירען איבער איהרע שווארצע וועגלעך, וועלכע בלאנדזען זיך אין די פעלדער ארום, און זיי פערנארען מענשען אין זומפען אריין; נישט עס האט אין זיך די רייכ־קייט פון פארבען און טענער פון איהר שכנה דער „פרינצעסין פון לאוויטש“, וועלכע האט אויף איהר ערד ארויסגעגעבען דעם גרעסטען פוילישען מוזיקער און בעשעפער פון דער פוילישער פאלקס־מאזורקע—שאפענ'ן. נור פראסט און איינארטיג איז דאס פעלד, און פשוט

איז דער פויער, וואָס ארבייט אויף דעם פעלד, ווי דער קאַרטאָפעל, וועלכען עס גיט פון זיך ארויס. נישט עס פוצט זיך דאָ דער פויער אין די ווייסע חאַלאַטען און אין די קאָלירטע הייזען, און בעפוצט ניט זיין קאפעליוש מיט בענדער און קאַרעלען, ווי דער פויער פון לאַוויטש; און נישט ער פערנעהמט זיך מיט כשוף־מאכעריי, ווי דער פויער פון די „הויכע טאָפאָלען" וואָס איז אין „קאַיאווע". דער פויער פון דעם פעלד איז ווי א שטיק ערד, וואָס גאָט האָט אין איהם א נשמה אריינגעבלאָזען, ווי א געהענדיגע ליפע, וואָס וואקסט פאַר זיין הויז... ער האַלט זיך ביי זיין פייפעל פון וועלכער ער שפיעלט ביז אין דער האַלבער נאכט לאַנגע נגונים אָהן א מאָטיוו, וועלכע הויבען זיך נישט אָן און לאָזען זיך נישט אויס, ווי זיינע לאַנגע, ווייטע, גרין־בעוואַק־סענע פעלדער... א מענש איז עס אָהן אויבערשפיצלעך. — „אָט אזוי האָט מיך גאָט בעשאַפען". איז ער גוט, קאָן ער אוועקגעבען דאָס העמד פון לייב! דערבייזערט מען איהם אָבער — וועט ער מיט'ן לעבען בעצאָהלען, אבי נור פון יענעם נקמה צו נעהמען. ער האָט ליעב פון דער נאַטור זיין פיה, וואָס עס וואוינט מיט איהם, און וועט עס קיינמאָל נישט שחט'ען פאַר זיין אייגען געברויך. נור מעהר פון אַלץ האָט ער ליעב זיין פערד, שאָנעוועט עס, און וועט עס קיינמאָל נישט בענוצען צו א וואָכענדיגע ארבייט, צום אַקער וועט ער בעסער די קיה מיט'ן ווייב איינשפאַנען, נור נישט זיין פערד. דאָס פערד האַלט ער צום וואָגען אויף זונטאָג, צו פאָהרען אין קירך אריין, אָדער אין א נאָהענט דאָרף צו א חבר, צו קאָנען ווייזען זיך מיט זיין פערד פאַר אנדערע חברים.

דער יוד, וואָס איז געבאָרען געוואָרען אויף דער דאָרטיגער ערד, האָט אין זיך מעהר פעלד־געשמאַק און עפּעל־געשמאַק, ווי בית־המדרש און מקוה... דאָס לאַנד איז רייך אין פאַשע, האָדעוועט דאָרט דער פויער דאָס פיה, דעם אָקס מיט'ן שעפּס. יודען קויפען עס אויף און פיהרען דאָס פיה קיין לאָדז, אָדער איבער דער גרעניץ, וואָס איז פון דאָרט נישט ווייט. עס געפינט זיך דאָרט צווישען די יודען די בע־ריהמטע פישער פון די לאַנסקער סטאַוועס, וואָס בעזאָרגען מיט פיש לאָדז און די ארומיגע געגענד אין קאַלישער און אין פלאָצקער גובערניע. וואו עס געהט נאָך קיין באַהן נישט, געפינען זיך די גרויסע פוהר־מאַנעס, וועלכע שטעלען צו די ליטוואַקעס צו דער גרעניץ. דער

פויער האָדעוועט דאָס פערד און שאַנעוועט עס, געפינען זיך דאָרט די גרויסע אידישע פערד־הענדלער, וואָס שטעלען צו סחורה פאַר'ן „דייטש", וועלכער קומט אראָב פון טהוירען און בערלין. די אָרימע יודען דינגען ביים פויער איבער'ן זומער דעם פרוכט־גאָרטען אָב. ווינטער וואשען זיי פאַר איהם די פעלצלעך אין שטאָדט־סטאַוו, און פיהרען עס אויף די יריד'ן קיין לאָוויטש, אָדער קיין גאָמבין. דער יוד איז די גאַנצע וואָך אין דאָרף, וואוינט מיט'ן פויער און לעבט מיט איהם צוזאַמען, אויף שבת קומט ער אין שטאָדט אריין, צו דער חברה „דריי פייע'ן" (פישער, פליישער, פוהרמאַנעס) דאַוונען. דאָרט טיילט מען זיך כבודים, און מען דערצעהלט מעשיות פון א גאַנצער וואָך. שבת נאָכ'ן עסען געהט מען אויפ'ן פעלד, וואו מען פיטערט די פערד און וואו יונגען שפּיעלען אין „פּאַלענט און באַלעם". און פאַר־נאַכט זעצט מען זיך אויף די ביינק פאַר די הייזער, און מען קוקט אויף די דיענסט־מיידלעך, וואָס געהען שפּאַציערען, און מען דערצעהלט זיך ווייטער מעשיות.

אין איינעם פון די אויבען־דערמאָהנטע שטעדטלעך איז געווען א געסיל, וועלכעס מען האָט גערופען דאָס „קוילער געסיל". קויל איז א שטעדט'ל דערנעבען, און דאָס געסיל ליעגט אויפ'ן טראַקט, וואָס קומט אָן פון זשאָכלין און פיהרט דורך קראָשעניוויץ קיין קויל. די חברה „דריי פיי'ען" האָבען זיך געפונען אין קוילער געסיל. דאָס קוי־לער געסיל איז נישט געווען אין גלות. דאָרט האָט מען יודען נישט געשלאָגען; האָט זיך עפּעס געמאַכט א נאָך סוכות, ווען רעקרוטען זיי־נען דורכגעגאַנגען דורכ'ן שטעדט'ל און האָבען אָנגעהויבען אָנצוזעבען, האָבען זיך געפונען חברה־לייט, — די דישלען האָט מען פון די וועגען ארויסגענומען, פּרענטען אייזען האָט מען פון די לאָדענס אָבגעריסען, בוימער, וואָס וואַקסען פאַר די טהירען, האָט מען פון דער ערד ארויס־געריסען, און מיט דעם אַנ גאַס אריין, וויזען: „ווער איך בין!"

דאָס בית־המדרש־געסיל, וואו דער רב וואוינט מיט די שוחטים און אלע מלמדים, און וואו עס איז די מקוה מיט'ן שחט־הויז פאַר עופות, האָט זיך זעהר געשעמט מיט'ן קוילער געסיל: „גראָבע מענ־שען, קצבים, פישער־יונגען!" און חאָטש דאָס בית־המדרש־געסיל האָט אינגאַנצען נור געלעבט פון דעם „כבוד־יום־טוב־געלד", וואָס דאָס

קוילער געסיל פלעגט דאָרט אהין אריינשיקען, און חאָטש וואָס עס זאָל זיך נישט מאַכען אין שוהל־געסיל — דער שעפער רייצט דעם הונד אָן, אָדער א שכור'ער גוי שלאָגט, — פלעגען יודען, ווי גרויס, ווי קליין קומען צו לויפען אין קוילער געסיל אריין: „געוואלד א גוי שלאָגט!" דאָך אין הארצען האָבען זיי עס אינגאנצען מבטל געווען: גאָרנישט מעשה יוד, האָבען זיי זיך געזאָגט, און אז משיח וועט קומען, וועלען זיי דאָך מוזען אָנקומען צו אונז... די „פיינע מענשען" פון דער ברייטער גאַס, א ר' ברכיה ליכוויארש, למשל, האָט גאָרנישט „געהאלטען" פון זיי: „ווילדע ברואים, זאָגען אלעמען „דו", נור מען דאַרף אמאָל די שקצים מחמת שלום ווענען, ווען די רעקרוטען געהען דורך, אז זיי זאָלען נישט די שויבען אויסהאַקען."

אמת איז, אז אויך דאָס קוילער געסיל האָט זיך ניט שטאַרק גע'חבר'ט מיט די מיוחסים פון די אַנדערע געסלעך. זיי פלעגען זיי רופען: „אויסגעווייקטע יודען". נור אז עס האָט זיך געמאַכט, ווען מען האָט געדאַרפט עפּיס צום הימעל, ווי א קוויטעל שרייבען פאַר א קראנק קינד צום רבי'ן, אָדער א קאַפּיטעל תהלים זאָגען (צו דעם קיין גרויסע בריות זיינען זיי שוין נישט), האָבען זיי געמוזט אָנקומען צום בית־המדרש־געסיל. פלעגט קומען ראש חודש אלול, דענסטמאָל איז דאָס קוילער געסיל גאָר געוואָרען ווי א כושל פאַר'ן בית־המדרש געסיל. מען האָט דרך־ארץ געהאַט פאַר'ן קלענסטען יוד פון בית־המדרש־געסיל: „פון משה רבינו'ס גוואַרדיע", האָבען זיי איהם גערופען: און ערב־יום־כפור איז פאַר דער טהיר פון דער שוהל געלעגען אויסגעצויגען א הויכער געזונדער יוד, א בעל עגלה, אָדער א פישער, און דאָס בית־המדרש־געסיל האָט פאַר גאָט און הימעל מיט א פּאַסיק מלקות געטיילט דעם קוילער געסיל...

אין קוילער געסיל איז געשטאַנען געבויט א הויז: פון האָלץ, פון איין שטאָק מיט לאַנגע בייִנק פאַר דער טהיר, וואָס מען האָט עס גערופען „אויף דער באַנק", וואָרום דאָרט זיינען חברה זיך צוזאַמענגעקומען, און פאַר דער טהיר זיך געזעצט. אין דעם הויז האָט געוואוינט ר' ישראל זשאָבלינער.

ר' ישראל איז געווען דער עלטסטער און מכובד'סטער פון אלע איינוואוינער אין קוילער געסיל. ער איז געווען א יוד א זקן — א

זיעבציג־יעהריגער, דאָך איז ער געגאַנגען נאָך אָהן אַ שטעקיל און האָט נאָך קיין ברילען נישט געטראָגען, — אַ רעשטעל פון פאַרצייטיגע יאָהרען, ווען אַ קווערטיל אַקוויט האָט אַ פינפער געקאָסט. אז ר' ישראל פלעגט זיך אַ צוויי שעה ארומיאָגען נאָך אַנ'אָקס, וועלכער האָט זיך פון שטריק אָבגעריסען, און פלעגט איהם צום סוף ביי די הערנער אָנכאַפּען, אזוי אז דער אָקס האָט זיין שווערען אָקען געבויגען פאַר איהם, פלעגט ער קרעכצען מיט אַ געלעכטעריל: „ע, נישטאָ די פאַרצייטיגע כחות“! ער איז געווען אַ גרויסער פּיה־הענדלער, וועלכער האָנדעלט מיט'ן „דייטש“ אין די טויזענדער אַריין, און קויפט־אויף דאָס גאַנצע פיה אין דער אַרומיגער געגענד. ווי אַ מענשען, וואָס האָט פון זיך געלאָזט אַ גראָשען פערדיענען, האָבען איהם אַלע, ווי ייד־דען, ווי גוים, שטאַרק כבוד אָבגעגעבען. ביי איהם האָבען זיי געהאַט דאָס געלד שטעהן, ביי איהם האָבען זיי געלד געבאָרגט, ווען עס איז אויסגעקומען, און צו איהם זיינען זיי געקומען שואל עצה זיין און אויסגלייכען זיך, און דאָס,וואָס ר' ישראל האָט געזאָגט, איז, ברודער, געווען געזאָגט. ר' ישראל האָט געקאָנט טיילען פעטש דעם גרעסטען, שטאַרקסטען „וואוילען יונג“ (אז עס איז אויסגעקומען). — ר' ישראל'ן זועט מען נישט אַנטקעגען רעדען. האָט עס אַ ייד געוואגט, האָט ער געקאָנט גע'הרג'עט ווערען אויפ'ן אָרט פון קוילער געסיל. ביי ר' ישראל'ן אין הויז האַלטען זיך אויף אַלע יונגען און שקצים פון קוילער געסיל — טרייבען די אָקסען קיין לאָדז, אָדער צו דער גרעניץ. אין די שטאַלען, וואו עס זיינען געשטאַנען די פערד, אָקסען און שעפּסען, האָבען חברה גענעכטיגט. עסען איז ביי ר' ישראל'ן פריי און אָפען געווען פאַר אַלעמען. תמיד איז דאָס ברויט מיט פוטער אויפ'ן טיש גע־שטאַנען, — אריינגעקומען, אָבגעשניטען אַ „המוציא“ און געגאַנגען זיך זיין וועג. דאָס הויז האָט זיך געבאָדען אין שפע: קיה, אָקסען, פערד, ציגען, שעפּסען, געגנז און יונגען מיט שקצים. ביי ר' ישראל'ן איז אַלץ געשטאַנען אָפען. דאָ, וועט מען, ברודער, נישט גנב'ענען: גע'הרג'עט אויפ'ן אָרט וואָלט מען געוואָרען. האָט מען ווען געטהון אין שטאָדט אַנ'עולה, איז מען זיך געקומען קלאָגען פאַר ר' ישראל'ן, און ר' ישראל איז ארויסגעגאַנגען און געטיילט פעטש. אמאָל האָט דער ייד, דער חסיד וואָס האַלט די פּראָפּינאַציע ביים פריץ פון שטאָדט, געמאַכט אַ רעוויזיע ביי אַ יודענע אַנ'אַלמנה אין אַ פרייטאג פאַרנאַכט.

מ׳האָט געפונען ביי איהר אָקוויט, און געלאָזט אריינזעצען זי אין קאָזע, איז מען געקומען צולויפען צו ר׳ ישראל׳ן. ר׳ ישראל נעהמט דעם שטעקען אין דער האנד און געהט אין גאס אריין, טרעפען זיך מיט׳ן יוד דעם חסיד:

— לאָז ארויס די אלמנה פון דער וואך, — זאָג איך דיר!

— ר׳ ישראל, זאָגט אליין, זי נעהמט מיר אוועק מיין פרנסה.

מעהר האָט ר׳ ישראל נישט גערעדט. אהיים געקומען פון גאס, און צוויי יונגען זיינען שוין אריין צום „פראָפינאטאָר“ אין שיינק מיט די שטעקענס אין די הענד, האָבען געגעבען א נעהם צוויי טונען מיט שפירט, ארויסגעדרעהט די קראַנען און ארויסגעשטעלט זיי פאר דער טהיר: שעפט ווער עס וויל! האָבען יודען געהאט א שבת מיט בראַנ־פען, אז מען האָט זיך אין גאסען ארומגעוואַלגערט שכור, און איהם, דעם „פראָפינאטאָר“, האָט מען נאָך די אויגען אונטערגעהאַקט און צוגע־זאָגט איהם: אויף דער צווייטער וואך צו פערבעסערען — און געה שריי חי וקים!

קומט אריין א יונג אין שטוב ביי ר׳ ישראל׳ן און שטעלט זיך אני־דער ביי דער גרויסער שאַנק.

— וואָס ווילסט דו, שניידער־קאָפּ? געהט צו צו איהם ר׳ ישראל און קלאַפּט איהם איבער׳ן פּנים: שלאָגסט די מאַמען, זאָגט מען מיר, דו וואוילער יונג איינער. — ווער האָט דיר ביז איצט צו פרעסען גע־געבען? און אז אנ׳אנדער זאָגט איהר א וואָרט, נעהמסט דו צו איהם א מעסער ארויס!

— ר׳ ישראל, עס איז מיין מאַמע, איך מעג, דאָס איז מ י י ן מאַמע, אָבער א פרעמדען — א מכה. די ב ע ב ע כ ע ס וועל איך איהם ארויסנעהמען, — נישט רעכט, ר׳ ישראל?

— און וואָס ווילסטו, צירעלע?

— דער „דרעה־קאָפּ“, דער חסיד — וואָס האָט דעם נאַפט־סקלאַד, וויל מיר געבען א רויטען קארפען־קאָפּ, אז איך זאָל ביי־נאַכט אריבער איבער׳ן פּלייט צו זיין קאָנקורענט, יאָסקעס איידעם, און זאָל איהם א חתונה אָבשפּיעלען מיט די פעסער נאַפּט.

— וועל איך דיר דעם קאָפּ צושפּאַלטען, דעם רויטען קארפען־זאָפּ נעהם, און טראָשע איהם א ביין אונטער.

— וויל ער דאָך דעם קארפען־קאָפּ פריהער נישט געבען.

— זאָג איהם, אז ער זאָל איהם ביי מיר איינלעגען, און דו געה אהין צו יאָסקעס איידעם, אז ער זאָל צו־מאָרגענס מאַכען א גוואלד, אז מען האָט איהם די פעסער אויפגעעפענט. איך וועל דיר דעם „רויטען" ארויסגעבען, און, דערנאָך, אז דער דרעה־קאָפּ וועט דיר עפּיס פּאָרוואר־פען — האק איהם נאָך די צייהן אויס.

אהיים געקומען א יוד ווי ר' ישראל פרייטאג פארנאכט פון וועג, האָט ער זיך געגעבען א זעץ אנידער פאר דער טהיר אויף דער באַנק מיט א פולער קעשענע קליינגעלד, און גאָט געבעטען אין הארצען: „טאטע, שיק מיר צו יודען, וואָס דארפען אויף שבת", און איז נישט ארייין אין שטוב, ביז ער האָט נישט די קעשענע קליינגעלד אויסגע־טיילט אָרימע לייט. אָבגעוואַשען זיך, אנגעטהון די שבת'דיגע קאַ־פּאָטע, און געגאַנגען אין דער חברה „דריי פּיי'ען" צו קבלת־שבת. אורחים וואָס זיינען געגאַנגען אויף דער מדינה, זיינען דוקא אין דער שטעדטיל אָבגעטרעטען איבער ר' ישראל'ס שבת. דער טעם פון ר' ישראל'ס קוגעל ליעגט זיי א גאַנץ יאָהר אין מויל. די חברה איז תמיד פול געווען מיט אורחים. ר' ישראל האָט זיך געגעבען א שטעל אני־דער ביי דער טהיר מיט די אורחים ווארטען, וויפיעל עס וועט איבער־בלייבען — קיין שום יודען ליעבען נישט אזוי אורחים אהיים צו נעה־מען אויף שבת, ווי קצבים און פישער — און וויפיעל עס זיינען אי־בערגעבליעבען, האָט ר' ישראל מיט זיך מיטגענומען. נישט איין מאָל איז אויסגעקומען, אז דער שמש פון דער חברה „דריי פּיי'ען" האָט אויסגערופען: „דריי גילדען אנ'אורח", ווי מען פערקויפט די עליות אין דער שוהל. אזוי פיעל בעלנים זיינען געווען אין דער חברה „דריי פּיי'ען" אויף אורחים. צו־מאָרגענס אין דער־פריה נאָכ'ן דאווענען האָט זיך דער רבי פון דער חברה אנידערגעשטעלט און געלערנט מדרש פאר דער חברה. ר' ישראל'ן האָבען זיך געוויזען טרעהרען אין די אויגען. דערנאָך האָט ער אהיים געבעטען דעם עולם צו זיך אויף „קדוש". און בשעת „לחיים", האָט ר' ישראל געקלאַפּט מיט דער פויסט אין טיש:

— טרינקט, יודען, אונזער טאטע יעקב! אונזער רבי משה!

די שטוב האָט געציטערט פון די זעץ מיט די פויסטען אין טיש אריין...

ר' ישראל האָט געקאָנט מעביר זיין די סדרה, און אין רש"י גע־ווען היימיש דאָרט, וואו ער „טשעפּעט" נישט תרגום־ווערטער. רש"י'ן

האָט ר׳ ישראל ליעב געהאַט ווי דאָס לעבען, איהם האָט זיך געדוכט, אַז דער רש״י איז עפּיס אַ נאָהנטער קרוב, וואָס קעהר זיך אָן מיט אַלע יודען אין משפּחה. און נאָך אַ יודען האָט ר׳ ישראל ליעב געהאַט: דאָס איז געווען דוד המלך. זיינע קאַפּיטלעך תהלים צוגעהען זיך דאָך אין די אברים פאַר זיסקייט, — און גלאַט אַ יוד דוד המלך. דיר דאַכט זיך, אַז דו געהסט אַרויס אויף דער גאַס, און דו טרעפסט דוד המלך׳ן, גיבסט איהם אָב שלום עליכם:

— שלום־עליכם אַ יוד, דוד המלך!

— ווי געהט עס?

און מען הויבט אָן צו שמועסען פון מאַרק...

אַז ביי ר׳ ישראל׳ן איז אויפגעוואַקסען געוואָרען אַ טאָכטער, איז ער אַרונטערגעגאַנגען צום רב:

— רבי, קלייבט מיר אויס אַן׳איידעם פאַר מיין קינד פון אייערע בחורים.

גענומען דעם איידעם, אוועקגעזעצט אין זיין הויז אויף כל ימיו: נאַ דיר דיין עסען, דיין טרינקען, דיין שבת־בגד און דיין טאַשען־געלד, און דו לערן מיר אין דער הייליגער תורה.

פאַר די איידעמס מיט די גרויסע גמרות פלעגט דער יוד אַזוי דרך־ארץ האָבען, אַז אויף די נעגעל איז ער פאַר זיי געגאַנגען. פון דעם טייערסטען און בעסטען האָט ער פאַר זיי בעהאַלטען. אַז ער פלעגט הערען, ווי דער קול־התורה קלינגט אָב אין זיין שטוב, האָט זיך דער אַלטער יוד ווי אַ קינד צעוויינט פאַר שמחה.

זיהנדלעך האָט ער געהאַט ר׳ ישראל — ריעזען. „זשאַבלינסקי׳ס גוואַרדיע״ האָט מען זיי גערופען. זיי זענען שוין קיין „לערען־קינדער״ נישט געווען. זיי אַלע איז איבערגעגאַנגען ר׳ ישראל׳ס בן־זקונים׳ל נאַטעלע. נאַטע איז געווען אַ בחור, וואָס האָט געגעבען אַ געה אַרויס אין דער פריה מיט באַרעק׳ן זיין הונד, מיט באַשקען זיין שעפּס, און מיט׳ן פייפער. אַ טויב איז איהם געשטאַנען אויפ׳ן אַקסעל. די גאַס האָט געציטערט פאַר איהם. מיט׳ן שטרויענעם היטעלע אויף דער שפּיץ „גרשיבע״ און מיט דער בלייענער בייטש אין דער האַנד, האָט ער זיך געגעבען אַ שטעל אַנידער פאַר דער טהיר, און אָנגעהויבען צו פייפען אויף זיינע טויבען, וועלכע האָבען זיך אין אַ ראָד געהויבען

איבער זיין קאָפּ. די יוזעפע האָט איהם דעם בולאַן (זיין פערד) פון שטאַל אַרויסגעפירט; איז ער נישט געווען ריין אויסגעפּוצט, אָדער אַז די האָהר פאַר דער „גרישבע“ זיינען נישט געווען פארקעמט מיט די טראַלטלעך, האָט ער איהר געגעבען אַ „פייף“ מיט דער בייטש איבער'ן לייב, אַז דאָס יונגע געזונדע בלוט האָט געגעבען אַ שפּריץ פון דער פולער רויטער האַנד.

די יוזעפע איז געווען אַ דיענסט ביי ר' ישראל'ן, אַ שיקסע, וואָס מען האָט זי געבראַכט פון דאָרף און איז פערבליבען ביי ר' ישראל'ן אין הויז שוין לעולם ועד. געזונד—אייזען: זי פּאַסט אַריין אין דער משפּחה. אין הויז איז זי אַ גאַנצער „בן־בית“, מישט זיך אַריין אין געשפּרעך, גיט עצות און בייזערט זיך, אַז עס געפעלט איהר עפּיס נישט. נאָטע קאַטעוועט זי, טיילמאָל מורא'דיג, זי וועט זיך קיין ברוגז נישט מאַכען, גיט זיך אַ וואָרף אַריבער די לאָקען איבער די אויערען און גיט זיך אַ שטעל אַנידער:

— דו קאַטעווע, אַז עס ווילט זיך דיר!

און אין אַ האַלבע שעה אַרום, אַז זי האָט איהם אויפ'ן פערד דער־זעהן, האָט זי זיך געגעבען אַ שטעל אַרויס פאַר דער טיהר, פערלעגט די הענד הינטער די באַקעס, און די אויגען האָבען אַרויסגעשמייכעלט פון הינטער די רויטע, בלאָהע פלעקען, וואָס ער האָט איהר אויפ'ן פּנים אָנגעמאַכט: ווי דאָס רייט זיך אויף־פערד!

אַז ער איז צוריקגעקומען, האָט ער זי גערופען מיט'ן פינגער. זי האָט זיך צוערשט ניט הערען געמאַכט. דערנאָך איז זי ברוגז'ליך צוגעגאַנגען און פויל גענומען די לייצעס אין די הענד אַריין.

ער האָט צו איהר אַ וואונק געגעבען, און איז אַרויף אויפ'ן בוי־דעם צום טויבען־שלאַק.

זי האָט פלינק דאָס פערד אין שטאַל געפיהרט. אויפ'ן שוועל פון שטאַל טרעפט זי די סטרושקע, וועלכע פרעגט זי:

— ווער האָט עס דיר געמאַכט אַזעלכע שענע פלעקען אויפ'ן פּנים?

— דעם, וואָס האָט זיך געגלוסט, אוּן דיר אַ מכה! — דערביי האָט זי איהר געוויזען אַ פייג, און איז פלינק אַרויף צום טויבען־שלאַק נאָך נאָטע'ן.

נאָטע האָט געהאַט אַ טויבענשלאַק. דער בוידעם, אויף וועל־

כען עס ליעגט דער האָבער פאַר די פערד, האָט שוין געהאַט אַ טראַ־דיציע פון אַ טויבענשלאַק, אַז וואו מען זאָל נישט די טויבען אוועקפיה־רען און אָבלאָזען זיי — קומען זיי צוריק צופליהען און שטעלען זיך דאָרט אויפ'ן דאַך. אויף דער צווייטער זייט שטאָדט האָט געוואוינט אַ גוישער בעקער, האָט ער אויך געהאַט אַ טויבען־שלאַק. נאָטע מיט'ן בעקער האָבען געפיהרט אַ בעשטענדיגע מלחמה. נאָטע האָט ארויס־געלאָזט זיינע טויבען, דער בעקער — זיינע. פלעגט טרעפען, אַז איין פּאַרטיע האָט פון דער צווייטער אַ טויב אוועקגענומען. עס איז גע־קומען אַ „זי" פון דער צווייטער פּאַרטיע און האָט אָנגעהויבען קאַמפּ־לימענטען צו מאַכען, און אַנרעדען דעם „ער", אַז ער זאָל מיט איהר מיטפליהען אין איהר טויבען־שלאַק.

צו דעם האָט געדיענט די „חברה". נאָטע האָט געהאַט זיין חברה יונגען און שקצים, וואָס האָבען געגעכטיגט ביי איהם. דער בעקער האָט געהאַט זיין קאָמפּאַניע בעקער־שקצים. האָט איין פּאַרטיע גע־בראַכט אַ טויב פון דער צווייטער, איז געוואָרען שמחה, אַזוי ווי מען וואָלט די וועלט איינגענומען, און די צווייטע פּאַרטיע איז אַרומגעגאַנ־גען מיט די קעפּ אַראָבגעלאָזט, קלערענדיג ווי נקמה צו נעמען. דורכ־דעם פלעגען ארויסקומען געשלעגען צווישען נאָטע'ס און דעם בעקער'ס קאָמפּאַניעס, אַז גאָט דער איינציגער זאָל אָבהיטען.

.2

עס איז געווען אַ זומערדיגער פרייטאָג נאָך מיטאָג. ר' ישראל איז ערשט פון וועג אהיים געקומען. קאַמיזע דער פערד־יונג האָט גע־פיהרט די פערד צום פלומפּ אָנטרינקען. די יוזעפע נעהמט די זאַכען פון וואָגען אראָב. צווישען זיי שלעפּט זי אראָב פון דער פוהר אַ גאַנז, אַ אינדיטשקע, אָדער אַ זעקעל מיט פיש, וואָס ר' ישראל האָט געקויפט אויפ'ן וועג, אהיים צו ברענגען אויף שבת. פּלוצלונג גיט אַ יונג אַ שפּרונג אריין אין הויף, לעגט אריין צוויי פינגער צווישען די ליפּען און אַ פייף האָט אַ ציטער געטהון אין אויער: פיס־ס.

— וואָס איז, ממזר? האָט נאָטע געפרעגט, ארויסקומענדיג אויפען הויף מיט דער באַשקע.

— דער בעקער האָט די טויבען זיינע ארויסגעלאָזט, די גאָלומביצע שטעהט אויפ'ן דאַך ביים ראַטהויז.

מיט צוויי שפרונגען איז נאָטע ארויף אויפ'ן בוידעם, אויפגע־עפענט דעם טויבען־שלאק און ארויסגעלאָזט די טויבען.

מיט דער בייטש, און ארומגערינגעלט פון חברה־יונגען איז נאָטע אין גאס ארויס. געגענאיבער אויף דער צווייטער זייט מארק איז גע־שטאַנען דער בעקער מיט זיין חברה מיט שטעקענס אין די הענד און איבער'ן מארק טיעף אין די וואָלקענס, האָבען זיך טויבען געבאָדען מיט זייערע לייכטע, פאָכעדיגע פליגלען אין צוויי בעזונדערע סטאַדעס. איין סטאַדע איז טיילמאָל אריינגעפלויגען אין דער צווייטער. זיי האָ־בען זיך אויף א מינוט צוזאמענגעמישט, באלד האָבען זיי זיך פונאנ־דערגעשפרייט, אמאָל אראָבקומענדיג נעהנטער אין מארק אריין און אמאָל נעהמענדיג זיך טיעף אין דער־הויך. מאַכענדיג אייניגע הקפות איבער'ן מארק, האָבען זיך די טויבען אויף די דעכער צושטעלט. הויך אויף א דאך איז געשטאַנען א טויב בעזונדער ווי אנ'ארויסגע־שטויסענע פון דער מחנה. באלד איז צו איהר צוגעפלויגען א טויב פון נאָטעס סטאַדע און האָט זיך אָנגעהויבען מיט איהר ווי צו סוד'ן. אין נאָטעס פארטיע האָט מען אָבגעוואַרט מיט הארץ־קלאַפּונג די מי־נוט, אז די טויבען זאָלען זיך פערשטעהן און צוזאמען אריינפליהען אין נאָטעס פארטיע אריין.

דאָ איז צוגעגאַנגען א שייגעץ פון דעם בעקער'ס קאָמפּאַניע און האָט א שטיין געוואָרפען אויפ'ן דאך ארויף, און די טויבען זיינען זיך צופלויגען.

מעהר האָט מען שוין נישט געדאַרפט.

א יונג איז צו פון נאָטעס קאָמפּאַניע און האָט דעם שייגעץ מיט'ן שטעקען איבער די פיס געגעבען. דער שייגעץ האָט זיך אויף דר'ערד אנידערגעלעגט און אָנגעהויבען צו שרייען. עס זיינען צו דעם בעקער'ס קאָמפּאַניע מיט די שטעקענס, און עס האָט זיך געמאַכט א מלחמה, אז גאָט זאָל אָבהיטען. מען האָט מעהר נישט געזעהען נור שטעקענס איבער די קעפּ פליהען; דאָ איז א שייגעץ, דאָ איז א יונג געלעגען אויף דער ערד, מיט א צובלוטיגט פּנים. עס איז געקומען צו־לויפען פון שחט־הויז דער בלינדער לייב מיט א דישעל אין דער האנד און האָט געפּאַכט איבער די קעפּ. נאָטע האָט געחאַפּט דעם בעקער פאַר די קלאַפּעס, מיט איין האנד פאַר די קלאַפּעס צוגעהאַלטען, אז ער זאָל נישט קאָנען אנטלויפען, און מיט דער צווייטער האנד אין

פּנים געטיילט מיט דער הוילער פּויסט הינטער די באַקעס, אין דער לעבער אריין. — יעדער זעץ האָט אָבגעקלונגען אונטער דער האַנד, ביז דער בעקער האָט זיך אויף דער ערד אנידערגעלעגט. און איבער די קעפּ זיינען אַלץ געפלויגען די קופּעס טויבען, איין קופּע איז אין דער צווייטער אריין, ווי זיי וואָלטען געוואוסט, אז איבער זיי הרג'עט מען זיך, האָבען זיי מיט די פליגלען צונעקלאַפּט, איבער די קעפּ פליהענ־דיג, און דאָ האָבען זיי זיך אין טיעפען הימעל אריינגעלאָזט...

פּארטיג געמאַכט דעם בעקער, אז ער האָט זיך שוין פון אָרט נישט געקאָנט ריהרען, זיינען די יונגען זיך צוגאַנגען, זעהן וואָס עס וועט ווייטער זיין.

גאָט האָט געהאָלפען, און די טויבען האָבען זיך איינאַנדער פער־שפּאַנען, און די „זי" האָט אריינגענאַרט דעם „ער" אין נאָטעס טוי־בען־שלאַק.

ביי נאָטען אין דער קאָמפּאַניע איז געוועזן אזא שמחה, אז עס געהט שוין נישט ווייטער. דערפאַר ביים בעקער האָט מען געקלערט נקמה צו נעהמען.

דעם פרייטאג־צו־נאַכט האָט זיך דער בעקער ארויפגע'גנב'עט אין שפּייכלער ארויף צו ר' ישראל'ן, וואו נאָטעס טויבען־שלאַק איז, האָט צוגעכאַפּט זיך צו די טויבען און אָנגעהויבען צו שטיקען איינע נאָך דער צווייטער.

דאָס איז אָבער געווען אַ צו־גרויסע אײנשטעלונג. די טוי־בען, דערפיהלענדיג א פרעמדע האַנד צווישען זיך, האָבען אָנגעהויבען צו קלאַפּען מיט די פליגלען און צו פליהען פון איין עק טויבען־שלאַק צום צווייטען, און צו מראָקען מיט די מיילער. די יוזעפּע, וואָס שלאָפט אין שטוב הינטער דעם טויבען־שלאַק, איז פלינק אריין, אָנ־געכאַפּט נאָטען ביי די האָהר:

— פּאַנישאַ, עס איז ווער ביים טויבען־שלאַק.

נאָטע האָט געכאַפּט א שטיק אייזען, וואָס ליגט ביי איהם תמיד ביים בעט, און איז ארויף דערמיט אין שפּייכלער אריין.

אריינלויפענדיג אין שפּייכלער, האָט ער באַלד בעקומען אַ „פּלעט" מיט עפּעס איבער'ן קאָפּ, אז פונקען זיינען איהם פון די־אויגען גע־גאַנגען, ער האָט אָבער אויף דעם ניט ניט געקוקט, דערטאַפּט דעם בחור, האָט נאָטע איהם קודם כל דעם מויל פערשטאָפּט, אז ער זאָל

נישט קאָנען שרייען, און אזוי גע'הרג'עט איבער'ן קאָפּ, אונטער'ן הארצען, אז ער האָט שוין אליין דערפיהלט, אז עס איז גענוג. דאַן האָט נאָמע איהם אָנגענומען פאר'ן קאָפּ, אראָבגעשלעפּט איהם פון שפּייכלער און פאר זיין טהיר איהם אוועקגעטראָגען...

אין א פּאָר טעג ארום האָט מען נאָמען גענומען און אריינגעזעצט אין וואך. נור אזוי פלינק נעהמט מען שוין אזא יונג? דעם סטאַרשי־סטראזשניק, וועלכער איז געקומען נאָך איהם, האָט די יוזעפע ארייננארט אין שטאָל (זי האָט איהם עפּעס צו זאָגען...) מיט דער יוזעפע איז דער סטאַרשי־סטראזשניק זעהר גערן געגאַנגען. אין דעם פינסטערן שטאָל האָבען אָבער איהם אָבגעוואַרט חברה־לייט, און אזוי מיט איהם בלק געלערנט, אז ער האָט שוין דאָס צווייטע מאָל ניט געקאָנט קומען נאָך נאָטען. די שטאָדט האָט אָנגעהויבען מורא צו קריגען. מען האָט געזאָגט פערשיעדענע זאכען... נאָטע דרעהט זיך אין גאס ארום מיט דער בלייערנער בייטש אין דער האנד און מיט דער באשקע, וואָס לויפט איהם נאָך. עס זיינען אָבער איהם בעפאלען דריי וועכטער מיט די צוויי סטראזשניקעס, וואָס זיינען אין דער שטאָדט און האָבען איהם אָבגעפיהרט אין וואך.

דערווייל איז דער בעקער געשטאָרבען פון די קלעפּ, וואָס ער האָט אונטער'ן הארצען בעקומען. די שטאָדט האָט וואָס אמאָל מעהר אָנגעהויבען לעבען אין אימה. פערשיעדענע מעשיות האָט מען דערצעהלט, אז דאָ נעהמען זיך פּויערים צוזאמען, דאָרט נעהמט מען זיך צוזאמען. יחיאל דאָרפסגעהער האָט אין בית־מדרש דערצעהלט, אז א פּויערטע אויפ'ן דאָרף האָט איהם געהייסען אין א שפּיגעלע אריינקוקען, האָט ער דאָרט דערזעהן דעם רב'ס קאָפּ, האָט איהם די פּויערטע געזאָגט, אז זי האָט א כשוף אָנגעמאכט. מען האָט אָנגעהויבען צו דערצעהלען מעשיות פון עלילת דם. פון די ארומיגע דערפער האָט מען געהערט, אז מען איז ביי־נאכט די מילכיגערס בעפאלען, און אלץ זיי אוועקגערויבט. די שטאָדט איז זיך צוזאמענגעקומען ביים רב; מען האָט גוזר תענית געווען. די נגידים זיינען זיך צופאָהרען. אין שוהל־געסיל האָט עס אויסגעזעהן, ווי דער טויט וואָלט מיט שווארצע פליגלען איבער'ן געסיל דורכגעשפּאצירט... אין בית־מדרש האָט א גאנצען טאָג ליכט געברענט און יודען האָבען תהלים געזאָגט. מור־

טערם זיינען ארויפגעפאלען אויף זייערע חדרים־קינדער אין מיטען שע־נעם טאָג און געגומען זיי קושען און וויינען איבער זייער יונג־לעבען... תנאים, חתונות האָט מען אָבגעלעגט אויף „דערנאָך“, אז עס וועט „אריבערגעהן בשלום“. יודען שומרים האָבען זיך ביי־נאכט אין די גאסען ארומגעדרעהט מיט גראָבע שטעקענס היטען; תהלים־זאָגער זיינען אויף־געוועזן גאַנצע נעכט אין בית־מדרש און האָבען תהלים גע־זאָגט.

נאָטע האָט ארויסגעקוקט פון די קליינע שטאכעטען, וואָס זיי־נען אין דעם וואך־פענסטער׳ל, וועלכעס געהט אין מארק ארויס. יעדען פריה־מאָרגען האָט איהם די יוזעפע דעם בולאן פאר דעם וואך־פענס־טער׳ל דורכגעפיהרט, און געוויזען איהם, אז ער איז ריין אויסגעפוצט. באשקע מיט׳ן הונד באָרעק זענען א גאַנצען טאָג פאר׳ן פענסטער׳ל געלעגען און זייער בעל־הבית האָט צו זיי דורך די שטאכעטען גערעדט. און „קאָמפּאַניע“ האָט איהם געמוזט יעדען טאָג די טויבען פאר די שטאכעטען דורכטרייבען, און ער האָט דורכ׳ן וואך־פענסטער׳ל קאָ־מאנדירט, וואָס מען דארף טהון.

אין דער שטאָדט האָט מען זיך וואָס אַמאָל מעהר געשראָקען. מענשען זיינען ארומגעגאנגען ווי די שאָטענס. די שטאָדט־גוים, וואָס לעבען א גאַנץ יאָהר מיט יודען צוזאמען, האָבען אָנגעהויבען אויף יו־דען אנ׳אימה ארויפצוואַרפען. דער וואסער־טרעגער, וואָס טראָגט א גאַנץ יאָהר וואסער אין יודישע הייזער, האָט געזאָלט זאָגען צו א יודען, אז עס וועט קומען דער מארק „יאָהאנע“ וועט ער זיך נעהמען צו מאָשקאָווסקי׳ס הויז. דער ליכטצינדער פון דער שוהל וועט ווערען דאָזאָר איבער יודען, און דער בית הקברות־גוי וועט נאטשאלניק ווערען, און יודען וועלען איהם מוזען מס צאָהלען... יודען האָבען די מעשיות אויסגעהערט און זיינען אויסגעגאנגען פאר שרעק. מיידלעך האָט מען פון דער־היים ארויסגעשיקט. מען האָט אויסגעזוכט פערבאָרגענע מוהמעס און פעטערס אין דער־פרעמד, און דאָרט אַהין די קינדער ארויסגעשיקט. און די שוהל־גאָס האָט זיך צוגעגרייט: גאָט, מיר זיינען הינטער דיין האַנד, טהו מיט אונז אזוי ווי דו פערשטעהסט!...

דאָס קוילער געסיל איז רוהיג געוועזן, עס האָט זיך פון קיין שום זאך נישט וויסען געמאכט. האָבען זיי געטראָפען א יודען פון שוהל־געסיל מיט א „תשעה באב׳דיגער“ נאָז, האָבען זיי איהם געפרעגט:

זאָג נור, העכט איינער, האָסט דיר שוין אָנגעגרייט דעם מעבר יבוק אין דער־היים?

געזאָגט האָט מען, אז דער יום־הדין וועט זיין אין טאָג פון יאָ־האָנע־יריד.

יאָהאָנע איז איינער פון די גרעסטע ירידין אין שטעדטיל. נאָכ'ן שניט קומען פויערים דאָס ערשטע מאָהל אין שטאָדט אריין. די שייערס זיינען פול מיט תבואה; דאָס פעלד — פול מיט קארטאָפעל און קרויט. דאַן קומט דער פויער אין שטאָדט אויפ'ן יריד מיט'ן ווייב און קינדער קויפען זיי מתנות. ער פערקויפט די פיה, וואָס האָבען זיך שוין אויסגעהאָדעוועט, און קויפט „יונגוואַרג" איין צום פיטערן אויף די אָבגעשניטענע פעלדער. מען טרעפט זיך אויפ'ן יריד מיט „קומעס", מען פרעגט זיך אויס אויף דעם היינט־יאָהריגען שניט און מען געהט צוזאממען מאכען א שנעפסיל.

און אויף דעם טאָג, וואָס יודען פלעגען יעדעס יאָהר וואַרטען מיט אזוי פיעל האָפנונג אויף פּרנסה, האָבען זיי דאָס יאָהר געוואַרט מיט טויט־האַרץ־שרעקען און געוואונשען זיך, אז ער זאָל ווי צום גיכסטען אריבער.

אז עס איז אָנגעקומען דער טאָג, האָבען יודען זיך געאיילט גאַנץ פריה אין בית־מדרש אריין און געשטעלט זיך דאוונען. דער רב איז געשטאַנען פאַר'ן עמוד, ווי צו נעילה און אין שוהל איז געוואָרען אזא געוויין, ווי צו ונתנה תוקף. נאָכ'ן דאוונען איז דער רב ארויף צום אָרון, אויפגעעפענט דאָס ארון און בצבור אָבגעזאָגט ודוי. ער א פסוק, די עדה — א פסוק. פאַר'ן אהיים געהן האָט זיך איינער מיט'ן צווייטען געזעגענט און געוואונשען זיך, אז מען זאָל זיך מאָרגען זעהן ווייטער...

דערווייל האָבען זיך פויערשע פוהרען געהערט פאָהרען איבער דער שטאָדט־בריק. פוהרען זיינען אויפ'ן מארק אָנגעקומען, יעדער פוהר־גע־רויש האָט אין יודישע הערצער מיט טויט אָבגעקלאָפּט. עס האָט זיך אויסגעוויזען, אז דאָס פאָהרען פון די פוהרען איז היינט גאָר אַנדערש. דאָס געהן פון די פויערים און פויערטעס איז היינט גאָר אַנדערש...

דער טאָג איז דערווייל געגאַנגען אָט ווי גאָרנישט. די פויערים

האָבען דאָס זייערינע פערקויפט, געדונגען זיך, צום סוף נאָכגעגעבען; און האָבען געקויפט דאָס, וואָס זיי האָבען געדאַרפט.

אין אָנהויב זיינען די יודישע געוועלבער געווען פערמאַכט, א פויער האָט הערינג געזוכט צו קויפען, האָט א הערינג־יודענע דאָס הע־רינג־געוועלביל אויף דערוויל אויפגעעפענט און דעם פויער די הערינג פערקויפט. דערנאָך איז א צווייטער פויער געקומען, און א דריטער... אז דער קרעמער פון אנטקעגען האָט געזעהן, אז יענער האַלט אָפען, האָט ער אויך אויפגעעפענט זיין געוועלב. אזוי האָבען זיך איינציג־ווייז די געוועלבער אויפגעעפענט... דער טאָג האָט אָנגעהויבען דורכצו־געהן ווי אין די פריהערינע מערק. יודען זיינען ביי זיך שטאַרקער געוואָרען און מעהר מוט געקראָגען מיט די פויערים צו דינגען זיך... פּלוצים איז א יונג אָנגעקומען צולויפען פון פערד־מאַרק: געוואַלד, מען הרג'עט יודען!...

אין איין מינוט זיינען די געוועלבלעך געוואָרען פערמאַכט. די לאָדענס איבער די פענסטער פערהאַקט און די טהירען פון די הייזער צוגעמאַכט. ווייבער, יודען, האָבען געהאַפּט, וואָס זיי האָבען אונטער די הענד געטראָפען: א קינד, א לאָמפּ, א טיש, א דעק און זיינען גע־לאָפען ווי פון א שרפה, נור באַלד זיך אָבגעשטעלט, נישט וואַרטענדיג וואוהין.... הינטער די בעטען ארונטערגעקראָכען... געלעגען א מינוט... ניין.... ארויסגעקראָכען, אָבגערוקט די שאַנק, און ארונטער הינטער דער שאַנק.... ארויס.... ארויף אויפ'ן בוידעם. ווער עס איז אריינגעקראָכען אין קעלער, ווער עס האָט זיך אויף דעם אייווען ארויפגעחאַפּט. קינ־דער האָבען געוויינט, מאַמעס האָבען זיי די מיילער מיט די קישענס פערשטעלט, אז מען זאָל נישט הערען זייער געוויין אין דרויסען.... פון דרויסען האָט זיך ווער דאָס דערשלאָגען, ער איז אָנגעקומען צולוי־פען, און געהאַקט אין דער טהיר און געבעטען זיך, אז מען זאָל איהם אריינלאָזען. פרעמדע מענשען האָבען זיך אין פרעמדע שטיבער גע־פונען. ווער עס איז ביי דער טהיר געשטאַנען, דער האָט זיך אריינ־געכאַפּט. פרעמדע טאַטעס האָבען געקרעכצט: וואו זיינען זייערע קינדער איצט? און האָבען פרעמדע קינדער צו זייערע הערצער גע־דריקט....

אין קוילער געסיל האָט מען אויך דערהערט: מען הרג'עט. איז ארויס פון די יאַטקעס הערשעלע קאַזאַק און האָט געכאַפּט א זאַק,

אריינגעוואָרפען אין איהם דריי צעהן־פונטיגע געוויכטען, צוגעבונדען און ארויפגעוואָרפען אויף די אקסעל. קומט, ברידער! נאָך איהם האָט זיך געגעבען א לאָז דאָס קוילער געסיל — די קצבים מיט די העק און די קלינגען. די פוהרמאַנעס האָבען די דישלען פון די וועגען ארויסגעריסען. די פישערס האָבען געחאַפּט די קאָסאַקעס, מיט וועלכע זיי שלעפּען די קאַסטענס פיש פון וואסער ארויס. די פערד־הענדלער אויף די פערד מיט די שטאָהלענע בייטשען זיינען ארויס אויפ׳ן פערד־מאַרק.

דער גרויסער ברייטער פּלאַץ, פון וועלכען עס שיידען זיך צוויי וועגען אָב, איז פול געוועזן מיט פוהרען, פוהרען און פוהרען, וועלכע האָבען געטיקט און פערלאָרען זיך אין פערד, אָקסען, מענשען און חזרים. דאָס אלץ האָט זיך פערשיעדענפארביג געמאָלט און פערשיעדענע געשרייען געלאָזט פון זיך הערען. שכור׳ע פּויערים מיט שטעקענס אין די הענד האָבען געיאָגט אנטלאָפענע יודען אין לאַנגע קאַפּאָטעס, וועלכע זיינען געשפּרונגען ווי די פער׳סמ׳טע איבער וועגען, פערד און מענשען. דאָ האָט זיך געהערט א שרעקליך געשריי פון א מענשען, שפּרינגענדיג אריבער איבער א פוהר און רופענדיג ווילד נאָך רעטונג, אויסגעמישט מיט א ווילד־אויפגערייצטען שכור׳יש געלעכטער. פערד האָבען זיך צובריקעוועט און הינטער זייערע פיס זיינען געלעגען מענשען, האָבען געקוויטשעט חזרים. איבער די קעפּ זיינען שטעקענס געפלויגען, שטיינערנע טעפּ, היטלען. דערשראָקענע גענז און היהנער זיינען ביי די פוהרען געפלויגען פערשיעדען קוויטשענדיג, זייערע פעדערען האָבען זיך פון זייערע צ ו פּ ל א ש ע ט ע פליגלען אויסגעריסען און געפלויגען אין דער לופט. אומעטום האָבען זיך געזעהען ווי עס לויפען יודען מיט שוואַרצע קאַפּאָטעס אויף אלע פיער זייטען מיט שרעקליכע געוואַלדען...

דאָ האָט זיך אין דער מהומה געגעבען א לאָז אריין דאָס קוילער געסיל, ווי א שטראָם גליהענדיג שטאָהל אין טיעפען קאַלטען ים אריין. מען האַלט זיך שוין ביי די קעפּ. שטיקער שטאָהל, אייזען קנעטען זיך אין מענשענ׳ס לייבער אריין, בלוט רינט איבער די אויגען, קאַפּאָטעס, פוהרען און רעדער... מען זעהט נישט וואָס, ווען. אלץ האָט זיך אויסגעמישט. פערד אויף מענשען, מענשען אויף פערד. א פּויערטע שלעפּט, בעגאָסען מיט בלוט איהר צו׳הרג׳עטען מאַן, און ער שלאָגט

איהר אין בויך אריין און רייסט זיך פון איהרע הענד ארויס. קליינע קינדער שלעפען מאַמעס ביי די פּאָלעס. די טאַטעס טרייבען פון זיך די קינדער און מיט פערביסענע ליפּען און מיט בלוט־ארויסגעזעצטע אויגען דריקען זיי זיך אין דער מהומה אריין. און אין דער מהומה דאָ איז נישט געווען קיין מלחמה, איינער דעם צווייטען גובר צו זיין. אַלע האָבען זיך אויסגעמישט. אַ חאַלערא איז אריינגעפאַלען אין זיי. איינער האָט דעם צווייטען די פויסט אין פּיסק אריינגעשטעקט און ביי דער צונג געריסען, די גרגרת ביי'ם גאָרגעל אָנגענומען און די נשמה איהם ארויסגעריסען.... צוויי האָבען זיך אָנגענומען און האָבען זיך צונעקוועטשט צו אַ וואָגען און איינער האָט אין דעם צווייטענס ברוסט, בויך מיט די פויסטען זיך איינגעקנעטען, מיט די צייהן זיך אריינגע־ביסען.... דאָ האָט נישט געוואָלט איינער דעם צווייטען גובר זיין. די איינגעשלאָפענע חיה האָט זיך אין די מענשען ערוועקט. אַלע צוזאַ־מען אויסגעמישט האָבען זיך פאַר'ן הימעל און גאָט און איינער דעם צווייטען לעבעדיגערהייד געגעסען...

3.

נאָטע האָט דעם גאַנצען טאָג פון וואָך־פענסטער'ל ארויסגעקוקט. איהם האָט נישט חרטה געטהון אויף די חתונה, וואָס ער האָט דאָ אָנ־געמאַכט, — ער איז נישט פון די מענשען, וואָס האָבען חרטה. ער האָט אָבגעוואַרט די מינוט, ווען עס זאָל זיך אָנהויבען. ער האָט זיך קיין פּלאַן נישט געמאַכט ווי ארום ער זאָל זיך ארויסקריגען, נישט גע־קלערט פון דעם — ער איז נישט פון די מענשען וואָס מאַכען זיך פּלאַ־נען. אַז עס קומט—צו־פּלאַמט עס זיך, צובערעכט און געהט ארויס ווי אַ דונער!

אין דעם האָט ער דערזעהן, ווי מען הויבט אָן צו לויפען איבער'ן מאַרק פון פערד־פּלאַץ. אַ יונג לויפט מיט אַ צובלוטיגטען קאָפּ, ווייַ־בער לויפען ארום איבער'ן מאַרק און נעהמען די קינדער. די געוועל־בער פערהאַקען זיך. ער האָט דערפיהלט, אַז עס מאַכט זיך עפּעס. אַ שטראָם בלוט איז איהם ארונטער ביים הארצען און אָנגעפילט איהם די הענד מיט די פיס. ער האָט פערביסען די ליפּען, די אויגען האָבען זיך איהם געגעבען אַ זעץ ארויס מיט בלוט. ער האָט זיך געגעבען אַ וואָרף אויף דער טיהר. די טיהר — האַטש פון אַ קליין־שטעדיגער

וואך, — דאך גענוג שטארק פאר א מענשליכע האנד. האט ער גע־
געבע א חאפ פאר די שטאכעטען פון פענסטער — חאטש זיי בויגען זיך
הינטער זיינע הענד, דאך גענוג פעסט זענען זיי איינגעמויערט אין דער
וואנד. האט ער געגעבען א נעהם פאר'ן טאפטשאן און א זעץ אין
אייוועז, האבען זיך אין איין מינוט ברעט מיט ציגעל צוזאמענגעמישט.
ווי א דונער, וואס מען וואלט אין שטוב איינגעשלאסען, האט ער זיך
געגעבען א ווארף אויף די ווענד. צום סוף די הענד אין די צייהן זיך
געביסען, דעם קאפ אין די קניה איינגעבויגען און אנגעהויבען צו ברו־
מען, אז די ברומען האבען זיך הינטער'ן באלקען געטראגען און אין
די שטאכעטען אנגעקלאפט, ארויסגעהענדיג דורכ'ן פענסטער.

אזוי איז ער געלעגען א לענגערע צייט, ביז עס האט איהם א קול
פון הינטער'ן פענסטער גערופען:

— פאנישא, פאנישא!

ער האט דורכ'ן פענסטער ארויסגעקוקט, און דערזעהען די יוזעפע
מיט צולאזענע האהר.

— בייאן איצא — האט זי איהם אריינגעשריען, און איהם דורכ'ן
פענסטער אנ'אייזען ארייגדערלאנגט.

ער האט זיך געגעבען א ווארף צו דער טהיר, א פאק אריין דאס
אייזען צווישען די קלאמקעס, מיט'ן הארץ זיך אנגעלעהנט און מיט
דער גאנצער נשמה געגעבען א שטופ אב: איינס, צוויי, דריי — און
די טהיר האט געגעבען מיט רעש א בראך אויף. דעם סטראזשניק,
וואס האט איהם געפרובט אין הויז צו פערכאפען, האט ער געגעבען א
„פלעם" אין פיסק אריין מיט דער פויסט, אז ער האט זיך באלד אי־
בערגעקוילערט און אין בלוט געבאדען זיך. נאטע האט זיך אהיים
געלאזט צום פאטער.

די פויערים פון פערד־מארק האבען זיך געגעבען א לאז צו ר'
ישראל'ן:

— דא זשאבלינסקענא, צא סין זאביל חלאפא *), האבען גע־
שריען די פויערים און מיט די רודלעס און שפאדלעס אין די הענד זיך
געלאזט צו ר' ישראל'ן אין הויז אריין.

*) צו זשאבלינסקי'ן וואס דער זוהן האט א פויער גע'הרג'עט.

אריין אין הויף און געשטעלט זיך פאר'ן הויז מיט די שפאדלעס אין די הענד, איז אין געסיל געוואָרען א געשריי: ביי ר' ישראל'ן זיינען זיי! האָט דאָס קוילער־געסיל געגעבען א געה ארויס גרויס און קליין. דער בלינדער לייב (א יונג וואָס האָט געקענט אייזען ברעכען) האָט דערטאפּט פון שטאַהל ארויס א ווידלע מיט דריי שטארכעס און ארויס. דאָס קוילער געסיל האָט געגעבען א רינגעל ארום דעם הויף...

— סטייטש! — האָט ר' ישראל געגעבען א געשריי, און אליין ארויסשטעלענדיג זיך, איינער אליין צווישען די פּויערים, מיט'ן איי־זערנעם שטעקיל אין דער האַנד, מיט וועלכען ער פלעגט זיך אמאָל בענוצען אויפ'ן לאָדזער וועג פון די לאָדזער גנבים, האָט ער געגעבען א זאָג צו די פּויערים:

— ווענען זענט איהר געקומען שלאָגען? מיך? וואָס איך האָב פאר אייך מיין גאַנץ לעבען געארבייט, פון אייך, הינד, דאָס פּיה אָב־געקויפט, מיט געלד בעצאָהלט און פאר אייך ערגעץ־וואו עס קיין אויס־לאַנד געפיהרט! פערשוואַרצט געוואָרען פון אייערע וועגען, זומער אָבגעברענט פון דער היץ, ווינטער פאר קעלט און אייך אין די קעשע־נעס מיט די הונדערטער אָנגעשטאָפּט. — קומט אהער, הינד! אָט בין איך דאָ, ווייזט מיר ווער עס וועט זיך פּרובען מיך אָנריהרען?!

די פּויערים האָבען שטיל־געשוויגען. איינער פון דער חברה האָט זיך אָבגערופען:

— צו אייך, זשאַכלינסקי, האָבען מיר גאָרנישט. — מיר האָבען נור צו דעם זוהן אייערען, וואָס האָט דעם פּויער גע'הרג'עט.

— אָט בין איך, האָט נאָטע געגעבען א געשריי אויס אויפפּראַ־לענדיג דעם טויער פון הויף און א לויף אריין. געחאַפּט דעם ערשטען־בעסטען שיינעץ ביי די באָקעס, אויפגעהויבען איהם אין דער־הויך און א זעץ אַנידער אויף דער ערד, אז עס האָט זיך דערהערט א קנאַק פון די פּיס, וואָס האָבען געבראָכען הינטער איהם... די פּויערים האָבען זיך געגעבען א וואָרף אויף איהם ווי א וויכער... נאָטע אָבער האָט גע־כאַפּט א צווייטען שייגעץ ביים קאָפּ, אויפגעהויבען איהם אין דער־הויך און מיט איהם גע'הרג'עט איבער די קעפּ... האָט זיך געגעבען א לאָז ארויס דאָס קוילער געסיל מיט די ווידלעס, און אריין צווישען די פּויערים, אין דעם האָט זיך געהערט ר' ישראל'ס קול, רופענדיג צום קוילער געסיל:

— שטעהט, זאָג איך אייך: ער האָט אַ מענשען געה'רג'עט, זאָל ער זיך אַליין „בראַניען".

און נאָטע האָט זיך אַליין „געבראַניעט". מיט'ן שייגעץ אין דער האַנד, האָט ער מיט זיינע צוויי מעכטיגע ריעזיגע אָרעמס איבער די קעפּ געהאַקט. קעפּ האָבען זיך הינטער איהם געלעגט ווי זאַנגען היג־טער אַ קאָסע. אַט האָט איהם שוין אַ פּויער געגעבען מיט אַ שפּאַרעל איבער'ן מח, און אַ שטראָם רויט בלוט גיסט זיך איהם פון קאָפּ און רינט איבער'ן פּנים. דעם פּויער, מיט וועלכען ער שלאָגט, לאָזט ער פון די הענד ניט אַרויס. אַריין וואָס אַמאָל טיעפער — חאַפּט ער פון אַ שייגעץ דעם שפּאַדעל אַרויס, און וואַליעט, ווי עס וואָלט אַריין אַ נישט־גוטע קראַפט אין איהם, און בלאָזט איהם די העלדישע אָרעמס אָן מיט בלוט, אַז די אָדערן פּלאַצען פון די הויט אַרויס... האָט איהם שוין אַ צווייטער פּויער הינטען־אַרום מיט אַנ'אייזען אין זייט געגע־בען — ער גיט זיך אַ בויג אַיין, און אויף איין מינוט בלייבט ער שטעהן, — אָבער באַלד לאָזט ער זיך ווייטער. מען חאַפּט איהם שוין פון הינ־טען ביי די הענד אָן — ער קאַפּיעט נאָך מיט די פיס, בייסט מיט'ן מויל — אַט בויגט ער זיך שוין איין און חאַפּט זיך פאַר'ן זייט...

— אַך, ווי יאָקאַ פּשא קרעוו 1) — האָט זיך די יוזעפע ווי פון הינ־טער דער ערד בעוויזען מיט אַ רידעל אין דער האַנד: ווי פּאַנישאַ זייבילי 2), און האָט מיט'ן רידעל געגעבען איבער'ן קאָפּ דעם פּויער וואָס האָט נאָטען פאַר אַ האַנד אָנגעחאַפּט, און דעם צווייטען אָנגע־מאָסטען מיט'ן רידעל: יאָ וואָם דאַם 3), און זי האָט אָבגעשטופּט מיט'ן רידעל אין דער האַנד די פּויערים פון נאָטען, וועלכער האָט זיך שוין געבויגען צו דער ערד, האַלטענדיג זיך מיט איין האַנד פאַר'ן זייט, און אין דער צווייטער — דעם שפּאַדעל און שעדיגט איבער די קעפּ די וואָס האָבען זיך געוואָלט צו איהם אונטערחאַפּען, ביז די יוזעפע האָט איהם אָבגעפיהרט אין הויז אַריין און איהם אויפ'ן בעט אַנידער־געלעגט.

די פּויערים האָבען זיך געוואָלט ווייטער ריהרען, נור דערזעהענ־

---

1) אַך, איהר חינדיש בלוט.
2) איהר האָט דעם יונגען הערר געה'רג'עט.
3) איך וועל אייך געבען.

דיג דאָס קוילער געסיל מיט די כלים אין די הענד, האָבען זיי אָבגע־טראָטען, ווער מיט א צובלוטיגטען קאָפּ, ווער מיט א צוהאַקטער האַנד, איבערלאָזענדיג א פולען הויף מיט בלוט און א זיעבען־אכט פון זייערע ברידער קרעכצענדיג אין די ווינקעלעך פון הויף. איינער האָט צום צווייטען געזאָגט:

— טא יאָכא ווצאָלע ניע זשידעם !... (די יאָכא איז נאָרנישט קיין יודענע.)

דורכגעקומען דעם מארק־טאָג בשלום, איז דאָס „בית־המדרש־גע־סיל" ארויסגעקראָכען פון הינטער די אייוועגס, פון הינטער די שאַפעס, בוידעמס און לעכער, וואו זיי זיינען געווען בעהאַלטען. געקומען אויף מאָרגען אין בית־המדרש אריין, האָט איינער דעם צווייטען שלום עליכם אָבגעגעבען, און הויך געזונגען „הודו ה'". נאָכ'ן דאַווגען האָט מען נאָך לעקעך און בראַנפען געשיקט, — און ביי דער „אנשי שלמנו" איז גע־וואָרען בעשטימט, אויף דער נאַכט צוזאַמענצוקומען און צו מאַכען א שטיקעל „משתה'לע". כתריאל און עוזר'ל, ר' ישראל'ס איידעמס, האָבען צוגעזאָגט, ארויסצוקריגען פון שווער דעם „זוהנדיל'ס" (נאָטע־לעס) טויבען. און אזוי ווי דאָס זוהנדיל איז טויט־חרב, וועט ער אודאי נישט קענען מתרעם זיין. — און עס איז אודאי כדאי, אז יודען זאָלען עסען אויף דער משתה די טויבען, איבער וועלכע די גאַנצע עדה יודען איז געווען אין סכנה, און אונטערברייגען דעם ענין טויבען, כדי עס זאָל שוין מעהר נישט זיין קיין „פרחי יונה" ביי יודען, וואָס איבער זיי קומען אלע גזרות אויף יודען.

אזוי איז געווען. די צוויי יונגע לייט זיינען אהיים געקומען פון דאַווגען, האָבען זיי איבערגערעדט מיט'ן שווער. זיי זיינען ארויף אויפ'ן בוידעם און צוגענומען אלע טויבען, און געשיקט זיי צום שוחט שחט'טען.

נאָטע איז געלעגען אויפ'ן בעט טויט־בלאַס. דער קאָפּ, וועלכער איז געווען פערוויקעלט אין איין גרויסען באַנד, איז געלעגען הינטער א פענכער מיט אייז, די ליפען נאָך פערביסען, און האָט שווער אָבגע־עטעמט מיט'ן האַרץ. נעבען איהם איז געזעסען די יוזעפע און האָט איהם דערלאַנגט דאָס, וואָס ער האָט געוואָלט. ער האָט דערהערט אויפ'ן בוידעם ריהרען זיך. ער האָט דערפיהלט, אז די טויבען קלאַפּען

מיט די פליגלען — עס האט איהם געהויבען פון בעט, ער האט זיך אבער נישט געקאנט ריהרען. ער האט אראפגעקאפיעט פון זיך די קאלדרע און געלעגען, און אויסגעהארכט.

די טויבען קלאפען מיט די פליגלען. ער האט געקוקט אויף די יוזעפע און געוויזען מיט'ן פינגער אויפ'ן באלקען.

די יוזעפע איז ארויף אויפ'ן בוידעם און האט איהם אראבגע־בראכט אין ארעם א פאר יונגע, קליינע, ערשט קוים־קוים מיט עטוואס פעדערן בעוואקסענע טייבעלעך, וואס מען האט ערשט פון זיי די מו־טערס אראבגענומען, און געשיקט זיי שחט'ען.

די טייבעלעך זיינען נאך געווען יונגינקע. די קוים־בעפעדערטע פליגעלעך האבען געקלאפט און עפים געזוכט... די דינינקע העלזע־לעך, איבער וועלכע א דין, ווארים הייטעל איז געווען אריבערגעצויגען איבער אנ'איידעל ביינדעל, וואס האט זיך געבראכען אין די פינגער, האבען זיך איינגעקארטשעט, די קעפלעך האבען זיי פערבארגען אין די פליגלעך, און מיט די פליגעלעך געזוכט...

ער האט זיי אין דער האנד גענומען, די ליפען פערביסען און מיט א פוס דעם שטוהל, וואס איז געשטאנען ביי'ם בעט, פון זיך אבגע־שטויסען; די טייבעלעך האבען צערטליך געציטערט אין זיין האנד, און אזוי רחמנות'דיג עפים געזוכט.... ער האט זיי אונטער'ן העמה ארונטערגענומען און אויף זיין ברוסט זיי צוגעטוליעט און געוואַ־רימט זיי....

די טייבעלעך האבען רחמנות'דיג אויף זיין ברוסט געציטערט, און עפים געזוכט, געבעטען זיך, קלאפענדיג מיט די פליגעלעך....

ער איז בלאסער געווארען אויפ'ן פנים. די אויגען האבען זיך איהם פערגלייסט און טיעף בעהאלטען זיך איהם הינטער'ן שטערן, די נאז האט זיך איהם אויסגעצויגען, בלייכער געווארען און דינער, און די ליפען — ווי זיי וואלטען פערקרעמפעלט געווארען איינע אויף די צווייטע....

אין שטוב איז שטילער געווארען. א לייכטער ווינד האט אויף די שויבען געציטערט. אלע האבען זיך ארויסגערוקט פון דער שטוב און איבערגעלאזט דאס הויז אליין פאר דעם דונער וואס וועט ארויס־ברעכען און אלץ צולעגען און פערטיליגען...

ער איז געלעגען און האט געפיהלט ווי די יונגע, שוואכע טייבעלעך

ציטערען אויף זיין ברוסט... די אויגען האָבען זיך איהם ארויסגעזעצט פון פנים ווי די פויסטען און פערגאָסען געוואָרען איינגאַנצען מיט בלוט. און ער האָט שטיל־געשוויגען.

ער האָט זיך אויפגעזעצט אויפ'ן בעט און ארומגעקוקט זיך. דער־זעהן פאר זיך ווייצלעך, האָט ער זיי צוקייט מיט'ן מויל אויף מעהל, דעם טייבעל'ס פיסקעל אין זיין מויל אריינגעשטעקט און מיט דער צונג עס צו עסען געגעבען. דאָס דינע טייבעל'ס העלזיל האָט צווישען זיינע פינגער רחמנות'דיג געמיאַנטשעט און מיט די פליגעלעך געבע־טען זיך...

— נאָט! האָט ער געגעבען א געשריי אויס — געחאַפּט דאָס טוי־בעל, א דרעה אראָב דאָס קעפיל (דאָס טייביל האָט איין קוויטש גע־טהון און א דינער שפּראָץ בלוט האָט איהם אין פנים געשפריצט) און אוועקגעוואָרפען. דאָס צווייטע טייבעל א דרעה אראָב דאָס קעפיל, אוועקגעוואָרפען. דאָס דריטע טייבעל.... נאָכדעם איז ער אראָב פון בעט, געחאַפּט דאָס שפּיגעל, א זעץ אראָב אויף דער ערד. ער איז צו צו דער שראַנק, איין „וואַלע" צושפּאָלטען און געוואָרפען אויף דער ערד. צום בעט — מיט די ציהן געגעבען א ריס־אויף דאָס בעטגעוואַנד, און די פעדערן זיינען ארויס. א זעגק — און איינגעוואָרפען דעם טיש... גע־חאַפּט א שטוהל און א האַק אָן אייוועז — דער אייוועז האָט זיך געגע־בען א לאָז אראָב אויף דער ערד; צוריסען דאָס העמד אויף זיך, און די הענד זיך געביסען... צום סוף האָט ער געגעבען א פאַל אנידער אויף דער ערד, צווישען די חרב'דיגע זאַכען איינגענורעט דאָס פנים אין די פּאָדלאָגע און איז איינגעשלאָפען און געשלאָפען לאַנג... לאַנג...

קיינער האָט נישט געוואַגט אין דער שטוב אריינצוגעהן און צו וועקען דעם איינגעשלאָפענעם דונער...

דער יונג מיט'ן קינד

אז ברוך קאַלאַק האָט זיך אויפגעחאַפּט אין דער פריה, האָט ער דערהערט דאָס קינד וויינען נעבען איהם. פערשלאָפענערהייד, נאָך מיט פערמאַכטע אויגען, האָט ער אייניגע מאָל גערופען: „גאָלדע, דער ממזר וויינט!"

גאָלדע האָט זיך נישט אָבגערופען. אז ער האָט זיך גוט אָנגעהויבען אַרומצוקוקען, האָט ער ערשט בעמערקט, אז גאָלדע איז נישטאָ.

צוערשט האָט עס איהם אַ ביסעל געוואונדערט, געטראַכט: זי איז אודאי צום וואַסער געגאַנגען זיך וואַשען. ער האָט אויסגעזוכט אַ שטיקעל לייווענט און דעם קינד אין מויל געשטעקט, אז עס זאָל אויפהערען צו וויינען.

ער האָט זיך דערווייל אָנגעטהון. טראַכטענדיג — וויפיעל מען וועט קענען פאַקען פאַר די זילבערנע לייכטער, וואָס זיי האָבען ביי נאַכט פון זשאָבלינער'ס שאַנק געצויגען. ער איז אַרויף מיט איין פוס אויפ'ן בוידעם, בעטראַכט די חפצים — זיי זיינען נישטאָ! ער שאַרט אהין, שאַרט אהער — נישטאָ. ער איז אַראָב פלינק פון בוידעם, אַראָבגעריסען דאָס ליילעך פון וואַנד — איהרע זאַכען זיינען נישטאָ! דעמאָלט איז איהם קלאָר געוואָרען אין מח: זי איז אַנטלאָפען פון איהם.

— מיט וועמען?

מיט שלמה שלאָסער אָדער מיט חיים'ל גוב?

— אַנטלאָפען, געה ברעך הענד און פיס! אויף טויזענד כפרות... צו אַלדע שוואַרצע יאָהר!... האָט ער מיט אַ געמאַכטען שמייכעל געזאָגט און אויף די ווענד געשפיגען. אַ געשעפט האָסט דו?... הע... הע... הע...

ער האָט געוואָרפען אַ בליק אויפ'ן קינד.

— אָבער מיט'ן ממזר וואָס מאַכט מען, מיט'ן ביינקאַרט?

ער האָט א מינוט געקלערט, ריידענדיג צו זיך:

— וואָלט איך געוואוסט וואו זי איז, וואָרף איך דאָס קינד הינטער די טהיר ארונטער. נאַ, האָסט דו דאָס דייניגע! . . .

א שלעכטער געדאנק איז איהם איצט אין קאָפּ אריינגעפאַלען. די נאָז איז איהם בלייך געוואָרען, ער האָט די אויבערסטע ליפּ פעסט מיט די צייהן פערביסען, און די הענד האָבען אָנגעהויבען ביי איהם צו טרייסלען... ער איז צו צום קינד, עס איז געלעגען, אראָב־וואָרפענדיג מיט איין פיסעל די ברודיגע שמאטע פון זיך, און די הענדטלעך האָט עס אין מיילכעל אריינגעפּאַקט. מיט די אויגעלעך האָט עס ערגעץ וואו אהין געשמייכעלט, און די פּאַלדען ביים מיילעכיל האָבען איהם אָן אימיצען דערמאָנט, אָן א גאַנץ אַלטען און א בעקאַנטען מענשען, וואָס ער האָט איהם אמאָל געזעהן, און ער געדענקט נישט — ווען און וואו...

ער האָט זיך פון דעם קינד אוועקגעדרעהט, געוואָרפען דעם הוט אויפ'ן קאָפּ און איז ארויס אין גאַס אריין, צושליסענדיג די טהיר נאָך זיך.

ער איז אָבגעגאַנגען אייניגע טריט, האָט עס ביי איהם אין הארצען נישט געקאָנט רוהען. אין די אויערען האָט ער געהערט דעם קינד'ס געוויין, און געזעהן האָט ער, ווי עס וואָרפט מיט די פיסעלעך און עס רופט עפּעס.... ער האָט ווייטער נישט געקאָנט געהן, אויסגעשפּיגען.

— אָך, וואָלט איך זי געפּאַקט, אָט אזוי, וואָלט איך זי ביים גאָרגעל אָנגענומען און געשטיקט, גוט געשטיקט, ביז זי וואָלט די צונג ארויסגעשטעקט, די צונג.... די צונג!....

ער איז אריין אין א געוועלבעל, געקויפט א זעמעל און איז צוריק אויפ'ן בוידעם ארויף.

דאָס קינד איז געלעגען, ווי פריהער. אראָבגעוואָרפען פון זיך די שמאַטע, מיט דעם נאָך פון פריהער לויכטענדען שמייכעלע אויף די ליפּען, וואָס האָט איהם אָן דער מוטער דערמאָנט...

— א, אויסגעראָט זאָלסט דו ווערען! . . . עס וועט איהם גאָר נישט זיין דעם ביינקארט איהרען! . . .

ער איז נאָכאמאָל פון דער שטוב ארויס. אָבער ער האָט נישט ווייט געקאָנט געהן, ער האָט אַלץ כסדר געהערט דעם קינד'ס געוויין הינטער זיך. פיעל מאָל האָט ער זיך געזאָגט: „עס וועט איהם גאָר נישט זיין,

דעם ביינקארט איהרען!" — אָבער ער האָט נישט קיין פוס געקאָנט שטעלען ווייטער, ביים הארץ האָט עס איהם געגאָגט... געגאָגט... ער האָט צונויפגעקוועטשט די הענד אין א קולאק און איז נאָכאמאָל אין שטוב אריין.

איצט האָט שוין דאָס קינד הויך געוויינט מיט א לאנגען קינדישען געוויין: מאָמ־מ־מ־מא, מאָמ־מ־מ־מא!

— די מאמע רופט עס נאָך! געה, זוך דיר דיין מאמען, די אויסגעלאסענע!... א חאָלערע זאָל זי דאָרט פּאקען, וואו זי איז! זוך זי דיר...

ער האָט דאָס קינד אויף די הענד גענומען.

דאָס קינד האָט זיך ווארים צו איהם צוגעטוליעט, מיט'ן מיילעכעל עפּעס ביי איהם געזוכט... דאָס פּנים, די הענד איהם געזויגט און אזוי זיך ווארים געטוליעט צו איהם...

— א חאָלערע זאָל זי דאָרט פּאקען, וואו זי איז!... האָט ער געשאָלטען, און דאָס קינד געגלעט מיט דער האנד איבער'ן בעקעל, איבער'ן לייבעל:

— שוויג, שלמה'לע, שוויג... שוויג... איך בעט דיך. שוויג... איך בעט דיך!

נור דאָס קינד האָט געזוכט מיט'ן מיילעכעל, געוואָרפען מיט די הענדטעלעך און געמאכט מיט'ן קעפּעל, ווי עס וואָלט עפּעס רעדען געוואָלט... ער האָט עס ווארימער צו זיך צוגעטוליעט, אויפגעזוכט א ביסעל קאלטע מילך אויפ'ן אויווען, אריינגעבראָקט די זעמעל און האָט דעם קינד מיט א לעפעלע צו עסען געגעבען. דאָס קינד האָט געגעסען פון זיין האנד, און ער האָט שטיל גערעדט צו איהם:

— עס געזונדטערהייד, איך בעט דיך... דיין מאמע, אויסגעראָט זאָל זי ווערען, אנטלאָפען — איבערגעלאָזט דיך. א הונד לאָזט ניט איבער די הינטעלעך, איז זי ערגער פאר א הונד. א קאץ לאָזט ניט איבער איהרע קעצעלעך, איז זי ערגער פאר א קאץ... שוויג... איך וועל דיך נישט איבערלאָזען... זאָל איך שוין אזוי לעבען!...

אז דאָס קינד האָט זיך איינגעשטילט, האָט ער עס אין א טוך איינגעוויקעלט און איז דערמיט אין גאס געגאנגען.

געקומען אין מארק אריין צו קראדניק'ס „שטעל", ווערט א גערודער! „קאלאק" געהט מיט א קינד! קראדניק רופט צו איהם פון דער „שטעל":

— וואו האסט דו דאס „יאט'ל" געפאקט?

די קראדניקאווע הויבט זיך אויף מיט א גרויסער גדולה, לויפט צו צו איהם מיט אויפגעעפענטע הענד, ווישט זיך איבער אייניגע מאל דאס פנים מיט'ן פארטוך פאר גרוים פרייד, לאכט און קלאפט דעם קינד אין געזעסעל אריין:

— קאלאק, עס איז דיינס!... זאלסט מיר לעבען, זעה, ס'אר אנ'אויגעלעך ער האט, איך וואלט געשוואוירען, אז עס איז פון דער — פון דער מארינע מיט דער גראבער נאז: פונקט איהר נאז, זאלסט מיר אזוי לעבען! א קינד א קרוין, גיב עס נור, גיב עס נור אהער!

און זי נעמט פון איהם דאס קינד, ווארפט עס מיט'ן האנד: אזוי, דו פופיק איינער, א פשישאק!...

דער אלטער קראדניק מיט דער איינער האנד, דער „רבי" פון די גנבים, דערהויבט זיך זעהר פאמעליך פון זיין שטעל, געהט צו, בעטראכט דאס קינד און קלאפט דערנאך קאלאק'ן אין פלייצע:

— נישקשה, נישקשה פון א „יאט'ל". וועט געשיקט דורך א ליפטשיק קריכען? ווער איז די מוטער?

— זאל איהר דארט א פייער אין איהרע אויגען זיך אנצינדען, וואו זי איז — אנטלאפען ביי נאכט, די לייכטער מיטגענומען!...

— און דאס קינד האט זי איבערגעלאזט?

— איבערגעלאזט.

— איז נישט גוט... איז נישט גוט! קראצט זיך דער אלטער קראד־ניק אין קאפ. דער יונגער קראדניק קומט צו, און מאכט צו קאלאק'ן אזוי:

— נישקשה, וועסט איצט מעגען די „פרנסה" אוועקלעגען. א ניאנקע ווערען: א שטיקעל דיר אבגעטהון, וואס?

— זאל דיר דיין קאפ פאר מיר נישט דארען! גאט איז א פאטער, און קאלאק איז קאלאק!

גענומען דאס קינד אויף דער האנד, האט ער זיך געלאזט איבער דער שטאדט.

איהם האָט זיך געדאַכט, אַז מענשען קוקען איהם נאָך, טייטען מיט די פינגער און לאַכען איהם אויס.

ער האָט זיך פּאַר אַ געוועלב אָבגעשטעלט און אריינגעשאָלטען:

— וואָס לאַכט איהר! אַ מענש האָט אַ קינד. איהר מעגט האָבען קינדער, די חאָלערע זאָל אייך פּאַקען, און איך נישט?!

ער איז אויסען שטאָדט אַרויס, אָנגעקומען צום וואַלד און זיך ביים סטאַוו געזעצט.

אַרום אין דער געגענד איז קיינעם ניט געווען צו זעהן; נור די צווייגען פון די בוימער האָבען טרויעריג געראַשט, אראָבוואַרפענדיג פון זיך די געלע בלעטלעך. און פון גאַנץ ווייט האָט זיך אַ וואַסער צווישען די שטיינער געגאָסען. ער האָט דאָס קינד ביי זיך אַנידערגעלעגט און מיט אַ ביטערקייט געקוקט אויף איהם. דאָס קינד האָט איהם שווייגענד אָנגעקוקט, דאָס הענדטעל אין מיילעכעל געצויגען און פון עפּעס געקלערט, — ווי עס וואָלט זיך אָן זיין וועלט דערמאָנט. אָן דער וועלט, פון וועלכער עס איז געקומען צו געהן.

קאָלאַק האָט נישט געוואוסט, וואָס אָנצוהויבען מאַכען מיט׳ן קינד. ער האָט אין איין מינוט געקלערט, ווי אַזוי פון דעם קינד פּטור צו ווערען... נור באַלד האָט איהם אַרומגענומען אַזאַ רחמנות אויף זיין אייגען קינד, אויף זיין אייגען בלוט און פלייש... ער האָט דאָס קינד אין אָרעם גענומען, פּעסט צו זיך צוגעדריקט און געקוקט דערויף, אַזוי אומעטיג, מיט אַזאַ ליעבע, אַז דאָס קינד האָט דערפיהלט זיין וואַרימען בליק און עס האָט צו איהם אָקעגען געשמייכעלט.

— ווער ביסט דו? שלמה׳לע, ווער ביסט דו? — וואו איז דיין מאַמע? די מאַמע, ווילסט צו דער מאַמע? יאָ, דו ווילסט?

דאָס קינד האָט צו איהם אָקעגען מיט די פיסעלעך געטאַנצט און געשמייכעלט אַזוי ליעבליך, אַזוי גוט.

ער האָט אין דעם קינד׳ס געזיכט זיין פּנים דערקענט, איהם איז וואַרים אין די גליעדער געוואָרען, און ער האָט אָנגעהויבען צו שמייכלען, ער — האָט זיך געפרעהט, אַז עס איז נאָך ווער דאָ, וואָס זעהט אויס ווי ער.

— קליינער קאָלאַק, מאַכט ער צום קינד: — יאָ, דו ביסט אַ קליינער קאָלאַק, און דו וועסט זיין אַ יד, קריכען דורכ׳ן ליפּטשיק אויף

בוידעמס, שלעסער אָבדרעהען און קאַלב־לעדער גנב'ענען ! און דו וועסט האָבען קינדער, און די מאמע וועט פון זיי אנטלויפען — יאָ, און וועסט מיט דיינע קינדער איבער די הייזער געהן ? — יא, ווער ביסט דו, דו קליינער קאַלאַק ? ווער ביסט דו ? א קאַלאַק, איך קאַלאַק, — דו — איך, יא ? מיין... מיין !...

ער האָט דאָס קינד אריינגענומען צו זיך הינטער די וועסט און געוואַרימט זיין ברודיג ליַיב מיט'ן קינד'ס ווייך לייבעל. דאָס קינד האָט דאָס קעפּעל איינגעבויגען און ביי איהם עפּעס געזוכט, געלעקט זיינע פינגער, געצויגט.

— ניין, איך האָב נישט קיין ברוסט, גאָט האָט מיר נישט געגעבען פון דיינטוועגען צו קאָרמען. וואָלט איך געהאַט פאַר דיינט־וועגען בריסט, וואָלט איך זיי קיינעם נישט פערקויפט... קיינעם נישט אוועקגעגעבען... איך וואָלט נישט אנטלאָפען פון דיר...

ער האָט דאָס קינד אוועקגעלעגט ביים ברעג פון סטאַוו, זיך געשטעלט הינטער א בוים און געקוקט אויפ'ן קינד וואָס וועט עס טהון.

דאָס קינד איז ווי פריהער געלעגען און געצויגט די הענדטעלעך אין מיילעכעל, געגראָבען מיט די פיסלעך און געוויינט שטיל ווי שפּיע־לענדיג זיך : מאַמ־מ־מאַ, מאַמ־מ־מאַ.

ער האָט זיך אָבגערוקט א בוים ווייטער, ווי אוועק'גנב'ענענדיג זיך פון זיך אליין... און זיינע אויערען האָבען נאָך קוים פערנומען דעם קינד'ס געוויין... אזוי האָט ער זיך אָבגעג'גנב'עט פון קינד פון בוים צו בוים, ביז ער האָט עס שוין מעהר ניט געזעהן און נישט געהערט, דאַן האָט ער אָנגעהויבען פלינק צו אנטלויפען.

ער איז געלאָפען איבער פעלדער, ווייט אוועק, און אין די אויערען האָט איהם געקלונגען דאָס קינד'ס געוויין : מאַמ־מאַ, מאַמ־מאַ! און איהם האָט זיך אָבגעדאַכט אַלץ, ווי דאָס קינד קייקעלט זיך אין סטאַוו אריין... ביים הארץ האָט עס איהם גענאָגט... גענאָגט... און דער ראַנד פון קאָפּ האָט ביי איהם אָנגעהויבען וועה צו טהון... די הענד האָבען איהם געציטערט — און ער איז ווייט, ווייט אנטלאָפען.

פּלוצים האָט ער זיך אין מיטען לויפען אָבגעשטעלט. ארומ־געקוקט זיך און אָנגעהויבען זיך פלינק צוריקקעהרען צום קינד, ביים ברעג סטאַוו...

דאָס קינד האָט ער געפונען וויינענדיג הויך: מאַמ־מאַ, פּאַ־פּאַ, מאַמ־מאַ, פּאַ־פּאַ!...

ער האָט עס אויף די הענד גענומען און איז געגאַנגען דערמיט צו די נאָהענטע הייזלעך, וואָס זיינען הינטער דעם וואַלד; געגאַנגען פון טהיר צו טהיר און געבעטעלט מיט אַ געבראָכענעם שטים:

— גיט פאַר אַ קינד, אַ יתום, אַ לעפעל מילך... גיט פאַר אַ קינד, אַ יתום, אַ לעפעל מילך!...

עס האָט זיך ניט געלוינט

(אַ בילד)

דער פאַרנאַכט האָט זיך לייכט, ווי מיט צערטליכע טריט איבער־געצויגען איבער דעם ווייטען ווייכסעל ברעג. דאָס וואַסער האָט זיך רוהיג, ווי צום איינשלאָפען, געוויעגט אין זיין ברייטען ראַנד, און ווייט אין דער וועלט אריין אַ שטומע בערלינקע פערפיהרט... ביים עק הימעל, דאָרט ווייט וואו עס האָט זיך שוין געריסעוועט די אייזערנע בריק הענגענדיג אין דער לופטען, האָט זיך דער הימעל אין איין רויט פייער געפלאַמט. דער ברענענדיגער הימעל האָט ארויסגעקוקט פון צווישען די געמויערטע זיילען, אויף וועלכע עס ליגט די אייזערנע בריק, און אין דעם רויטען הימעל האָט זיך געריסעוועט הויכע שפיצען פון קירכען, קירכען און קירכען. עס האָט זיך געדאַכט אז די גרויסע נשמה פון דער גרויסער שטאָדט ווארשע ברענט זיך און בראָט זיך דאָרט אין גיהנום איבער איהרע פיעלע זינד, וואָס ווערט אין איהר אָבגעטהון דורך דעם לאַנגען הייסען זומער טאָג...

אויף דעם וואַסער, פון קאַזמער צו, איז געשוואומען אַ בערלינקע מיט אויבס אין דער גרויסער שטאָדט אריין. באַשע, אהרן „כל־ מיר׳ס" אויבס־הענדלער׳ס טאָכטער האָט זי געפיהרט. אַ געזונדע, רויטע מויד, וואָס נור אין דער פּראָווינץ אַליין, אין די סעדער קען נאָך אַזעלכעס אויפוואַקסען, און אהרן אַליין האָט מיט דעם שיפלער נאָך געשטופּט. עס איז שוין געווען סכות־צייט. אהרן סאַדאָווניק האָט דאָס אויבס פון די בוימער אָראָבגענומען, און געפיהרט עס נאָך ווארשע מיט דער בערלינקע. דער ווינד האָט אהרן׳ן דאָס לאַנגע שווארצע באָרד צובלאָ־זען, די שפּאָלטען פון זיין קאַפּאָטע פערשפּרייט, עס האָבען זיך ארויס־געוויזען די ציצית, דער ווינד האָט דאָס טיכעל פון באַשע׳ס קאָפּ אראָבגעריסען, צעלאָזט איהר די שווארצע געדיכטע צעפּ, וועלכע האָבען איהר געפּאַטשט אין די רויטע, געזונדע באַקען, און אַזוי צופּאַה־

רענדיג צום שילעץ צו, האָט זיך געדאַכט, אַז אהרן מיט זיין בערלינקע שפּאַלטען און שיידען דעם הימעל פון וואַסער אָב, — וואָס אַ לייכט ציטערנדיג נעפּעלע האָט קוים צוזאַמענגעוועבט דאָרט אין עק וועלט דעם הימעל מיט וואַסער, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז עס זיינען צוויי הימלען...

אָנקומענדיג צום שילעץ צו, צווישען די פּיעל אַנדערע קליינע שיפלעך, וועלכע זיינען אָנגעבונדען ביים ברעג, האָט באַשע בעמערקט פון דערוויטענס „פּשאָריק'ען", אַ אָבגעריסענעם ווייכסעל יונג, וועל־כער היט נור אָב די בערלינקעס מיט אויבס, אַז ער זאָל קענען עפּעס בעקומען.

באַשע האָט זיך אָבגערופען צום פאָטער:

— זעה, פּשאָריק וואַרט אונז שוין אָב.

— דער דראָנג איז דאָ, האָט אהרן געזאָגט, קוקענדיג אויפ'ן דראָנג, וואָס איז ביי איהם געלעגען.

זיי זיינען אָנגעקומען צום ברעג, אהרן האָט אַראָבגעלאָזט דאָס אייזען אין וואַסער אריין, ארויסגעקראַכען, אָנגעבונדען די שטריק ביי דעם נאָהענטסטען בוים. פּשאָריק איז צוגעקומען, נעהמט אָן די שטריק און געהט העלפען.

— איך דאַרף דיך נישט, נור מאַך דיר נישט קיין פוסעל — האָט איהם אהרן אָבגעשטופּט.

— זעהט נור, וואָס האָט איהר מורא, איך וועל אייך אַ שטיקעל אָבבייסען?

— מען וועט זיך קענען אָהר דיר אויך בעגעהן, — האָט איהם באַשע פון דער בערלינקע אַראָבגעוואָרפען.

— הע, אַ רוח איהר אין די אויגען — האָט פּשאָריק צו איהר אַ שעלמישען ווינק אַהין געוואָרפען.

— דו פּשאָריק געך, געהסט דו אוועק — האָט באַשע געחאַפּט דאָס דרענגעל.

עס איז דערווייל צוגעקומען דער סטראַזשניק וואָס שטעהט דאָרט. גאַנץ שעהן זיך געוויטעוועט מיט אהרן'ען, אהרן האָט זיך דאָס היטעל אַראָבגענומען. פּשאָריק פון דער וויטען האָט אויך מיט'ן הוט געגריסט.

— אַ גוטער יונג, האָט דער סטראַזשניק געקלאַפּט פּשאָריק'ען אויפ'ן רוקען, און מיט די צווייטע האַנד איהם דעם הוט איבער די

אויערען געצויגען, — אָבער זעה, גוטער ברודער, אז דו זאָלסט מיר נישט צווישען מיינע פינגערלעך ארײנפאַלען.

— צייט געווען, צייט געווען — האָט אהרן מסכים געווען.

— ניטשעווא — האָט פשאָריק זיך פון סטראָזשניק'ס האנד ארויסגעדרעהט.

אז מען האָט שוין די בערלינקע ביין ברעג פערפעסטיגט, איז באַשע געגאַנגען אין נאָהנטען געוועלבעל אריין, איינקויפען די נויטיגע זאכען.

עס איז שוין געווען האַלב טונקעל. די נאַכט האָט געשוועבט אין די לופטען, און צווישען די קופּעס שטיינער וואָס ליגען פאר'ן ברעג, צוריק געהענדיג מיט די זאכען פון געוועלבעל צו דער בערלינקע — האָט זי פשאָריק'ען בעגעגענט. זי האָט געוואָלט פלינק פערביילויפען, פשאָריק האָט אָבער איהר דעם וועג פערהאַלטען, און זי ביי די האנד אָנגענומען, שעלמיש איהר געקוקט אין די אויגען.

די מויד האָט זיך געוואָלט פון איהם ארויסרייסען, ער האָט זי אָבער צו פעסט געהאַלטען, און זי האָט מורא געהאַט, אז דער צוקער מיט דעם טהעע זאָלען זיך איהר נישט אויסשיטען, האָט זי זיך שטום געוועהרט; ער האָט זי אָבער פעסטער ארומגענומען און צו זיך געדריקט.

די פּראָווינציאַלע מויד, וואָס קיין אויג האָט זי קיינמאָל ניט ביי זיי אין שטעדטעל אָנגעריהרט, — איז רויט געוואָרען. עס האָט אין איהר עפּעס אָנגעהויבען צו קאָכען... און ניט ווימענדיג אַליין האָט זי דעם יונג מיט אזא קראַפט פון זיך געגעבען א שטויס אָב, אז דער יונג האָט זיך איבערגעקויקעלט, און פלינק צו דער בערלינקע צו.

עס איז געווען נאַכט, נור ניט די נאַכט האָט געהאַנגען איבער'ן וואַסער, — די נאַכט אין וואַסער, דאָס וואַסער אין די נאַכט, פערזונקען אין די אָרעמ'ס זיינען זיי ביידע ערגעץ־וואו געווען פערוואָרפען. זעלטען וואו האָט אין די נאַכט א אויסגעהענדיג שטערענדעל געבלאַנ־דזשעט, און דאָס וואַסער איז אזוי שטיל געווען, אז דאָס פּליסקערן פון א וואַל גאַנץ טיעף, האָט זיך געדראַכט, ווי א שטילע לאַנגע מעשה פער־צעהלט פון א שטילער נשמה. טיעף אין דער נאַכט האָבען זיך דאָ און דאָרט געטוקט ליכטלעך, און עס האָט זיך געדראַכט, ווי אונענדליכע,

שוואַרצע חיות זיינען מיט זייערע לאַפּעס אין וואַסער איינגעזונקען, און דאָס שטערענדעל, דאָס אויג, שיינט זיך אין זייער שטערן.

פּשאַריק איז אין דער שטיל צוגעקראָכען, אויף אַלע פיער, צו דער בערלינקע. און ליגענדיג מיט'ן קערפּער אויפ'ן ברעט, וואָס ליגט פון ברעג צו דער בערלינקע, האָט ער זיין האַנד אין די בערלינקע אריינגעשטעקט צו גנב'ענען אויבם —

ער איז געלעגען אויפ'ן ברעט, און מיט דער האַנד אין דער שטיל געטאַפּט אין דער בערלינקע. פּלוצלונג, איז ער שטיל רוהיג געבליבען. דאָס הארץ האָט אין איהם הויך אויפגעהערט צו קלאַפּען ווי ביז יעצט, נור אין דער שטיל זיך בעוועגען. זיין האַנד האָט זיך אריינגעקנעטען אין עפּעס רונדיגעס, ווייכעס און וואַרימעס. דער יונג איז געלעגען. ער האָט מורא געהאַט צו קלעהרען, אז מען זאָל זיינע געדאַנקען נים הערען, מיט'ן הארץ מורא געהאַט צו פיהלען, און די האַנד אזוי ווי זי האָט זיך אריינגעקנעטען פון אויר מיט אמאָל, אזוי האָט זי זיך אין וואַרימעס געהאַלטען. דאָך, נאָכ'ן ערשטען בעראַשונג — האָט דער יונג געפּרוואווט די האַנד ווייטער צו שיקען... עס האָט זיך געלאָזט — דאָס ווייכע, האָט ער געפיהלט, ווי עס ערוואַרימט זיך, עס זידט הינ־טער זיין האַנד. און איין געפיהל האָט איהם אָנגענומען: ער האָט אין זיין האַנד עפּעס לעבעדיגעס מיט א רצון... און דעם יונג האָט עס געצויגען... ער האָט זיך אין דער מחשבה געמאַכט פערגעסען פאר זיך אליין וואו ער איז, וואָס עס איז, נור ער האָט זיך געגליטשט נעהנטער, נעהנטער... און ער האָט דערפיהלט וואַרימעס און ווייכעס...

ער איז געבליבען ליגען איינגעזונקען, ווי מען מען וואָלט איהם ארויף געוואָרפען, ער האָט דערפיהלט א וואַרימען אָטהעם, וואָס האָט איהם ארומגענומען ווי הינטער א וואַרימער דעק... און ער איז געבליבען ליגען אָהנע זיך צו בעוועגען, נור געגאַרעט מיט זיין פּנים אין א וויי־בען, וואַרימען האַלז, וואָס האָט זיין פּנים אין זיך אזוי ווייך אריינגע־נומען ווי אין א וואַרימען פוך.

דאָס „וואַרימע“, דאָס „ווייכע“ האָט זיך הינטער איהם געלאָזט ליגען אזוי שטיל, אזוי אָהנע זיך צו בעוועגען, ווי עס וואָלט גאָר קיין לעבענדיגעס נים געווען. נור דער הייסער אָטהעם, וואָס האָט זיך גע־טראָגען פון די נאָז־לעכער האָט אויף זיין נאַקעטען הארץ געקלאַפּט, אין הארץ זיך אריינגעצויגען און געוואַרעמט...

דער יונג איז געלעגען שטיל, געשוויגען אין האַרץ און אין קאָפּ.

און די נאַכט איז געווען אין וואַסער און דאָס וואַסער אין דער נאַכט. און ביידע אין די אָרימס פערזונקען זיינען ערגעץ־וואו געווען פערוואָרפען, און שטיל איז געווען אַרום און אַרום, ווי די וועלט וואָלט דעם אָטהעם אויפגעהאַלטען, וואַרטענדיג מיט שרעק אויף עפּעס...

נור ציימען־ווייס האָט די לאַדקע אין וואַסער זיך בעוועגט, און דאָס וואַסער האָט אין דער שטיל און אין דער פינסטער דעם ברעג געקושט, געגלעט און געקיצעלט...

אין דער וועלט איז עפּעס געשעהען. פערנעפּעלט נאָך אין טונק־לען שלייער, און דאָך ווייסט מען ניט ווי אזוי — אין דעם נעפּעל הייבען זיך שוין אָן אָבצושיידען דער הימעל פון וואַסער, עפּעס זעהר אַ גרויעס, ווי וואַסער פון אַ גרויען ים האָבען זיך אַריין פערבלאָנדזשעט אין פינסטערן נאַכט ים אַריין, און האָבען פערגרויעט די וועלט. אַרום און אַרום איז אַלעס געווען פערהאַנגען נאָך אין דעם גרויען נעפּעל, און די בערלינקעס, די הייזלעך אַרום ביים וואַסער, וואָס זייערע סילוועט־קעס האָבען זיך געריסעוועט פון נעפּעל, האָבען דעם איינדרוק געמאַכט פון אַ „ניכטערן", וואָס איז ערשט אויפגעשטאַנען פון שלאָף, און נאָך פאַר „מה טובו"... נור וואָס אַ מאָל מעהר, זיינען די בערלינקעס בולט'ער אַרויסגעקומען פון נעפּעל. די אייזערנע בריק האָט זיך פון דערווייטען געוויזען, און צווישען די זיילען אויף וועלכע זי ליגט, האָ־בען סילוועטקעס פון דעבער, דעבער און דעבער, געריסעוועט זיך אויף אַ גרויען גרונד....

פּשאַריק איז געשטאַנען ביי'ם ברעג פון דער ווייכסעל, געקוקט אָהנע צו וויסען אַליין, ווייט אין האָריזאָנט, און האָט דאָס מויל ברייט אויפגעעפענט, די הענד משונה פערבראָכען, און ברייט געגענעצט — עס האָט זיך ניט געלוינט.

די גרויע וועלט אַרום און אַרום האָט פּשאַריק'ן נאָכגעגענעצט: עס האָט זיך ניט געלוינט.

אין דעם גרויען טאָג שיין — צווישען אַנדערע בערלינקעס, איז אויך ענטפּלעקט געוואָרען אַהרן כל־מירס פון קאַזמערס בערלינקע.

דער גרויער טאָג־שיין האָט בעגרויט באַשען, וועלכע איז געלעגען אויף איהר שעניק, אראָבגעוואָרפען פון זיך דעם פּאַטער'ס פּעלץ, עס האָט זיך געוויזען די נאַקעטע פיס ארויסשטאַרענדיג פון די רויטע האַלקע און די געדיכט שוואַרצע צעפּ זיינען געווען צוזאַמענגעדריקט אויף איהרע רויטע אָבגעלעגענע באַקען...

א „דינה"

אין דער שטאָדט האָט זיך געפונען א יונגער מענש, וועלכען מען האָט גערופען גדליה קלאַרנעט. דער גדליה קלאַרנעט איז געווען א גרויסער בקי אין אַלע העכסט־אינטערעסאַנטע ראָמאַנען, וואָס געפינען זיך נאָר אין דער זשאַרגאָנישער ליטעראַטור. דעריבער טאַקע האָט ער זיך געמאַכט נאָך דער חתונה א „שטיבעל", ד. ה., ער האָט אויסגע־באָרגט ביכער צום לעזען. דאָס איז נאָך נים געווען זיין עיקר פּרנסה. פון די ראָמאַנען האָט ער זיך אויסגעלערנט שעהנע ליעבעס־בריעף שרייבען; זיינען געקומען צו איהם פערליעבטע מיידלעך און פערליעב־טע בחורים, ליעבעס־בריעף לאָזען שרייבען. א פּראָסטער ליעבעס־בריעף האָט געקאָסט צוואַנציג גראָשען, נאָר גאָר א העכסט טראַגישער ליעבעס־בריעף, למשל, אז דער פערליעבטער זאָגט אָב ודוי פאר זיין „אנגעל" איידער ער געהט זיך הענגען, ווארפען זיך אין וואסער אריין, האָט געקאָסט א גילדען. ווייטער האָט זיך געפונען ביי איהם א פאָנאָ־גראַף, וואָס האָט געהאַט צוועלף רעהרען, און פאר א צווייער האָט מען געקריגען צוויי רעהרען און מען האָט געהערט דאָס ליעד: „וואָס וועט זיין אז משיח וועט קומען". אויסער דעם האָט גדליה קלאַרנעט גע־לערענט בחורים „נאָטען" אויף פיעדעל שפּיעלען.

דער גדליה קלאַרנעט האָט געהאַט א טבע, אויף אַלעס, וואָס האָט זיך פערלאָפען אין שטאָדט, צו פערפאסען א ליעד אויף צו זינגען: האָט א חתן די כלה אוועקגעוואָרפען; האָט מען די מקוה פער'חתמעט און די ווייבער זיינען געקראָכען איבער'ן דאַך — איז שוין געוואָרען פערפאסט א ליעד. יעדעס ליעד האָט זיך אזוי אָנגעהויבען:

„הערט אויס מענשען פון דער גאַנצער וועלט
וואָס האָט זיך געטהון פערלויפען..."

ביי איהם זיינען זיך צוזאמענגעקומען אַלע קאַמאַשען־מאַכערס און שניידער־געזעלען, וואָס האָבען גענומען ביכער צום לעזען, — פלעגען זיי זיך דאָס ליעד אויסלערנען, און דאָס ליעד פלעגט שוין באַלד אין

שטאָדט פערשפרייט ווערען: קינדער האָט מען דערמיט איינגעשלע־פערט, דאָס קלאַפּערייַ פון נעה־מאַשינען האָט עס פערשטימט. און נישט איינמאָל האָט זיך געטראָפען, אז מען האָט גדליה'ן טאַקע די ביי־נער אונטערגעהאַקט פאַר אַזעלכע ליעדער, נאָר עס האָט גאָרנישט גע־האָלפען, ער האָט שוין געהאַט אַזאַ טבע...

איז אָראָבגעקומען פון לאָדז צופאָהרען אין שטעדטעל אריין לייי־בעל היטעל־מאַכער, אַן אַכטצעהן־יעהריגער בחור פון גדליה קלאַרנעט'ס חברה. ער האָט מיטגעבראַכט פון לאָדז אַ היטעל מיט אַ קליינער דענגע; אַ פּאָר געקנייטשטע שטיוועלעך לויט די נייעסטע מאָדע, וועל־כע האָבען געטהון אויף סקריפּען, און אַ נייעס ליעד, וועלכעס הייסט „אויף דער בריק". אין דעם ליעדעל ווערט „פויערגעזונגען", ווי אַ מיי־דעל געזעגענט זיך אָב „מיט איהר ניי־געבוירען קינד", „וועלכעס איז געקומען איבער אונשולדיגע זינד" און די יונגע מוטער לאָזט עס איבער איינס אַליין ביי דער בריק. דאָס ליעד האָט אַ גרויסען רושם אָנגע־מאַכט אין דער שטאָדט: מיידלעך האָבען פיעל טרעהרען דעריבער פערגאָסען, און בחורים האָבען זיך אַ גרויסען מוסר אָראָבגענומען...

„און די זון איז שוין אונטערגעגאַנגען אין אַ רויט געשטאַלט"

„און דער הימעל האָט זיך געהילט אין אַ פינסטער קלייד". „דאָס שטעדטעל איז זיך שוין געגאַנגען שלאָפען לעגען" און פאַר גדליה קלאַר־נעט'ס טהיר זיינען געזעסען חברה קאַמאַשען־מאַכערס מיט נייטאָרינס, גדליה קלאַרנעט'ס ביכער־לייענערס, און איבער דעם שלאָפענדיגען שטעדטעל האָט געקלונגען אַזאַ ליעד:

„געהט דער גראַף אין וואַלד אַליין,
„טרעפט ער אַ מיידעל ביים בוים שטעהן.
„— מיידעל'לע, מיידעלשי,
„וואָס טהוסט דו אין וואַלד אריין?
„איך בין געגאַנגען אין וואַלד אריין,
„און וויים ניט וואו אַהיים צו געהן..."

צווישען דער חברה איז אויך געווען לייבעל היטעל־מאַכער. ער האָט זיי פערצעהלט פון לאָדזער יודישען טהעאַטער, אז ער איז דאָרט אַ גאַנצער מאַכער; ער קען זיך מיט די אַרטיסטקעס און מיט די אַר־טיסטען. און ווי מען הויבט נאָר אָן שפּיעלען, איז ער שוין הינטער די סצענע... און אַזוי ווי מען האָט געשמועסט פון יודישען טהעאַטער,

האָט אַ יונג פאַרגעשלאָגען, אַז מען זאָל אַליין מאַכען אין שטעדטעל אַ „טרופּע" און מען זאָל אָבשפּיעלען דאָס שטיק „בר כוכבא". דעם עולם איז דער פּראָיעקט זעהר געפעלען, און עס איז געוואָרען בע־שטימט, אַז מען זאָל מאַכען „קוויטלעך"; יעדעם „קוויטעל" זאָל קאָס־טען פינף קאָפּעקען, און יעדער יונג, און יעדע מויד, וואָס וויל אַריינ־טרעטען אין די „טרופּע", מוז קויפען יעדע וואָך אַ „קוויטעל" פאַר פינף קאָפּעקען און דאָס געלד וועט געהן אויף די טרופּע.

יעדען שבת נאָכ'ן עסען זיינען זיך חברה צוזאַמענגעקומען אין שטאָדט'ס וואַלד אריין, די קאַפּעל־מייסטער זיינען טאַקע געווען לייבעל היטעל־מאַכער מיט גדליה קלאַרנעט, וועלכע האָבען אויסגעלערענט דעם עולם די „שטיקלעך", וואָס דער „חאָר" דאַרף זינגען. לייבעל אַליין האָט געזאָלט זיין „בר־כוכבא". גדליה'ן, ווייל ער פינטעלט מיט די אויגען און שאָקעלט צו מיט דער גאָמבע, האָט מען צוגעמאַכט אַ געל בערדעל און ער איז געוואָרען „פּאַפּוס". דעם העכסטען און שטאַרקס־טען יונג האָט מען אויסגעזוכט פון דער חברה און געמאַכט פאַר'ן „צעזאַר".

געפעהלט האָט נאָך אַ „דינה". האָט לייבעל פאַרגעשלאָגען שבת אין וואַלד, אַז יעדער יונג זאָל זיך מתחייב זיין עפּעס צו געבען אויף אַ „דינה" און מען זאָל אויסשרייבען אַ „דינה" פון לאָדז...

צו מאָרגענס איז גדליה קלאַרנעט מיט לייבעל היטעל־מאַכער ארומ־געאַנגען אין אַלע ווערקשטעלען און האָבען צוזאַמענגענומען אויף אַ „דינה". און אַז עס האָבען זיך צוזאַמענגענומען אַ פּאָר גילדען, האָט לייבעל מיט לייזער שפּידיטער מיטגעשיקט אַ בריוועל מיט אַ פּאָר גיל־דען קיין לאָדז, און פרייטאַג אויף שבת איז אראָבגעקומען אין שטעד־טעל אריין אַ „דינה".

האָט זיך מיט אַמאָל געוויזען אין שטעדטעל „אַ מיידעל מיט אַ קורץ קליידעל", וועלכע האָט געטראָגען אַ פּאָר ראָזע שטרימפּ, וואָס זיינען געווען ווי ארויפגעגאָסען אויף איהרע דינע, נאָר זעהר געשיקטע פיסלעך, אויף די פיסלעך אַ פּאָר רויטע פאַנטאָפּעלעך מיט הויכע קלאָטצען; און געטראָגען האָט זי אַ רונדיגעם שטרויענעם מענישעם קאַפּעלושעל אויף איהרע קורץ געשוירענע האָר. דערצו נאָך אַזעלכע בראָשקעלעך, מיט בראַנזועלעטלעך... און אַ גאַנצע חברה מיידלעך מיט

יונגלעך זיינען איהר נאָכגעלאָפען און געטייט אויף איהר מיט די פינ־גער: א דינה! א דינה!

איינגעשטאַנען איז „די דינה“ ביי גדליה קלאַרנעט אין צווייטען שטיבעל. חברה פון דער טרופע זיינען געקומען צו איהר מיט א „וויזיט“, און מיטגעבראַכט מיט זיך פאר „די דינה“ פרעזענטען: ווער א שטיקעל שמעקעדיגע זייף, „א פלעשעל פעראַפּאַמע“, אָדער פיער לויט „לאַנדארין־צוקערלעך“. „די דינה“ איז זיך געזעסען אויף א קאַנאַפּעלע און זי האָט ארויסגעוויזען די ראָזע „שטרימף“ פון קורצען קליידעל.... ביי איהר איז געשטאַנען א רונדעס טהיי־טישעל און אויף דעם טישעל איז געלעגען א „העכסט אינטערעסאַנטער ראָמאַן“. אין האַנד האָט זי געהאַלטען דאָס קלאַפּערעל און צוגעקלאַפּט זינגענדיג דאָס ליעד פון „די דינה“ אין „בר־כוכבא“:

„אזוי לאַנג ווי די זאַנג איז יונגער,
„איז דער קאָרען מאָגער, גרינגער;
„אזוי לאַנג ווי די זאַנג איז יונגער,
„לאָזט מען זי צורוה....“

איז ארייגעקומען א יונג, האָט ער זיך געגעבען א פערנייג און ער האָט זיך אזוי פאָרגעשטעלט:

— האָבע די עהרע מיך פאָרצושטעלען נאָטע שאַבשאָוועטץ.

— זעהר מיר אנגענעהם — האָט זי געזאָגט און האָט די הענד צו איהם אויסגעשטעקט.

דער יונג איז רויט געוואָרען און האָט זיין פרעזענט אנידערגעלעגט אויפ׳ן טהיי־טישעל, זיך אנידערגעזעצט און אָנגעהויבען „שפּרעכען“ וועגען דרייפוסען...

און אין שטעדטעל האָט זיך אָנגעהויבען א גערודער, זאָל גאָט אָבהיטען. פון אלע שופלאַדען האָט מען געלד גע׳גנב׳עט צו קויפען פרעזענטען פאר „די דינה“; חתנים האָבען כלות אוועקגעוואָרפען און געקומען מיט „וויזיטען“ צו „די דינה“, קינדער האָבען פון די מאַמעס פאַרטיכער געלד ארויסגע׳גנב׳עט און געקליבען אויף בילעטען. און די גאַנצע שטאָדט יונגען, אזוי גרויס ווי קליין, האָבען זיך אלע איינגע־ליעבט אין „די דינה“, אוועקגעוואָרפען די ארבייט און גדליה קלאַר־נעט׳ס שטוב בעלעגט, און געזונגען ליעדער...

די שטאָדט איז געוואָרען אונרוהיג, ביז עס האָבען זיך געפונען

צווי בעלי־בתים און האָבען איינגערוימט א סוד אין אויער דעם שטאָרט־סטראַזשניק, אַז עס איז געקומען צו פאָהרען „א דינה", יונגען נעהמען געלד צוזאמען, און שבת וועלען זיי אין וואלד עפעס א יונג פאר א קעניג מאכען...

דערווייל האָבען זיך די חברה פאַרגעברייט צו מאכען דעם קינפ־טיגען שבת די גענעראַל־פּראָבע אין „פּעלנאָ פּאָרם". באלד נאָכ'ן מי־טאָג איז מען זיך צוזאמענגעקומען. אויף א בערגעל אין וואלד איז גע־ווען די סצענע. ארום האָט זיך אויסגעשטעלט דער „חאָר" און האָט געגעבען א זאָג אָב א שטיקעל מיט'ן „קנאַק"; דערנאָך איז א געה ארויס דער הויכער יונג מיט דער קאַסקע אויפ'ן קאָפּ און א רויטען לאמפּאס איבער די קאַפּאָטע. די יונגען האָבען איהם געגעבען א זעץ אנידער אויף דעם טהראָן, וועלכער איז געמאכט געוואָרען פאר'ן „קע־ניג צעזאר". פאר דעם קעניג האָט זיך געגעבען א שטעל אנידער „בר־כוכבא" מיט א גרויסען שווערד אין דער האנד. אין א צווייטען ווינ־קעל איז דערווייל געשטאַנען גדליה קלאַרנעט מיט א געל אָבגעפאַרבט פּנים און האָט חנ'דלעך געמאכט צו „דער דינה", וועלכע איז געווען אָנגעטהון אין א קורץ קליידעל מיט א קרוין אויפ'ן קאָפּ...

עס האָט זיך אָנגעהויבען דאָס ריכטיגע שפּיעל. בר־כוכבא האָט געגעבען א טרעט ארויס פאר'ן קעניג און געגעבען א מאַך אזוי:

„איך בין בר־כוכבא, דער יודישער העלד,
פאר מיר טהוט ציטערן די גאַנצע וועלט."

דאָ איז אָנגעקומען צו לויפען דער סטראַזשניק אין וואלד אריין, לייבעל היטעל־מאכער, אונזער בר־כוכבא, האָט אוועקגעוואָרפען די שווערד און געמאכט פּליטה, נאָך איהם די חברה מיט'ן קעניג, מיט די מיניסטאָרען און מיט דעם גאַנצען קלאַפּער־געצייג. זיי האָבען נאָך זיך איבערגעלאָזט „די דינה". דער סטראַזשניק האָט זי געחאַפּט מיט דער שווערד אין דער האנד, און האָט זי געפיהרט אין וואך אריין.

„דינה" איז געזעסען אין וואך, און יונגען האָבען זיך פאר'ן פענס־טעריל געדרעהט און אהין אריינגעוואָרפען צוקערלעך מיט שאָקאָלאַד־קעס, און זי האָט פון וואך־פענסטעריל ארויסגעזונגען „דאָס ליעד פון די געפאַנגענע"....

דערנאָך אַז מען האָט די „דינה" מיט'ן עטאַפּ אָבגעשיקט קיין לאָדז, האָט גדליה קלאַרנעט פערפאַסט א ליעד אויף דעם, וועלכעס האָט גע־

הייסען דאָס ליעד פון „די דינה“, און עס האָט זיך אָנגעהויבען ווי אַלע אַנדערע ליעדער:

„הערט אויס איהר מענשען פון דער וועלט
וואָס האָט זיך געטהון פערלויפען...“

מיט דעם ליעד האָט מען קינדער איינגעשלעפערט אין יענע קאַנטען אַ צייט מיט יאָהרען, ביז עס האָט זיך ניט געמאכט די סבה פון דער „דערטרונקענער כלה“, פון וועלכער גדליה קלאַרנעט האָט פערפאַסט אַ הערליך ליעד, וואָס האָט געהייסען „דאָס ליעד פון דעם געשטאָרבענעם אנגעל“.

א פשוט'ע מעשה

פייגעלע האָט ליעב ווי אַלע יונגע מיידלעך זיך צו סטרויען און צו פוטצען.

אין דער וואָכען האָט זי קיין צייט נים צו אַזוינע נארישקייטען, אַרבייט איז דאָ אָהן עין־הרע און נייהען מוז מען. דירה־געלד קאָסט טייער און די צייט איז שלעכט. דער טאַטע פערדיענט ווענינ און צו די דריי הונדערט רובעל נדן פעהלט נאָך גאָר א סך, דערצו נעהמט די מאַמע פון נדן צו ביסלעך אויף שבת, ווען עס פעהלט איהר אויס.

— חתנים זיינען דאָ ווי די הינד, אָבער יעדער הונד וויל א פעטען ביין, — פיקט א גערדאַנק אין איהר קאָפּ.

קלערען פיעל האָט זי פיינט. א יונג מיידעל, און שעהן. אמת, מען טאָר זיך נישט איינרעדען, אָבער דאָך, ווען זי שטעהט ביים שפּיגעל, זעהט זי פאר זיך איהר ליכטיג פּנים מיט איהרע ראָזע באַקען, און ווי די שווארצע האָר לאָזען זיך אראָב. נאָר באַלד פערגעסט זי זיך אין דעם, ווי גלייך זי וואָלט מורא האָבען, אז זי זאָל זיך קיין עין־הרע נישט געבען.

שבת איז שוין גאָר איין אַנדער זאַך, דענסטמאָל איז דאָ צייט צו דעם, און דאָס פוטצען, דאָס סטרויען — נעהמט קיין ענדע נישט. די מאַמע שרייט: פייגעלע, שוין גענוג זיך געפּוצט, ביזט אַזוי אויך שעהן. נאָר וואָס ווייסען אַלטע ווייבער? פאר זיי איז אַזוי אויך גוט. אָהן א קאַפּעלוש און אָהן א זשאַקעט איז אויך רעכט.

אָבער א יונג מיידעל ווייסט וואָס דאָס בעדייט, דאָרטען אויף דער באַנק זיצט ער — אליעזר מיט נאָך א חברה קאָלעגעס און וואַרפען אויגען. ער מיינט אז מען ווייסט ניט, קוקט מיט זיינע גנבה'שע אויגען, שטופּט דעם צווייטען קאָלעגע: „זעהסט, פייער און פלאַם“, און זי, פייגעלע, מאַכט זיך ווי נאָר נישט, זי געהט אַדורך, גלייך, קאַלט־בליטיג, נישט ווי זי וואָלט מען געמיינט, פון הינטען קוק, קוק נאָך, און נעהם דיר דאָס לעבען, הענג דיך אויף....

אָבער אַמאָל ווי גרויס איז דיר דאָס פערדרוס, דאָס עגמת־נפש, זוען דו געהסט אַדורך, און ער בעמערקט דיך נישט נאָר קוקט אויף יענע, אויף מלכה'ן, וואָס געהט אָנגעטהון דעם נייעם זשאַקעט מיט דעם קאַפּעלוש, און עס פּאַסט איהר ווי א הונד א שלייער, און ער קוקט דאָך אויף איהר, און דו דרעהסט זיך נאָך א מאָל, און נאָך א מאָל, מאַכסט דיך נישט וויסענדיג (עס פּאַסט דאָך נישט), נאָר פון הינטער־ווייל׳עכס ווארף אויגען און דו זעהסט, ווי ער קוקט נור אויף מלכה'ן און זיין גאַנץ פּנים לייכט פאַר פרייד, ער שטופּט זיין קאָלעגע, ווי זאָגענדיג: „דו זעהסט?" האָב דענסטמאָל אַן אייזערן האַרץ, א שטאָ־לענע גאַל, אַז זי זאָל דיר נישט פּלאַצען פאַר קרענקונג.

טאַקע, דערנאָך, אַז ער בעמערקט זי, נו מוז זיך שוין מלכה אָב־טראָגען אין א זייט. אָט דערהויבט ער זיך שוין אויף פון באַנק, שלעפּט מיט דעם קאָלעגע און געהען נאָך, נאָך, ווי א שוואַרצער שאָטען. איין מאָל דורך, קוקט, גוט שבת! שאָקעל איהם צוריק מיט דעם קאָפּ שטאָלץ. עס הייסט גאָר נישט... עס איז מיר אַלעס איינס, וועל איך נאָר אַריינגעהן אין אַן אַנדערע אַלעיע, אָט איז ער אויך דאָ, ער געהט נאָך. ער געהט נאָך ווי א בייזער שילדער.

און דענסטמאָל איז אַזוי גוט, אַזוי פיין. דו מאַך זיך גאָר נישט קוקען, גאָר איהם נישט בעמערקען, נאָר געה דיר שטייף, פעסט, דעם קאָפּ אין דער הויך, און ער קוקט און געהט נאָך, כאָטש אין עק וועלט, אין פוסטע מדבריות געהט ער דיר נאָך, כאַ, כאַ, אַזוי גוט, אַזוי פיין.

גאָר איינמאָל, אין א שבת פאַרנאַכט, אין גאָרטען, אַזוי געהענדיג מיט איהרס א חבר'טע, און ער געהט פון הינטען נאָך, איז זי זיך פער־קראָכען אין א פינסטערע אַלעיע, זיך אַנידערגעזעצט אויף א באַנק, וואָס שטעהט הינטער א פולען געדיכטען צווייגענבוים.

ער קומט אָן און זעצט זיך אויך אַנידער, אויף דעם צווייטען עק באַנק.

פאַרנאַכט, די הויכע פולע צווייגענבוימער פערשאָטענען, פער־פינסטערען און דונקעל ווערט, מען ווערט פערשטעלט, בעהאַלטען פון מענשענס אויגען.

א ווינטעל בלאָזט, גרינג און ליעבליך, עס ווערט אביסעל קיהל, און דאָ איז אַזוי גוט, די הערצער קלאַפּען אין דער שטיל.
ווער וועט פריהער אָנהייבען?

ער גיט א הים, עס הייסט איך בין דא, זי גאר נישט, איך ווייס נישט ווער דו ביזט, און וואס דו ווילסט? וואס געהט עס מיך אן.

זיי שווייגעןביידע, און דאס ווינטעל וואס בלאזט דערצעהלט פון אלעס וואס ביי זיי ביידע אין די הערצער טהוט זיך.

— איך בעט אייך, איהר ווייסט נישט ווי שפעט עס איז?

— ניין, איך ווייס נישט, ענטפערט זי איהם שטייף: עס הייסט, איך ווייס גאנץ גוט וואס דו מיינסט; נאר איל דיך נישט אזוי, עס וועט דיר נישט אזוי גיך אנקומען.

און איהר חבר'טע, וואס זיצט ביי איהר שטופט זי: דו הערסט?

זי פערדריסט אביסעל אויף די חבר'טע, זי כאטש, קלערט ביי זיך, אז ער מיינט זי? און באלד וויל זי זיך אויפהייבען פון דער באנק, אבער זי זיצט ווי איינגעקלעבט.

— א שעהנע נאכט, וואס ניין?

— יא, א שעהנע נאכט.

אט אזוי פערלענגערט זיך דאס געשפרעך, ער א פראגע, זי א אנטווארט, מען רעדט פון פערשיעדענע זאכען, צום ערשט מיט שרעק, מיט הארץ־קלאפעניש, דערנאך רוקט מען זיך נעהנטער איינער צום צווייטען און מען ווערט גאר היימישער.

זי געהט אהיים, ער פיהרט זי אב. מען דערלאנגט זיך די הענד, און מען זאגט זיך: אויף ווידערזעהען.

און א צווייט מאל, און א דריט מאל, טרעפט מען זיך צוזאמען, יונגע הערצער ציהען איינס צום צווייטען ווי מאגנעט. אין אנהויב, פערשטעהט זיך דורך א צופאל, דורך א טרעפעניש האט מען זיך פונקט געזעהן, געטראפען אין געזעלשאפט פון נאך צוויי פון איהרע חבר'טעס און זיין קאלעגע, און צו ביסלעכווייז, פיהלט מען עפעס, אז מען דארף זיך אליין זעהען, הינטער צוויי אויגען... און מען שמועסט זיך טאקע אב, אין דער שטיל זיך אליין צו בעגעגנען.

און ביידע האבען זיך געטראפען.

פערגאנגען זיינען זיי זיך ארום א הינטער דער שטאדט, צווישען הימעל און פעלד, מען געהט און מען רעדט, אבער פונקט ווי זיי וואלטען וויסען, אז דאס געשפרעך איז נור געמאכט, שווייגען זיי ליעבער.

פאר נאכט, די לעצטע שטראהלען פון דער זון בעגאלדענען און

בעלייכטען די קעפּלעך פון די זאַנגען, וואָס ציהען זיך פון ביידע זייטען וועג.

אַ ווינדטעל בלאָזט, בייגט איין די קעפּלעך פון די הויכע זאַנגען, און זיי שושקען זיך בסוד, און זיי געהען אויפ'ן לאַנגען וועג ווייט אַוועק.

עס הויבט אָן נאַכט צו ווערען.

און וואָס אַמאָל ווערט מעהר פינסטערער, טרויעריגער און ליעבער.

— שוין לאַנג האָב איך מיך געוואָלט דערקענען מיר דיר, פייגעלע.

— איך וויים עס, דו ביזט מיר נאָכגעגאַנגען ווי אַ שאָטען.

זיי שווייגען.

— וואָס קלערסט דו פייגעלע?

— וואָס קלערסט דו אליעזר?

און פּלוצלונג לאָזט מען זיך גאָר אַריין אין אַ טיעפען געשפּרעך פון פערשיעדענע זאַכען, מען שמועסט פון דעם, און יענעם, וואָס נאָר די וועלט האָט אָן עק.

און טונקלער ווערט וואָס אַמאָל מעהר, וואָס אַמאָל מעהר.

זיי האָבען זיך נעהנטער צוזאַמענגערוקט.

אָט, נעהמט ער זי ביי דער האַנד, זי גיט אַ ציטער, און וואָס אַמאָל מעהר גנב'עט זיך זיין האַנד אין איהר האַנד.

פּלוצלונג, ווי פון הימעל אַראָבגעפלויגען, בויגט ער צו זיינע ליפּען צו איהר באַק און גיט איהר אַ קוש.

אַ פויגעל איז פערבייגעפלויגען...

זי גיט אַ לייכטען ציטער, נעהמט אַרוים איהר האַנד פון זיינע און ווערט אביסעל ברוגז'דיג.

ער ווייסט, אַז עס איז נור אַזוי געמאַכט.

אָבער באַלד ווערט וויטער גוט, אַזוי ווי זי וואָלט געהאַט פון אַלעם פערגעסען.

און אַזוי פערברענגט מען אַ פּאָר שעה, יעדען טאָג גנב'עט מען זיך אַרוים הינטער דער שטאָדט...

און אליעזר הויבט אָן אַריינצוגעהן צו איהרע עלטערן אין הויז. דאָס ערשטע מאָל מיט איין אויסרייד, ער האָט אַרבייט פאַר פייגעלען, און דערנאָך קומט מען, ווי דער שטייגער איז, געוואָהר ווערען ווען די אַרבייט וועט פערטיג זיין, און פייגעלע מאַכט זיך ווי זי וואָלט איהם

גאר נישט געקענט ביז אהער, נישט געוואוסט ווער ער איז, און בעט איהם זיצען מיט דרך־ארץ.

אזוי לאנג, אזוי ברייט, אליעזר קומט שוין תמיד אריין, פראנק און פריי צו פייגעלע'ס עלטערן, שוין נישט מיט קיין אויסרייד.

פייגעלע'ס עלטערן האבען דערקענט אין איהם, אז ער איז איין ארענטליכער יונגער מאן, א בעל מלאכה, און פערדיענט שען געלד, זיי ווייסען גאנץ גוט צו וואס א יונגער מאן קומט צו א יונג מיידעל... מאכען זיי זיך ניט ווייסענדיג, טראכטענדיג זיך: לאזען זיך די קינדער בעסער דערקענען וועט מען דערנאך שמועסען.

ביי נאכט, א קליין שטיבעל, שאטען בעוועגען זיך אויף די ווענד. א נייער טיש, אויף וועלכען עס ברענט א גרויסער בליטץ־לאמפ, דערביי זיצט פייגעלע און נייהט, ביי איהר זיצט אליעזר און לעזט שמר'ס א ראמאן.

די טאטע מאמע אנגעהארעוועט פון א גאנצען טאג ארבייט, — שלאפען אויף זייערע געלעגערס דארט אונטער די פארהאנג, וואס פערשטעלט א האלבע שטוב.

און זיי זיצען ביידע — נאר טיילמאל מאכט ער זיך א געלעכטער, נעמט זי אן פאר דער האנד, אויסרופענדיג מיט א שמייכעלע: פייגעלע!

— וואס ווילסט דו נארעלע?

— גאר נישט, גאר נישט.

און זי נייהט ווייטער, טראכט ביי זיך: ביזט אין די לאפקע, געפאקט דיך, נאר מיין נישט, אז דו נעמסט איינע פון דער גאס אראב, ווי זי שטעהט און געהט, נאך אכטציג רובעל פעהלט אין גאנצען צו די דריי הונדערט רובעל אין באנק...

און זי ווייזט איהם איהר אויסשטייער, די העמדער, און דאס בעטגעוואנד — וואס זי האט שוין די האלבע ליגען פערטיג אין קאסטען.

און נעהנטער זיינען זיי געווארען איינער צום צווייטען, וואס אמאל, וואס אמאל מעהר, אזוי, אז אלע האבען זיי שוין בעטראכט פאר חתן כלה, וואס מען וועט א לאדע טאג תנאים שרייבען...

פייגעל'ס מוטער קלייבט נחת. אזא שמחה, אזא גליק, האט איהר טאכטער געטראפען, אזא יונגער מאן, אזא גאלדענער יונגער מאן!

ר׳ יעקב, איהר פאטער, איז שוין א יוד אין די יאהרען, א אויס־געהארעוועטער דארפסגעהער, געהט קוים מיט די זעק אלטווארג וואס איז שטענדיג אויף זיינע פלייצעס.

א שטיקעל שמחה, א שטיקעל נחת דערלעבט אין זיין לעבען, געלויבט צו גאט.

אלע פרעהען זיך, צו מייסטען פייגעלע. די באקען זיינען פרישער און רויטער געווארען, די אויגען טונקלער און פייערדיגער.

און אט זיצט זי ביי דער מאשין און נייהט; און אין דער גאנצער שטוב הילכט איהר קול:

„און וואס איך האב געוואלט האב איך אויסגעפיהרט.
„זאל איך אזוי לעבען.
„איך האב געוואלט א שעהנעם חתן,
„האט מיר גאט געגעבען.“

און פייגעלע זיצט און נייהט און זינגט.

אויף דער נאכט קומט אליעזר.

— נו, וואס מאכסט דו?

— וואס זאל מען מאכען?

—ווארט, וועל איך דיר עפעס ווייזען.

— וואס אזוינס?

און זי דערהויבט זיך פון איהר ארט, געהט צו צום קאסטען, וואס שטעהט ביים ווינקעלע פון אויווען, נעהמט עפעס ארויס און בעהאלט עס הינטער דעם פארטוך.

— וואס האסט דו דארט? זאגט ער מיט א געלעכטעריל.

— וואס איילסט דו דיך אזוי, זאגט זי און זעצט זיך אנידער נעבען איהם, נעמט ארויס פון הינטער דעם פארטוך א בילד אויס־גענייט מיט וואליטשקע „אדם און חוה“, און ווייזט איהם דאס, זאגענדיג:

— נו, זעהסט, דאס האט מיר א מיידעל, א חבר׳טע געמאכט פאר מיר, פאר אונז...

— אין אונזער שטיבעל וועל איך דאס אויפהענגען אויף דער וואנד, פאר די בעטען.

— פאר מיין בעט, צו פאר דיינס?

— ווארט נור, אליעזר — וועסט זעהען וועל איך דיר אויס־

פוטצען א שטיבעל א גן־עדן זאָג איך דיר, א פשוט'עס, נאָר אַלץ וועט מוזען שפּיגלען, א מחיה וועט זיין דרינען אַריינצוגעהן.

— און אַלע נאַכט נאָך דער אַרבייט, וועלען מיר ביידע זיצען, איינער נעבען אַנדערן, אַט ווי איצט — און ער נעמט זי אַרום.

— און דו וועסט מיר פון אַלעס דערצעהלען — דערצעהלען פון אַלעס, זאָגט זי, אַרויפלעגענדיג איהר האַנד אויף זיין אַקסעל, און מיט די צווייטע איהם אַנגעהמענדיג פאַר'ן גאָמבע, און קוקט איהם טיעף אין פּנים אַריין.

און זיי איז אַזוי גוט, אַזוי פריילין אויפ'ן האַרצען.

און אַלץ אַרום אין שטוב איז עפּעס איבערגעצויגען מיט א גוטס־קייט, עפּעס א ווייכע ליעבליכע זאַך ליגט אויסגעגאָסען אויף אַלעס אין הדר'ל — אויף די ווענד, אויף דעם טישעל, אַזוי ווי אַלעס וואָלט איהר צוגעווינקען, געריעדט איהר צום האַרצען ליעבע טרייע ווערטער...

און ביידע שווייגען שטיל — און פערטיעפען זיך ביידע אין זייערע געדאַנקען.

— זעהסט, זאָגט זי צו איהם, אַרויסנעהמענדיג פון דעם קאַסטען דאָס ביכעל פון פּאַסט. — צוויי הונדערט און פערציג רובעל שוין, עס וועט נאָך זיין ביז דריי הונדערט רובעל. זאָלסט דערנאָך נישט האָבען אויסצורעדען: „גענומען דיך בחנם, אַזוי ווי דו ביזט געשטאַנען און געגאַנגען.“

— געה, ביזט א שלעכטע, איך בין מיט דיר ברוגז, פייגעלע, בייזערט ער זיך.

— פאַר וואָס? ווייל איך זאָג דיר דעם אמת אין די אויגען, זאָגט זי, קוקענדיג איהם אין פּנים אַריין, מיט א געלעכטעריל.

און ער בייגט אָוועק דעם קאָפּ, מאַכט זיך ברוגז.

— געה שוין נאַרעלע, דו האָסט עגמת־נפש, איך האָב דאָך מיר נור געמאַכט אויף א געלעכטער, דו פערשטעהסט נישט?

אַזוי רעדען זיי ביז עס ווייזט זיך דאָס אַלטע געזיכט פון דער פאַרהאַנג אַרויס, עס איז צייט שלאָפען געהן, און די יונגע פּאָר געזעגענען זיך.

*

ר' יעקב, פייגעלעס פאָטער, ווערט קראַנק.

אין אַנהויב ווינטער איז עס געוועזען, דער ווינטער האָט מלחמה

מיט'ן זומער: דער שיקט א שניי, דער צווייטער — א זון. צוגעהט דער שניי, עס ווערט א בלאָטע, און צו מייסטען גיסען רעגען ווי מיט צעבערס.

אין אזעלכע וועטערס איז דער אַלטער קראַנק. ער ווערט שלאפער אויף די פיס, און ער לעגט זיך אין בעט אריין.

אויף קיין ברויט איז נישט דאָ, אויף קיין קוילען אודאי נישט, בארגט דערוויל פייגעלע.

און דער אַלטער ליגט אין בעט און הוסט, דאָס אַלטע בלייכע צוזאַמענגעצויגענע פּנים ווערט רויטלעך, די ציין בעווייזען זיך צווישען די צוויי צוזאַמענגעצויגענע ליפּען און די בלאָהע אָדערן שטאַרען זיך ארוים פון די שלעפען.

מען שיקט נאָך דעם רופא. ער פערשרייבט א מעדיצין.

די מאַמע וויל דאָס לעצטע קישען פערזעצען, לאָזט פייגעלע נישט. נעהמט זי אָב פון שכירות — קלעקט דאָס נישט — פערזעצט זי איהר זשאַקעט. פון נדן וועט זי דאָך חלילה ניט ריהרען.

און ער, אליעזר, קומט אריין יעדע נאַכט.

ביי דעם בעקאַנטען טישעל, ביי דער שיין פון דער בעקאַנטער בליטש־לאָמפּ זיצען זיי ביידע.

— וואָס ביזט דו אזוי טרויעריג, פייגעלע?

— און וואָס האָב איך פרעהליך צו זיין, דער טאַטע איז נעבעך אזוי קראַנק.

— גאָט וועט העלפען, פייגעלע, ער וועט געזונד ווערען.

— שוין נישט קיין פּיער וואָכען קיין פּרוטה אין פּאָסט אריינגעגעבען.

— וואָס טויג דיר געלד?

— וואָס הייסט וואָס טויג מיר געלד? פרעגט זי דערשראָקען, אזוי ווי זי וואָלט פאר עפּעס געציטערט — בחנם ועסט דו מיך נעהמען?

—ווי הייסט בחנם. דו ביזט ביי מיר אַלעס געלד ווערטה, מיין גאַנץ לעבען. וואָס טויג מיר געלד? אָט דו זעהסט די פינף פינגער, זיי קענען אַלעס פערדיענען. צוויי הונדערט רובעל האָב איך ליגען אין פּאָסט, אָנגעזאַמעלט מיר פון מיין ארבייט. וואָס דאַרף איך מעהר?

זי שווייגט א ביסעל און לאָזט אראָב די אויגען — און די מאַמע דיינע? זאָגט זי שטיל.

איך בעט דיך, דו האָסט עפּעס חתונה מיט מיין מאַמען, צו מיט מיר האָסט דו חתונה, און וואָס גערט עס דיך אָן מיין מאַמע?

זי שווייגט.

— איך זאָג דיר נאָך אַמאָל, איך נעהם דיך אַזוי ווי דו שטעהסט און געהסט — אָט אַזוי — און דו נעהמסט מיך אויך אַזוי — ווילסט דו?

זי נעהמט דעם עק פאַרטוך צו די אויגען און ווינט אין דער שטיל.

שטיל איז אַרום, דער לאָמפּ פערשפּרייט זיין העלע ליכטיגקייט אין דעם שטיבעל — און זייער שאָטען פערשפּרייט זיך אויף די ווענד.

פון הינטער די פאָרהאַנג ווערט געהערט דאָס שווערע שלאָפען פון די אַלטע לייט.

און איהר קאָפּ איז אָנגעשפּאַרט אויף זיינע אַקסלען און איהרע נעדיכטע שוואַרצע האָר פערשטעלען זיין געזיכט.

זי ווינט אין דער שטיל: ווי גוט ביזט דו אליעזר!

און זי עפענט איהר גאַנץ האַרץ פאַר איהם, און דערצעהלט איהם פון אַלעם ווי עס געהט זיי היינט, ווי שלעכט עס איז זיי היינט. אַלץ האָבען זיי שוין פערזעצט — און אויף צו מאָרגענס איז קיין גראָשען נישט דאָ.

ער נעהמט זי ליעבליך אַרום, און מיט דעם עק פון איהר פאַרטוך ווישט ער איהר די טרעהרען אָב פון די באַקען — זאָגענדיג.

— ויין נישט, פיינעלע, ויין נישט, עס וועט אַלץ גוט ווערען.

— און איך זאָג דיר, אַז דו זאָלסט מאָרגען געהן אין פאַסט אָבנעהמען עפּעס געלד און געבען אויף אַלעס, ביז גאָט וועט העלפען, דער טאַטע וועט געזונד ווערען און קענען פערדיענען. דענסטמאָל...

— דענסטמאָל, חזר'ט זי איבער אין דער שטיל.

— דענסטמאָל וועט שוין גוט זיין, גיט ער איהר א ווינק מיט די אויגען.

— אַזוי ווי דו שטעהסט און געהסט — שעפּטשען זיינע ליפּען אין דער שטיל.

און זי קוקט אויף איהם — א שמייכעל לויפט איבער איהר פנים.

און איהר איז אזוי גוט...

צו מארגענס איז פייגעלע דאס ערשטע מאל אריין אין פאסט מיט'ן ביכעל, אבגענומען א פאר רובעל און אהיים געטראגען דער מוטער.

די מוטער האט שטארק אבגעזיפצט, געמאכט א זויערע מינע — פערקנייטשט דאס פנים און אראבגעצויגען דאס קאפ טיכעל ביז איבער די אויערן.

דער אלטער ר' יעקב וואס ליעגט אין בעט, האט זיך מיט דעם פנים אומגעקערט צום וואנד.

דער אלטער יוד ווייסט וואס פאר א געלד דאס איז! זיין איינציג קינדס אויסגעהארעוועטע פאר רובעל. אנדערע טאטעס געבען קינדער און ער נעמט...

און ביי איהם זעהט עס אויס ווי ער בע'גזל'ט זיי, די יונגע מענשען. איהם קומט שוין נים צו לעבען און פאר'ן טויט בערויבט ער זיי...

און קלערענדיג דאס, פערגלייזען זיך זיינע אויגען, די בלאהע אדערן פון די שלייפען קריכען מעהר ארויס און דאס בלאסע פנים ווערט אנגעלאפען מיט בלוט.

און דאס פנים איינגעגראבען צו דער וואנד ליעגט ער און קלערט אזעלכע געדאנקען.

ער ווייס, אז ער איז דער גאנצער שולדיגער פון די קינדערס ליידען... און ער בעט אויפ'ן טויט...

און זי, פייגעלע, וואלט געוואלט עפעס מיט אמאל בעגליקט ווערען, א סך געלד צו האבען, רייך צו ווערען, צו זיין די גרעסטע גביר'טע.

און אט, למשל, ווען זי האט כאטש איצט טויזענד רובעל און ער קומט אריין: נא, נא דיר דאס גאנצע אוועק, זעה פייגעלע איז געטריי— נא דיר, און זאג נישט, בחנם געהמסט דו מיך, אהן נדן, ווי איך שטעה און געה...

ביים טאטענס בעט זיצען זיי ביידע, זי מיט איהר אליעזר.

און דאָס האַרץ ווערט איהר פול מיט נחת — עפּעס פיהלט זי בּיי זיך אַ פערגעניגען, וואָס זי האָט עס נאָך קיינמאָל נישט געפיהלט — און אַ פולע טרעהר בעווייזט זיך איהר אויף די באַקען.

זי זיצט און וויינט, פערשטעלט זיך דאָס פּנים מיט'ן פאַרטוך.

און ער נעמט זי ליעבּליך אָן ביים האַנד — זאָגענדיג אַלץ מיט זיין ליעב זיס קול : פייגעלע, הער שוין אויף, פייגעלע, איך בעט דיך.

און דער טאַטע ליעגט אויסגעדרעהט מיט'ן פּנים צום וואַנד און דאָס בעוועגען פון זיין האַרץ הערט זיך אין דער שטיל.

און זיי זיצען, זי פיהלט צו איהם אַ געטריישאַפט, זי פיהלט, אַז זי קען זיך אויף איהם פערלאָזען.

זי זיצט און שלינגט זיינע ווערטער — זי פיהלט ווי ער קייקעלט איהר אַראָב אַלע שווערע שטיינער פון האַרצען.

דער טאַטע האָט זיך אומגעדרעהט, געוואָרפען אַ בּליק אויף זיי. אויפ'ן טאַטענס בלאַסע פּנים איז עפּעס אויסגעגאָסען אַזאַ ליעבער שמייכעל, ווי עס וואָלט זאָגען : האָט נישט קיין מורא, קינדערלעך, איך בין מסכים דערויף, מסכים מיט מיין גאַנץ האַרץ.

און פייגעלע פיהלט זיך אַזוי גוט. אַזוי גוט...

*

דער טאַטע איז נאָך קראַנק, און פייגעלע נעמט אָב איין רובעל נאָכ'ן אַנדערען, איין פינף־רובעלדיגען נאָכ'ן צווייטען.

דער אַלטער ר' יעקב ליגט אין בעט און קלערט, קוקט אויף די קינדער און שווייגט.

דאָס פּנים זיינס ווערט בלאַסער, איינגעקנייטשטער, שוואַכער און שוואַכער. ער פיהלט ווי די כחות געהען איהם אויס.

פייגעלע נעמט אָב פון דער פּאָסט דאָס געלד, די מאַרקעס אין ביכעל ווערען ווינציגער, פייגעלע ווייסט, אַז עס וועט שוין באַלד נישט זיין.

דער אַלטער ר' יעקב ווינשט זיך אין דער שטיל : ער וואָלט שוין נישט אַזוי פיעל געברויכט... ער וואָלט שוין נישט קיינעם געשטערט...

און ער שפּייט, דער אַלטער ר' יעקב, טראָפּען בלוט, טראָפּען בלוט. עס שעפּט זיך אויס — און די מאַרקעס — קלעבען זיך פון ביכעל אָב... אַ טראָפּען בלוט פון מויל — אַ מאַרקע פון ביכעל.

דער אַלטער ר׳ יעקב האָט דעם לעצטען טראָפּען בלוט פון זיך אַרויסגעגעבען, און פייגעלע — דעם לעצטען רובעל פון פּאַסט...

אין יענעם טאָג איז דער אַלטער געשטאָרבען... און אין דעם זעלבען טאָג איז אויף דעם ביכעל אין פּאַסט קיין גראָשען ניט גע־בליעבען... פייגעלע האָט אין איין טאָג פערלאָרען איהר טאַטען מיט איהר נדן...

*

פייגעלע זיצט ווידער ביי איהר בליטש־לאָמפּ און נייהט און נייהט ביז שפּעט אין דער נאַכט, און פון יעדען שטאָך מיט דער נאָדעל קומט עפּעס צו אין איהר ניי ביכעל אין פּאַסט.

דער נדן מוז איצט זיין גרעסער ווי פריהער, ווייל צוזאַמען מיט דעם ביכעל, וואו עס קומען צו מעהר מאַרקעס, קומט אויך אַלע מאָל צו גרויע האָר אויף איהר שוואַרצען קאָפּ...

מיין שעהנסטע ליעבע

אמאָל זיינען מיר געזעסען דריי פריינד און מיר האָבען גערעדט וועגען אונזערע פערגאַנגענע טעג. אזוי אַלט זיינען מיר נאָך ניט געווען; מיר אַלע דריי צוזאַמען האָבען נאָך ניט אויסגעלעבט א זאַטען אַלטער פון א הונדערט־יעהריגען זקן. איז אייגענטליך זאָלען מיר ריידען פון אונזערע קינפטיגע טעג, נור אונזער חבר יאָשע „ביוסטשיק" האָט שרעקליך ליעב געהאַט צו ריידען פון זיינע פערגאַנגענע טעג, און יעדער עפּיזאָד פון זיין פערגאַנגענעם לעבען האָט ער בעטראַכט פאַר א היס־טאָרישע וויכטיגקייט, וואָס וועט גרויסע נוצען ברענגען זיין קינפטיגען ביאָגראַפיע־שרייבער צו ערקלעהרען זיין פערזענליכקייט און זיין טהעטיגקייט.

וואָרים יאָשע „ביוסטשיק" איז געווען א סקולפּטאָר, און ביי איהם טאַקע, אין זיין ארבייטס־צימער, זיינען מיר דאָס געווען פערזאַמעלט: איך און אונזער פריינד גרינבערג (איך א שרייבער, גרינבערג א מאַהלער — נור פון אונז שפּעטער, דערוויילֿ וועלען מיר ריידען פון „ביוס־טשיק"). „ביוסטשיק" האָט מען איהם גערופען דערפאַר, וואָס ער האָט שרעקליך ליעב געהאַט איידעלע פרויען־ביוסטען. אין די פרוי האָט ער נור געזעהן איהר ליניע, און זי האָט איהם נור געדיענט אויף אזוי פיעל, וויפיעל ער האָט געקענט דורך איהר אויסזינגען זיין פּאָעזיע און מאָדע־לירען איהר פיגור. ווען ער פלעגט א שעהנע פרוי דערזעהן אויף דער גאַס, איז ער איהר שוין לאַנג נאָכגעגאַנגען און בעטראַכט איהר פיגור, די ליניען פון ביוסט און מיט די הענד פלעגט ער איהר מאָדעליזירען שוין אין דער לופטען, אויסקנעטען און גלעטען, ווי ער וואָלט פון דער לופט איהר פיגור אויסגעבילדעט. מענשען פלעגען איהם אָננעהמען פאַר א משוגע'נעם, און ניט איין מאָל פלעגט טאַקע „ביוסטשיק" קריגען גוט אויסגעפּאַטשט פון דער פרוי'ס מאַן אָדער פון איהר'ס א גוטען פריינד פאַר אזעלכע שטיק. נאָר דאָס קעהר ניט צו דער מעשה.

ביוסטשיק אָבער פלעגט זיך אַליין האַלטען פאַר א האָרץ־בעזיעגער, פאַר וועלכען די פרויען געהען אויס. אַליין א קליינער, מיט א קורץ איינגעקנייטשט נעזעל, א האָריג בעוואַקסען פּנים, און קליינע שוואַרצע אויגעלעך, וואָס האָבען זיך געוואָרפען אין זיין האָריג געזיכט — האָט דער „שעהנער פאַרשוין“. מיד גערעדט נור וועגען פרויען, וואָס ער, דער „גזלן“, האָט זייער האַרץ צובראָכען, געקוילעט אין מיטען שטאָדט אין שעהנעם העלען טאָג, און ווי א גבור שטעהן געלאָזט און וויטער געגאַנגען נייע הערצער בעזיעגען. דאָס האָט ער אונז אויך טאָקע יעצט אויף דעם געשפּרעך ארויפגעברענגט צו ריידען וועגען אונזערע ליעבעס. וואָרים הונגעריג זיינען מיר אַלע דריי געווען און קיין געלד איז ניט געווען (כאָטש מיר ביידע, „ביוסטשיק“ און איך האָבען חושד געווען גרינבערג׳ן, אז ער טראָגט זיין געלד־זעקעלע אויפ׳ן האַרצען אָנגעבונ־דען; א ביטרער יונג געווען!), האָט אונז „ביוסטשיק“ פון זיינע ליעבעס דערצעהלט. און דערביי געוויעזען די קעפּלעך פון די פרויען, פון די ווייבלעך, וועלכע ער האָט מאָדעלירט — און וואָס ער האָט זייערע הערצער בעצוואונגען. געזעסען זיינען מיר און האָבען אויסגעהאָרכט לאַנגווייליג, נור „ביוסטשיק“ האָט עס דערצעהלט מיט דער מינע פון א גענעראַל, וואָס דערצעהלט זיינע טהאַטען אויף דעם מלחמה־פעלד, און דערביי די געקרומטע פוס גלייך אויסגעצויגען, די וואָנצעס זיך גלייך געמאַכט, און געקוקט ווי איינער זאָגט: בעהאַלט עס גוט אין אייער זכרון, עס וועט אייך צוניץ קומען. און זיין נאַרישע ראָלע האָט אונז געווייליט.

נור צום סוף איז ער אונז שוין לאַנגווייליג געוואָרען, און מיר האָבען זיך טאָקע געוואָלט נעהמען צו גרינבערג׳ן, אז ער זאָל אויפקנעפּ־לען זיין וועסט און ווייזען דאָס געלד־זעקעלע. וואָרים גרינבערג איז א יונגער מאַן פון א קליין פּויליש שטעדטעל, וואָס האָט זיך אויפגעצויגען ביי קאַרגע, ביטרע עלטערען. ער האָט פון קליינערהייט אָן זעהר ליעב געהאַט דאָס לאַנדשאַפט און פלעגט אַלס אינגעלע זיך ארויס׳גנב׳ענען הינטער זייער שטעדטעל און מאָלען דאָס לאַנדשאַפט. עס האָט איהם איינמאָל דער שׂררה פון זיין שטעדטעל בעמערקט און ער האָט איהם אויף זיין רעכענונג אין דער גרויס־שטאָדט אין דער אַקאַדעמיע געשיקט, וואו ער פלעגט בעקומען פון איהם 50 רובעל א מאָנאַט. און כאָטש דאָס איז שוין געווען פיער יאָהר אין די גרויסע שטאָדט, אין א

קינסטלערישע אומגעבונג. וואו מיר אלע: יונגע קינסטלער, די שילער פון דער אקאדעמיע, שרייבער און יונגע שוישפּילער, פלעגען זיך צוזאמענקומען אין איין קאפע=הויז, וואו מיר פלעגען אלע לעבען פון קרעדיט, איינער האט זיך געטהיילט מיט'ן צווייטען. איינער האט געבארגט פון צווייטען א העמד, א ראק, א פאר שיך, — איז ער געווען דער איינציגער „פּראקטישער“ מענש פון אונז. ער פלעגט קיינעם נישט בארגען, און פלעגט זיך פון קיינעם נישט בארגען: א כיטרער יונג, וואס האט אין דער שטיל אונטערגעהאנדעלט מיט זיין געלד... נור קוים פלעגט ער דערזעהן דורכ'ן פענסטער א פאס ליכט פאלט אויפ'ן גראז, הינטער די ביימער פון גארטען, אדער א ליכטיגער וואלקען האט זיך אויפ'ן הימעל בעוויזען, א מאן איז אויפ'ן וואסער, פלעגט ער אז אלעם פערגעסען, כאפּען דעם לייוונט און פּענזעל און ארויסגעכאפּט דעם וואלקען אויפ'ן לייוונט. אזוי פלעגט ביי איהם טיילמאל דער קינסטלער גובר זיין דעם כיטרען סוחר, וואס ער האט נאך פון זיין קליין שטעדטעל מיטגעבראכט.

דאס האט טאקע ער געבראכט צום געשפּרעך וועגען שעהנסטע ליעבע. ווארים „ביוסטשיק“ זאגט אזוי צו איהם:

— גרינבערג, בארג א גילדען.

אבער גרינבערג איז פערטהאן אין די ליעבע=געשיכטעס, וואס „ביוסטשיק“ האט דערצעהלט. „אינטערעסאנט“, „אינטערעסאנט“ — קלאפּט ער אלץ מיט די ליפּען. און כדי זיך פון שטוב ארויסצומאכען, פאלט ער אויף א פּלאן:

— האסט געהערט, „ביוסטשיק“, זאל יעדער פון אונז דערצעהלען זיין שעהנסטע ליעבע, אבער דו הערסט, זיין שעהנסטע ליעבע, וואס ער האט געהאט אין זיין לעבען.

ער האט געוואוסט מיט וואס איהם צו נעהמען. קוים האט „ביוסטשיק“ געהערט די שעהנסטע ליעבע, האט ער פערגעסען אין הונגער, אין דעם זעקעל געלד אויף גרינבערגס הארץ, און האט שוין אנגעהויבען צו דערצעהלען.

און איינער האט דעם צווייטען איבערגעהאקט. יעדער האט געוואלט פריהער דערצעהלען. אויסכאפּען. „ביוסטשיק“ דערצעהלט שוין פון די און פון יענע, און צווייפעלט וועלכע איז געווען שעהנער, און גרינבערג'ס אויגען גלענצען שוין. דערצעהלט פון זיין קליין שטעדטעל

— נור זייערע זיינען ניט געווען אינטערעסאַנט,ווירקליך ניט. מיינע, מיינע איז אינטערעסאַנטער און שעהנער. דאָס האָב איך זיי געזאָגט אויך. און דאָס וויל איך אייך דאָ דערצעהלען.

אַז עס איז געקומען מיין צייט צו דערצעהלען (נאָך מיה און מאַטערניש), לאַכען זיי, מיינע חברים, איבערהויפּט „ביוסטשיק".

— וואָס לאַכסטו?

— וועלכע שעהנסטע? — פרעגט „ביוסטשיק" — זאָג מיר, זאָלסט מיר לעבען, וויפיעל שעהנסטע ליעבעס האָסטו דאָס שוין געפיהרט אין דיין לעבען?

וואָרים דאָס וואָס איך האָב דאָ אויסגערעדט אויף מיין פריינד „ביוסטשיק", זאָגט מען דאָס זעלבע אויך אויף מיר. נור איך בין ווירקליך אַ ווייבער־זיעגער. איך רייד מיר ניט בלויז איין, ווי מיין פריינד „ביוסטשיק", — נור מיט אַן אמת. פרעגט די גאַנצע וועלט אויף מיר, וועט זי אייך דערצעהלען. פאַר מיין טריט חלש'ן ווייבער. אַז מען דער־זעהט מיך, זאָגט מען: „אַט דאָ געהט דער ווייבער־יעגער".

— נו, דערצעהל, דערצעהל — זאָגען זיי ווייטער.

און ווי איך הויב אָן צו דערצעהלען, פּלאַצען זיי ווידער ארויס מיט אַ געלעכטער:

— אָבער וועלכע ליעבע, דו ליעבסט אַלע טאָג אַן אנדערע.

— ניין, אַלע טאָג נאָך איינע — לעג איך צו.

איבערהויפּט בין איך שוואַך אויף דעם פּונקט ווייב.. איך פער־שטעה ניט פאַר וואָס מען קען ניט ליעב האָבען עטליכע פרויען מיט אַמאָל. קען אַ מענש ניט ליעב האָבען אויף איין מאָל אַ ליליע און אַ טיבעראָזע, אָדער צוויי ליליען, הונדערט ליליען מיט אַמאָל? אין מיין צימער העגנט דאָס געזיכט פון די הייליגע „אננא" פון לעאָנאַרדאָ ד'־ווינטשי און פון דוש. קאַנדלאַ. ליעב איך דען ניט דיביידע פרויען־געזיכטער צוגלייך? ליעב איך דען ניט צוויי פריהלינגס־טעג איינעם נאָך דעם אַנדערען מיט די זעלבע ליעבע?

און יעדען אין דער־ פריה קום איך צו לויפען צו מיין פריינד „ביוסטשיק" און וועק איהם ביי די האָר אויף:

— „ביוסטשיק", „ביוסטשיק", איך בין פערליעבט, איך בין פערליעבט, איך שטאַרב. האָב איך נעכטען געזעהן אַ מיידעל אין טהע־

אמער — איך זאג דיר א „פיגור“! — מיין פריינד „ביוסטשיס“ הויבט באלד אן צו מאדעליזירען אין דער לופטען — „אזוי, אזוי“.

און איך רייס איהם פון בעט ארויס. „קום אין גאס, די זונן שיינט אין דרויסען, איך קען ניט אין שטוב איינזיצען. איך ליעב. איך ליעב, מיט א רעכטען אמת, צום ערשטען מאל אין מיין לעבען“.

און קוים קום איך אין גאס ארויס און דערזעה אן אנדער מיידעל אויף דער גאס, אויך א שעהנע, מאך איך אזוי:

— און די ליעב איך אויך...

איך זעה אז איך קען נישט דורכקומען, שריי איך אויס:

— אלע שעהנע מיידלעך פון דער גאנצער וועלט ליעב איך.

דערפאר לאכען מיינע חברים, אז איך הויב אן צו דערצעהלען פון מיין „איינציגע“ שעהנע ליעבע.

— אבער די! וואס איך ליעב אם שעהנסטען, אם הייליגסטען, אם ערהאבענסטען, האב איך נאך קיינמאל ניט געזעהן!

— נאך ניט געזעהן — דאס איז אינטערעסאנט! — זאגען מיינע חברים און ווערען שטיל און לאזען מיך אויסדערצעהלען מיין שעהנסטע ליעבע.

און איך הויב אן:

— אזוי ווי איהר ווייסט, בין איך געבוירען ביי חסיד'ישע, נגיד'ישע עלטערען אין א קליין פויליש שטעדטעל. מיין פאטער, וועלכער איז געווען א פרומער סוחר, האט דוקא געוואלט האבען א זוהן א לער־נער, וועלכער זאל ווערען א רב. און פון מיין מוטער הארף איך אייך ניט דערצעהלען, אז דאס איז געווען די איינציגע שטיקעל האפענונג אין דעם טרויעריגען לעבען, וואס די גוטע, פרומע אידענע האט דורכגע־לעבט. די האפענונגען, וועלכע מיין פאטער האט געלעגט אויף מיינע עלטערע ברידער איז צו גארנישט געווארען. ער האט זיך אויף זיי פונעל געלד געלאזט קאסטען, די בעסטע מלמדים אין שטוב געהאלטען. אבער ער איז געווען פערנומען מיט זיינע געשעפטען א גאנצע וואך, און ער האט קיין צייט ניט געהאט אכטונג צו געבען אויף זייער ערציהונג. און מיין ארעמע מוטער איז צו שוואך געווען, אז זי אליין זאל קענען אויף זיי ווירקען, אז זיי זאלען זיך לערנען. פון זיי איז געווארען סוחרים, קרעמער א. ד. ג. די איינציגע האפענונג פון מיינע עלטערען צו דערלעבען א שטיקעל נחת אין זייערס א קינד בין איך געווען. רעליגיעז

געשטימט פון מיין פריהעסטע יוגענד, א קינד מיט מיסטישע נייגונגען — פלעג איך זיך אבשיידען פון מיינע ברידער, פלעג דאוונען פרום און לאנג, לערנען גאנצע טעג, און געהן אין א פרומען וועג. מיין ארעמע מוטער האט זיך גליקליך געפיהלט און פלעגט קוקען אויף מיר מיט אזעלכע געטרייע, צערטליכע מוטערליכע בליקען, אז איך האב געפיהלט די ווארימקייט פון איהר גליק.. און מיין פאטער... אין דער וואכען האט ער קיין צייט ניט געהאט. נור אז ער פלעגט הערען, שבת נאך'ן שלאף, מיין גמרא לערנען, איז ער ווי אויף די שפיץ נעגעל ארומגעגאנגען איבער'ן צימער, און פון נחת זיך די הענד געריבען. פון צייט צו צייט פלעגט ער צוקומען, איבערבויגען זיך איבער מיין גמרא, אריינקוקען און, זיך ניט קענענדיג איינהאלטען, האט ער מיר געגעבען א גלעט איבער'ן בעקעל. איך בין געווארען דאס ליעבסטע קינד אין דער היים, די איינציגע האפענונג פון מיינע עלטערען. מען פלעגט מיר מאכען אויף יעדען יום־טום אטלעסענע קאפאטקעלעך. און עס איז ניט געוועזען איין רייזע, פון וועלכע דער טאטע זאל מיר ניט עפעס מיטברענגען. און די מאמע, זי איז משוגע געווארען פאר גליק. פלעגט מיר געלד געבען, גאלדענע זייגערלעך קויפען, און איז יעדעס מאל צו מיין רבי'ן געקומען, ביי וועלכען איך האב געלערענט און פלעגט זיך אוועקזעצען און צוהערען זיך צו מיין לערנען. דאס האט אזוי אנגעהאלטען ביז 15 יאהר פון מיין לעבען. דערנאך איז געשעהן א זאך, וואס איך וויים נישט ווי אזוי עס איז געווארען.. גענוג... איך האב אנגעהויבען צו קלעהרען און צו צווייפלען אין גאט, אין מיין דאוונען.דאכט זיך, איך האב דאן א פאר ביכלעך איבערגעלעזען. נור ניט אזוי די ביכלעך האבען מיר געמאכט צווייפלען, ווי איך זיך אליין. איך האב דאן פיעל געקלערט איבער די וועלט און די מענשען, איבער גאט און זיין תכלית — „און וואס איז דער סוף?“ „און פאר וואס דארף מען אבהיטען די מצוות?“ וואס ארט עס איהם אז דער מענש זינדיגט? און פערשיעדענעס, ווי ס'איז אייך אלעמען גוט בעקאנט די צייט פון אפיקורסות, וואס יעדעס קינד מאכט דורך, ווען עס קומט די צייט ווען עס הויבט אן צו קלערען. נור מיר האבען די אלע זאכען מעהר געפייניגט ווי אן אנדערען; א שטימונגס־מענש — פלעגען די אלע ספיקות ווירקען אויף מיין לוינע. און איך, א קינד פון 15 יאהר, פלעג דאן ארומגעהן און קלעהרען איבער דעם תכלית פון דער וועלט. און די זונן האט אין דרויסען געשיינט. און

איך האָב ליעב געהאַט די זונן. פלעג איך זיך פון בית-המדרש אַרויסגנב'ענען מיט מיינע ביכלעך און געהן אין גאַרטען. וואו שרה-חנה'לע — אַ אידענע פון שטאָדט — האָט פרוכטען פערקויפט און פלעג ליגען הינטער די בוימער, אין הימעל זיך איינקוקען — זעהן ווי די וואָלקענס ציהען זיך פערביי און נאָכקלעהרען איבער דעם תכלית פון לעבען.

היינט רייד איך איבער מיין דאַמאָלסדיגער ענדערונג קאַלטבלוטיג. אָבער דאַן, אין מיינע קינדער-יאָהרען, האָב איך די זאַכען גענומען מיט דעם גאַנצען ערנסט פון די אינגעלשע יאָהרען. יעדעס מאָל ניט דאַווענען האָט מיך געקאָסט אַ גאַנצע וועלט, די וועלט פון מיין רעליגיאָן. און וועלכער איך האָב געלעבט, מיין פרומקייט. און וועלכער עס איז מיר גוט געווען, היימיש זיך געפיהלט. איך האָב דערפאַר ניט געדאַווענט, ווייל איך בין געקומען צו מיין אייגענער איבערציינונג, אַז די אַלע פאָרמען זענען אויסערליכע, אַרויפגעוואָרפענע פון מענשען. אָבער ניט קיין געטליכע. דאָס איז מיר היינט לייכט צו זאָגען. אָבער דאַן... איך האָב זיך געפיהלט ווי אַ מענש, וועלכער האָט זיין פאָטערלאַנד פערלאָרען. ווי ער וואָלט זיין אייגען הויז פערברענט און איז אַוועק און בלאָנדזשעט — און טיילמאָל דאַכט זיך מיר, אַז ביז'ן היינטיגען טאָג האָב איך נאָך ניט געפונען קיין אָרט, קיין רוה, קיין ווינקעל, וועלכער זאָל מיר פערטרעטען יענע היים פון רעליגיאָן, פרומקייט, וועלכע איך האָב פערלוירען; אויסער מיין ביסעל שרייבען...

נור צום ערנסטען האָט מיך געפיינינט דער געדאַנק פון מיינע עלטערען'ס ענטטוישונג. זיי האָבען נאָך גאָר ניט געוואוסט, נאָך גאָר ניט געזעהן, כאָטש זיי האָבען געמערקט, אַז איך געה אַרום אַ פערדרעהטער, אַ פער'חושכ'טער. נור וואַהרשיינליך האָבען זיי דאָס אויסגעטייטשט אויף עפּעס אַנדערש... מיך האָט שרעקליך געפייניגט דער געדאַנק, אַז איך נאַר זיי אָב, כאָטש איך האָב זיך פאַר זיי מיט גאָר ניש[ט] געהיט. מיין פאָטער איז געווען פערנומען אַ גאַנצע וואָך אין געשעפט, אַרומגעפאָהרען און געקומען פון שבת צו שבת; און דעם שבת האָב איך נאָך געפּראַוועט מיט אַלע איינצעלהייטען. ניט אויס פרומקייט. נור מעהר אויס שטימונג. דער שבת האָט מיך שטענדיג בערוהיגט מיט זיין יום-טוב'דיגקייט און רוהיגקייט. און איך פלעג אַ גאַנצע וואָך וואַרטען אויף שבת. פרייטאָג-צו-נאַכט האָב איך זיך אַנגעטהאָן די אַטלעסענע קאַפאָטע און מיטגעגאַנגען מיט'ן טאַטען דאַווענען. און איך בין אַהיים

געקומען, און איך האָב געזעהן די אָנגעצונדענע ליכט אין די זילבערנע לייכטער אויפ׳ן טיש. און מײן מוטער׳ס פּנים שיינט ארויס פון די שבת׳דיגע הויב. און געריהרט פון מיין טאטענ׳ס זינגען „שלום עליכם״ — פלעג איך אויך אריינפאלען אין א רעליגיעזע שטימונג און פלעג זינגען מיט א הויך קול „שיר השירים״ מיט דער גאנצער נשמה מיינער. דאָס האָט מיך בערוהיגט. און איך פלעג זיך פערגעסען אין מיינע אפּיקורס׳ישע געדאנקען. און דער טאטע מיט דער מאמע זיינען גליקליך געוועזן.

אָבער דאָן האָב איך שוין געהאָט אָבגעמאכט ביי מיר צו אַנטלויפען פון דער היים און צו קומען אין די גרויסע שטאָדט אריין און זיך לערנען, פאַרצובערייטען זיך צום עקזאמען און אַנצוקומען אין עפּעס א שוהלע אריין.

אָבער דאָס לערנען פון אַנדערע זאכען האָט מיך אויך ניט בערוהיגט. איך האָב געלערענט טרוקענע זאכען, ווי גראמאטיק פון שפּראַכען; א ביסעל האָט מיך פעראינטערעסירט די פיזישע געאָגראַפיע, אַלגעבראַ. אָבער די אַלע עלעמענטארע וויסענשאַפטען זיינען ניט גענוג געווען צו זעטיגען מיין גייסטיגען הונגער — א הונגער פון א זעכצעהן־יעהריגען אידישען אינגעל, וועלכער האָט שוין דאָן נאָכגעקלעהרט איבער געוויסע פילאָזאָפישע געגענשטענדען, וועלכער האָט שוין דאָן געהאָט אין זיך א שטיק קבלה, דורכגעדרונגען מיט חסיד׳ישע אידעען, די אגדתות פון תלמוד, און געהאָט געהערט פון א שפּינאָזא...

איז אזוי ווי געזאָגט בין איך דאָן געוועזן „אַן ארויסגעוואָרפענער״ און האָב זיך געפיהלט ווי א מענש, וואָס האָט שוין פערלאָרען זיין וועלט. און דער עיקר האָט מיך געפּייניגט „דער תכלית״... „דער תכלית״, ניט וואָכעדיגער תכלית פון לעבען, נור עפּעס א מין גייסטיגער „תכלית״ פון יענע וועלט, וואָס וועט זיין דער סוף — דער סוף?

עס זיינען אוועקגעגאנגען מיינע טעג אָהן פרייד. עס איז געקומען אין דער פריה און איך בין געלעגען אויפ׳ן געלעגער, האָב איך זיך געטראכט, צו וואָס זאָל איך זיך אויפהויבען? צו וואָס זאָל איך לעבען? עס איז געקומען דער פריהלינג, וועלכען איך האָב אזוי ליעב געהאָט, וואָס האָט זיך מיר שטענדיג געדאכט, אז ער וואשט אָב דעם גאַנצען ווינטער פון קאָפּ, האָב איך דאָן דאָס געפיהל געהאָט, איך בין נאָך ניט פאַרבערייט צו דעם פריהלינג. איך בין עפּעס נאָך ניט גרייט.

האָב איך געזעהן די שטאָדט־„שקצים׳לעך“ געהן מיט זייערע ביכער אין די שוהלען יעדען פריהמאָרגען, האָב איך זיי מקנא געווען, וואָס זיי האָבען אַ שוהל, אַ וועג, וועלכע די פאָטערס האָבען פאַר זיי אויסגעאַרבייט. און איך פלעג דאָן אויפ׳ן פעלד אַרויסגעהן, און דער פריהלינג איז ביי מיר דאָן ווי דער הערבסט געווען, און פלעג צוזאַמענגעהמען שטיקלעך האָלץ און אַ פייער מאַכען און אָנצינדען...

נור דאָן איז געשעהן אַ זאַך. —

אַמאָל, אין אַ שעהנעם נאָכ׳ן אָנבייסען, ווי איך זיץ אַזוי אין בית־המדרש און לערען מיט געשמאַק (עפּעס פלעגט זיך מיר דאָן וועלען פון צייט צו צייט אַוועקזעצען ביי דער גמרא און לערנען, לערנען הויך, געשמאַק, מיט אַ נגון, און אָן אַלעם פערגעסען, און פּונקט אַ גליק, וואָס דאָן האָט מיר דער חשק אָנגעכאַפּט צו לערנען), קומט אין בית־המדרש אַריין יענקעל דער שדכן פון שטעדטעל מיט עפּעס אַ איד מיט אַ ברייטע שוואַרצע באָרד און שוואַרצע אויגען, אַ שעהנער אויפ׳ן פּנים, אַ ברייט־ביינינגער, אין אַ קאַשקעטעל איז ער געגאַנגען אָנגעטהאָן, און געהען צו צו מיר, און הייסען מיר זאָגען „אויפ׳ן אָרט“, פערהערען מיך פּשוט. איך בין רויט געוואָרען, פערדראָסיג אַ ביסעל. דער עולם אינגלעך האָט זיך אָנגעהויבען אַרומקלייבען אַרום מיר — נור דאָך האָב איך געזאָגט מיט קוראַזש. פרעגען זיי מיך עפּעס אַ קשיא, איך ענטפער אָב אַ תירוץ. דערנאָך גיט מיר דער איד אַ קניפּ אין בעקעל און געהט אַוועק מיט׳ן שדכן. איך קום אַחיים צו מיטאָג, ביי אונז איז דער טיש געדעקט יום־טוב׳דיג, מיט שבת׳דיגע זילבערנע גאָפּעל און לעפעל. די מאַמע געהט אָנגעטהאָן אין אַ נייע קלייד, אַ ווייסע שירץ און פּאָרעט זיך ביי דער קיך. פון די צווייטע שטוב הער איך אַ הויך געשפּרעך, מיין פאָטער׳ס שטימע. די טהיר עפענט זיך, די זוגן שיינט אַריין דורך די פענסטער, מיין פאָטער מיט׳ן פרעמדען איד — מיט די ברייטע באָרד — רויכערען ציגאַרען, ווי חול המועד. מען רופט מיך אַריין אין צווייטען שטוב. דער איד קנייפּט מיך אין בעקעל, און פרעגט מיך עפּעס וועגען היימישע זאַכען, און יענקעל שדכן מאַכט צו מיר אַזוי:

— וועסט אָנשרייבען אַ דייטשען בריעף פאַר׳ן טאַטע׳ן.

דער טאַטע דיקטירט מיר אַ בריעף, איך שרייב. דערנאָך נעהמט מען דאָס פּאַפּיר, דער שוואַרצער איד בעטראַכט עס, שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ און קנייפּט מיך אין בעקעל. די מאַמע רופט אונז אַריין עסען. מען

גיט מיר אויך א גרויס חלק, ווי אן ערוואקסענעם. און יענקעל דער שרכן רעדט א סך, ווייזט דעם עולם. די מאמע שטעלט אוועק אויפ'ן טיש פסח'דיגען ווישניק, און די זונן שיינט אריין דורכ'ן פענסטער.

נאכ'ן עסען געה איך אריין אין די צווייטע שטוב, און די מאמע פאלט ארויף מיר אויפ'ן האלז:

— מיין קינד, מיין לעבען, מען רעדט דאך דיר א שדוך, דאס איז דאך דער מחותן. א רייכער איד, ער האט אן אייגענע מיהל, ועעסט עסען קעסט כל ימיו — און די כלה, די כלה, מיין קינד... און קושט מיך, און האלזט מיך...

איך דארף אייך ניט דערצעהלען, אז צו מארגענס בין איך אין די גרויסע שטאדט אוועק — „זיך לערנען".

נור פון דענסטמאל אן זעה איך די „כלה", — אז איך בין אליין, אין א פאר־נאכט, און אז איך שטעל מיר פאר עפעס שעהנעס: ווי איך וואלט געלעבט, ועמען איך וואלט געליעבט, קען איך מיר קיין אנדער מיידעל ניט פארשטעלען נור דאס מיידעל, מיין כלה, די טאכטער פון דעם מילנער, וועלכע מען האט מיר אמאל א שדוך גערעדט.

איך זעה זי אין גאנצען. אט שטעהט זי מיר פאר די אויגען. א טונקעל מיידעל מוז עס זיין, מיט א הויכען, הויכען שטערען. איך זעה זי טיילמאל אין שווארצען, טיילמאל אין ווייסען, נאר אין שווארצען געפעלט זי מיר בעסער, אין א לאנגער שווארצער קלייד מיט א שפאני־שער בראש אויפ'ן האלז. איך זעה דעם קאליר פון איהר הויט, — ער איז ברוינלעך, ווי איהר בלוט וואלט ניט רויט געווען, נור טונקעל־שווארץ. און דער שווארצער טאן פון איהר בלוט שלאגט דורך דורך איהר רויטליכעם לייב. טיילמאל דאכט זיך מיר, אז איהר גאנצער קערפער איז איינגעשלאפען, דאס מיידעל געהט און שלאפט, זינגט און טאנצט און שלאפט — אזוי געהט זי ארום און שלאפט תמיד, און ווארט אויף איהר בעשערטען, אויף מיר — אז איך זאל זי קומען אויפ־וועקען. יא, מיר דאכט זיך, איך האב א גרויס אונרעכט געטהאן, אז איך בין אנטלאפען פון דער היים. — האב ערגעץ־וואו איבערגעלאזט א כלה, ווארטענדיג אויף מיר. און זי לעבט ניט איהר לעבען און ווארט אויף מיר, און זי עלטערט זיך ניט. איהר כלה־צייט איז שטעהן געבלי־בען, און זי ווארט ביז איך וועל קומען און קושען זי אויף די ליפען. יא, און ליפען האט זי — דו האסט דאך געזעהן „ביוסטשיק", דעם שטילען

פערבענקטען צנועה'דיגען שמייכעלע, וואָס לייכט איבער די ליפּען פון די היילינע „אננא" פון לעאָנאַרדאָ ד'ווינטשי — אַזאַ שמייכעל האָט זי. יאַ, אַזוי ווארט זי, אַז איך זאָל קומען און זי קושען — לייכט קושען זי אויף איהרע ליפּען, און אויפוועקען זי פון איהר שלאָף, און לעבען ווייטער מיט איהר — איהר לעבען.

פיעל מיידלעך האָב איך שוין געליעבט דורך די צייט. מיט אייניגע מענשען האָב איך מיין גליק צוזאַמען גענאָסען, און זיי זיינען שוין געווען. נור מיר דאַכט זיך אַלץ, אַז איך טהו אַן עולה, אַז איך בעטריג דאָס ווענטען, אַז אין דער היים ווארט אויף מיר אַן איינגעשלאָפענע בת־מלכה, אַ אידישע טאָכטער. עס איז פריימאָג־צו־נאַכט — די ליכט האָט זי שוין אָנגעצונדען און געבענשט איבער זיי — און אַזוי פיעל לייכטער בלישצען אין שטוב. און די פּערל אויף איהר האַלז, און איהרע שווארצע צוויי צעפּ פאַלען אַראָב אויף איהר האַלז, אויף איהר נאַקען, אויף איהר רוקען — און הענד האָט זי לייכטע, וואַסערדיגע, און די נאַכט איז אין דרויסען טונקעל, און איהר פּאָטער'ס ווינד־מיהלען יאָגען. און דער ווינד בלאָזט. און זי זיצט אַליין און ווארט אויף מיר — די פערשלאָפענע בת־מלכה. זעה, די ליכט ברענען זיך קיינמאָל ניט אויס. דער שבת געהט קיינמאָל ניט אוועק פון שטוב, און זי זיצט אַלץ ביים טיש און די הענד פערלעגט, און ווארט, אַז איך זאָל אַהיים קומען. און איך וואַלגער זיך דאָ אַרום איבער שטעדט, איבער דערפער — בעקען זיך יעדען טאָג מיט אַנדערע מענשען, מיט אַנדערע ערטער, אין איין מיידעל ליעב איך זיך איין, אין די צווייטע ליעב איך זיך אויס, און אָן איהר און אָן אונזער לעבען האָב איך זיך גאָר פערגעסען און געה ניט אַהיים אויסלעבען מיין שטיל לעבען אין מיין שטילען ווינקעל.

נור טיילמאָל בין איך ביי איהר, אַז איך בין אויף דער נאַכט ביי מיר אין בעט, די אייניגע מינוט בעפאָר איך שלאָף איין נעהם איך דאָס ווענטען ארום און בעקלאָג מיך דאָס פאַר ווענטען, און זי טרייסט מיך און דעקט מיך צו מיט איהרע האָאר, און קוקט אויף מיר מיט איהר שמייכעלע, און אויגען האָט זי —

איך קען מיר קיינמאָל ניט פאָרשטעלען איהרע אויגען. וואָס איך האָב ניט געקלעהרט וועגען איהרע אויגען, האָב איך ניט אַ ריכטיגען בעגריעף. אַמאָל האָב איך געזעהן אויף אַ מינכענער אויסשטעלונג אַ פראַנצויזישעס דאַמען־פּאָרטרעט פון אַ יונגען פראַנצויזישען מאַהלער,

איך האָב זיין נאָמען פערגעסען. אַ יונגע דאַמע אין שוואַרצען, מיט אַ שוואַרצען פליעגעל פון אַ געשאָסענעם פויגעל אויף איהר קאָפּ, שלאַנק און הויך, שטעהט ביי אַ פּיאַנאָ, און מיט איהרע לייכטע, לאַנגע, איידעלע הענד, וועלכע זיינען אין שוואַרצע זיידענע שפּיצען־האַנדשוה געהילט, וואַרפט זי רויטע רויזען אויף די קלאַווישען פון דער פּיאַנאָ. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז אַזוי דאַרפען איהרע אויגען צו זיין. דאָס איז נור געווען אין דעם ערשטען אויגענבליק, אָבער דערנאָך בין איך ניט איינפערשטאַנדען געווען דערמיט, און איבערהויפּט איז מיר איהר גאַנצעס געשטאַלט נאָך פערנעבעלט, און איך קען מיר אַ ריכטיגען בעגריף נישט מאַכען, ווי זי קען אויסזעהן. נור איינמאָל האָב איך געזעהן אין פּעטערסבורג אין דער אָפּעראַ אַ יונג מיידעל מיט אַ הערר — דאָס יונג מיידעל האָט זיך מיר געדאַכט, אַז דאָס איז זי — און איך בין משוגע געוואָרען אין דעם ערשטען אויגענבליק, און בין נאָכגעגאַנגען זייערע טריט, ווען זיי האָבען די אָפּעראַ פערלאָזט. דער הערר האָט מיך איינינגע מאָל בעמערקט, ווי איך געה זיי נאָך און האָט געוואָרפען אויף מיר אַ חושד'דיגען בליק, און האָט גענומען אַ וואָגען און איז אַוועקגע־פאָהרען. איך נאָך זיי — זיי זיינען אריין אין „וויענאַ“ און פערפאַלען געוואָרען אין איינע פון די פיעלע קאַבינעטען...

יאַ, אַז איך זעה אַ שעהן מיידעל אויף דער גאַס, מיין איך אין ערשטען אויגענבליק — דאָס איז זי. נור קוים זעה איך באַלד אַן אַנדערע — קלעהר איך ווייטער — דאָס איז זי. אַזוי צווייפעל איך און זוך, וואָרים איך קען מיר זי גאָר ניט פאָרשטעלען ווי זי זעהט אויס, אין די היינטיגע סקולפּטור זעה איך עס ניט. זי מוז אין זיך עפּעס האָבען פון די קלאַסישע ליניע, וואָס איז אין די אַפראָדיטישע אַנטיקע, אָבער ניט אַקאַדעמיש. ניין, ניין. דערביי מוז די ליניע לויז זיין, ווייך, עטוואָס פערשלאָפענעס, אַ תאוה אַ פערשלאָפענע מוז ליגען אין די ליניע, ווי מען געפינט עס אין די שפּאַנישע ווייבער־פיגורען, ווי אין די פּרימיטי־ווען. אַזוי מיין איך —

נור דאָ קומט מיר מיין פריינד דער סקולפּטאָר צו הילף, און הויבט מיר אָן זי צו מאָדעליזירען אין דער לופטען. כאַפּט זיין מאָדעל־האָלץ און וואַרפט אַ ליניע אין די לופט.

— אָט אַזוי וואָלט איך מיר זי געמאַכט. די פיגור דאַרף זיין רונדיג, פול, נור האַרט, האַרט, מעהר בלוט ווי פלייש ; נור אַזוי זאָלסטו

יעדען טראָפּען בלוט פיהלען. און שטאַרק, שטאַרק וואָלט איך די פיגור געמאַכט, שטאַרקע ליניען, מיט רונדיגע אראָבגעפאַלענע פּלייצעס. נור עפּעס אזוי איינגעשלאָפען, יעדער אָדער בעזונדער וואָלט איך מיר אויס־מאָרעליזירט אזוי און פון אויבען אזוי פערשלאָפען... א טהוי בעדעקט... ווי א פּרימיטיווע זאַך. ווי א יפתח'ס טאָכטער, און א שטאַרקע פולע ברוסט, נור א קליינע, רונדיגע, און האַרטע; קאַלט זאָל זי זיין... אָבער אזוי קאַלט, אז עס זאָל יאָגען א ווינד פון איהר, און קליין וואָלט איך זי מיר געווען געמאַכט, קליין און פול, ווי א קרבן, וואָס איז רייף געוואָרען פאַר גאָט אויפ'ן מזבח צו ברענגען... — מען זאָל פיהלען די ביינער און יעדעס טראָפּען בלוט, וואָס ארבייט אין איהר — און וואָלט מיר זי אוועקגעזעצט — אין א זיידען דין העמדעל, און ארום וואָלט געווען עפּעס א לאַנדשאַפט. —

נור דאָ האַקט איהם שוין אָדורך דער מאַהלער. גרינבערג האָט אין אַלעס פערגעסען. דער יונג מיט די גלענצענדע שוואַרצע אויגען, מיט די לאַנגע הענד שטעהט שוין אויף א טיש, אראָבגעוואָרפען א ליימענע פיגור, (און „ביוסטשיק“ זעהט גאָר נישט) און מאַהלט דאָס בילד:

— ווינד־מיהלען האָט דער פאָטער, זאָגסטו — אָט זעהסטו איז א בערגעל, — געלער זאַמד, פאַר א רעגען, איין וואָלקען טונקעל, איין שטיק וואָלקען ליכטיג, פאַלט א ליכט איבער'ן געלען זאַמד — גאָלד... גאָלד... גאָלד... פון פאָרענט דריי ווינד־מיהלען, אַלטע, דער ווינד יאָגט און די לייטערס לייגען זיך אַלע אין איין זייט. ארום אַלטע טאָפּאָלען, ווערבען מיט לאַנגע, לאַנגע צווייגען, און אַלעס פאַלט אין איין זייט — און בענאָסען מיט שאָטען און געלבעס ליכט, געלב, גאָלד, גאָלד... גאָלד... גאָלד... הערבסט... א וואַסער, א טונקעלער פלעק אויפ'ן געלבען. זי שטעהט ביים וואַסער, א קליינע יונגע מיידעלע, בענאָסען אין ליכט, נאַקעט — א מעטאַלענער פלעק, געקומען פון וואַסער, קאַלט... קאַלט... האַלט דאָס העמד, וויל עס אָנטהאָן און דער ווינד בלאָזט, און די האָאר צופלושעט, און אַלעס אויף א געלבען, געלבען אונטערגרונד—הערבסט... רויטע בלעטער, געלע בלעטער... גאָלד... גאָלד... גאָלד — — — — —

נור דאָ האָט זיך שוין דערוועקט אין מיר דער שרייבער, און איך שריי זיי ביידען איבער, נייין, — נייין, — און איך הייב זיי אָן צו מאָהלען א בילד פון פרייטאָג אויף דער נאַכט, פון שבת אויף דער נאַכט — ווי איך זיץ און לערען, און בין א פרומער, חסיד'ישער יונגער

מאַן, און ווי מיר ליעבען זיך, און האָבען קינדער צוזאַמען, און דאָס געטריישאַפט פון איהר. און דער מאָהלער קומט מיר אַנטקעגען און מאָהלט מיר דאָס אויס דעקאָראַטיוו, מיט'ן לאַנדשאַפט, מיט די ווינד־מיהלען, מיט די טאַפּאָלען. און „ביוסטשיק" קנעט דאָס אַלעס אויס אין דער לופטען. ער האָט מיר זאָגאָר שוין געוויעזען ווי זי זעהט אויס, האָט געכאַפּט אַ בליישטיפט און מאַכט שוין די צייכנונג. ערשט גרינבערג רופט זיך אָב:

— זאָג נאָר, האָסטו זי קיינמאָל ניט געזעהן, — ווי ווייט איז עס דען פון דיין שטעדטעל. און דיין שטעדטעל ליעגט דאָך זעהר נאָהענט פון דאַנען.

— יאָ, עס איז ניט ווייט פון דאַנען. עס איז מיט די באַהן צוויי שטונדען צו פאָהרען אין מיין שטעדטעל אריין, און אַ שטונדע מיט'ן פוהר פון אונזער שטעדטעל. איך האָב שוין זאָגאָר איינינגע מאָל דעם שדכן אויפגעזוכט. ער איז היינט אַן אַלטער איד אַ שכור. איך האָב איהם איינינגע גילדען געגעבען, אַז ער זאָל מיר ווייזען דאָס אָרט, וואו די כלה, וועלכע ער האָט מיר אַמאָל אַ שדוך גערעדט, וואוינט. איך ווייס יעצט דאָס אָרט גאַנץ גענוי. און איך בין שוין אַמאָל אין אַ ווינטער אויף דער נאַכט, ווען עס האָט מיר אָנגעכאַפּט אַ שטאַרק בענקעניש, אַוועק אין דעם דאָרף, אָבער אַז איך בין אָנגעקומען פאַר'ן דאָרף, אַז איך האָב דערזעהן די ווינד־מיהלען, בין איך אַנטלאָפען. איך וויל ניט זעהן ווי עס זעהט דאָרט אויס.

— פאַר וואָס האָסטו מורא, וועסט דיך ענטטוישען ?

— ניין, איך וויל ניט זעהן מיין גליק.

— האָסטו געהערט ? ! לאָזען מיר זיך אויפכאַפּען יעצט, אַזוי ווי מיר שטעהען און געהען אין דאָרף פאָהרען, זעהן דיין בעשערטע. דריי שטונדען פון דאַנען אין גאַנצען. יעצט איז 7 אוהר, די באַהן געהט אָב אום אַכט. מיר וועלען אהין קומען אין מיטען נאַכט, ווי פערבלאָנדזשעטע ריטערס קומען ביי־נאַכט אין פער'כשופ'טען שלאָס פון זייערע געליעב־טע, וועלכע זיי האָבען קיינמאָל נאָך ניט געזעהן. אָך וועט דאָס זיין ראָמאַנטיש ! — פאַנטאַזירט „ביוסטשיק".

— אַ גליקליכע אידעע, קום, לאָמיר פאָהרען — שרייט אויס גרינ־בערג.

— און געלד ? און געלד ? — פרעגט „ביוסטשיק", און ווינקט צו

גרינבערג'ן און ווייזט איהם אויפ'ן זעקעלע, וואס ער טראגט אויפ'ן הארצען.

— האב איך א שווארץ יאהר! נאט אייך דאס זעקעלע — ווארפט עס אראב פון האלז. 20 רובעל דערינען, די צווייטע העלפט פון חודש. אבער באלד כאפט ער זיך צוריק, דער סוחר האט זיך ערוועקט אין איהם:

— נאר איהר זאלט עס מיר צוריקגעבען, אז ניט וועל איך ניט האבען אויף די צווייטע וואך אויף א מיטאג.

— צוריקגעבען, צוריקגעבען, ווי עס זארגט דאס אויף מיטאג צו פרעסען. — קום, קום, שלעפען זיי מיך.

— איך וועל ניט פאהרען, איך וויל ניט זעהן — האמפער איך מיך.

— אבער וועסט זעהן, ווי ראמאנטיש דאס וועט אויסזעהן — פאנטאזירט „ביוסטשיק". — מיר קומען ביי־נאכט אן, און מיר קלאפען אן אויף דעם אייזערנעם טהויער פון דעם שלאס פון דיין געליעבטע.

— פערשלאפענע בת־מלכה, עפען אונז! — רופט „ביוסטשיק" מיט א מורא'דיגען קול.

— ווער איז דארט? — ציהט גרינבערג מיט א ווייבליכע שטימע.

— דיין פערלאזענער בעשערטער איז צוריקגעקומען, נאכדעם ווי ער האט זיך ארומגעוואלגערט אין דער גאנצער וועלט, און קלאפט יעצט אן אויף דעם טהויער פון דיין שלאס — עפען איהם. ער וויל דיך פון שלאף אויפקושען.

— כא־כא־כא! וועט דאס זיין ראמאנטיש — קום, קום, גרינבערג, האב נישט קיין מורא, וועסט האבען וואס צו פרעסען, דו מעגסט אמאל הונגערען אויך. — און איך האמפער מיך נאך. און מיר אלע דריי לויפען ווי משוגעים צום באהן, קויפען ברויט מיט פרוכטען אויפ'ן וועג, און לויפען און שרייען: „צו די פערשלאפענע בת־מלכה", „צו די פערשלאפענע בת־מלכה", — זי פון איהר פער'כשופ'טען שלאף אויפצואוועקען.

אין האלבער נאכט זיינען מיר אנגעקומען אין דארף אריין, וואו מיין בעשערטע האט געוואוינט.

און די רייזע איז טאקע געווען ראמאנטיש, ווי מיין חבר „ביוס־טשיק" האט געזאגט. די נאכט איז געווען שווארץ, די פעלדער האט מען

ניט געזעהן, נור מען האט געפיהלט זייער פייכטקייט, און ליכט האבען זיך פון דער ווייטענס געפינקעלט. מיין הארץ האט געקלאפט אין מיר, איך האב מיך געשראקען פאר עפעס, און האב געהאט דאס געפיהל, ווי איך וואלט אהיים געפאהרען צו ערגעץ עפעס א גאנץ ווייטער היימאטה. נור וואס איך בין נעהנטער אנגעקומען אין דארף אריין, אלץ רוהיגער בין איך געווארען. מיין פאנטאזיע האט מיר געמאהלען די פער־שיעדענסטע בילדער, און איך האב געהאט דאס געפיהל, אז איך קום אהיים און וועל טרעפען דארט מיין היים. איך האב גאנץ קלאהר געזעהן א קליין, קליין שטיבעל. ווייסע פארהענגלעך הענגען פאר׳ן פענסטער, און ריינע צוויי בעטען שטעהען מיט ווייסע לייליכער פערדעקט, און צווישען די בעטען שטעהט א קאמאד, איבער דעם קאמאד א געשטריקט טישטוך, און פערשיעדענע זאכען שטעהען אנגעשטעלט אויף איהר — אונזער דרשה־געשאנק, און דארט ביי די קאמאד שטעהט זי. איך האב זי יעצט בעשיינפערליך געזעהן, גאנץ קלאהר, א אידיש, אידיש ווייבעל. די האאר פערקעמט גלאט, מיט א שרונד, און אויגען קלאהרע, שעהנע, און רעדט אין דער שטיל. זי לויפט מיר נישט אנטקעגען, נור זי ווארט אויף מיר. זי ווארט אויף מיר אין דער שטיל, און ווערט גאר ניט ער־שטוינט ביי מיין אריינקומען — נור פיהלט זיך טיעף גליקליך. און קוים, קוים וואס מען דערקענט איהר גליק אין איהר. טיעף איז עס בעהאלטען אין איהר. נור אין איהר שטימע הערט מען עס. זי רופט אין צוויטען שטוב אריין: „מאמע, מאמע, שלום איז געקומען!“ און גרייט דעם טיש פאר מיר. זי אליין מיט איהרע לאנגע ווייסע איידעלע הענד.

— אט זיינען מיר פאר דעם טהויער פון דיין פער׳כשופ׳טען שלאס — רופט אוים „ביוסטשיק“, וואס איז ביז יעצט שטיל געוועו.

מיט שרעק כאפ איך מיך אויף. איך זעה פאר מיר די דריי ווינד־מיהלען וואס שטעהען ווי שווארצע שומרים אויפ׳ן בערגעל און שניידען זיך שארף מיט זייערע סילועטען אין די טונקעלהייט פון דער נאכט, א שטילער רויש הערט זיך פון פעלד, און פאר אונז שימערען אייניגע ליכטלעך.

מיין הארץ קלאפט אין מיר שטארקער.

אט זיינען די שווארצע שומרים פון דיין כלה׳ס פאלאץ — לאכט „ביוסטשיק“.

— וואו צופיהרען?

— צום מילנער־איד.

— אַט שטעהען מיר דאָך שוין פאַר דעם טהויער — זאָגט דער גוי.

— איז טאַקע אויך דאָ די קרעטשמע פון דאָרף — לייגט ער צו.

פון צוגעמאַכטען לאַדען שימערט אַרויס אַ ליכט. אַ באַנק שטעהט פאַר דער טהיר, טעלער אָנגעשטעלט, איך זעץ מיך אויף דער באַנק.

— נו, קלאַפּ אָן צו דיין בת־מלכה, — רופט „ביוסטשיק" אויס און מאַכט גאָר מיט אַ ווייבערשע שטימע:

— קעניגין, פערשלאָפענע קעניגין, דיין ריטער שטעהט פאַר דיין טהיר.

נור דאָס, זעהט זיך אויס, האָט אפילו גרינבערג'ן פערדראָסען און ער רופט זיך אָב:

— שווייג, שווייג, זעה, ער ליידט דאָך!

נור דער פויער קלאַפּט שוין אין טהויער:

— העי, איד, עפען אויף! הערען זיינען געקומען.

און באַלד שטאַרט אַ קאָפּ אַרויס דורכ'ן לאַדען, און עס הערט זיך אַ שטימע:

— ווער איז דאָרט?

ליכטיג ווערט. מיינע פיס ברעכען זיך אונטער מיר. מען פיהרט מיך ערגעץ־וואו אריין, איך האָב גאָר ניט געזעהן נור אַ ליימענע פּאָד־לאָגע. רויטע ציגעל ביי דער טהיר, אַ לאָך איז דאָרט ערגעץ־וואו געווען, און אַ פינסטערער טומאָן אַרום. נור אַ קליין לעמפּעלע האָט געלויכטען אויפ'ן אויווען. יאַ, אַ קינד האָט געוויינט אין אַ צווייטע שטוב...

„ביוסטשיק" רעדט דאָס מיט וועמען — איך זעה נישט קיין מענש, נור אַ ווייסען פלעק פון כאַלאַט, עס מוז זיין אַ יונגער מאַן, וואָרים אַ שוואַרצע באָרד ווייזט זיך פון כאַלאַט אַרויס.

און באַלד דאַרויף ווייזט זיך אַ פרויען־קאָפּ פון אַ צווייטע שטוב אין אַ ווייסע הויב אָנגעטהאָן.

איך הער נור גרינבערג'ס קול:

— קען מען עפּעס קריגען צו עסען?

— אודאי. — פרעמדע, שרה'לע, שרה'לע — רופט ווער אין דעם צווייטען צימער.

יעצט ווייזט זיך שוין ראָס פרויענצימער אין גאַנצען, אַ ברוינע

יאקע ארויפגעװארפען און דער קאפ מיט א טוך פערדעקט, לויפט געשווינד פערביי פאר אונז, געהט צו צו דער קיך, און האקט האלץ.

דאס קינד וויינט אין צווייטען צימער.

עס הערט זיך דער אידענע׳ס קול פון הינטער דעם טוך, האלץ האקענדיג:

— וואס שטעהסטו? דאס קינד וויינט דאך.

דער ווייסער כאלאט ווערט פערשוואונדען אין צווייטען צימער. מען הערט ווי ער שטילט דאס קינד איין.

— לא־לא־לא, שוויינ, שוויינ.

— ווי הייסט דיין טאטע? — פרעגט מיך ווער.

אהנע צו קלעהרען, ווארף איך א ווארט — יצחק זשאבלינער.

און באלד דערויף הער איך „ביוסטשיק׳ס“ פראגע, ווי ער שטעלט די אידענע:

— ווי לאנג זייט איהר שוין פערהייראטהעט?

— אכט יאהר — ענטפערט אב די פרוי׳ס שטימע פון הינטער דעם טוך.

און פלוצלונג ווי א דונער וואלט אויסגעבראכען:

— איהנען האט מען אמאל גערעדט א שידוך מיט יצחק זשאב־לינער׳ס א זוהן פון פיאנטקע, ווען זי זיינען א כלה־מיידעל געווען — וואס, ניין?

— פון וואנען ווייסען זי דאס? — ווייזט זיך די אידענע׳ס פנים ארויס פון הינטער דעם טוך, און איך האב געזעהן א שמייכעל, ווי עס פערקרימט איהר אויבערשטע ליפ, און ווייזט ארויס איהרע שווארצע צייהן...

„שווארצע צייהן“ — דאס האב איך צו מייסטענס געזעהן פון איהר געזיכט, און דער שמייכעל וואס פערקרימט איהר ליפ.

איך בין ארויס פאר דער טהיר, די נאכט איז שווארץ געווען און די ערד איז פייכט געווען, און איך בין ווייט, ווייט אין די נאכט אין פעלד געגאנגען.

איך געדענק ניט מעהר ווענען וואס איך האב געקלעהרט, ווענען וואס איך האב געטראכט — נור א שמייכעל אויף שווארצע צייהן, דאס איינע איז מיר איבערגעבליבען אין מיין געדאנק פון מיין שעהנסטע ליעבע.

א חוּדעלע.

— וואס איז? — וואס ווילט איהר? — איהר האט דען חתונה מיט איהר? — איך, איך, איך! — האט דער יונג געשריען הויך און ביין.

— אבער זעת — האט נאך געפּרואווט די מוטער טענה'ען.

— וואס ווילסטו פון איהם? — ער האט דאך רעכט, — האט דער עלטערער ברודער גדלית צו דער מוטער געזאגט. — אז ער וויל זיך דוקא א שווארץ יאהר אויסריכטען, וואס ווילסטו פון איהם?

דער יונג בעריל איז האסטיג פון שטוב ארויס און האט האסטיג צוגעהאקט די טהיר הינטער זיך.

— און וואס וועסטו טהאן, אז ער וועט זיך גאר אין גאנצען פון שטוב ארויסציהען, די פּרנסה נישט אהיים ברענגען, — קענסט עפּעס ריידען מיט איהם? — ער איז דאך דער גאנצער פּרנסה געבער — האט די מוטער צום עלטערען ברודער געזאגט, נאך בעריל'ס ארויסגעהן.

דער יונג, וועלכער האט געהאט די שטוב פערלאזען, האט זיך נאך א קליינע ווייל ארומגעדרעהט אין געסיל, און געשלאגען זיך מיט דער דעה, וואו ער זאל געהן. ער איז געווען אויפגערעגט פון דעם געשפּרעך מיט די עלטערען. ער האט אייניגע מינוטען אנגעטרעטען אויף'ן וועג, נישט זעהענדיג, און האט אלץ גע'טענה'עט צו זיך: וואס ווילען זיי? וואס ווילען זיי?

אז עס איז א ביסעל טונקעלער געווארען, האט ער זיך אבגעקעהרט אין אן עק ליקעל, צווישען צוויי גאסען. ער האט זיך אבגעשטעלט פאר א גאניקעל, וואס איז דארט געווען אין א קליין הייזעל, געביסען די ליפּען און געקלעהרט וועגען עפּעס. באלד האט זיך פון פענסטערעל, וואס איז איבער'ן גאניקעל, געוויזען א מיידעלשע קעפּיל, צוויי שווארצע קאקעטע אויגען האבען איהם צוגעוואונקען פון א בלייכע קליינע געזיכ־

טעל גרוים, און א דינער קול'כעל האט צו איהם פון דער ווייטענס גע־רופען:

— וואס שטעהסטו אין דרויסען, בעריל?

בעריל איז צוגעגאנגען בייזלעך, נאך אויפגעועגט, — כאטש אויף זיינע גראבע ליפען פון זיין ברייטע רויטע געזיכט האט זיך געוויזען א געלעכטעריל, און זיינע שווארצע גרויסע אויגען האבען צוגעלויכטען צו איהר — ער האט פאר גדולה די ציינער געוויזען.

— דער טאטע איז דא?

— ניין, ער איז געגאנגען אין גאס. קום אריין!

בעריל איז ארויף אויפ'ן גאניקעל. זי איז איהם געקומען אנטקע־גען ביים טיהר פון גאניקעל, איז געווען אין א לייכטע טיכעל איינגע־וויקעלט, ווארים עס איז געווען פריהלינג. און יעצט האט מען געזע־הען די אונגאטירליכע רויטע ליפען איהרע, וועלכע זיינען זעהר דין גע־ווען, — און אז זי האט גערעדט, האט זי געוויזען איהרע ציינער, וועלכע זיינען געווען ווייס, אבער נישט גאנץ פול.

— עפעס ביזטו מיר היינט צוטראגען? — האט זי געזאגט מיט א שמייכעלע, אין וועלכען זי האט אויסגעשטעלט א פאר גרויסע אויגען מיט אן ענערגישען בליק, און מען האט אנגעזעהן, אז אום אנצושטעלען דעם ענערגישען בליק האט דאס דינע מיידעלע מיט די קליינע אונענט־וויקעלטע גליעדער און קינדערשען דינעם העלזעל אנגעשטרענגט אלע איהרע כוחות, און עס האט איהר שוין נישט מעהר געסטייעט אויף דעם האנד־דרוק. ווען זי האט בעריל'ן אנגענומען ביי זיין גרויסע קרעפטיגע האנד, און דער האנד־דרוק, וועלכער עס האט געזאלט אויסדריקען איהר טיעפע, שטארקע ליעבע צו איהם, איז ארויסגעקומען זעהר ווייך און שוואך.

— אין דערהיים זיך צוקריעגט, — האט דער יונג אבגעענטפערט נאך מיט דעם פריהעריגען געבייזער — און האט זיך געבען איהר אויפ'ן גאניקעל אוועקגעזעצט.

א מינוט האבען זיי ביידע געשוויגען, ווי זיי וואלטען זיך פער־קוקט ערגעץ־וואו.

באלד האט זיך דאס מיידעל אנגערופען:

— איבער מיר?...

דערביי איז איהר בלייך פנים'ל אנגעבלאזען געווארען, — און

נישט לוים איהר וואוקס ענטוויקעלטע ברוסט האט זיך הויך געהויבען. זי האט מיט איהרע האלב אויסגעבראכענע צייהנדלעך די דינע ליפ געביסען.

— עס וועט זיי גאר נישט העלפען. לאזען זיי שרייען, לאזען זיי ריידען. ווען זיי וועלען נאך עפעס מיר זאגען, וועל איך מיך גאר אין גאנצען ארויסציהען פון זיי. גאר אין גאנצען, — האט דער יונג מיט א הויכע שטימע געזאגט.

— כ'לעבען, זיי וועלען נאך מיט דיר דעם יחוס איינריכטען — האט די מוטער פלוצלונג די טהיר פון גאניק געעפענט. זי האט געמוזט הינטער דער טהיר דעם יונג'ס ווערטער הערען. און רופענדיג צום מיידעל, האט זי אין שטרענגען טאן געזאגט:

— אריין, רחש'ע, אריין זאלסטו מיר געהן! מען קען זיך נאך מיט דיר דעם יחוס איינריכטען.

— וואס שרייט איהר? וואס שרייט איהר? — האט דער יונג צו דער מוטער געזאגט, — וואס איז?

— אודאי, האב איך מיך מיט מיין קינד ניט צו שעהמען, אז עס געפעהלט זיי ניט דער שידוך, דארף מען ניט. איך לאז זיי פון עסק ארויס! — האט די אידענע הויך געשריען.

— קומט אריין! קומט אריין! נישט אויף דער גאס! — האט דער יונג אויפגערעגט געזאגט.

זיי זיינען אריין אין שטוב; אין שטוב איז האלב טונקעל געווען, און אין די טונקעלהייט איז די אידענע ערשט ארויס אויפ'ן קול:

— דו זאלסט מיר לעבען, מיר האבען געשיקט נאך דיר? צו וואס? זיי מיינען דאך, אז מיר האלטען דיך צו, אריינגעכאפט פון די ראזענצווייגס א יונג און מען וויל איהם דוקא חתונה מאכען; מיין רחש'ע קען נאך ווארטען, נישט־קשה, זי האט נישט וואס צו איילען זיך.

— אפשר שוין גענוג, — האט דער יונג געזאגט צו דער אידענע אין אזא טאן, וועלכער האט געוויזען, אז ער איז ניט קיין פרעמדער אין דעם הויז.

— ווירקליך, בעריל, ווען דיינע עלטערען ווילען ניט, אפשר איז עס טאקע ניט. (און צו רחש'ען, וועלכע איז געזעסען און האט געוויינט, האט זי זיך געווענדעט) — וואס האסטו צו וויינען, נישט־קשה, דו האסט נישט וואס צו וויינען.

דער יונג האָט געקוקט אויפ'ן מיידעל, זי האָט געהאַלטען דאָס פּנים'ל פערשטעלט אין איהרעביידע הענד, און איבער איהר גלאַטען קאָפּ האָאָר, וועלכער איז געווען פערקעמט גלאַט מיט אַ שרונד, און פערנאַנדערגעפלאָכטענע צעפּ ארום דעם קאָפּ, האָט גערוהט אַ געוויסער מיידעלשער חן, וועלכער האָט דעם יונג גערירט, און איהר גאַנצע דינע פיגור, וועלכע האָט זיך יעצט אין די טונקעלהייט פון חדר ארויסגעווי־זען זעהר קינדיש, איז איהם זעהר געפעלען און עס האָט איהם ארומגע־נומען זעהר אַ ווארים געפיהל איבער איהר — און דער יונג האָט מיט די פּיס געטאָפּעט, די פינגער אין מויל געביסען, און גערופען מיט אַ ווייכע שטימע, וועלכע קומט מעהר פון רחמנות־געפיהל איידער פון ליעבע: רחש'ע, הער אויף, הער אויף, געוואלד, הער אויף — האָט ער איהר געגעבען אַ טרייסעל מיט די הענד, ביי וועלכען דאָס מיידעל האָט זיך שיער אומגעדרעהט.

זי האָט איהרע הענד פון איהר פּנים'ל אוועקגענומען און געקוקט יעצט אויף איהם מיט איהרע צוויי גרויסע אָפּגעעפענטע פייכטע אויגען מיט'ן זעלבען אַנגעשטרענגטען שטאַרקען בליק וואָס פריהער, נור יעצט, מיט איהרע טרעהרען — האָט דער בליק ערוועקט מעהר מיטלייד, ווי די קאָקעטעריי, צוליעב וועלכע ער איז געווען אַנגעשטרענגט. דער בליק פון די פייכטע אויגען האָט דעם יונג נאָך מעהר געריצט, און ער האָט אָנגעהויבען צו שרייען:

— איך וועל מיר אַ מעשה אָנטהאָן, איך וויל דאָך חתונה האָבען, איך וויל דאָך...

— וואָס איז? — וואָס איז געשעהן? — האָט זיך פּלוצלונג אַ שטימע געהערט, און אַ ליכטיגקייט האָט אריינגעדרונגען דורך די גע־עפענטע טהיר אין טונקעלען שטיבעל אריין — דערנאָך האָט אַ ליכט פון אַן אָנגעצונדענע שוועבעלע דאָס שטיבעל בעלויכטען. בעריל האָט דערזעהען די צוויי אויסגעלאָשענע אויגען, וואָס זיצען אין דעם בלייכען געזיכט, ארומגעוואַקסען מיט דעם שווארצען בערדיל, וואָס האָט אין דער אויגענבליקליכע ליכט־בעלויכטונג געמאַכט אַן איינדרוק ווי אַ געזיכט פון אַ טויטען. בעריל האָט גאַנץ גוט געוואוסט, ווער דאָס איז, דאָס איז געווען איהר פאָטער.

קיינער האָט נישט אָבגעענטפערט אויף זיין פראַגע.

דער פאטער האט די לאמפ אנגעצונדען, און איז געבליבען שטעהן מיט איהר אין דער האנד.

— וואס איז געשעהען? — פרעגט דער פאטער נאך א מאל.

— ווייסט נישט וואס? די ראזענצווייגס (די אידענע האט אויף בעריל'ן געוויזען), רעדען זיך איין.

— און ווער האט דען געשיקט נאך זיי? — ווער דארף זיי דען דא? — האט זיך דער פאטער אנגעהויבען צו קאכען, — נאר קאכען זיך לאנג האט ער גיט געקענט. עס האט איהם באלד געשטיקט דער הוסט, און זיין קול איז געווארען הויל, הייזעריג, און אונפערשטענדליך.

— שטיל דיך איין, שטיל דיך איין, — האט די אידענע פון איהם די לאמפ גענומען און איהם אוועקגעזעצט. די מיידעל האט אויפגע־הערט צו וויינען, איז געלאפען, געבראכט א גלאז וואסער, און דער יונג איז געשטאנען דערביי, ווי מען האט דעם פאטער דאס גלאז וואסער אין מויל אריינגעגאסען, און זיך די הענד געבראכען,ביים קאפ זיך געריסען, און געשריען: „וואס זאל איך טהאן?, וואס זאל איך טהאן?".

אז לייזער שפילמער האט זיך בערוהיגט, האט ער זיך גלייך גע־שטעלט, געווארט א מינוט, אזוי ווי ער וואלט געווארט, ביז אלע גליע־דער וועלען ביי איהם פערטיג זיין צום דיענסט, אנגעצויגען די אדערען אין דעם האלז, און אויך ווי די טאכטער געשטארקט זיך, א שטרענגען בליק פון דעם חרוב'דיגען פנים מיט די אויסגעלאשענע אויגען ארויס־צוקריגען, — האט ער צום יונג מיט אן ערנסטע שטימע געזאגט, וועלכע איז געווען פערכריפעט (און געהערט האט זיך, אז זי קומט נישט ארויס פון גאנצען לונגען — און דאס האט נאך מעהר ערנסטקייט זיין שטימע געגעבען): — ביז די תנאים וועט נישט זיין, וויל איך ניט, אז דו זאלסט זיך מיט רחש'ען זעהען, — זי איז א מיידעל, דו ביזט א יונגער־מאן,— דו פערשטעהסט, אז עס איז גלייכער.—רחש'ע, אריין אין שטוב אריין —האט ער דער מיידעל געוויזען אויף דער טהיר פון די צווייטע שטוב.

— א גוטע נאכט — האט דער יונג געזאגט, און גענומען זיך שטיל ארויסצוגעהן, וואס דאס האט געוויזען נאך מעהר זיין אויפגערעגטקייט.

— און דער שאטען פון זיינע ברייטע פלייצעס האט זיך איבער די וואנד פערצויגען, אוועקגענומען א האלב שטיבעל, און אין זיך אריינגענומען דעם פאטער מיט די טאכטער.

דעם זעלבען אבענד, ווען די מוטער האט בעריל׳ן צום טיש געגרייט, — האט ער געכאפט דעם טעלער מיט די זופ און געגעבען אזא זעטץ אין דר׳ערד, אז די קארטאפעלס פון די זופ האבען זיך אויפ׳ן באלקען געזעצט.

ביי דעם יונג׳ס עלטערען, ביי די ראזענצווייגס, איז דער שדוך מיט לייזער שפילטער׳ס טעכטעריל נישט געווען בלויז א יחוס־פראגע. טאקע די ראזענצווייגס, וועלכע האבען זיך גערעכענט פאר איינע פון די שעהנסטע משפחות אין שטעדטעל, איז נישט אנגעשטאנען דער שדוך מיט לייזער׳ן, אויף וועלכען עלטערע מענשען דערצעהלען, אז אין זיינע יונגע יאהרען איז ער נישט געווען קיין גרויסער צדיק... דייטש, שעהן געקליידעט, און צופיעל מיט׳ן שררה פון שטעדטעל קיין ווארשוי געפאהרען, און א גאנצער „פייערלעשער" געווען, — איז ער נישט געווען א געאייגנעטער מחותן פאר ר׳ יצחק ראזענצווייג, דער פרומער שטארקער בעל־הבית — וועלכען אלע איינוואהנער פון שטעדטעל פלעגען זאגען צום ערשט מיט כבוד „גוט מארגען", ווען זיי האבען איהם בעגעגענט מיט טלית און תפילין אין בית המדרש געהן דאווענען. נור דער אלטער יצחק איז שוין טויט געווען. עס איז איבערגעבליבען די אלמנה מיט זעקס זיהן, זיינס גרעסער פון צווייטען, און קיין מלאכה האט איינס נישט געהאט געלערענט (פאר ר׳ יצחק ראזענצווייג האט נישט געפאסט, אז זיינע קינדער זאלען בעלי־מלאכות ווערען) און דערנאך, אז דאס, „געוועלב" אין גאס, וועלכעס האט אנגעהויבען שלעכט צו געהן ביי ר׳ יצחק׳ס לעבען — האט נאך זיין טויט גאר שלעכטע געשעפטען געמאכט, אזוי אז עס האט נישט געקענט דערנעהרען דאס הויז־געזינד, — איז דאס גאנצע הויז־געזינד צופאלען. יעדער יונג האט פאר זיך געמוזט אנהויבען צו זארגען און זיי זיינען זיך צופאהרען אויף זיעבען ימים: דער נאך אמעריקא, דער נאך לאדז. דאן האט זיך בעריל אויסגעלערענט זיין א טאפעצירער. א שטוב האבען זיי נאך געהאט, וואס האט געהערט צו זיי, האט ער זיך א פאר מאשינען אריינגעשטעלט און איז געווארען א בעל־מלאכה פאר זיך. דער יונג איז פעהיג געווען, א געשיקטע האנד, האט ער אנגעהויבען אליין צו מאכען ארבייט פאר זיך און פערדיענען זעהר שעהן, און נאך דער מאמע׳ן צוגעהאלפען. דורך דעם האט מען פאר איהם דרך ארץ אין שטוב געהאט און מורא געהאט זייער שטארק געגען איהם צו שטעלען.

עס האט זיך געמאכט, אז ער האט זיך בעקענט מיט דעם שפיל־טער'ס מיידעל, אמאל, א שבת, אין א גארטען, און ער האט זיך איינ־געליעבט אין איהר און אנגעהויבען ארויפצוגעהן צו זיי אין שטוב אריין.

לייזער שפילטער, וועלכער פלעגט זיין אן אפטער אריינגעהער ביי זיי אין הויז, ווען דער אלטער יצחק האט נאך געלעבט און דאס הויז איז געווען אין א מדרגה — האט דעם יונג גוט געקענט אלס קינד, און טאטע־מאמע האבען זעהר גערן געקוקט, וואס עס וועט פון איהם ווערען. דער יונג איז געווען א פערדיענער און פון איינע פון די שעהנסטע משפחות אין שטעדטעל... ביז זיין מוטער איז דערפון געוואהר געווארען און האט צונערופען איהר עלטערען זוהן גדליה'ן, און זיי האבען מיט דעם יונג געמאכט א געוואלד.

ווארום, ווי געזאגט, איז ניט געווען בלויז דער יחוס דא אין שפיעל. די אידענע, וועלכע האט נאך איהר מאן'ס טויט ניט געהאט שוין איין חרפה אויסצושטעהן, האט זיך שוין געהאט צו אלעם צוגע־וועהנט. די עלטערע יונגען האבען אויך געטהאן שידוכים, אויף וועל־כע די אידענע האט געזאגט, אז איהר מאן קען אין קבר נישט איינ־רוהען, וויסענדיג ווער זיינע מחותנים זיינען. דאך איז ר' יצחק גאנץ רוהיג אין קבר איינגעלעגען און די יונגען האבען געטהאן וואס זיי האבען געוואלט. זי וואלט דא אויך שטיל געשוויגען, נור דא האט זיך געהאנדלעט אום דעם, וואס דער יונג, וועלכער איז ארויסגעקומען פון א שטארקע, געזונדע משפחה, איז געווען הויך, ברייט און שטארק גע־בויט, — האט געקענט זיין געליעבטע, וועלכע האט איהם קוים דער־גרייכט צו דער ברוסט, בעהאלטען אין איין ארבעל זיינעם. ער האט זיך גארנישט געאייגענט פאר דעם שדוך מיט דער מיידעל, וואס איז געווען, ווי איהר פאטער'ס א קינד: דין, מיט ווייכע, דינע ביינדעלאך. ווי איהרע, דאס מיידעל'ס, פאטער־מוטער האבען זיך ניט געסטארעט זי אויסצופאשען און פעט צו מאכען, איז זיי נור געלונגען אנצוהענגען אויף איהרע דינע ביינדעלעך א סך פעטס, וועלכעס האט ניט געשטימט מיט דער דינקייט פון איהר האלז און פון איהר טאליע, און ווי הויך איהר ברוסט איז נישט געווען ענטוויקעלט, און ארום הינטען, דאכט זיך, א שפאר ברייט מיידעל... דאך האט איהר גאנצעס אויסזעהן גע־מאכט דעם איינדרוק ווי א קליין אונענטוויקעלטעס קינד, וועלכעס

טראָגט א הויכע ברוסט און א ברייט קליידעל, נישט לויט איהרע יאָהרען....

דער יונג אָבער האָט דאָס נישט געזעהען. אויף איהם האָט אַן איינדרוק געמאַכט איהר פנים׳ל, וועלכעס איז געווען פון אַ בלייכער הויט, מיט אַ ניט־נאַטירליכע רויטע פאַרב, האָט געהאַט אין זיך פער־באָרגען אַ געוויסען מיידעלשען חן: אַ קורץ, דין נעזעל, וועלכעס זי האָט אויסגעשטרעקט פאָראויס מיט די אויגען, און אַ קליין מיילכעל מיט דינע רויטע ליפּעלאַך, וועלכע זי פלעגט בייסען פון צייט צו צייט מיט די דינע, נישט פולע צייהנדלעך, אַז זיי זאָלען רויט זיין. און דער עיקר די אויגען. אויגען האָט זי געהאַט ברוינע, אונטער שיטערע ברע־מען, וועלכע זי פלעגט צופאַרבען, אַז זיי זאָלען מעהר איינדרוק מאַכען, און איהר גאַנצע ענערגיע האָט זי אַנגעשטרענגט אויף דעם בליק, אַז ער זאָל ארויסקומען שטאַרק, ענערגיש און איינדרוקספאָל, און אַן איינדרוק האָט זי דוקא געוואָלט מאַכען מיט דעם, וואָס זי האָט צום ווענינגסטען געקענט, מיט איהר פיזישע שטאַרקייט. אַז זי האָט מיט וועמען גע־רעדט, האָט זי זיך געגעבען אַ שטעל אוועק, אויפגעעפענט ברייט די אויגען, הויך געאָטהעמט מיט דער ברוסט און איהר געזיכט האָט אָנגע־נומען אַן אוננאַטירליכען בעלעבען. מיט אַ דין קאָקעטיש שמייכעלע אויף די ליפּען איז זי געשטאַנען אַזוי גראַציעז, האָט פון צייט צו צייט האַלב די אויגען פערגלאָנצט און קאָקעטירט מיט איהר הויכע ברוסט און דינע פיסלאַך. נור לאַנג האָט איהר בליק ניט געקענט אַנהאַלטען. זי פלעגט פון דער אַנגעשטרענגטקייט צו בעלעבען איהר געזיכט באַלד מיעד ווערען. די אויגעלאַך זיינען שוין שלאַפּען געגאַנגען, די ליפּעלאַך בלאַס געוואָרען, און די גליעדערלאַך זיינען פערלאָרען געגאַנגען אין די פיעל פעטס, וואָס זי האָט געהאַט אויף איהרע דינע ביינדלעך, און עס האָט זיך באַלד ארויסגעוויזען די אָרימע ירושה וואָס זי האָט פון איהר פאָטער גע׳ירש׳ענט....

דעם יונג האָט זי שוין געקענט פון לאַנג. אלס קינדער האָבען זיי זיך געשפּיעלט צוזאַמען, שכנים געווען, עלטער געוואָרען, זיינען זיי פרעמד געווען. אַז זיי זיינען ערוואַקסענע געוואָרען, האָבען זיי זיך בעג־געגנט און פערליעבט זיך. אַזוי ווי געזאָגט, האָט אויף דעם יונג גע־מאַכט אַן איינדרוק איהרע חנדעלאַך. אַז זי האָט גערעדט מיט איהם, האָט זי העכער געהויבען די ברוסט און דער יונג האָט דערפּיהלט אַ גע־

שמאַק פון פּאַרפיום.... און געקוקט אויף איהר ליעבליך מיט די אוי־גען, און גערעדט צו איהם האַלב פּויליש, עלעגאַנטיש, און האָט ביי יע־דען זאַטץ אריינגעוואָרפען דעם וואָרט „וו'שאַק", און גערעדט מיט איהם וועגען דעם טאַנץ־מייסטער, וואָס האָט זיך אריינגעצויגען אין שטעדטעל:

— וו'שאַק, פּאַן טאַנשי?

דאָס איז אזוי ערעל געוועןן!

אויף דעם יונג האָבען די ווערטער אַ גרויסען איינדרוק געמאַכט, און כאָטש באַלד איז איבערגעגאַנגען דער געשפּרעך אויף אידיש, דאָך, דאָס וואָרט „פּאַן", וועלכען זי האָט איהם געזאָגט אין דער פּוילישער שפּראַך, האָט איבערגעלאָזט אַן אונפערגעסליכען אַנדענקען אויף איהם.

און אין די זומערדיגע פאַרנאַכטען, ווען ער איז מיט רחש'ען אין שטאָדט־פּאַרק שפּאַצירען געגאַנגען, און איהר פון גערטנער אַ „ראָזשע" (אַ רויז) געקויפט, און זי האָט עס געשמעקט, איז געשפּראָכען געוואָרען פון „ראָזשעס" — דאָס איז געוועזן אזוי ערעל, אזוי פיין, אזוי געביל־דעט....

דער פאָטער, לייזער שפּילטער, האָט גאַנץ גוט געוואוסט וואָס ער טהוט, דאָס וואָס ער האָט פערבאָטען דעם יונג צו זעהן זיך מיט דער טאָכטער — דאָס האָט נאָך מעהר גערייצט זיין ליעבע. זי האָט זיך איהם פאָרגעשטעלט פיעל שעהנער ווי ביז איצט, און דער יונג איז שיער ניט אויסגעגאַנגען פאַר בענקעניש. אַלע פאַרנאַכט האָט ער זיך גע־דרעהט פאַר'ן גאַניקעל, היין און צוריק, און די ליפּען זיך געביסען פאַר אויפרעגונג. ער האָט זיך געשעהמט פאַר די פערבייגיעהענדע. אַלע האָבען איהם געקענט, און אַ האַלב געסעל האָט געוואוסט פון די „ליעבע". פלעגט ער זיך בעהאַלטען אין אַ הויז געגענאיבער דעם גאַ־ניקעל און אריבערקוקען. און רחש'ע האָט „געפיהלט", אז ער שטעהט דאָרטען, האָט זי ארויסגעשטעקט איהר קעפּעל. דער יונג האָט דער־זעהען איהרע אויגען און דעם בליק, און דאָס שטילע חן'עווודיגע שמיי־כעלע, וועלכעס האָט געלויכטען איבער איהרע ליפּעלאַך, און די בלייכע, ראָזע קאָלירטע בעקעלאַך — און דאָס אַלעס האָט אהין געלויכטען צו איהם, און אויף דעם אַלעם איז אַזאַ שעהן, ערעל חן'דעל געלעגען, אז איבער דעם יונג'ס גליעדער האָט זיך צוגאָסען אַ וואַרימקייט, און אַ שמייכעל פון פרייד האָט זיינע גראָבע ליפּען פערקרימט און געוויזען

א קאסטען צייהנער.... נאר באלד איז דאס קעפעל פערשוואונדען גע־וואָרען, דאן פלעגט פון פענסטערעל, וואס איז איבער דעם גאניקעל, עפעס ארויספאלען. דער יונג פלעגט צולויפען עס אויפכאפען. דאס איז געווען א בריוועל, אין וועלכען עס האט זיך געפונען א פאר פער־טריקענטע בלעטער פון א „ראזשע" (א רויז) און עס האט זיך דארט געהאנדעלט וועגען דעם „מאנד" און די „שטערען" און די אויביג „הימ־לישע ליעבע" מיט די „ענגעלס", און דאס איז אזוי איידעל געווען, אזוי פיין, אזוי געבילדעט, אז דער יונג פלעגט שלאפען דערמיט א גאנצע נאכט, און עס בערעקען מיט קושען פון זיינע ברייטע גראבע ליפען — וועלכע האבען זיך גארנישט צוגעפאסט צו אזעלכע זאכען....

און עס האט גארנישט געהאלפען. אין א פאר וואכען ארום איז די תנאים געווען און נאך שבת נחמו די חתונה....

ווען בעריל איז געבליבען איינער אליין מיט זיין יונג ווייבעל, און ער האט געזעהן ווי זי טהוט זיך אויס, איז זי איהם א ביסעל מאדנע געווארען, — איין קליידעל נאכ'ן צווייטען איז געפאלען פון איהר, און זי איז געבליבען שטעהן א קינד פאר איהם, עפעס מיט מאדנע דינע פיסלער, וועלכע האבען זיך איהם געדאכט, אז זיי ברעכען זיך אונטער דעם דיק פעט קערפערעל, — און ער האט פאר עפעס מורא געקראגען... נור איהרע אויגעלעך האבען געשמייכעלט, און די ליפעלעך זיינען רויט געווען — און דאס ליכט איז געווארען פערלאשען, און עס איז פינסטער געווען.

נור פון דענסמאל אן האט דער יונג עפעס מורא. קוקענדיג אויף דער ווייבעל ווי זי שטעהט ביי דער קיך, און בעוועגט זיך אהין און אהער, האט ער מורא, אז די דינע פיסלעך, וועלכע ער האט אמאל געזעהן, זאלען זיך נישט ברעכען אונטער איהר. אז ער האט זי א מאל געזעהן פלינק געהן איבער די טרעפען — האט ער זיך געוואונדערט ווי די קליינע דינע פיסלעך קענען אזוי פיעל יאויף זיך טראגען, און ער האט מורא געהאט.... און אז ער האט געטראכט דעריבער, האט ער די ליפען געביסען.

און דאס שטיבעל, וואס זי האט אויפגערוימט און צונויפגע־שטעלט נאך זייער חתונה — האט אויך אנגענומען אזא כאראקטער,

דער טיש און די בײנקלעך האָבען געהאַט דינע געטאַקטע פּיסעלאַך, אײדעל מעבעל, אַזױ אַז דער יונג האָט מורא געהאַט זיך ארענטליך אװעקצוזעצען אויף אַ בײנקעל, אַז עס זאָל נישט קנאַקען אונטער איהם. אַלץ אין שטוב איז געװען װי פאַר אַ קינד, און אַלעס אַזױ אויסגע־שטעלט, אַז דעם יונג האָט זיך געדאַכט, אַז עס װעט אַראָבפאַלען און צובראָכען װערען. פאַר'ן שפּיגעל זײנען געשטאַנען פערשיעדענע קלײנע פאָרצעלײנע טעלערלאַך, און פאָרצעלײנע גאַלאַנטערײ, און יעדעס מאָל, װען דער יונג איז צוגעגאַנגען צום שפּיגעל, האָט ער עפּעס צובראָכען....

— אויף היהנער־פּיסלעך שטעהט דאָ אַלעם — שרײט דער יונג.

דאָס װײבעל פלעגט דאַן בלײך װערען — איהרע אויגען האָבען זיך אַנגעצונדען, נור דאָס בלײך פּנים'על (װאָס איז צײט נאָך דער חתונה נאָך בלײכער און אײנגעפאַלענער געװאָרען) האָט אויף דעם יונג געמאַכט אַן אײנדרוק, אַז די אויגען האָבען זיך נישט אין װאָס צו האַלטען און פאַלען אַרויס פון די צװײ בײנער, און דעם יונג האָט אַ שרעק אַנגעכאַפּט, פלעגט ער די ליפּען פערבײסען און זיך אַלײן פּאַטשען:

— איך בין אַ חזיר, אַ פּאַרלעץ, — איך װעל נישט מעהר.

זי, אָבגעשװאַכטערהײד, האָט זיך אויך געזעצט אויף אַ קאַנאַפּע, און האָט הויך אָבגעעטעמט, און אויף דעם בלײכען שטערען זײנען אַנגסטען אַרויס.

דאָס האָט דעם יונג אַזױ אויפגערעגט, און דערבײ האָט איהם אַזאַ טיעף רחמנות געפיהל אַרומגענומען איבער דער װײבעל, אַז ער האָט זיך אויף דר'ערד געװאָרפען און געשלאָגען זיך מיט די הענד אין פּנים אַרײן: —

— רחש'ע, רחש'ע, רחש'ע, איך בעט דיך, הער אויף, הער אויף, און ער האָט זי אַנגעכאַפּט בײ די האַנד, און זי איז שיער געפאַלען אַרי־בער איהם.

זי האָט אײגענטליך נישט געװאוסט, װאָס זי זאָל אויפהערען, זי האָט זיך שוין לענגסט כמעט בערוהיגט, און האָט שוין לענגסט געװאָלט אויפהערען, נור די אַנגסטען זײנען אַרויס אויף איהר שטערען אונװיי־סענדיג און אונװילענדיג.

דאָס װײבעל איז אַרײנגעקומען אין די הויכע חדשים, — איהר

געשטאַלט האָט אַנגענומען אַן אונגאַטירליכען אויסזעהן: זי איז ברייטער געווען ווי העכער, — און דער יונג האָט זיך געוואונדערט, אַז זי לעבט נאָך — — — ער האָט זי נישט גלאַזט שטעהן, ער האָט זי נישט גלאַזט געהן און נישט בעוועגען זיך, און אַז ער האָט זי געזהן אויפהויבען זיך פון דער קאַנאַפּע, וואו זי איז געלעגען גאַנצע טעג — האָט דער יונג געמאַכט אַזאַ געוואלד, אַזוי ווי עס וואָלט חלילה אַן אונגליק געשעהן:

— רחש׳ע, לייג זיך, געדענק אַן גאָט, לייג זיך.

און רחש׳ע האָט זיך צוריק אוועקגעלעגט, די מוטער האָט געוואַכט איבער איהר גאַנצענע טעג, צום רב געלאָפען, געלאָזען מתיר זיין, אַז מען זאָל איהר פלייש אויף פוטער מעגען בראָטען, פון גוי׳אישען וויין־הענדלער וויין געלאָזט ברענגען, וואו עס איז נור געווען אין אַ שטוב אין דעם געסעל אַ פריש ביסעלע יויך האָט מען רחש׳ען געבראַכט. אַלע האָבען געוואַכט איבער איהר, דער פאָטער, די מוטער און דער מאַן, יעדער איינער איז יעדע ווייל מיט עפּעס אַנדערש געקומען און זיך געבעטען ביי רחש׳ען: „נור פערזוך", „נעהם צו דיר", „אַ געזונד זאָל דיר זיין". ווער עס האָט נור אין געסל אַ ביסעל גוטס איינגעמאַכטס געהאַט, ווער נור אַ ביסעל אַלטען וויין, האָט מען צוזאַמענגעשלעפּט צו רחש׳ען, און דו ליג רוהיג, ריהר דיך נישט, חלילה — „אַז דו זאָלסט געזונטער־הייט איבערקומען".

און רחש׳ע איז טאַקע געלעגען אויף דער קאַנאַפּע — האָט זיך נישט בעוואויגען, — נור איז וואָס אַ מאָל ברייטער געוואָרען, אַז דער יונג האָט זיך געוואונדערט. גאָט, ווי קען זיך דאָס אַלעס אויף די דינע פיסלעך האַלטען?

און דאָס חן׳דעל אויפ׳ן פּנים האָט דוקא נישט אָבגעלאָזט, די אויגעלעך האָבען נאָך פון צייט צו צייט אַנגעשטעלט יענעם בעקאַנטען אָנגעשטרענגטען בליק, — אַזאַ בליק פלעגט זי שענקען דעם יונג ווען ער פלעגט אריינקומען פון די ווערקשטעל אין זיין פּאַרטוך אַנגעטהאָן, און צוגעהן צו איהר, און פרעגען זי מיט אַ ציטערנדע שטימע, ווי ער וואָלט מורא געהאַט, אַז זיין שטימע זאָל איהר נישט שאַדען:

— וואָס מאַכסטו, רחש׳ע לעבען?

און זיינע אויגען האָבען געבלישטשעט און ער האָט געמאַכט צו איהר אַ שמייכעלע, ער האָט זיינע צייהן געוויזען כדי צו ערפרעהען,

— און זי האט פון אונטער איהר פנים'ל אויך געשיקט צו איהם א שמייכעלע. און דאס „חנ'דעל“ האט זיך געוויזען אויף איהרע בלייכע ליפעלעך.

דער יונג האט איהר געגלעט מיט די האנד איבער'ן רוקען. נא, נא — און געהייסען, אז זי זאל שטיל זיין, ווי ער וואלט מורא געהאט, אז דער „בליק“ און דאס „חנ'דעל“ זאל פון איהר נישט צופיעל כח אוועקנעהמען.

און איין מאל איז ער אריינגעקומען אין א פאר־נאכט פון זיין ווערקעשטעל אויף די שפיץ נעגעל, — איז לייכט צו צו דער קאנאפע און האט געזעהן ווי זי שלאפט און זי האט הויך און שווער אבגע־אטהעמט. עס איז שוין געווען פארנאכטליך. אין צימער איז טונקעל געווען. און איהר געזיכט איז אזוי בלייך געווען, און איהרע אויגעלעך האבען זיך בעהאלטען טיעף אונטער איהר שטערען. — און גרויסע טראפען שוויס זיינען גערונען אויף'ן שטערען, — און די ליפעלעך זיי־נען געווען עפעס מאדנע פערקרימט, — און די נאז־לעכער זיינען ברייט געווען און הויך געאטהעמט — גאט מיינער, אזא רחמנות האט דעם יונג ארומגענומען איבער דער ווייבעל, דאס פנים'על, מיט די פער־קרימטע ליפעלעך האבען איהם אזוי געריהרט, אז עס האט איהם ביים הארץ א נאג געגעבען, און ער האט זיך דאן בעטראכט ווי א גזלן, וואס קוקט אויף זיין גע'שחט'ן קרבן. און אז ער האט געגעבען א קוק אויף איהר בדייטקייט — האט ער א שרעקליכע גרימאסע געמאכט, און זיך געדופען „פארלעץ“...

* * *

דאס ווייבעל איז געגאנגען צו קינד.

דער דאקטאר איז זיין ווייסען פארטוך מיט די ארויפגעקאשערטע ארבעל איז ארוים פון צווייטען צימער, וואו די קינפעטארין איז גע־לעגען. נאך איהם איז נאכגעלאפען בעריל. דער יונג, בלייך, מיט אויפגעעפענטע אויגען און מיט מאדנע פערקרימטע ליפען, ווי ער וואלט געוואלט וויינען, האט דעם דאקטאר מיט א געבעט אין די אויגען אנ־געקוקט.

— פאני דאקטאר, פאני — האט ער אנגעכאפט דעם דאקטאר ביים ארבעל.

דער דאקטאר, א יונגער־מאן מיט א שפיציג בערדעל, האט די ברוי־

לען פון די אויגען אראבגענומען, געפינקעלט מיט די אויגען און געזאגט זעהר ערנסט און נערוועז:

— עס איז אן אונמעגליכע זאך. דאס קינד איז צוויי מאל אזוי גרויס ווי זי — איך וויים נישט ווי אזוי ער האט זיך ערהאלטען, עס מוז א לעבען קאסטען, א לעבען קאסטען — האט דער דאקטאר גע־שריען אויפגערעגט — ווי האט מען עס חתונה מיט אזא אונענטווי־קעלטעם קינד? — האט דער דאקטאר זיך נעבייזערט קוקענדיג אויפ'ן יונג.

— אבער עס לעבט נאך, דאקטערשי? — האט דער יונג גע־שריען — עס לעבט נאך אינעווענינ?

— עס לעבט נאך! עס לעבט נאך! — האט דער דאקטאר גע־רעדט אויפגערעגט — אבער איך וויים נישט ווי אזוי — אונמעגליך, סיידען עס וועט די מוטער'ס לעבען קאסטען.

— וואס איז? ווי? ווי? — האט לייזער שפילטער געהעשעט, ארויסקומענדיג פון דער קינפעטארינס צימער, א בלייכער ווי טויט, אז די נשמה האט איהם געפאכט פאר די נאז, און מיט איין האנד האט ער זיך פאר'ן הארצען געהאלטען, און האט שווער די לופט גע־כאפט — וואס איז, דאקטאר?

— אוי, שווער לעבען, עס לעבט נאך — האט דער יונג געזאגט אין אזא טאן, אזוי ווי לאכען און וויינען וואלטען זיך צונויפגעמישט, און האט געציטערט ווי א קליין קינד, און מיט די הענד געבעטען דעם דאקטאר פון דערוויטענס, און דאס פנים זיינס האט זיך אזוי פער־קרימט צום שמייכעל, און די טרערען האבען זיך איהם געוויזען אין די אויגען.

— אוי, דאקטאר, עס לעבט דאך נאך! — שווער, שווער, עס לעבט דאך אינעווענינ.

דער שפילטער איז געשטאנען ווי פריהער מיט די בלייכע שרעק־קענדע פראגען אויף זיינע ליפען, און אנגעקוקט דעם דאקטאר מיט יענעם בליק, וועלכער האט דערמאהנט די טאכטער'ס, נור מיט שרעק.

— ווי מאכט מען דאס חתונה אזא קינד פאר אזא יונג? — ווייזט דער דאקטאר אויף דעם יונג — ווי מאכט מען דאס חתונה אזא אונ־ענטוויקעלטע קינד — זי האט ניט געטארט חתונה האבען — שריים

דער דאָקטאָר אויפגערעגט — נישט געטאָרט; עס וועט איהר איהר לעבען קאָסטען.

— וואָס? — האָט דער בלייכער איד אזש אויסגעשריען מיט אזא געזונטען געשריי, ווי ער וואָלט אוים א פּאָר געזונטע ברוסטען ארויס־געקומען, און דאָס איז געווען אזוי אוננאַטירליך פאַר דעם בלייכען געזיכט פון דעם אידעל.

— ניין, ניין, ניין — האָט דער אידעל אויסגעשריען — ווי עס וואָלט זיך עפּעס געהאַנדלעט אום א שלעכט געשעפט. און די אויגען האָבען איהם מיט א מאָל אָנגעהויבען צו בלישטשען און די הענד צו ציטערען — ניין, ניין, ניין — האָט דאָס קליינע אידעל געשריען מיט אַן אונמענשליכע שטימע.

— וועט מען דאָס קינד מוזען צושניידען, צוצווייען; קיין אַנדער עצה איז ניטאָ, אַן אונמעגליכע זאַך — ווי האָט מען דאָס געלאָזט חתונה האָבען? — האָט דער דאָקטאָר געשריען הויך אויפגערעגט און בייז.

— אוי, געוואַלד, עס לעבט דאָך נאָך! — האָט דער יונג געברומט און טרעהרען זיינען איהם ארוים פון די אויגען, און ער האָט געכליפּעט ווי א קליין קינד — עס לעבט דאָך נאָך, און ער האָט זיך געהאַקט מיט'ן קאָפּ אַן וואַנד, און האָט די פינגער געביסען, און די האָהר זיך פון קאָפּ געריסען, און געוויינט ווי א אינגעל — עס לעבט דאָך נאָך, שווער, עס לעבט דאָך נאָך! — דאָקטאָרשי, דאָקטאָרשי!

— מיין איינציגע קינד, מיין איינציגע טאָכטער, מיין איינציגע קינד! — האָט דער איד גע'טענה'ט, און קאַלטע טראָפּען שוויים האָבען איהם געגעבען א זעץ ארוים אויף דעם שטערען — דאָקטאָר, — האָט ער שוואַך ארויסגערעדט, און שווער אָבגעאָטהעמט, און האָט א פּאָר סעקונדען נישט קיין וואָרט געקענט ריידען.

דאָס קינד איז א געזונדס, און עס לעבט — האָט דער דאָקטאָר ווי פאַר זיך געזאָגט מיט א קרעכץ.

— עס לעבט נאָך! עס לעבט נאָך! — האָט דער יונג געכליפּעט.

— געוואַלד, זי חלש'ט, דאָקטאָר! — האָט די מוטער דעם קאָפּ פון די קינפּעטאָרין'ס טהיר ארויסגעשטעקט — דאָקטאָר!

— מיין טאָכטער! מיין טאָכטער! — האָט דער שפּילטער געגעבען א כאַפּ דעם דאָקטאָר מיט אזא קראַפט, אז דער דאָקטאָר האָט זיך

אומגעקוקט אויף איהם, וואונדערענדיג זיך פון וואנען געחמט זיך ביי דעם אידעל אזא קראפט.

ער איז אריין נאכ'ן פאטער צו די קינפעטאריז.

דער יונג האט זיך געגעבען א ווארף אן דר'ערד און זיך אנגע־הויבען די האהר פון קאפ צו רייסען, און געשריען און געברומט מיט אן אונמענשליכע שטימע.

— מאמע, מאמע, עס לעבט נאך! — האט דער יונג אנגעכאפט ווי א קינד די מוטער'ס שירץ, ווען די מוטער זיינע איז ארויס פון די קינפעטארין'ס צימער און זיך געאיילט פלינק מיט א טעפעל אין קיך אריין — מאמע, מאמע לעבען — מיין קינד, איך וועל אויסגעהן — עס לעבט, מאמע, עס לעבט.

— אוי, בעריל, וואס האסטו געטהאן? — האט די מוטער גע־וויינט און איז אריין אין קיך מיט'ן טעפעל.

דער יונג האט זיך אויפגעכאפט און איז ארויס מיט א געוויין אין גאס, ארונטער אין בית־המדרש, געכאפט א תהילים, און זיך אוועק־געשטעלט פאר'ן עמוד, און האט זיך אנגעהויבען צו שאקלען, אבער תהילים האט ער נישט געזאגט, נור ער האט געבליפעט מיט א געוויין:

— אוי, רבונו של עולם, גאט אין הימעל, טאטע. עס לעבט דאך נאך! עס לעבט דאך נאך.

די אידען, וועלכע זיינען געווען אין בית־המדרש, האבען געקוקט אויפ'ן יונג און געשאקעלט מיט די קעפ, זאגענדיג איינער צום צווייטען: אז עס איז זיי שלעכט, קומען זיי אריבער אין בית־המדרש. „וואוילע יונגען". הע?

לאנג איז ער נישט געשטאנען. ער איז מיט דעם זעלבען געוויין אהיים געלאפען, פאר די טהיר האט ער געטראפען א קופע ווייבער. ער האט ארייגגעווארפען א פראגע: „עס לעבט נאך?" און ניט ווארטענדיג אויף קיין אנטווארט איז ער אין שטוב אריין. אין פאדער־צימער איז קיינער נישט געווען — נור א שטילקייט איז געווען ארום, און פון „דארט", פון די צוגעמאכטע טהיר האט זיך גאר געהערט א קלאפען פון איין געשיער אין די צווייטע. א קרעכץ פון מינוט צו מינוט. ער איז צו, אונטערגעלייגט דאס אויער און זיך איינגעהערט. ער האט געהערט ווי מען גיסט עפעס איבער פון אייז כלי אין די צווייטע, און א שטיל, שטיל קרעכצען האט אויף איהם געווארפען

אַזאַ שרעק, אַז דער יונג האָט זיך געגעבען אַ וואָרף אין אַ ווינקעל, איינגעגראָבען דעם פּנים אין די הענד און געכליפּעט אהן איין וואָרט. אַזוי איז ער אָבגעלעגען אַ לאַנגע צייט. ער האָט געהערט ווי די טהיר עפענט זיך, און טריט לויפען איבער דער שטוב אין קיך אַריין. מען טראָגט איבער כּלים פון קיך אין שטוב. ער האָט זיך נישט געוואָלט אומקוקען, נישט זעהן, נישט הערען. נור געכליפּעט אין דער שטיל אהן ווערטער. ביז נאָך אַ לאַנגע צייט איז די מוטער צוגעגאַנגען צו איהם און האָט איהם אָנגערייהרט ביים פּלייצע:

— מעגסט זיך שוין אויפהויבען — עס איז שוין נאָך אַלעמען.

ער האָט שוין נישט געפרעגט, אויב „עס לעבט נאָך?“ — ער האָט געוואוסט... נור נאָך אַ קליינע ווײַלע האָט ער אין דער שטיל די מוטער געפרעגט, שעהמענדיג זיך צו קוקען איהר אין די אויגען:

— וואָס איז געווען, אַ אינגעל?

— וואָס איז דער אונטערשיעד? עס איז שוין נישטאָ — האָט די מוטער געקרעכצט.

דער יונג האָט שוין גאָר נישט געפרעגט, נישט אויפ'ן ווייבעל, נישט אויף קיינעם, האָט צוריקגעוואָרפען דעם פּנים אין די הענד אַריין, און איז געלעגען, און האָט שוין נית מעהר געכליפּעט.

באַלד האָט ער זיך אויפגעהויבען און איז אַרויס פון שטוב. מיט קיינעם קיין וואָרט נישט גערעדט. ער האָט זיך איבער דער געסעל געדרעהט אַהין און צוריק אין דער נאַכט, און האָט עפּעס געברומט צו זיך — באַלד איז ער ווידער אין שטוב אַריינגעקומען, געטראָפען די שוויגער מיט דעם שווער, וועלכע האָבען זיך געדרעהט אויף די שפּיץ פינגער, די קראַנקע נית צו שטערען. ער האָט נישט געקוקט אויף זיי, ער איז צו צום פענסטער און געקוקט אין די טונקעלע נאַכט אַריין.

— בעריל, ווערסט נישט אַריינגעהן צו איהר? — ריחש'ע האָט געפרעגט אויף דיר, זי איז נעבעך אַזוי שוואַך — האָט די שוויגער געזאָגט אין אַ ווײַנענדיגע שטימע — ווער ווייס, אויב זי וועט שוין קענען איבערטראָגען.

— זי וועט שוין איבערטראָגען, שוין איבערטראָגען!

— ווערסט נית אַריינגעהן צו איהר? — האָט די מוטער ווייטער געפרעגט.

— איך וועל גלייך אַריינגעהן, איך וועל שוין אַריינגעהן — האָט

דער יונג מיט א געבייזער געזאָגט, נישט אומדרעהענדיג זיך צו איהר.
דער שפּילטער האָט צום ווייב געוואונקען, אז זי זאָל אויפהערען— האָט זי אויפגעהערט.

דערנאָך, אז די קראַנקע איז איינגעשלאָפען, האָבען שווער און שוויגער אויף א מינוט פערלאָזט דעם צימער, און בעריל איז אריינ־גענאַנגען צו איהר. ער איז אריינגעקומען אויף די שפּיץ נעגעל, בייז און מיט א שלעכטען געפיהל צו איהר.

אין שטיבעל וואו די קראַנקע איז געלעגען איז געווען שוואך בע־לויכטען, א ליכט האָט געברענט אויף׳ן טישעל פאַר איהר, און דאָס געזיכט, וואָס האָט ארויסגעקוקט פון דעם ווייסען ליילעך איז בלייך געווען, און די האָאָר נאַס און צולאָזען, די אויגען געשלאָסען, די הייט־לעך איבערגעצויגען איבער דעם אויג־אַפּעל, האָבען אויסגעזעהן ווי ביי א טויב וועז מען דריקט עם ביים האלז... אין די דינע בלייכע ליפּען האַלב אָפען, און א שטילע גרימאַסע פון צער האָט גערוהט איבער איהר שמייכעל, און א חן׳דעל איז געווען אויף איהר בלייך פּנים׳על, דאָס זעלבע חן׳דעל, וואָס האָט געלויכטען איבער איהרע ליפּען דענסמאָל אין גאָרטען — נור יעצט האָט עס גאָר נישט געוואָלט, נור שוואך און אונשולדיג האָט עס גערוהט איבער איהר איינגעשלאָפענעם פּנים׳על, ווי איבער א קינד, און די גרימאַסע פון צער איבער איהרע ליפּען האָט עפּעס אין דער שטיל געבעטען — א רחמנות האָט עס געבעטען, ווי א טייבעלע, וואָס בייגט דאָס קעפּעלע איין, אזוי האָט זי איהר קעפּעל איינגעבויגען. און דעם יונג האָט אזא רחמנות ארומגענומען אויף דער ווייבעל, אז עס האָט איהם דאָס גאַנצע הארץ צוזאַמענגעקניפּט. איהרע פערמאַכטע אויגען האָבען יעצט געקוקט אויף איהם ניט מיט יענעם בעקאַנטען אָנגעשטרענגטען בליק, נור האָבען אויסגעדריקט אן אונטערטהעניגקייט, ווי א שוואַכע פייגעלע, וואָס בייגט דאָס קעפּעל איין, און דער יונג האָט דאָס געפיהל געהאַט, ווי זי בייגט איהר קעפּעל פאַר איהם איין און בעט זיך ביי איהם: „פערלאָז מיך נישט!“ „פערלאָז מיך נישט!“ און דאָס האָט זיין הארץ אזוי דערוואַרימט, אז טרעהרען האָבען זיך איהם געוויזען אין די אויגען, שטילע טרעהרען האָבען גערונען איבער זיינע באַקען, און אזא רחמנות־געפיהל האָט איהם ארומגענומען, אז א גרימאַסע פון צער האָבען זיינע ליפּען פער־

קרימט, און ער האָט זיך פערשעהמט פאַר די געדאַנקען, וואָס ער האָט פריהער געהאַט, און געזאָגט אין דער שטיל: „ניין, רחש'ע לעבען, ניין — איך וועל זיך מיט דיר נישט גט'ען — ניין, איך וועל מיט דיר שטענדיג זיין, שטענדיג, רחש'ע לעבען — אַלעס וועל איך טהאָן פאַר דיר, אַלעס!“

דאָס ווייבעל האָט שוואַך די אויגען געעפענט, ווי אַ טייבעל, וועלכעס פערגלייסט מיט די אויגען און האָט קוים געקרעכצט:

— בע־ריל!

און זי האָט די בלייכע אונמעכטיגע האַנד פון אונטער דער קאָלדרע ארויסגעגליטשט.

דער יונג האָט זיין פּנים איינגעגאַרעט אין די בלייכע האַנד, און מיט טרעהרען זי בענעצט.

— שוויינ, רחש'ע, שוויינ! — איך וועל מיט דיר אייביג זיין אייביג.

דאָס ווייבעל האָט די אויגען פערגלייסט.

זיין ווייב׳ס געזיכט.

אין זיינע אינגעלשע יאהרען פלעגט זיך רובינשטיין שטענדיג פארשטעלען ווי אזוי זיין צוקינפטיגע ווייב וועט אויסזעהן. געוואוסט האט ער, אז זי וועט זיין א שעהנע, נור ניט גלאט אזוי א שעהנע, נור עפעס אן אויסטערלישע שעהנקייט — אבער ווי אזוי זי וועט אויסזעהן — האט ער זיך באין אופן ניט געקענט פארשטעלען. גיט עהנליך צו אלע מיידלעך, וועלכע ער האט געקענט, אויך ניט עהנליך צו זיין מוטער — נור עפעס אנדערש — גאר גאנץ אנדערש...

ביינאכט אז ער פלעגט ליגען אויף זיין געלעגער מיט פערמאכטע אויגען, האט איהם עפעס יא א שיין געטאן. עס האט זיך איהם געדאכט, אז אין די טונקעלקייט צינדען זיך אן פערשידענע קאלירטע ליכטער. אין די ליכטער דערזעהט ער א געזיכט, וואס גיט נור א שיין אזוי ווי א בליץ, און פערשווינדט. ער זוכט דאס געזיכט, ער וויל זיך דערמאנען, ווי אזוי עס האט אויסגעזעהן, וואס פאר א אויגען האט עס געהאט? וואס פאר א ברעמען? — נור ארום איז פינסטער, און ער דריקט צו דאס קישען צו זיין הארץ, ווי ער וואלט צוגעטוליעט צו זיך יענע אונבעקאנטע געזיכט, וואס איז צו איהם ערשינען אין בליץ, און וואס וועט זיין זיינס, זיין אייגענס אויף שטענדיג... אויף שטענדיג....

חתונה געהאט האט ער דוקא מיט א מיידעל, וועלכע האט זיך מיט גארנישט אונטערשיידט, ניט מיט איהר אויסזעהן, נישט מיט איהר אינערליך און אויסערליך געשטאלט, פון אנדערע שעהנע מיידלעך, וועלכע ער האט געזעהן, בעגעגענט און געקענט. זיין ווייב׳ס געזיכט איז געווען עהנליך צו הונדערטע אנדערע מיידלעך. קיין אויסטערלישעס איז אין איהר ניט געווען. גלאטע, רונדע בעקלעך, מיט שווארצע ברעמען און רויטע ליפלעך. זיין ווייבעל איז טאקע געווען פערעכענט ביי בעקאנטע פאר א שעהנע, און פיעלע יונגע

לייט, חברים, האבען איהם מקנא געווען און חנ'דעלער געמאכט צו זיין ווייבעל. ניט איינמאל האט איהם א פריינד געשלאגען איבער די אקסלען און געזאגט האלב אין ערנסט, האלב אין שפאס, עפעס ווי מיט בעדויערען:

— דו, רובינשטיין, ביזט שטענדיג געווען א גליקליכער. אונ־טער א גליקליכען שטערען ביזטו געבוירען.

אבער רובינשטיין אליין האט ניט געוואוסט, אז ער איז גליקליך. זיין פרוי'ס געזיכט האט איהם נאך דער חתונה אנגעהויבען אויסצו־זעהן אזוי באנאל, אז ער האט זיך געוואונדערט ווי אזוי האט ער, רו־בינשטיין, וועלכער האט זיך געהאלטען פאר אן עסטעט און א ליעב־האבער פון פאעזיע און מוזיק, געקענט זיך פערבינדען מיט אזא בא־נאלען מענשען אויף'ן גאנצען לעבען. זיין ווייבעל, וועלכע האט זיך נאך גערופען מיט דעם זיסען ראזעווען נאמען „ראזע", האט באלד נאך דער חתונה אנגעהויבען צו וואקסען אין דער ברייט. עס האט זיך אויסגעלאזט, אז דאס חן'עוודיגע, קליינע, ברונעטע מיידעל, וועלכע איז איהם געפעלען געווארען דערפאר, ווייל זי האט געקענט ארונטער־געהן אונטער זיין גאמבע און צוטוליען זיך צו איהם, ווי א קליין קינד — אט דאס קליינע מיידעל איז נאך דער חתונה געווארען ברייטלער. איהר לייכטער, קליינער, בויגזאמער קערפער איז געווארען שווערפעל־טיג און שווער ריהרעוודיג. די אריגינעלע געקרייזעלטע פאה'לער, וואס פלעגען איהר מיידעלוויז פאלען אראב איבער די באקען (וואס דאס האט אזוי געפאנגען רובינשטיין'ס הארץ) זיינען פערשוואונדען געווארען. און אנשטאט זיי האבען זיך געוויזען די דיקליכע קיילעכ־דיגע ליניען פון איהר פנים, וועלכע האט זיך פערענדיגט מיט א פעטע דאפעלטע גאמבע אונטער איהר פנים.

און גלאט אזוי א נאמען „ראזע"! ווי אזוי האב איך זיך גע־קענט פערליבען אין א מיידעל, וואס הייסט „ראזע"? קלינגט ניט דער נאמען ראזע, ווי א פאפירענע ראזעווע בלום, וואס שמעקט ניט, נור שטעכט די האנד, ווען מען ריהרט זי אן?

זיינע פריינד און בעקאנטע, וועלכע זיינען בעשטאנען פון זיינע חברים פון די בחור'שע יאהרען, זיי איז דוקא יא געפעלען געווארען דער נאמען „ראזע". און ביי זיי האט דוקא זעהר אויסגענומען ראזע'ס אויסגעפילטע, רונדע בעקלער מיט די שמאלץ־גריבעלער אין זיי —

און אפילו די דאפעלטע גאמבע איז זיי זעהר געפעלען געווארען. דאס האט זי געמאכט אין זייערע אויגען „ווייבליך", און ראזע'ס פעטע, אויסגעבעטענע הענטלעך, מיט די בריליאנטענע פינגערלעך, מיט וועלכע זי פלעגט באמבלען אויפ'ן טיש, ווען זי האט מיט איינעם פון איהרע בעוואונדערער גערעדט, און אין איהרע שווערע בעוועגונגען האבען זיי געפונען אזא רייץ, אז גיט איינער האט אין הארצען געשאלטען רובינשטיין'ען. שפילענדיג מיט רובינשטיין'ען אין קארטען, פלעגט ער פלוצלינג א קלאפ טאן דעם לעצטען אויף דער פלייצע און שמייכלען:

— אזא טריפה'נעם מזל האסטו שוין, רובינשטיין. אין אלעם — פלעגט דער פריינד ציהען דאס ווארט „אל—עס" און קוקען דערביי אויף רובינשטיינס ווייבעל.

דאס ווייבעל פלעגט דערביי מיט איהרע אויסגעפילטע פינגער (אויף וועלכע דער פריינד האט געקוקט און געוואלט זיי אויפעסען מיט די אויגען) קאקעטיש געבאמבעלט אויפ'ן טיש, און דערביי חנ'עוודיג פערגלאצען די אויגען צום באלקען — וואס דאס איז געווען איינע פון איהרע אויסגעפרובירטע חנ'דעלעך, מיט וועלכע זי האט געפאנגען רובינשטיין'ס פריינד.

און שפעטער, אז דער מאן איז געבליבען מיט איהר אליין, האט ער געקוקט אויף איהר און געזעהן איהר פולען, רונדען, גלאטען פנים, און איהם איז פארגעקומען דאס געזיכט אזוי פרעמד, אז ער האט זיך פערוואונדערט, וואס ער איז מיט דער פרעמדער אין איין שטוב...

עס איז איהם געווען לאנגווייליג. און איהם האט זיך געדוכט, אז די גאנצע וועלט איז אנגעפילט מיט א ראזעווע לאנגווייליגקייט, און ער טרינקט זיך אין איהר און קען זיך ניט ארויסקריגען.

— ראזע...

מיט די יאהרען האט זיך דאס געענדערט. זיין ווייב'ס געזיכט האט איהם אנגעהויבען פארצוקומען באקאנט. עס האט זיך אנגעהויבען פון א קנייטש אין שטערען. עס איז געווען נאך מאשא'ס קראנקהייט. מאשא איז געווען זיין צווייטע קינד, א טעכטערל, וועלכע רובינשטיין האט זעהר ליעב געהאט. דאס קינד איז קראנק געווארען אויף קאקלוש. דערנאך האט

זיך צונעטשעפעט נאך א קראנקהייט. דאס ווייבעל איז געווען פער־נומען מיט'ן קינד און האט ניט געהאט קיין ציים פאר רובינשטיין'ס חברים. און די פריינד, זעהענדיג, אז דאס ווייבעל איז פערנומען מיט אייגענע צרות, האבען אויסגעמידען דאס הויז.

איינמאל אין אן אבענד, האט רובינשטיין בעמערקט, ווי איבער דעם גלאטען, גלאנציגען שטערען פון זיין ווייבעל'ס געזיכט, האט זיך דורכגעצייגען א טיפער קנייטש. דער שטערען, וועלכער האט שטענ־דיג אויסגעוויזען רובינשטיין'ען אזוי באנאל און אזוי לאנגווייליג, האט מיט אמאל ארויסגערופען אין רובינשטיין'ס הארץ א געפיהל, וואס עס האט ניט געוואוסט וואס דאס איז. רחמנות? ניין, רחמנות איז דאס ניט געווען, נור עפעס א ווארים, היימיש געפיהל צו דעם שטערען. עס האט זיך איהם געדאכט, אז ער קען שוין דעם שטערען אזוי לאנג, און ער געהערט זיך אן מיט איהם, טיעף מיט איהם — עס איז זיין שטערען.

און דערנאכמאל, נאך דעם, ווען ראזע איז געוואהר געווארען וועגען יענער ווייבעל, מיט וועלכער רובינשטיין איז אויסגעגאנגען אין געהיים אין טהעאטער אריין, און פערבראכט מיט איהר א פאר אבענ־דען אין דער וואך, האט רובינשטיין בעמערקט, ווי אויף ראזע'ס גע־זיכט, אונטער די אויגען, האבען זיך ארייגעכאפט צוויי טונקעלע פלעקען, וואס האבען געוועבט א נעץ פון שאטענס ארום ראזע'ס אוי־גען. די צוויי טונקעלע פלעקען האבען היימיש געמאכט ראזע'ס פנים אין איהר מאנ'ס אויגען. עס האט זיך איהם געדאכט, אז די פלעקען זיינען זיינע. דאס האט ער איהר געשאנקען א מתנה אויפ'ן לעבען לאנג. און קוקענדיג אויף איהר פנים און זעהענדיג די צוויי טונקעלע פלעקען, וואס ער האט איהר געשאנקען, האט זיך איהם געדוכט, אז דאס פנים רעדט צו איהם, ער האט רחמנות געהאט אויף דעם פנים. רחמנות? ניין. האט מען רחמנות אויף זיך אליין? — האט זיך רו־בינשטיין געטראכט — זיך האט מען ליעב, ניט רחמנות. און רוביג־שטיין איז געוואהר געווארען, אז ער האט ליעב זיין ווייב'ס פנים...

און ווען דאס עלטערע אינגעל זייערס האט אין דעם אבענד, ווען ער האט געהאט געענדיגט די „פאבליק סקול" זיך אבגערופען: „פא, זארג ניט. ווען איך וועל גרויס ווערען, וועל איך פערדינען א סך געלד און דיר אלעס אוועקגעבען" — האט אין ראזע'ס אויגען

אויפגעשיינט א ליכט, וואס איז שוין קיינמאל ניט פערשוואונדען פון זיי. און ווען רובינשטיין האט געזעהען דאס ליכט אין ראזע'ס אויגען, האט זיך איהם געדוכט, אז עס לייכט זיך דארט אין זיי זיין לעבען...

און אז רובינשטיין איז קראנק געווארען און ער האט א האלב יאהר צייט ניט געקענט פערדינען און מען איז ארומגעלאפען צו משפחה און פריינד לייהען געלד אויף איבערצולעבען די שלעכטע צייט (וואס איז אפטמאל אויסגעקומען מיט חרפה) — האט זיך אויף ראזע'ס גע־זיכט, אונטער די שלייפען, ארייגעכאפט א נעץ פון קנייטשען וואס האבען איינגעקארמשעט ראזע'ס שעהנע, גלאטע בעקעלעך און איינ־געשניטען די חן גריבעלעך ביים מויל און צורונצעלט ראזע'ס ווייכע, אויסגעפילטע קיען. נור פון די אויגען שיינט א ליכט...

אפטמאל טרעפט זי רובינשטיין זיצען אין די אבענדען ביים שיין פון ליכט, פערריכטענדיג א קינד'ס א העמדעל, אדער פערבינדען א קינד'ס א וואונד, איינוויגענדיג א קינד צום שלאף, דאכט זיך איהם, אז דאס איז דאס געזיכט, וואס ער האט אמאל געזעהן אין שיין פון א בליץ אין די אינגעלשע יאהרען, ווען ער איז געלעגען אויף זיין גע־לעגער בייגאכט און געטראכט, ווי אזוי זיין ווייב וועט אויסזעהן...

רובינשטיין'ס אמאליגע פריינד און בעקאנטע דערזעהען ראזע'ן ווי זי איז אלט געווארען, פערוואונדערען זיי זיך, וואס אזא עסטעט און ליעבהאבער פון פאעזיע, ווי רובינשטיין פלעגט זיין אין זיין יוגענד, קען לעבען מיט אזא אלטע, אויסגעלאשענע ווייב, און מוז שטענדיג קוקען אויף אזא נים־שעהנעם און טרויעריגען פנים. וואס פאר א פרייד קען ער געפינען אין אזא געזיכט? ווי אזוי קען ער קושען אזא געזיכט?

נור ווען רובינשטיין זעהט זיין ווייב'ס געזיכט, דאכט זיך איהם, אז זיין גאנצער לעבען שטעהט אנגעשריבען אויף זיין ווייב'ס פנים. און טיילמאל דאכט זיך איהם, ווען ער קוקט טיעף אריין אין זיין ווייב'ס געזיכט, אז דאס איז ניט זיין ווייב'ס פנים. אזוי זעהט ער אליין אוים, און ער געהט צו און קושט זיין אייגענעם פנים.

אין א פריהלינגס-נאכט.

(ערצעהלונג)

שבת צו־נאכט פאר הבדלה. אין געסעל פאר די פענסטער שפאצירען נאך די מיידלאך, די ווייבער זיצען פאר די טהירען און מאטלען. מאטעל קארעטע איז געזעסען ביי זיין טיש אהן א קאפאטע און האט גערעדט מיט דער ווייב, קוקענדיג פון צייט צו צייט אויף זיין כלה־מיידעל, וועלכע איז געזעסען אין האלבען שאטען און האט ארויסגעקוקט דורכ'ן פענסטער אין געסעל אריין.

— וואס פעהלט דיר נאך, חנה, הא? און נישט ווארטענדיג אויף קיין אנטווארט, האט ער צוגעלעגט, ווי ער וואלט זיך פלוצלונג דערמאנט — ווייסט וויפיעל חיים'על האט געטראפען אויפ'ן זייגער? הונדערט און פופציג קארבונעס, כ'האב דאך גאר נישט געוואוסט, א 65־ציגער פרואוו, דו הערסט? דאס אידעל האט נישט גענארט — וועט דאס זיין א מתנה, זאג איך דיר, שוין איינמאל!

— מיינסט, אז זיי וועלען זיך פערשטעהען דערויף. זיין מאמעלע וועט עס נאך גאר נישט געפעלען פאר איהר קינד. אז זי האט זיך משדך געוועזן מיט די פערד־הענדלער. אז דו ווענסט זי אפילו אבגילטען, וועסט דו זיך אויך נישט אויסקויפען.

— נו, שוויג, שוויג, ער איז א וואוילער יונג (אין דער שטיל, אז דאס מיידעל זאל נישט הערען). זיי זיינען מיך מקנא מיט'ן חתן — ווייזט מיט אן אויג אהין צו דער טאכטער — האט געפאקט א קעפעל — די גאל ווערט דאך זיי צופלאצט. מאטעל קארעטע זאל האבען אזא חתן!

— אז זיי זאָלען נאָר צופּלאַצט און צוזעצט ווערען, טאַטע איי־נער! אז וואָס זיי ווינשען אונז, זאָל זיי געשעהן. — ווי גרויסע אוי־גען מען האָט דאָס! מען קען דאָס נישט צוזעהן.

— שוין גוט, שוין גוט, אַלטע, — קלאַפּט ער איהר אויף די פּליי־צעס — זאָלען זיי רעדען, זאָלען זיי נור רעדען, און מיר וועלען מיט גאָט'ס הילף אונזער קינד אויסגעבען. א נדן געבען, א חתונה מאַכען, און אויסשטייער און זאָלען זיי צוקוקען און רעדען, וואָס אַרט עס דיך! נאַר — זאָג נאָר, האָסט נור אַלעס, וועלען מיר מאַכען א שבועות. דו הערסט, כ'האָב דעם חזן געזאָגט, אז ער זאָל מיר א צוויי משוררים'לאַך שיקען צום טיש, ווען דער חזן וועט זיין ביי אונז צו גאַסט, און ער אַליין קען אויך קומען אויף קוגעל, ס'שאַדט נישט. ער קריגט כבוד־יום־טוב־געלד.

— גיב נור א פּאָר רובעל, גיב נור, מען דאַרף אין געוועלב געהן — שרה'לען דעם זומער קאַפּעליוש אהיים נעהמען, צום שפּאַציער.

— שוין צו דער פולער וואָד געלד! — זאָגט ער מיט האַלב גע־בייזער פון געוואָהנהייט, ווען דאָס ווייב רעדט צו איהם וועגען געלד — און געהט צו צום פענסטער, שטעקט ארויס דאָס קאָפּ, זוכט א שטערן. בעמערקענדיג דאָס מיידעל, בעטראַכט ער זי און זאָגט אין דער וועלט אריין: מען דאַרף שוין באַלד דעם וואָגען שפּאַנען, לייב'לען (דעם חתן) אנטקעגען צו פאָהרען.

— נו, שרה'לע, וואָס קוקסט דו?

— גלאַט אזוי, — ענטפערט דאָס מיידעל, האַלטענדיג איהר שעהן רונדיג פּנים'על אנגעלעגט אויף ביידע הענד.

ער נעהמט אַן א געקרייזעלט לאָקען פון איהרע געקרייזעלטע האָהר, וועלכע פאַלען איבער איהר פּנים און פערשטעלען איהר די אויגען און דעם הויכען בולט'ן שטערן ביז די שאַרפע שוואַרצע ברעמען און לאַנגזאַם וואַרפענדיג אויף איהר בחו'ט פּנים'ל א צערטליכען געטרייען פאַטער־בליק, פרעגט ער זי:

— נו, שרה'לע, ביזט צופריעדען וואָס דער חתן קומט צו גאַסט?

א רויטער בלוט פלאַם האָט געגעבען א שלאָג ארויס אויף דעם מיידעל'ס רונדיגע נור געגוג בולט'ע בעקלאַד. זי האָט מיט איהרע ליפּעלאַך, וועלכע זיינען נישט גאַנץ צוגעגאַנגען און האָבען שטענדיג ארויסגעוויזען איהרע צייהן, און מיט איהר לענגליך געמבעלע

און שארף געזעל, וועלכער האט זיך שארף געריסעוועט פון איהר גע־זיכט ארויס, אז אונצופריעדענע גרימאסע געמאכט און גערויטעלט זיך אין גאנצען ביז איהר ווייטען האלז אריין, און איהר פולער רונ־דיגער קארק, און איהר קליינע נור דיקע האלז, וואס האבען זיך ארויס־געוויזען פון איהרע האהר, האבען זיך אויך גערויטעלט און אויסגעזאגט, אז ווייטער, ווייטער הינטער איהר ווייס שבת'דיג בלוזקעלע מוז נאך דאס רויטליכקייט דערגרייכען און צודעקען איהר גאנצען נידעריגען, נור רונדיגען און אויסגעקנעטען קערפער'ל.

דער פאטער האט איהר א גלעט איבער איהרע הערלאך געגעבען, און געשמייכעלט צופרידען און גליקליך, געזוכט א שטערן און גע־זאגט:

— מען מעג שוין הבדלה מאכען. חנה, צינד אן א ליכט.

אנגעצונדען א ליכט. די אידענע האט דארט געברומט: „גאט פון אברהם“. דער פאטער האט זיך אויך אין א ווינקעל געשטעלט, דארט עפעס גערעדט. דאס מיידעל האט זיך ווייטער שטיל־שווי־גענדיג דורך דער פענסטער ארויסגעקוקט און בעטראכט מיט א שטילע מינע, וועלכע בעהאלט עפעס א ווי א סוד, די שפאצירענדע.

ערשט ווען דער פאטער האט שוין דעם ווין אין בעכער ארייג־געגאסען צו הבדלה, האט ער זי גערופען, אז זי זאל די ליכט האלטען.

דאס מיידעל האט מיט דער שטילער מינעלע פון פריהער די ליכט גענומען און דעם פאטער צו די הבדלה געלויכטען.

ביי דער ליכט האט מען בעמערקט איהרע אויגעלאך, וועלכע זיי־נען שווארץ און אונרוהיג אין ראנד פון איהר הויכען שטערן געזעסען און די הייטעלאך, מיט שארפע שווארצע הערלאך האבען זיך אין גאנ־צען איבערגעצויגען איבער דער אויג־עפעל, און הינטער איהר אויי־בערשטע ליפ, וועלכע האט ניט דערגרייכט צו איהר ווייסע נור עט־וואס געקריימטע שארפע צייהנדעלאך, האט זיך א מין שטיל לעבעלען ארונטערגע'גנב'עט, ווי א שטיל קוואלכעל וואסער, וואס האט עפעס בעהאלטען אין זיך, א קליין, קליין, נור א אינטערעסאנט סוד'ל... אייניציימיג האבען זיך איהרע הייטעלאך איבערגעקוקט כשר איבער די אויגען און איהר פנים'ל האט אנגענומען אן ערנסט פרום מינעלע...

הבדלה געמאכט, האט דער פאטער ארויסגענומען פון שראנק א צעהן־רובעלדיגע, געגעבען עס דער מוטער, אז זי זאל מיט דער כלה־

מיידעל געהן אין געוועלב אריין. עס איז געקומען דער פעטער חיים'ל און דער בחור, לייבעלע דעם שדכן'ס זוהן, וועלכע האבען געווארט אויפ'ן וואגען, אז זיי זאלען פאהרען אנטקעגען דעם חתן, וואס דארף אנקומען פון זיין שטעדטעל צו זיין כלה צו גאסט אויף שבועות, וואס וועט זיין מאנטאג און דינסטאג.

די מאמע מיט דער טאכטער, דאס כלה־מיידעל, האבען זיך אנגעטהאן, גענומען די שירמלאך אין די הענד אריין און זיינען אוועקגעגאנגען אין געוועלב אריין, קויפען א קאפעליוש אויף שבועות.

עס איז געווען א ליכטיגע פריהלינגס שבת־צו־נאכט אין די שבועות־טעג אין אונזערע קליינע אידישע שטעדטלאך. שפעטלאך איז שוין געווען און די זון האט נאך געהאלטען ערגעץ אין אונטערגעהן, אויסגעגאנגען לאנגזאם, לאנגזאם, לאנגזאם אין די טונקעלע נאכט אריין. עס האט זיך געהערט די זשאבעס קוויטשעריי אין די וואסערלאך אויף די פעלדער, וואס איז ארום די שטעדטעל, אין די הייזלאך האבען זיך ליכטלאך געפינקעלט. נור דאך זיינען די מענשען אין די גאסען געווען,פאר טהיר און טויערען געזעסען. מאמעס האבען זייערע קינדער אויסגעבעט אויף די בענק, אין די רינשטאקען האבען זיך קליינע מיידלאך געשפיעלט, און אינגלאך האבען פון די בוימער כראבאנזשעס געכאפט, אידען און ווייבער האבען אין די געסלאך גערעדט און שניידער־מיידלאך האבען אויף די שטאדטס־וועגען שפאצירט, ראמאנען געשפיעלט און איבער דעם אלעס איז די נאכט צוגעפאלען. וויגענדיג זיך צווישען די בלעטער פון די צווייגען און צווישען דעם גרינס פון די פעלדער, און די קנאספען פון אלערליי געבליטהען האבען זיך געעפענט און אנגעפילט די נאכט מיט א ליעבען חלום'דיגען ריח, וואס האט זיך אין שטח געטראגען, און איינגעשלעפט און געוועקט צו א בעהאלטען שטיל... שטיל... לעבען...

זיי זיינען אין ברייטען מארק אנגעקומען, מען האט נאך שפאצירט אויפ'ן טראטואר, אין געוועלב ביי די ווארשאווער קאפעלוש־מאכערין האבען זיי געטראפען איינינע פון די פיינסטע בעל־הבית'ישע מיידלאך, וועלכע האבען זיך אויך קאפעלושען צוגעקליבען, געווארט אלץ אויף דעם פריימאגדיגען טראנספארט, וואס דער „שפיליטער" וועט ברייגנען פון ווארשוי, שרה'לע האט זיך לאנג א קאפעלוש צוגעקליבען, די מוטער האט זיך געוואלט פלינק אפפארטיגען, אהיים

געהן, די פוטער־קוכענס באַקען. אָבער שרה'לע האָט לאַנג, לאַנג זיך געפּאַסט און אַלע האָבען געקוקט אויף איהר. ווי זי האָט מיט איהרע פולע רונדיגע הענדלאַך די קאַפּעלושלער געמאַסטען אויף איהר קעפּעלע. און געטראַכט זיך אין דער שטיל: די מיידעלע ווייסט וואָס עס איז איהר שעהן.

אַהיים געקומען מיט'ן קאַפּעלושעל שוין שפּעטלאַך. דאָס געסעל איז שוין לעער און שטיל געווען, נור וואו ניש וואו האָט זיך הינטער אַ לאַדען אַ שטיל פערטרויען שעפּטשען געהערט פון אַ פּאָר'ל, אָדער אַן אויסגעלאַסען קיכער'ן פון אַ דיענסט־מיידעל, אָדער אַ שוסטער־יונג. איינציעלנע פאַרלאַך האָבען ווייט אין געסעל שפּאַציערט. אין שטוב ביי מאַמלען האָט זיך שוין געראדערט. די מויד האָט שוין די פוטער־קוכענס געקנאָטען, די מוהמע האָט איהר צוגעהאָלפען. דער פאָטער מיט'ן פעטער זיינען אין דער גרויסער שטוב געזעסען און האָבען די וואָך־רעכנונג געמאַכט. די מוטער האָט זיך באַלד אויך גענומען צו דער אַרבייט, און דער פאָטער מיט'ן פעטער האָבען זיך געגרייט אין די חברה צו געהן אויף תקון שבועות.

שרה'לע האָט זיך אַרומגעדריהט, האָט געוואָלט מיטהעלפען באַקען און זיך געפרעהט, אַז זי וועט אויך אויף זיין אַ גאַנצע נאַכט, נור די מוטער האָט זיך אויף איהר געבייזערט און זי געיאָגט, אַז זי זאָל געהן שלאָפען.

— געה, שרה'לע, געה שלאָפען. דו וועסט דאָך מאָרגען אויסזעהן בלאַס.

— באַלד, באַלד, מאַמעלע, איך וועל נאָך אַביסעלע אויף זיין. עס איז אַזאַ שעהנע נאַכט, אוי, מאַמעלע, איך וועל אַביסעלע פאַר דער טהיר אַרויסגעהן.

— געדענק אין גאַט, שרה'לע. אַ כלה אַליין ביי נאַכט! וואָס טהוט זיך מיט דיר?

דאָס מיידעל האָט זיך פערשעהמט און ליכט און ליעבליך זיך אַבגעהוסט. באַלד איז דער פאָטער מיט'ן פעטער אַריינגעקומען פון דער צווייטער שטוב. מאַמעל האָט געזעהן ווי מען באַקט די קוכענס, און אין אויווען ברענט זיך, האָט עס איהם הנאה געטהאָן. און ער האָט געקוקט אויף דער טעכטערל... זי האָט אַביסעל איהר קליידעל מיט מעהל איינגעריכט, האָט ער זיך אָבגערופען מיט אַ ליעבליך געבייזער:

— געה, כלה מיינע, מארגען קומט דער חתן, מוזט זיך גוט אויס־שלאפען, אז דו זאלסט שעהן אויסזעהן, אפשר וועסט דו איהם גאר נישט געפעלען ווערען?

דאס מיידעל האט זיך פערשעהמט און איז פלינק אין איהר צי־מער אריין נים זאגענדיג איהרע עלטערען א „גוט וואָרט“.

— כא, כא, כא, ווי זי איז אנטלאפען וואו פעפער וואקסט!

— און שטענדיג מוזט דו מיט דיינע שעהנע ווערטעלאך דאס קינד קרענקען — זאגט די מוטער, — האב נישט קיין מורא, זי איז אזוי אויך געגוג שעהן, מעגען אונזערע שונאים צופלאטצט ווערען.

— רעד נישט און גיב לעקאך און בראנפען — מען דארף באלד אין די חברה געהן צו תקון שבועות.

די מוטער איז מיט די מאנספערשויגען אין צווייטען שטוב אריין לעקאך און בראנפען געבען.

אז דאס מיידעל איז געקומען צו זיך אין שטיבעל אריין, האט זי די טהיר פערשלאסען הינטער זיך, אויף איהר בעט זיך געזעצט און אנ־געהויבען זיך לאנגזאם אויסצוטהאן. אויסגעטהאן האט זי זיך אבער נישט, בלויז די קאמאשען פון זיך אראבגעווארפען און צום אפענעם פענסטער צוגעגאנגען און געקוקט אין גערטענדעל אריין, וואס איז אויפ'ן הויף הינטער דעם פענסטער געווען. די נאכט איז שטיל געלעגען צווישען די בוימער, און האט זיך איינגעקוקט צו די בלישטשענדע שטערן אין הימעל און זיך צוגעהערט צום זשאבען־קוויטשעריי. דער זשאסמין האט געבליהט און דער בעז האט איהר קליין שטיבעל אנגע־פילט מיט פריהלינגס דופט. דאס מיידעל איז פאמעליך אין די זאקען צוגעגאנגען צו דער טהיר, אריינגעקוקט דורך דעם שליסעל־לאך אויב דער פאטער איז נאך דא. דאן האט זי זיך אנידערגעזעצט האלב־גע־קליידעט אויף איהר בעט. געלעגען א לאנגע ווייל, האט זי זיך באלד אבער אין דער שטיל אויפגעהויבען, גענומען א טוך אויף זיך, איינגע־וויקעלט זיך, אז מען זאל זי נישט דערקענען, און מיט גאנץ לייכטע טריט, קוים, קוים ווי געשוועבט, דורך דער ניעדריגער פענסטער אין גערטענדעל אריין; און ווי א קאץ דורך דער הינטער טהירעל זיך ארויסגעלאזט, אריבער בארפוס איבער דאס שטיקעל פעלד און פלינק אריין אין דאס הויז, וואו עס האט געוואהנט דער יונגער אפיצער, פון דער איינציגער ראטע וואס איז געשטאנען אין שטעדטעל.

עס האָט זי אָבער בעמערקט גיטעל די שכנ'טע, וועלכע איז פונקט ארויסגעגאנגען אין עמער וואסער אָנשעפּען. זי האָט איהר אין דער שטיל נאָכגעקוקט און געזעהן, ווי דאָס מיידעל לויפט אריין צו דעם אָפּיצער אין הויז.

די שכנ'טע איז צו קארעטע'ן אין קיך אריין, גערופען דעם פאָטער און מוטער אין א זייט און דערצעהלט זיי וועגען דעם.

דער פאָטער האָט געגעבען א לאָף צו דער מיידעל'ס טהיר און די מוטער האָט די אידענע אויסגעזידעלט.

געפינענדיג די טהיר פערשלאָסען, איז ער ארויס אין גאס צום פענסטער צו. די מוטער האָט דערווייל אָנגעהויבען שטארק צו האַקען אין טהיר, רופענדיג: „שרה'לע, שרה'לע, עפען, עפען!"

— עפענען וועט זי דיר! — איז דער פאָטער געגעבען א לאָף אריין. זי איז ביים אָפּיצער! — און האָט געכאַפּט דעם שטעקען און איז ארויס אין גאס.

— א בראָך איז צו מיר — האָט די מוטער געשריען איבער'ן געסעל — אן אונגליק האָט מיך געטראָפען. און מיט'ן טוד איבער'ן קאָפּ איז זי אויך געקומען צו לויפען פאר דעם אָפּיצער'ס טהיר.

— חנה, געוואלד, וואס שרייסט דו, מאכסט דאך אונז אונגליקליך! — האָט דער פאָטער געשריען און איז ארויף צום אָפּיצער. ער האָט אָבער אויף די טרעפּ א זעלנער געטראָפען, וועלכער האָט איהם געסטראשעט מיט דער ביקס אין האנד.

דאָס שטעדטעל איז נישט געשלאָפען. די ווייבער זיינען ביים בעקער געזעסען, האבען פוטער־קוכענס אויף שבועות געבאַקט, די מאנספערשוינען אין די חברות אין די שוהל'עכלאך, אָדער אין דער היים האָבען תקון שבועות געזאָגט, געהערט א געוואלד אין געסעל, זיינען זיי פון די הייזער ארויסגעקומען, האָבען אויפ'ן הימעל געקוקט. אָבער דער הימעל איז נישט רויט געווען, און ס'איז ניט ערגעץ וואו א שרפה געווען. איינער האָט דעם צווייטען געפרעגט: „וואו ברענט?" — נור זיי האָבען נישט געזעהן קיין רויטען הימעל, האָבען זיי זיך בערוהיגט. פאר א הויז האָט זיך א איד אין גאטקעס געווייזען, ארומגערינגעלט פון א קופּע ווייבער און האָט זיי עפּעס דערצעהלט. פון א לופּטשיק האָט א אידענע דעם קאָפּ ארויסגעשטעקט

און גערופען אין מארק און האט געבעטען זיך ביי די פארבייגעהענדע:
„ליעבע לייט, וואס האט געטראפען? וואס האט געטראפען?“

אז דער עולם האט זיך בערוהיגט, האבען זיי אויסגעשפיגען, וואס זיי זיינען אבגעקומען בלויז מיט שרעק און זיינען צוריק אין די הייזער געגאנגען.

די נייגעריגע האבען אבער געוואלט דערגעהן, וואס עס האט גע־טראפען. זיינען זיי געגאנגען נאכ'ן קול און זיי זיינען אנגעקומען צום אפיצער'ס הייזעל. דארט האבען זיי געטראפען מאטעל קארעטע מיט זיין ווייב; זיי האבען זיך אביסעל פון דערווייטענס אבגעשטעלט, געשטויסען זיך יא, געשטויסען זיך נישט, און א נייגעריגער האט געפרעגט: „וואס האט געטראפען? וואס איז געשעהן?“

— וואס'אי געשעהן? — וואס האט געזאלט געשעהן? גאר נישט איז געשעהן.

נור אז זיי האבען געזעהן, אז מאטעל און זיין ווייב שטעהען און ווארטען, האבען זיי זיך אויך אנידערגעשטעלט ווארטען.

— וואסווארט איהר דא? וואס שטעהט איהר דא? וואס איז? האט מאטעל גע'טענה'ט צום עולם.

— גאר נישט, גלאט אזוי.

— גאר נישט, גלאט אזוי — פאשאל וואן! — האט ער געשריען צו די איינגלאך, וואס זיינען געקומען צולויפען.

דערווייל זיינען אנגעקומען נאך אייניגע און האבען געזעהן א קופּ־קעלע שטעהט, זיינען זיי אויך געבליבען שטעהן און געפרעגט איינער דעם אנדערען:

— וואס איז געוועזן פאר א געוואלד? ווער האט עס געשריען?

— ווער האט געשריען? עס האט קיינער נישט געשריען.

דערווייל האט שוין אנגעהויבען צו טאגען, די פעלדער זיינען ענטפלעקט געווארען פון דער טונקעלהייט, פון די וואסערלאך זיינען פארעם אויפגעגאנגען, און דער מארגען־שטערן, וועלכער איז רויט אויפגעגאנגען און צופלאמט א האלבען הימעל, האט געטריקענט די פייכטע ערד, די פויגעלאך האבען געשפרונגען אויף די צווייגען פון די בוימער און פרעהליך געקוויטשעט: די בעז־בוימער, וואס האבען ארומגערינגעלט דעם אפיצער'ס הייזעל, האבען פערשפרייט א שטארקען

נערוד, וועלכער האט דעם טרוקענעם בעשמעקטען פריהלינגס פריה־מארגען אנגע׳שיכור׳ט.

דער עולם איז אלץ געשטאנען פאר דער טהיר, וואס אמאל האבען זיך מעהר נייגעריגע געוויזען. א איד אין א שלאף־ראק, פון וועלכען מען האט די אונטער־הייזען געזעהן, אין שלאף־מיץ אויפ׳ן קאפ איז שטיל שפאצירענדיג אנגעקומען, די הענד פערלייגט אויף הינטען און געפרעגט: „וואס שטעהט מען?" איינינע יונגע לייטלאך זיינען אין די ווינקעלאך געשטאנען און האבען נייגעריג ארויפגעקוקט צום אפי־צער׳ס פענסטער, וועלכע זיינען געווען אפען, און דער ווינד האט די אראבגעהאנגענע גארדינען בעוועגט. א יונג איז אויף דעם דאך ארויפגעקראכען וואס איז געגענאיבער דעם אפיצער׳ס הייזעל און האט דורך אוים געוואלט כאפען א בליק אין פענסטער אריין. מיידלאך אין די טיכער איינגעהילט האבען זיך ווייט אין געסעל געדרעהט, אהער גע־קוקט צו דער קופקעלע פאר דעם אפיצער׳ס הייזעל און גערוימט זיך אין די אויערען און זיך בעהאלטען אין די הייזער, ווען זיי האבען גע־זעהן א מענשען אנקומען. יונגע לייטלאך, בחורים, האבען זיך תמ׳ע־וואטע אהין און אהער געדרעהט פאר׳ן אפיצער׳ס הייזעל און הא־בען געווארפען א בליק צו די פענסטער ארויף. ווייט אין געסעל איז נאך אלץ דער איד אין די גאטקעס געשטאנען פאר דער טהיר, ארומגע־רינגעלט פון א קופקעלע ווייבער, אין די שלאף־הויזען, און האט זיי געוויזען אויפ׳ן אפיצער׳ס פענסטער, און עפעס דערצעהלט; פון דארט האט זיך א שטיל קיכערן געהערט.

און די מאי פריהלינגס לופט האט זיך אין געסעל געגאסען. עס האט זיך געדאכט, אז פון׳ם אפיצער׳ס אפענע פענסטער, צו וועלכע אלע הא־בען גנב׳יש זייערע בליקען אין דער שטיל געווארפען, גיסט די מארגען לופט ארוים, וועלכע שיכור׳ט אז דעם שטח מיט דעם שטארקען בעז־נערוד, און לעגט זיך איבער די פעלדער, און איבער דעם גאנצען שטעד־טעל.

און די יונגע לייטלאך און די מיידלאך שטעהען, סוד׳ען זיך און שעפטשען אין די ווינקעלאך און אנגע׳שכור׳ט אין דער שטארקער מאי־לופט, ווארפען זיי בענקענדע, בעהאלטענע בליקען צו די פענסטער ארויף און איינער פרעגט דעם אנדערען: „וואס האט געטראפען? וואס האט געטראפען?"

— גאר נישט האט געטראפען, א טאפ פוטער־מילך איז צובראכען געווארען — זאגט דער פערד'ס יונג און ווייזט אין געהיים מיט דער האנד אויף מאטעל קארעטע.

— א טאפ פוטער־מילך? וואונדערען זיך א טהייל.

— יא, יא, דאס טעפעל איז צובראכען געווארען און די מילך האט זיך אויסגעגאסען — ענטפערט דער יונג, ווייזענדיג אויף די אפענע פענסטער.

אין די ווינקעלאך הערט זיך א פערשטיקט קיכערן, נור באלד האט זיך מאטעל קארעטע גע'סוד'עט מיט סטעפאן'ען, דעם סטרוזש. דער עולם האט זיך נייגעריג פון דערווייטענס צוגעקוקט און געטייטעלט מיט די פינגער.

און פלוצים האט זיך געהערט א קלינגען פון די פייער־גלאקען, וואס שטעהען אין מיטען מארק. דער עולם איז אין די ערשטע מינוט דערשראקען געווארען, בלייך געווארען, איינער האט אויפ'ן צווייטען געקוקט — געוואלד עס ברענט! — האט מאטעל קארעטע געגעבען א געשריי אוים און האט אנגעהויבען צו לויפען. דער עולם איז איהם אין די ערשטע מינוט נאכגעלאפען, נור באלד האט זיך איינער פון'ם עולם אנגערופען, ווייזענדיג מיט'ן פינגער אויפ'ן אפיצער'ס פענסטער:

— דא ברענט אויך, דא אויך!

דער עולם האט ארויסגעזעצט אין א געלעכטער.

מאטעל איז געלאפען איבער די גאסען. דער עולם, וועלכער איז איהם אין די ערשטע מינוט נאכגעלאפען, האט זיך באלד צוריק אומגעקעהרט, לאזענדיג מאטלען אליין לויפען.

— א חכם, ער וויל אונז פון דאנען אוועקקריגען!

— עס ברענט איהם, נעבעך, אוי, ברענט עס איהם! — האט א אידענע צוגעלעגט.

— דארט אויבען איז היים, היינט א הייסע נאכט דארט אויבען געוועז.

דערווייל האבען די גלאקען אין געסעל געשאלט, פון דערווייטענס הערט מען שוין פערד פון די פייער־לעשערס פענדזשען; ווייבער, אידען, מוידען זיינען יעצט ארוים פון די הייזער אין די נאכט־העמדער, אין די אונטער־הויזען, געכאפט אויף זיך ווער א טוך, ווער א ראק, און

זיך געלאָזט לויפען מיט פעקלאך אין די הענד, וואָס זיי האָבען אין איילעניש געכאַפּט מיט געוואַלדען און געשרייען:

— געוואַלד, אידען, וואו ברענט? וואו ברענט?

— די קינדער ראַטעוועט מיר, די קינדערלאך!

— מיין ביסעל אָרימקייט, אוי משה, משה!

דערזעהן פון דערווייטענס אַ רעדעל מענשען פאַר'ן אַפּיצער'ס הויז, איז דער עולם געקומען צולויפען פאַר'ן אַפּיצער'ס הויז מיט די פּעקלאך.

— אידען! וואו? וואו?

— דאָ, דאָ! —

— אַ בייזע נאַכט אויף קאַרעטע'ס קאָפּ! די טאָכטער איז איהם צום אַפּיצער אַנטלאָפען, שרעקט ער דאָס שטעדטעל איבער. האָט'ס שוין געהערט אַזעלכעס? — שרייט אַ אידענע.

דער עולם לאַכט.

מאָטעל קומט צולויפען פון מאַרק, שטעלט זיך אָב און שרייט פון דערווייטענס, וויזענדיג מיט דער האַנד אויפ'ן עק שטאָדט.

— אין דאָרף ברענט, — אין לאַנשיען, קומט'ס, אידען, קומט'ס — און מאַכט זיך לויפען.

דער עולם שטעהט אויף איין אָרט, קוקט איהם אָן און לאַכט.

— די פייער־לעשער קומען שוין אָן.

— מיט'ן שפּריטץ לעשען! — זאָגט קאַמיזע, — און דער עולם ברעכט אַרויס מיט אַ געלעכטער.

— אַ כאָלעריע וועט אייך דאָ אויפ'ן אָרט אַנידערלייגען — שרייט אויס מאָטעל — אוועק פון דאַנען, וואָס שטעהט איהר דאָ? און האָט זיך געגעבען אַ לאָז אריין אין דעם עולם מיט פויסטען, דעם עולם פאַנאַנדערצוטרייבען. אינגלאך האָבען אָנגעהויבען צו לויפען, דער עולם האָט זיך אַביסעל מיט אַ געלעכטער אָבגערוקט אָן אַ זייט.

— וואָס לאַכט איהר? און איז זי געלאָפען, און איז זי ביים אַפּיצער — שרייט מאָטעל — און הענגט זיך אויף!

פון דערווייטענס האָט מען שוין טאַקע געהערט די פייער־לעשערס, די שפּריטץ פאָהרט איבער'ן געסעל מיט'ן קלומפּער פון פאַרענט. דער עולם איז זיך יעצט וואָס אמאָל מעהר צונויפגעקומען נאָך דעם שפּריטץ.

— די שפּריטץ פּאַהרט, די שפּריטץ!

נור דאָס האָט מאַטעל שוין ניט געקענט אויסהאַלטען. אַרויף אויף די טרעפּ פון אַפּיצער'ס וואָהנונג, אַוועקגעשטופּט דעם זעלנער. צו לאַנג האָט ער נישט געברויכט צו וואַרטען. ער האָט געפונען דער טאַכטער הינטער דער טיהר איינגעוויקעלט דאָס פּנים אין אַ טוך, נור דאָס גנב'ישע לעכעלע אויף די ליפּעלאַך האָט פון אונטער דער טוך אַרויסגעשיינט...

— אַ בראָך זאָל מיר געשעהן נאָך דיר! און ער האָט זי געגעבען אַ באַפּ און אַ טראָג אַראָב פון די טרעפּ אַהיים איבער דער גאַס.

די מוטער איז נאָך דער מויד נאָכגעגאַנגען און מיט די פויסטען זיך אין קאָפּ געשלאָגען.

— וועה איז מיר און ווינד!

און דאָס גאַנצע שטערטעל, האַלב נאַקעט, אין די נאַכט־העמדער, אין די אונטער־הויזען איז נאָכגעגאַנגען נאָך דער לויה, מיט אַ געשריי און אַ פייפעריי און די שפּריטץ פון די פייער־לעשערס נאָך זיי — אַזוי האָט מען זיי אַהיים בעגלייטעט — און וואָס מען האָט זיי דאָרט אָנגעשאָלטען זאָל אין אַלע וויסטע מדבריות אריין.

אין אַ שעה אַרום איז לייבעל בעל־העגלה'ס וואַגען איבער'ן לעשניצער טראַקט געפאָהרען, צו ברייינגען שרה'לעם חתן אויף שבועות צו גאַסט.

יום־טוב האָט מאַטעל אַ מנין ביי זיך אין שטוב געמאַכט, די קרובים פערבעטען, געהייסען דעם חתן, אַז ער זאָל מיט קיינעם נישט אַ וואָרט רעדען. עס האָבען זיך געפונען גוטע פריינד וואָס האָבען פאַר'ן חתן צום טיש כיבוד געשיקט.

און יום־טוב נאָכמיטאָג צום שפּאַציר איז שרה'לע, מאַטעל קאַרעטע'ס טאָכטער, אַרויסגעגאַנגען מיט דעם חתן'ס שוועסטער שפּאַצירען, אין דעם נייעם זומער־קאַפּעלושעל, מיט דעם זומער אַנצוג פריי און פראַנק איבער'ן מאַרק, איבער דער שטאָדט אָפען פאַר אַלע אויף דעם שפּאַציער אַרוים.

די ווייבער זיינען פאר דער טהיר געזעסען און צוגעקוקט:

— ווער איז דאס?

מאטעל'ס טעכטערל.

אין די ווייסלען פון איהרע ליפען האט זיך אויפבעהאלטען א ניי אונבעקאנט שמייכעלע. וואס מען האט עס ביז יעצט גאר נישט בעמערקט...

דריי בעלי בתים.

פריה־מארגען. דאס געסעל האט זיך געבאדען אין דער זון. די לאדען פון די הייזער האבען זיך איינציגווייז אנגעהויבען אויפצועפענען. דא און דארט האט אבגעקלונגען אין געסיל דאס עכא פון זייערע אויפגעפראלטע זייטלאך, וואס האבען זיך הויך אן די וואנד אנגעשלאגען. זיי האט אבגעענטפערט דאס גערויש פון דעם מילכיקער'ס וועגעלע, וואס איז ארויסגעפאהרען פון זאמדיגע וועג אויף דעם פרישגעברוקעוועטען געסעל. דער מילכיגער, דאס פערדעל און דער וואגען מיט די קאנען זיינען געוועז פערהויכט אין א בלאהען טוי, ווי פריה־מארגענדיגע פלוימען, און עס האט זיך געדאכט, אז זיי פיהרען מיט זיך אין שטעדטעל אריין דעם סוד פון די פעלדער און פון דער ערשט־אוועקגעגאנגענער נאכט, וואס זיי האבען זי נאך געמוזט אויפ'ן וועג בעגעגענען...

די ארויסגעבויגענע קעפ, בערד און פאות פון די אויפגעעפענטע לופטשיקעס, האבען קוקענדיג אויפ'ן שטאדט־זייגער — ווי שפעט עס איז — בעגעגענט די זון, און א פרעהליכער שטראהל פון האפנונג האט די ארימע, ווינטערדיגע בריסט ערפילט. דארט, וואו מען האט זיך פערשפעטיגט מיט די לאדען אויפעפענען, איז זי אליין אריינגעדרונגען דורך די לעכער, וואס זיינען געווען אויסגעשניטען אין די לאדען אין די געשטאלטען פון הערצלאך, קעזלעך און האלבע לבנות, און זי האט געזוכט די שלאפעדיגע אונטער די ווינטער־דעקען, אין וועלכע עס זיינען געווען אנגעפיהלט פערער'ן פאר קינדער און קינד'ס־קינדער'ס אויסשטייער...

אומגעריכט און אהן א חשבון, ווי א קינד, האט די זון איהרע שטראהלען פערשפרייט, נישט קוקענדיג אויף וואס און ווען זיי פאלען.

די שטראהלען זיינען אריינגעדרונגען אין בעהאלטענע, פערשפארטע לעכער און רינשטאקען, צולאזען דעם רעשט פערשוואַרצטען אייז; עס האבען זיך אויפגעעפענט די פערבארגענע מיסט־קאסטענס, וואס דער פראסט האט זייער חרפה צוגעדעקט, און דאס שטעדטעל האט זיך געבאדען אין זון און אין בלאטע...

איבער דער געסעל האט זיך איבערגעצויגען א יונגער הימעל, ווייס, רייך, העכער און ברייטער פון תמיד: אבגעריסענע, פליסענדיגע וואל־קענדלעך האבען זיך געבאדען אין זיין טיעפעניש, געוועבט זיך פון איהם און פערלארען זיך אין איהם, און אזוי זיך אינאיינעם צוזאמענגעגאסען, אז עס האט זיך געדאכט, אז די הימלען זיינען צוזאמענגעוועבט פון ציי־טערדיגע, צערטליכע מוזיק־טענער, וואס זיינען פערגליווערט געווארען אין דורכזיכטיגע רויך־וואלקענדלעך. די לופט, ווי זי וואלט זיך בעפרייט פון שווערען בליי, איז געווארען אזוי קלאהר און דורכזיכטיג, אז מען האט געהערט און געזעהן די לייכטסטע, דינסטע וואלקענדלאך רויך, וואס זיינען ארויסגעגאנגען פון די בוימער־ווארצלען, שטעהענדיג אין געסיל פאר די הייזלעך. די שווארצע צווייגען פון די בוימער, וואס האבען דא און דארט אין געסעל אריינגעקוקט פון איבער די ווייס־אב־געקאלכטע פלויטען, האבען געציטערט אין אויר פאר פרישקייט. די ערד ארום דעם שטעדטעל האט ארויסגעווארפען פון זיך דעם ווייסען, ווינטערדיקען דעק, און אזוי שווארץ און אזוי יונג, האט זי געווארט אויף עפעס, ווי א חתן, וואסווארט אויף דער כלה... דאס אלץ האט אויסגעזעהן ווי א גרויסער פרייטאג פון א גרויסען, גרויסען שבת, א שבת פון פריהלינג. די וועלט איז געווען אזוי פריש און אזוי יונג, דאס עס האט זיך געדאכט, אז דער אונבעוואוסטען „מע'' פון דעם אונשולדיגען קאלב, וואס מרדכי קצב האט געפיהרט אין שחט־הויז (דער איינציגער מעגליכער שטעדטילשער קרבן), איז א ברכה אויף דעם יונגען געבארענעם טאג, וואס קומט אויף דער וועלט...

דער ערשטער פון די בעלי־בתים, וואס האבען זיך אין געסעל גע־וויזען, איז געווען ר' נחום רויטהאלץ.

עס איז קיין וואונדער נישט: ר' נחום רויטהאלץ איז א איד, וואס ליעבט שעפען „פרישע לופט'', און ווייל מאיאווע לופט איז א

מחיה צו דער ברוסט, טהוט זיך א איד ווי ר' נחום אן דאס פערגעניגען; אביסעל דורכשפאצירען זיך אין געסעל אין דער־פריה, נאכ'ן טהיי, צווישען „מה טובו'' און „קרבנות''. פאר וואס דען נישט? א גאנץ געזונטע זאך, און עס קאסט קיין געלד נישט.

און נישט אזוי מחמת דער ברוסט אליין נעהמט זיך א איד צייט צום שפאצירען אין געסעל (שוואך איז ר' נחום פונקט אזוי אויפ'ן הארץ, ווי אויף די ברוסט, און די „לעבער" איז אויך נישט אינגאנצען אין ארדנונג), נאר דערהויפט דערפאר, וואס ר' נחום האט בטבע ליעב „וויגאדעם''. א אידעל איז עס א רונדיגס, א פולס, מיט א רויטען קארק און א פול בייכעל, וואס די קאפאטע דאכט זיך, וואקסט ביי איהם מיט, ווי ביי אונזערע עלטערן פערצייטען אין דעם מדבר. א איד, וואס ווייסט זיין ווערט און וויל זיך אליין נישט „דוצען". האט ער צו זאגען, למשל, אז מען זאל איהם דערלאנגען א גלאז טהיי, וועט ער נישט זאגען פשוט „מיר" נאר מען זאל „איהם" דער־לאנגען, בלשון נסתר. נחום איז זעהר ריהרעוודיג. האט זיך הנאת פון אלץ וויסען, א סך הערען, נאר ריידען — א מכה! רעדט ער שוין אמאל מיט זיין חסד, איז יעדעס ווארט אבגעוואויגען, אבגעמאסטען און געצעהלט: א ווארט — א רענדעל. צום אנבייסען גיט ער זיך א זעץ אנידער ביים טיש און שניידט זיך די שטיקלאך ברויט פון לעבעל, בעשמירט מיט פוטער, דין גאר דיניטשקע, אז עס זאל נאר האבען א טעם פון פוטער. אזוי פייניגט עס דאס פינגערהוט פוטער, צוציהט עס אויף פופציג דינע פעדעמלעך, אז עס זאל איהם גענוגען פאר דאס גאנצע ברויט. דערנאך שניידט ער זיך די שטיקלאך כסדר אין מויל אריין, רוהיג, נישט געאיילט, און טרינקט זיך צו צום עסען א גאנצען טשייניק טהיי, דערווייזענדיג דערביי דעם קונץ אויסצו־קומען נאר מיט איין שטיקעל צוקער. ער כאפט ארונטער דאס שטי־קעל צוקער הינטער די צונג, אז עס זאל איהם נישט צוגעהן בשעת'ן עסען, און גיט דערמיט אנצוהערען מיט יעדען זופ, אז צוקער, ברידער, איז דא... אזוי עסט ער זיך רוהיג, א ביסען ברויט, א זופ טהיי, נישט צולאזענדיג זיך ביים עסען קיין שום עגמת־נפש, אז ער זאל נישט האבען חלילה בחנם ארויסגעווארפען. נאכ'ן אנבייסען לעגט זיך ר' נחום צו אויף דער קאנאפע אין עס־שטוב, נעהמט זיך צום שלאף דעם „קו הישר'' און לייענט זיך די מעשיות צום שלאף, ביז דער שלאף

וועבט זיך נישט איבער זײנע אויגען. דענסטמאל רוהט דאס הייליגער סופר אויף זיין ברוסט, און ר׳ נחום שלאפט שוין רוהיג איין. בשעת ער שלאפט מאר זיך קיינער פון די קינדער נישט ווייזען אויף דעם שוועל פון דער שטוב: דער טאטע שלאפט.

ער לעבט פון זיין ווייב׳ס געוועלבעל. נעחע די שווארצע (זיין ווייב) איז א גאנצען טאג אין געוועלב. ווינטער פריהרט זי און ווארימט איהרע פערשטיינערטע פינגער, פון וועלכע די הויט איז אבגעקראכען פון הערינג און זאלץ, ארום א טאפ גליהענדע קויהלען. ר׳ נחום געהט אריין נאכ׳ן שלאף פאר מיטאג אין געוועלב עצות געבען. און אז ער איז אין גוטען הומאר, טהוט ער דער ווייב א חסד, שפרייט אויס די הענד און גענעצט הויך אויפ׳ן קול. נעכע די שווארצע פרעהט זיך אין הארצען, וואס זי האט אזא איידעלען מאן. ווארום נאר איידעלע מענשען שלאפען פאר מיטאג און גענעצען נאכ׳ן שלאף...

שפאצירענדיג בנעימות׳דיג איבער׳ן געסעל, נעהמט נחום זיך דאס שנופטיכעל ארויס און וויקעלט זיך דעם האלז ארום, אז ער זאל זיך חלילה נישט פערקיהלען. פלוצים דערהערט זיך א געשריי אין געסעל. ר׳ נחום דערשרעקט זיך, נאר באלד דערמאהנט ער זיך, אז דאס שרייט „אויף די צייהן״ יאדוויגע דעם „ציוויל־נעם סטראזשניק׳ס״ ווייב, וואס דער מאן שלאגט זי אויס יערען פריהמארגען, דאן שפיט ער אויס דריי מאל, אז דער שרעק זאל איהם נישט שאדען און געהט זיך ווייטער, צעהלענדיג די טרעט.

אין געסיל האט זיך געוויזען דער צווייטער בעל־הבית פון שטעד־טעל, גאספאדין איוואן איוואנאוויטש. אמאל איז ער געווען א סטראז־שניק אין ווארשוי. אויף דער עלטער, איז ער געקומען צו געלד, האט ער די שטעל אוועקגעווארפען, האט חתונה געהאט מיט א דיקער פוילישער יאדוויגע און איז ארויסגעפאהרען אויף דער פראווינץ, געקויפט זיך א הייזעל און לעבט זיך בשלום ושלוה. מיט די בעלי בתים לעבט ער גוט, א פאן בראט מיט יערען. האט ער עפעס צו זאגען, גיט ער באלד אין טאטען אריין. נאר די בעלי־בתים האבען זיך צוגעוואהנט דערצו — עס איז ביי איהם אזא מין לשון. ווייטער האט ער א טבע יערען אין דער פריה אויסשלאגען זיין ווייב, איין גאט אליין ווייס פאר וואס און

פאר וועז. די געוואלדען זיינען דאן ביז אונטער'ן הימעל. נאר עס
ווייזט אויס אז זי האט עס געדארפט. ווארום וואס מעהר גאספאדין
איוואן איוואנאוויטש האט זי געשלאגען, איז יאדוויגע געווארען אלץ
דיקער. דאס פנים איהר'ס איז געווארען גלייך, ווי א געשוואלענער,
אנגעבלאזענער פענכער, אין וועלכען עס האבען געטיקט צוויי אויגען,
ווי צוויי פערעלאך... קיין קינדער האבען זיי נישט געהאט, אבער דער־
פאר האבען זיי געהאדעוועט א שעהן רעשטעל קעץ, הינד, פויגעל און
אזא מין ווייסע מייז, וועלכע זיי האבען געהאלטען אין א שטייג. די
ווייסע מייז האבען שטארק דערעסען ר' נחום'ן. זומער פאר נאכט,
ווען ר' נחום וויל זיך אנטהאן תענוג, זעצט ער זיך אנידער פאר דער
טהיר און הייסט זיך ארויסגעבען דאס „קליין מיטאג". וואס טהוט דער
גוי? נעהמט זיך דער גוי די ווייסע מייז אויף די קניע און זעצט זיך
אויך פאר דער טהיר, פונקט געגענאיבער ר' נחום'ן (להכעיס אודאי)
און ר' נחום מוז אויפהערען צו עסען. ער שפייט אויס און קרעכצט
אב: וואס זאל מען טהאן, אז מען איז אין גלות!...

איוואן איוואנאוויטש האט געוואלט ווערען אויס סטראזשניק און
זיין גלייך מיט אלע „ציווילנע", און ער איז שוין טאקע געווארען אזא
„ציווילנער", אז דערזעהענדיג פון דער־ווייטען דעם שטאדט־סטראזש־
ניק, האט ער זיך אויך געכאפט פאר'ן בעזעם און אנגעהויבען אויסצו־
קעהרען דעם רינשטאק מיט אנדערע בעלי־בתים צוגלייך. ער האט
זיך אבער קיינמאל ניט געקאנט בעפרייען פון די בלויהע הויזען מיט די
רויטע ברעגען. צי ער האט זיי געהאט נאך פון גוטע צייטען, צו א גע־
שמאק שוין איז געווען ביי איהם אזעלכער, — איין גאט ווייס איהם.
אויך די רעקלאך מיט די היטלאך זיינען געווען געשניטען אויף
אזא מין שניט, אז חאטש זיי האבען אויף זיך נישט געהאט קיין שום
בלעכעל, פונדעסטוועגען פלעגט יעדער „ארענטליכער" מענש, וואס
פלעגט וועלען זיין אין „ארדנונג" פיהלען צו זיי אזא שוואכקייט, אז
דערזעהענדיג זיי, פלעגט ער נישט קאנען איינהאלטען דעם יצר הרע,
ער זאל נישט פריהער דאס הוטעל אראבנעהמען און גריסען: „גוט
מארגען, פאניע נאטשאלניק"!

יעדען טאג אין איין צייט איז דורגעגאנגען דורך דאס געסעל דער אלטער פריץ מיט זיין הונד.

דעם אלטען פריץ, וואס וואהנט איינער אליין אין דעם געל־געפארב־טען הייזעל מיט די שטענדיג־פערמאכטע לאדען, אויפ'ן וועג קיין קראַ־שענוויץ, האט דאס געסעל נישט געקענט. דער פריץ האט זיך געהאל־טען פאר זיך, מיט קיינעם האט ער נישט געלעבט און איז תמיד געווען בעהאלטען אין זיך, קיינער האט נישט געוואוסט פון וואנען ער איז גע־קומען, און וואס פאר א מענש איז ער. נאר קודם כל איז עס א פריץ. האבען איהם דערפאר אלע א לאנגע צייט געגריסט. ער אבער האט אויף די גריסען נישט אבגעענטפערט. האט מען איהם דערנאך אויפ־געהערט צו גריסען. צום סוף האט זיך דאס שטעדטעל צו איהם צוגע־וועהנט: עפעס דארט אנ'אבגעקומענער פריץ! און מען האט איהם אנגעהויבען צו בענוצען אנשטאט א זייגער, ווארום ער האט זיך אזוי פינקטליך, צו דער מינוט, יעדען טאג געוויזען אין געסעל, אז דאס שטעדטעל האט אנגעהויבען צו צעהלען די שעה'ן לויט זיין ווייזען זיך: „א האלב שעה ארום פאר'ן פריץ'ס אנקומען"... הינטער די אויגען האט מען געלאכט פון איהם. א נאמען האט מען איהם געגעבען: „דער מלך אביון" און זיין הייזעל: „דעם מלך אביון'ס גיטער". נאר טרעפענ־דיג זיך מיט איהם „סאם נאסאם", האט דער א איד (חאטש ער האט גאנץ גוט געוואוסט, אז דער פריץ איז ארים) נישט געקאנט זיך איינ־האלטען, אז ער זאל נישט פאר איהם דאס היטעל אראבנעהמען און בוינגען זיך: פארט דאך עפעס א פריץ. זיין האלז און געמבע. וואס די ווארצלען פון די האאר זיינען פון פיעל גאלען זיך אזוי פערהאר־טעוועט געווארען אין זיי, אז זיי האבען דעם איינדרוק געמאכט פון אבגעברענטע פעדער־ווארצלען אויף א פעטער גאנז, האבען זיך תמיד געריבען אין א שטייפען ווייס געפרעסטען קאלנער, אז עס איז געווען א גרויס רחמנות צו צוקוקען. דאס נישט צוטרעטענקייט צו איהם האט בעשאפען ווענען איהם פערשיעדענע לעגענדען; מען האט געזאגט, אז ער האט צו טהאן מיט די נישט־גוטע, וועלכע בעזוכען איהם יעדע נאכט צוועלף א זייגער. די אלטע בעלי־בתים האבען אבער איהם גאנץ גוט געקענט און געוואוסט, אז דאס איז דער אלטער פריץ פון „דאב־ראווקע", וואס האט זי פערקויפט דעם היינטיגען פריץ, איז אוועק

דערנאך אין די פרעמדע לענדער, נאך א לאנגער צייט געקומען צוריק און זיך בעזעצט אונטער דער שטאדט און געלעבט זיך אליין. ער זאל האבען מיטגעבראכט מיט זיך, זאגט מען, פון די ווייטע לענדער פופּ־צעהן האאר און פינף נעגעל פון זעהר א בעריהמטער זינגעריןׅ, וואס דאס זאל האבען פאר אמאטארען זעהר א גרויסען ווערט. אידען אבער אלס א פראקטיש פאלק האבען זיך אויף קיין האאר און נעגעל נישט פער־שטאנען און געלד אויף דעם וואלטען זיי נישט געבארגט...

די דריי בעלי־בתים, יעדער מיט זיין בעזונדער גאוה, האבען שפּא־צירט יעדער פאר זיך אין געסיל.

אנקומענדיג צום ,,הויז" צו האבען זיי דערהערט א קלאפּעריי פון העק אין אלטע פערפוילטע באלקעס. זיי האבען זיך אבגעשטעלט, ארומגעקוקט און האבען דערזעהן, ארבייטער שטעהען אויף דעם אלטען דאך פון ,,הויז" און זייערע שארפע העק טיקען זיך אין די אלטע, פער־פוילטע שינדלען, וועלכע זיינען אזוי צוזאמענגעוואקסען ווי א שארבען פון א זקן. די בעלי בתים, וואס האבען ביז איצט מתרעם געווען אויף די פאליציי, וואס זי לאזט איבער אין געסעל אלטע הייזער, וועלכע קאנען ברענגען אן אומגליק, האבען זיך צוגעקוקט, ווי זייער פערלאנג ווערט אויסגעפיהרט. און האבען שטיל־געשוויגען. אין זייער בליק איז מעהר געווען שרעק און טרויעריגע ערווארטונג איידער נייגעריגקייט.

וואס איז דאס אזעלכעס דאס ,,הויז" ?

פון דורות־לאנג איז געשטאנען א ,,הויז" אין געסעל. אן אלטע האלב פערפוילטע הויז פון איין שטאק, וואס בשעת א ווינד, האט זיך געדאכט, אז דאס דאך פון הויז שאקעלט זיך אויך איגאיינעם מיט די צווייגען און בלעטער פון די בוימער, וועלכע זיינען געשטאנען פאר די הייזלאך. גערופען האט מען עס, דאס ,,הויז" סתם. צו קיינעם האט עס ניט געהערט: די בעלי־בתים האבען נישט געוואלט, ווייזט אויס, בעצאהלען פאדאטקעס פאר א הויז, וואס ברענגט נישט איין, האבען זיי זיך דערפאר אבגעזאגט פון זייער איינענטהום. און דאס ,,הויז" איז געווארען א ,,הכנסת אורחים" שטיבעל פאר די נאקעטע יונגען. וואס וואלגערען זיך אין געסעל ארום, און א בעהעלטעניש פאר גע'גנב'־עטע זאכען. דער ,,ציווילנער געשטארבענער" מיט די שטענדיג־פער־

מאכטע לאדען און מיט זיין פערפוילטען דאך האט אויסגעזעהן צווישען די קליינע פרעהליכע הייזלאך אין געסעל, וואס זייערע פענסטערלאך האבען זיך געבאדען אין די גליהענדע זונען־שטראהלען, ווי אנ'אלטער זיידע מיט א פאר שווארצע ברילען אויף דער נאז. עס האט זיך גע־דאכט, אז די פארצייטיגע דורות האבען איבערגעלאזט אנ'אנדענקען נאך זיך די היינטיגע קינדער דאס ,,הויז". אז עס זאל זיי זיין צו א ,,מעטע", ווען זיי וועלען זיך אין געסעל אין בעהעלטעניש שפּיעלען.

ווארום דאס ,,הויז" איז געשטאנען אין געסעל נור פאר די חדר־קינדער ווענען. א שבת נאכ'ן עסען, א שטיינער, דער טאטע איז נאך נישט אויפגעשטאנען צום פרק, די מאמע שמועסט מיט א שכנה פאר דער טהיר, און די חדר־אינגלאך, אנגעטהאן אין די שבת'דיגע קאפּאט־קעלאך, פערפלאכטען אין די זונען־שטראהלען האבען ארומגערינגעלט דאס ,,הויז" ווי די ווערעמלאך. ווער עס האט זיך ארויפגעכאפּט אויפ'ן דאך און לאכט אריבער צו די ,,פלשתים", וואס מען זעהט זיי פון יענער זייט טייך; ווער עס שטעהט אויפ'ן פליים און קוקט אין ,,שפּאקטיוו". און דאס ,,הויז", דער זקן האט אראבגעווארפען פון זיך די חרפּה, שפּיעלט זיך מיט די אינגלאך, שטיפט מיט, אט איז עס זיך נוקם אין א קונדס און גיט איהם א שטעק אריין א נאגעל אין די גייע, שבת'דיגע קאפּאטע; אט רייסט עס איינעם די קלאפּע אראב. די אינגלאך געהען צוריק צו דער מאמען מיט די פאלעס אין דער האנד, נור דענסטמאל זיינען זיי ניט מקנא, חברים...

ביי נאכט איז דאס גאנצע געסעל איינגעטוקט פון קאפּ ביז צו די פיס אין שלאף, די הייזלאך שטעהן איינגעטוליעט איינס ביים צווייטען און זעהן אויס ווי שלאפענדיגע היהנער, וואס זיצען אויף די אייער. נור דאס ,,הויז" שטארט ארויס ווי אן אומגעלומפּערטער גולם מיט זיין הויכען קאפּ צווישען די אנדערע הייזלאך און שאקעלט זיך איבער זיי, ווי עס וואלט זיי דערצעהלט, אנגעזאגט אייך גאט ווייס וואס, און זיין לאנגער אונפארימדיגער שטן שפּרייט זיך אויס איבער דער גאס, קריכט אריבער אויף די געגענאיבערדיגע הייזלאך. און זייביידע, דאס ,,הויז" מיט'ן שאטען, זעהן אויס ווי צוויי פרעמדע אורחים פון א פרעמדער וועלט, וואס קומען פון ערגעץ גאנץ ווייט און וואנדערען ערגעץ גאנץ ווייט און האבען זיך אבגעשטעלט אין געסעל נאכט האלטען...

די בעלי בתים זיינען געשטאנען און האבען זיך צוגעקוקט, ווי מען לעגט דאס „הויז“ איין. נאך יעדען קלאפּ האבען זיך געשאטען פערפוילטע ברעטער, פערשימעלטע שינדלען, א וואלקען שטויב האט זיך געריכערט. די ווענד האבען זיך אזוי געטרייסעלט, אז עס האט זיך גערעכט, אז דאס „הויז“ זינקט איין אונטער די הענט. פון אונטער'ן דאך זיינען נאך אין גאס אראבגעפאלען פערפוילטע און פערשימעלטע ברעטער און ציגעל. ביינער, אלטע „קאלקעס“, וועלכע האבען געמוזט ליגען אויפ'ן דאך נאך פון יענער צייט אן, ווען אונזערע זיידעס האבען אין גאס אין פאלענט געשפּיעלט. די בעלי-בתים האבען געקוקט אויף די שפּליטערייען. זייער טרויעריג געווארען און האבען געשוויגען. ר' נחום האט זיך געוואלט עפּעס אנרופען. ער האט געקוקט אויפ'ן פריץ. דער האט אזוי געשוויגען, אז דער איד האט מורא געהאט דאס מויל צו עפענען. דער „גאספאדין“ איז עפּעס נעהנטער געווען. דערפאר האט ר' נחום איהם גאנץ שעהן געגריסט מיט'ן היטעל און האט געזאגט:

— גוט מארגען דיר, פּאניע נאטשאלניקו!

דעם „גאספאדין“ האט עס פערדראסען, וואס דער איד האט איהם גערופען „נאטשאלניק“. האט ער זיך האלב ערנסט און האלב אויף געלעכטער געווענדעט צום איד:

— דעם רינשטאק פאר דער טהיר האסטו שוין אויסגעקעהרט? — מיט קאלך אויסגעשאטען? הא?

— וויגאוואט — האט ר' נחום געשמאמעלט און אבגערוקט זיך נעהנטער צום פּריץ צו, איבערבעטענדיג דעם סטראזשניק מעהר מיט'ן הוט איידער מיט די ליפּען.

שפּעטער האט ר' נחום אליין גערעדט צו זיך:

— נייע בעלי-בתים, נייע הייזער.

דערווייל איז עפּעס געשעהן. די ארבייטער. אב'פּטר'ענדיג זיך מיט'ן דאך, האבען זיך גענומען צום בוידעם. זיי האבען אראבגענומען די פּיער באלקענס, אויף וועלכער דער דאך רוהט. פון די באלקענס האבען זיך אנגעהויבען צו שיטען פערפוילטע ברעטער, שמאטעס און לאטעס. די ארבייטער האבען מיט די פּיס אויף דער גאס אראבגעשארט אלטע שמאטעס, וואס האבען זיך אויפ'ן בוידעם

ארומגעוואלגעו'ט, — שטיקער בלעך, ביינער פון א גע'פגר'טער קאץ, אדער הונד; קעפ און פיסלאך פון געשאכטענע היהנער, א גע'גנב'עט קאלב־פעל פון נאטעס שפייכלער. צווישען די אראבגעווארפענע שמאַ־טעס איז געבליעבען ליעגען צו די פיס פון די בעלי־בתים אנ'אלט זעלנעריש היטעל.

עס איז געוועזן א הוסארסקע היטעל פון נאפאלעאן'ס צייטען.

עס קאן זיין, אז א זעלנער, זיך צוריקקערענדיג מיט נאפאלעאנ'ען פון דער מלחמה פון יאהר 1812, א פערוואונדעטער און א קראנקער, האט זיך בעהאלטען פאר די רוסען אויפ'ן בוידעם. זיין קערפער האבען די מייז שוין לאנג אויפגעגעסען, נאר דאס הימעל, לעדער און אייזען, איז געוועזן נישט צו צוטרעטען פאר די מייז'ס מיילער. די בלעכען פון היטעל זיינען געוועזן פערראסטעט און די ברעגען זיינען גע־וועזן בעדעקט מיט א געלען, פייכטען שימעל. דאס היטעל איז ווי א שטומער עדות געלעגען צו די פיס פון די בעלי־בתים, האט אן עפעס דערמאהנט און האט דערצעהלט, אז עס זיינען געוועזן אמאל אנדערע צייטען, אנדערע מענשען...

און א נעפיהל האט אויפגעלעבט אין איין מינוט אין דריי פער־שיערענע הערצער: א נעפיהל אז דא שטארבט נישט קיין מענש, דא שטארבט א הויז, א געסעל און אפשר א וועלט. אז עס זיינען אמאל געוועזן אנדערע צייטען, אנ'אנדער געסעל, אנדערע בעלי־בתים און אנ־דערע הייזלאך. אז דער איד איז נישט דער איד פון אמאל, אז דער פריץ איז נישט דער פריץ פון אמאל, און אפילו דער סטראזשניק איז שוין אויך נישט דער סטראזשניק פון אמאל. ביי אלעמען איז גע־קומען דער גערדאנק, אז מען מוז זיך אנגרייטען צו לעבען אין אנ'אנדער געסעל צווישען אנדערע מענשען...

און טרויעריג איז זיי געווארען איבער דעם, וואס שטארבט אב און וועט שוין קיינמאל נישט צוריקקומען.

דער פריץ האט ארויסגענומען דאס טאבאק־פושקעלע און דערמיט מכבד געוועזן דעם אידען. דער סטראזשניק איז אויך צוגעקומען און האט אויך די פינגער אריינגעשטעקט.

דער איד, האלטענדיג דעם שמעק־טאבאק צווישען די צוויי פינגער, האט זיך אבגערופען צום פריץ:

טאק, טאק, פאניע שלאכטשיצו!

דער פריץ האט זיך אויסגעניסט און האט איהם אבגעענטפערט:

— טאק, טאק, פאניע זשידזשע!

דער סטראזשניק, האלטענדיג איין האנד אין די הויזען־קעשענע און מיט דער צווייטער די וואנצעס דרעהענדיג, האט זיי אבגעענטפערט:

— טאק, טאק שלאכטשיצו, טאק, טאק, פאניע זשידזשע.

ערך

ע ר ד

דאָס שטיק ערד פון וועלכען איך וויל ערצעהלען, איז געלעגען אויסגעצויגען פון יענער זייט דאַמבראָוואער גרויסע וועלדער ביים ברעג פון דער ווייכסעל. די הויכע סאָסנעס וואָס זיינען געשטאַנען ווי אַלטע גרויסע מלכים, מיט זייערע קרוינען אויף די קעפּ און האָבען מיט זייער הויך איבערגעשטיגען איינער די צווייטע אין ווייטען, ווייטען וואַלד אריין, האָבען פון דער ערד דורך דורות און דורות אויסגעטרונקען איהר פעטקייט און פייכטקייט און זי איבערגעלאָזט טרוקען און זאַמדיג ווי אַ סוכאָטנישע אויסגעזויגענע ברוסט פון אַ דאַרער מוטער, און זי האָט אויסגעצויגען מיט איהר טונקעלען טרוקענעם זאַמד־רוקען, אונ־טער דעם העלען לויכטענדען הימעל, וואָס האָט יעצט אין פריהלינג־צייט בענאָסען אַלעס ארום מיט לייכטענדע יונגע שטראַהלען. די יונגע שטראַהלען האָבען ערפילט דעם שטח מיט אַ לעבענס־לוסט וואָס האָט געוועקט צום שאַפען, נור די לייכטענדע פול מיט קראַפט אָנגעטרונ־קענע שטראַהלען האָבען ווי יונגע חתנים־בחורים איבערגעלויכטען זיך איבער דער ערד, און האָבען ניט געפונען קיין כלה צו דער חתונה. בחנם האָבען זיי געוועקט פון דער ערד דאָס פערבלאָנדזשעטע קערנדעל וואָס דער ווינד האָט עס אהער געבראַכט פון פעטע פעלדער, די ערד האָט קיין גריגס ניט ארויסגעצויגען און האָט זיך שוין יאָ דאָ און דאָרט דורך דעם זאַמד גרינע קנאָספּען־שפּראָצעכטס געוויזען, איז עס פריה־צייטיג פון זאַמד און שטויב פערטריקענט און אויפגעגעסען געוואָרען. און דאָס גאַנצע שטיק לאַנד אויסגעצויגען ארום ברעג פון ווייכסעל איז געווען ווי אַן אוננוצליכע שמאַטע, וואָס איז געוואָרען ארויסגעוואָרפען פון דעם הויכען רוישענדען וואַלד, פערשעמט פון גאָט און לייט.

זי האָט ניט צוריקגעגעבען דעם פויער, איהר בעל־הבית, די מאָס ווייטצען וואָס ער האָט בעדאַרפט ארויסנעהמען פון איהר, זיין ארבייט און די קערענדלעך וואָס ער האָט אין איהר אריינגעלעגט, האָט ער זי בעשטימט פאַר דעם אָרעמען קאַרטאָפעל און פאַר'ן אָרעמען ברויט,

וואָס זי האָט איהם אָבגעגעבען צוריק פאַר זיין פּראַצע מיט זעהר אַ קאַרגע האַנד. טאַקע דער שטרוי איז געווען קליין און שיטער, און די קערענדלעך אַזוי מאָגער דאַר, אַז עס האָט ניט געלוינט זיי פון די פּלעווע ארויסצוהאַקען — נור דאָך איז עס געווען גאָט׳ס ערד, און זי צו פערשעמען, איבערצולאָזען ניט בעאַרבייט — וואָלט געווען אַ זינד פאַר גאָט.

איז ער אָרעם געווען דער פּויער פון דער ערד און האָט איבער־געטראָגען זיין אָרעמקייט מיט אונטערטהעניגקייט און געדולד. זיינע קינדער ווי זיינע פיה האָבען זיך איהם ניט געבאָוועט, זיי זיינען איהם געבוירען געוואָרען ווי די ערד, סוכאָטניקעס, אָדער זיי זיינען פריה־צייטיג געשטאָרבען. צי פאַר הונגער און דחקות, צי איבער די קללות, — דאָס שטיק לאַנד, איז עפּעס איבער אַ פערבאָרגענע געהיימניס־פאָלע זינד געוואָרען פערשאָלטען, ווי די פּויערים האָבען געגלויבט — נור אפילו די וואָס זיינען יא געבליבען ביים לעבען, און ווי דאָרט זיך געקענט דורכשטופּען און דערוואַקסען, האָט די סוכאָטניטשע ערד אויך ניט געקענט זיי מפרנס זיין און ערהאַלטען. דאָס פיה ווי די מענ־שען, כאָטש זיי זיינען קליין־וויקסיג געווען, האָבען זיי איהר געמוזט פערלאָזען אין דער יוגענד און פיהרען זייערע הענד אויף אַנדערע פעל־דער, צו פרעמדע פעלקער, איבער די דייטשע גרענעץ. אָדער אויף יענער זייט ים, אין וויַיטען בראַזיליען.

און געהאַלטען האָבען זיך נור אויף איהר די פון איהרע קינדער, וועלכע האָבען ניט געקלערט — און ניט געוואוסט, אַז עס איז ערגעץ אַנדערש־וואו דאָ אַנדערע ערד, וועלכע בעצאָהלט בעסער און רייכער פאַר דער ארבייט און ווייצען וואָס מען לעגט אריין אין איהר; די פון איהרע קינדער, וועלכע עס האָט זיך געדאַכט, אַז זיי זיינען בעשאַפען געוואָרען פאַר איהר, אָנגעוואַקסען אָן איהר, און מוזען אריבערטראָגען מיט איהר צוזאַמען איהר אָרעמקייט און טרוקענקייט.

האָבען זיי זיך געהאַלטען אָן איהר, און איהר צוריקגעגעבען די קראַפט און פּראַצע, וואָס זיי האָבען גענומען פון איהר ביסעל בידנע חיונה, פון איהר לופט, פון איהרע אָרעמע פּרוכטען, און נאָך די צייט פון זייערע יאָהרען זיך איינגעגראָבען אין איהר, און זייערע לייבער אויסגעמישט מיט איהר שטויב און זאַמד, און ניט איינמאָל האָט אַ פּויער געפונען ביים אַקערען מיט׳ן אייזען אין די ערד דעם שייטעל פון

זיין עלטער־זיידע, וואָס זיין קערפּער איז שוין לאַנג געוואָרען אַ חלק פון די ערד.

אויף אַ שיידען־וועג אין אַ ווינקעל פון דעם שטיק לאַנד, איז געשטאַנען אַן אַלטער האַלב־איינגעזונקענער צלם. דער צלם מיט דעם קריסטוס וואָס איז געווען אויף איהם האָבען פערשפּרייט זייערע אַלטע מיט מאָך בעוואַקסענע הענד איבער די צוויי זייטען וועג און האָבען געזאָלט, אַזוי ווי מען האָט אויף זיי אָנגעשריבען, אָבהיטען די געגענד פון הונגער, פייער און מלחמה. דער צלם מיט דעם קריסטוס־בילד וואָס זיינע הענד און פיס זיינען געווען צוגעשלאָגען צום קרייץ — זיינען אַזוי אַלט געווען, אַזוי אָבגעלאָזען און מיט מאָך בעוואַקסען, אַז עס האָט זיך געדאַכט, אַז זיי זיינען אַזוי ווי דער אַלטער אויסגעלעכער־טער און מיט דונער׳ס דורכגעברענטער בוים, וואָס איז געשטאַנען הינ־טער זיי — אַז זיי זיינען אויך אַרויסגעוואַקסען פון דער ערד, האָבען אַמאָל געבליהט, צווייגען און בלעטער געהאַט, נור פאַר אַלטקייט זיינען די אַזוי אויסגעדאַרט און טונקעל געוואָרען, און מיט מאָך בעוואַקסען און נייגען זיך צו דער ערד.

אויף יעדען מאַי־יום־טוב האָבען די קינדער פון דאָרף דעם צלם מיט בלומלעך בעפּוצט, ריכטיגע פעלד־בלומלעך, גאָט׳ס אַרבייט וואָס זיי האָבען ערשט פון בוימער אין פעלד אָבגעריסען און פאַפּירענע, זייערע הענד־אַרבייט. נור די בלומלעך האָבען זיך אויסגעמישט. מען האָט ניט געוואוסט וועלכע עס זיינען פעלד־בלומלעך און וועלכע זיינען פאַפּיער־בלומלעך. ס׳האָבען ליכטלעך געברענט פאַר די הייליגע מאַמע׳ס בילד וואָס איז געווען אַריינגעוואַקסען אין בוים אַריין, האָט דעם צלם מיט בוימעלעך וואַלד־קשאַקעס אַרומגעזעצט, מיט זאַמד אויסגע־שיט און אַ ווייסען טישטוך פאַר דעם צלם אויפגעהאַנגען, האָבען ווי קינדער זייער גאָט׳ס שטיבעל, וואָס איז געשטאַנען אין מיטען וועג אונטער׳ן פרייען הימעל אָהן אַ דאַך, אָהן אַ וואַנד, אויסגעפּוצט און אויסגעציערט, און דאָרף־גוי׳עס האָבען זיך יעדען אויף־דער־נאַכט אין גאַנצען חודש מאַי אונטער דעם קרייץ, צווישען די אַריינגעשטעלטע בוימלעך אַרונטערגעקליבען און אַלע, ווי מענער און ווייבער, ווי אינגלעך און מיידלעך, האָבען פון די ביכער מיט די ליכט בעלויכטען הייליגע ליעדער אין די נאַכט אַריין געזונגען.

אין איינע פון אזעלכע מאַי־נעכט האָבען זיך די גוים פון דעם דאָרף צונויפגענומען מיט די ליכטער און די געבעט־ביכער אין די הענד אַרום דעם קרייץ און האָבען אָבגעריכט זייער מאַי־געבעט. די פויערים זיינען זעהר בעטריעבט געווען, עס איז שוין געווען אין שפּעטען מאַי, ווען אַנדערש־וואו האָבען שוין געמוזט די פעלדער אין גאַנצען בעקליידט זיין מיט גרינס, דער ווייטץ און דער קאָרן האָט שוין בעדאַרפט אין דער הויך צו שטעהן און דאָ נאָכ'ן אַקערען אַזוי ווי דער ווינד האָט אָנגעטראָגען דעם שטויב, בעהויכט די ערד, אַזוי איז עס געווען איצט, טאַקע דאָ און דאָרט האָט זיך געגרינט קאָרן, די קאַרטאָפעל האָבען בלעטלעך אַרויסגעגעבען, עס וואָלט אפשר דאָס האַ־יאָהר בעסער געווען ווי אַן אַנדערש מאָל, נור וואָס קומט אַרויס — קיין רעגען איז ניטאָ. די ערד איז טרוקען, צוזאַמענגעבאַקען פון די זונן וואָס האָט שוין האַ־יאָהר אין מיטען פריהלינג הייס געוואַרעמט. די ערד שפּאַלט זיך און דער שטויב לעגט זיך אויפ'ן גרינס. דער גלח אין די קירכע פון נאָהענטען שטעדטעל האָט שוין איינינגע געבעטען אָבגעריכט אויף רעגען, נור דער רעגען ווייזט זיך ניט. יעדען פאַרנאַכט קוקען די פויערים אויף די רויט־אונטערגעהענדע זונן וואָס לאָזט זיך אין טיעפען וואַלד אַריין, זוכען צייכען אויב עס וועט מאָרגען זיין רעגען — געפינען אָבער קיינע ניט. די טעג זיינען וואַרעם, די נעכט זיינען שוואַרץ, מיט שטערען איז דער הימעל בעדעקט, און די זונן געהט יעדען טאָג גליהענד אונטער, בעלייכט דעם גאַנצען וואַלד און די בוימער נייגען זייערע קעפּ צו די רויט־אונטערגעהענדע זונן. האָבען די גוים דאָס מאָל זייער געבעט אָבגעריכט מיט צובראָכענע הערצער, און זייערע שטימען זיינען געווען זעהר ריהרענד. אין די ווייבערישע שטימען האָבען זיך טרעהרען געהערט, און די מענער־שטימען זיינען געווען האַרט, רויה, נור דאָך האָט זיך אין זיי אַ קלאָגען געהערט. זיי האָבען זיך ניט געהאַלטען אין טאַקט, ניט מיטגעזונגען, נור האָבען געשריען, רויה געשריען די ווערטער אין די שטילע טונקעלע נאַכט אַריין, וואָס האָט אַרום־געהאָרכט אַרום דעם גאַנצען, גאַנצען שטח. דער וואַלד איז שוואַרץ געווען און זיך איינגעהילט, געטוליעט זיך צו זיך, יעדער בוים איז געשטאַנען פאַר זיך, ווי אַליין אין זיין סוד בעהאַלטען און געמאַכט דעם איינדרוק ווי אַ שוואַך אונבעהילפיג קינד, וואָס מען האָט עס אַניעדערגעשטעלט און עס ווייס ניט ווי צו דער

מאמען אהיים צו געהן. נור די קעפּ אין דער הויף האָבען זיך אויסגעמישט, בעהאַלטען זיך אין איינעם און פערלוירען געוואָרען אין די שוואַרצע נאַכט. שטיל איז געווען אַרום, נור אַ שטיל טיעף גערויש האָט זיך געהערט אין טיעפען וואַלד — ווי דאָס וואָלט אויסגעזאָגט פון דעם טיעפען שרעקליכען געהיימניס וואָס טהוט זיך יעצט אין וואַלד אָב... דאָס שטילע גערויש האָט געוואָרפען אַ שרעק אויף די קינדער, וואָס די גוים האָבען מיטגענומען צום צלם. די קינדער האָבען אַרומגעקניעט און זיך איינגעטוליעט צום צלם צו. צוערשט האָבען זיך געהערט זייערע קינדער־שטימען מיטזינגען די ליעדער, דערנאָך ,ווען די נאַכט איז שוואַרץ געוואָרען, דאָס ביסעל רויטליכקייט איז פערטרונקען געוואָרען אין טיעפען וואַלד, און פון וואַלד האָט זיך דערהערט דאָס שטילע גערויש — זיינען זיי שטיל געוואָרען, נור ענגער נאָך צוגעטוליעט זיך צום קרייץ צו... זייערע ליפּען האָבען אין דער שטיל געברומט „טאַטע אונזער"... דאָס ליכט, וואָס האָט זיך געברענט אַרום קרייץ, און די עלטערען'ס שטימען וואָס האָבען יעצט שוין ניט מעהר געזונגען נור געשריען, הארצרייסענד געשריען, קלאָגענדיג זיך, קלאָגענדיג זיך, האָט אויף זיי אַזאַ שרעק געוואָרפען, אַז זיי זיינען איינגעשלאָפען, איינס צוגעטוליעט צום צווייטען, און מיט די הענד אַרומגענומען דעם האַלץ פון קרייץ. די סוכאָטשניטשע ערד וואָס האָט זיך יעצט איינגענאַרעט, און איינגעקאַרטשעט זיך אין די שוואַרצע נאַכט אַריין איז געלעגען אויסגעצויגען אַרום דעם שוואַרץ־געהילטען וואַלד, אַרום דעם טיעף אין סוד איינגעזונקענעם וואַסער און האָט זיך איינגעהאָרכט צו די געשרייען, און האָט זיך צוגעקוקט צו די ליכטלעך וועלכע לייכטען זיך פון קרייץ אַהער, און צו די שוואַרצע שאָטענס פון די פויערים וועלכע ליגען אַרום דעם קרייץ, איינגעהאָרכט און צוגעזעהן זיך אַלץ און געוואוסט, אַז איבער איהר זיינען די געשרייען וואָס רייסען זיך אין די נאַכט אַריין, און ווי אַ קאַפּריזנע, שלעכטע מאַמע איז זי געלעגען, „איך וועל ניט בעסער ווערען".

ניט ווייט פון צלם, אָבגערוקט פון די קינדער, אָבגערוקט פון די פויערים, איז געלעגען אויף דער ערד איינגענאַרעט אַ מין בעשעפעניש, וואָס האָט געמאַכט דעם איינדרוק אין די נאַכט ווי אַ משוגע'נער הונד, וואָס קוקט אויס אויף ווען אָנצופאַלען און בייסען, אַזוי האָט דאָס בעשעפעניש אַריינגעגלאָנצט אין די נאַכט אַריין, מיט זיינע

צווי שווארצע גלאנצענדיגע אויגען, וואס זיינען געווען אונרוהיג, געווארפען זיך און געמיאוטשעט. עס האט געבילט, אונפערשטענדליכע געשרייען האט עס געשריען, טהיילמאל מיט געבייזער ווי אויף די קופע מענשען געבילט, געוואלט אנפאלען אויף זיי, טהיילמאל פאר זיך אליין געשריען, בעקלאגענדיג זיך אויף עפעס... אדער איינגעטוליעט דעם קאפ צו דער ערד, און פאר דער ערד עפעס געקלאגט, געזאגט, געוואלט... טהיילמאל האט עס זיך פון פון ארט דערהויבען, צוגעלאפען אויף אלע פיער, צום קרייץ צו, ווי געוואלט זיך אויף ווענען ווארפען, מיאוטשענדיג עפעס, נור באלד האט עס זיך ווידער אניערערגעלעגט פון דער־ווייטען, געלעגט זיך אויף אלע פיער, צוגעקוקט זיך, דעם קאפ צו דער ערד צוגעבויגען און אנגעהויבען צו קלאגען מיט אזוי אן אונ־מענשליך קול, אז עס האט דאס הארץ געשניטען... די פויערים האבען דאס בעשעפעניש צוערשט ניט בעמערקט, דערנאך, ווען דער אלטער מארטשין האט בעמערקט פון דער־ווייטענס זיינע גלענצענדיגע אויגען, האט ער א מינוט אויפגעהערט צו זינגען, ארויסבויגענדיג דעם קאפ האט ער געזאגט צו אנטאן גראכאוו:

— אנטאניו, דיין אונגליק דערנעהנט זיך.

א מינוט האבען די גוים אויפגעהערט צו זינגען, און געסטרא־שעט פון דער ווייטען דאס בעשעפעניש.

— אנטלויף, דערווייטער זיך, דו אונגליק, — און גע׳צלם׳ט זיך איינצייטיג פאר׳ן הייליגען בילד: — הייליגע פריילין ערבארעם דיך!

אנטאן האט גענומען א ווינקע פון דער ערד, און פון דער ווייטען געשאקעלט דערמיט צו דער בעשעפעניש:

— צו די סטאדאלע, צו די סטאדאלע, דו פאקראקע.

די אנטאניכע האט זיך דערוויל גע׳צלם׳ט, און ווייזענדיג אויף דער בעשעפעניש האט זי זיך געבעטען פאר׳ן הייליגען בילד, מיט טרעה־רען אין די אויגען:

— הייליגע פריילין, ערבארעם דיך, און טרייב פון איהם ארויס דעם שלעכטען גייסט, און נעהם איהם צו דיר אין הימעל אריין; בעשיץ איהם אונטער דיינע לייכטענדע פליגעל, הייליגע, הייליגע פריילין, קריסטום הער!

דאס בעשעפעניש איז אלץ געלעגען אויף אן ארט, און צוגעהארכט זיך ווי די גוים שרייען אויף איהם. די קינדער האבען זיך אויף א

מינוט אויפגעכאפט, דערזעהן די גלענצענדע אויגען, געשראקען זיך, און נעהנטער זיך צוגעטוליעט צו די עלטערען.

— דאס האט דיך דער טייוועל אהער געשיקט, אז דו זאלסט אונז אין אונזער בעטען שטערען — האט א גוי זיך אנגערופען פון דער חברה.

באלד האט זיך אנטאן גענעהנטערט צו דער בעשעפעניש, יאגענ־דיג איהם מיט די צווייג, און דאס בעשעפעניש האט זיך אויפגעכאפט, אנטלאפען און פערלוירען געווארען אין די טונקעלע נאכט אריין.

באלד דארויף האבען די פויערים זייער תפילה געענדיגט, איבער־געלאזט דעם קריסטוס אויפ'ן צלם מיט דעם ליכטעל וואס האט געברענט פאר איהם אין מיטען דער נאכט און זיינען זיך ווי שאטען צוגאנגען.

אנטאן מיט די אנטאניכע זיינען אהיים געקומען אין זייער שטיבעל אריין, האבען געווארפען א בליק אויף די קוה מיט'ן קאלב וואס זיינען געשטאנען אין הויז און זייערע פיסקער אין שטיבעל דורכ'ן לייטער'ל אריינגעשטעקט. אנטאן איז ארויסגעגאנגען די לאדען צומאכען, די אנטאניכע האט פון אינעווענינ דאס אייזענדעל אריינגעשטעקט, דאס שטיקעל קיהן האט זיך אויפ'ן אויוועז געברענט. אנטאן איז אריינגע־קומען, און אנגעהויבען זיך אויסטהון, האט די אנטאניכע געפרעגט דעם מאן:

— עס ליגט הינטער דער שוועל?

— עס ליגט — האט אנטאן אבגעענטפערט.

די אנטאניכע האט א שטיק ברויט אבגעשניטען פון דעם שווארץ ראזעוואנע לעבעל, א שפאלט פון די טהיר אויפגעעפענט, אין הויז ארויסגעווארפען.

— נא, האסט דו, מיין אונגליק.

דאס בעשעפעניש וואס איז הינטער די טהיר געלעגען. האט דאס שטיק ברויט געכאפט. די אנטאניכע האט דאס קיהנדעל פערלאשען און זיך אין בעט צום מאן געלעגט שלאפען.

דאס בעשעפעניש, וואס איז יעצט געלעגען אויף די שוועל פון אנטאנ'ס כאלופע, אין וועלכער עס האט זיך געפונען זיין קוה מיט'ן קאלב, און קרישענדיג דאס הארטע שטיק ברויט האט עס זיך איינ־

געהילט אין די גרויסע וועסט וואָס האָט געטראָגען און געבלישטשעט מיט די צוויי גרויסע שוואַרצע אויגען — האָט געהערט צו אַנטאָנ׳ען מיט די אַנטאָניכע.

די סוכאָטניטשע ערד פלעגט פון צייט צו צייט אַרויסוואַרפען פון זיך ווילדע מיני בעשעפענישען, קאַליקעס און אונגעוועהנליכע בעלי מומים, סיי ביי מענשען, סיי ביי פיה, וואָס האָבען געהאַט פערשיעדענע מאָדנע פאָרמען. עס פלעגען געבוירען ווערען טהיילמאָל פון אַ קוה קעלבער מיט געשטאַלטען פון פערשיעדענע בהמות, אָדער פון די ערד פלעגען אַרויסוואַקסען פרוכטען, עהנליכע צו מענשליכע פאָרמען, קאַרטאָפלען אין געשטאַלט פון קליינע פערדלעך, קעלבליך, ווי לאַנגע אויסגעצויגענע טאָפּאָלען; מענשליכע קינדער מיט הינדטישע פּנים׳ער, אָדער אין געשטאַלט פון קעלבער, וואָס פלעגען קריכען אויף אַלע פיער, און פלעגען בילען ווי הינד, מיאַוטשען ווי קעץ, און האָבען די אייגענשאַפטען פון חיות. די גוים האָבען געגלויבט ביים געבוירען ווערען פון אַזאַ מין בעשעפעניש אַז דאָס איז פון שטן, און דאָס איז די גאַנצע סיבה פון זייער אָרעמקייט, טרוקענקייט און פערשיעדענע קרענק. דאָס פיה אין די אונגליקליכע געשטאַלטען פלעגען זיי באַלד אונטערברענגען, אין וואַסער דערטרינקען, אין די ערד איינגראָבען, אָדער טהיילמאָל עס אין וואַלד אַריינפיהרען און ביי אַ געוויסע צערעמאָניע עס אין פייער פערברענען. די מענשליכע בעשעפענישען אין אַזעלכע געשטאַלטען, ווען עס פלעגט זיך טהיילמאָל וויזען, האָבען זיי געלאָזט אויסהונגערן ביז עס פלעגט אַליין פון זיך שטאַרבען, דערנאָך האָבען זיי דאָס ערגעץ אין די ערד איינגעגראָבען, וואו קיין מענשענ׳ס פיס טרעטען ניט.

די אַנטאָניכע האָט פאַר אַ פּאָאר יאהר צוריק געבוירען אַזאַ מין בעשעפעניש — אַ קינד אין געשטאַלט פון אַ הינדטעל. עס איז געווען אין גאַנצען מיט האָאר בעוואַקסען, קליינע שוואַרצע אויגען וועלכע זיינען טיעף אין פלייש געזעסען, לאַנגע אַראָבהענגענדע אויערן, שטום איז עס געוועזען, און פלעגט אַרויסלאָזען פון זיך קולות עהנליך צו הינדטישען בילען. אין די ווינקלען פלעגט עס קריכען, ליעגען אויף אַלע פיער און קוקען ווילד און אונהיימליך ערגעץ־וואו מיט די אויגען.

די גוים האָבען געגלויבט, אַז דאָס בעשעפעניש איז געקומען פון שטן, און אַזוי לאַנג ווי דאָס לעבט איז עס נור דאָ שלעכט צו מאַכען. אַלע אונגליקען וואָס פלעגען פּאַסירען אין דאָרף האָט מען

אָנגעלעגט אויף דעם בעשעפעניש. האָט מען עס געטראָפען אויפ'ן וועג, האָט מען דאָס אָנגענומען פאַר אַ שלעכטען צייכען; אז עס פּלעגט זיך ווייזען ביי אַ געבעט, איז געווען אַ צייכען אז דער שטן האָט זיך אריינגעמישט. אין דאָרף האָט מען עס געוואָלט אונטער־ברענגען, אויסהונגערן, די עלטערן האָבען עס פון קליינערהייט אָן פון שטוב דערווייטערט, און עס פלעגט זיך אין דאָרף ארומוואַלגערן, נור וואָס די גוים האָבען ניט געטהאָן דאָס בעשעפעניש אונטערצוברענגען, האָט עס זיך דאָך ערהאַלטען, אין דאָרף ארומגעלאָפען, געפרעסען אַלץ וואָס עס האָט געפונען; דורך די אָפענע פענסטער, דורך די אָפענע טהירען אין די שטובען זיך אריינגעכאַפּט, אראָבגעשלעפּט אַלץ וואָס האָט געפונען אויף די טישען אין די שיסלען, און ערנעהרט זיך פון וואָס עס האָט געקאָנט. אָבלאָזעס פלעגט מען מאַכען אויף דעם בעשעפעניש, פעריאָגען עס אין וואַלד אריין, נור עס האָט ניט געהאָל־פען קיין שום זאַך, אזוי ווי אויף להכעיס די גוים האָט דאָס דער שטן גענומען אין זיין שוטץ, בעשערט עס טאָג און טאָג זיין ביסעל בידנע חיונה, פון וואָס עס האָט זיך געדאַרפט ערנעהרען אום צו דערהאַלטען זיין אונגליקליך לעבען, צו שאַדען די מענשען אין דעם דאָרף, און צו דער שאַנד פון זיין מוטער, וואָס דער שטן האָט זיך דערנעהנט צו איהר, און פון זיך אזאַ בעשעפעניש ארויסגעגעבען...

בייטאָג האָט עס זיך אין דאָרף אויפגעהאַלטען, הינטער יעדער טהיר געטשאַטעוועט, אויף די קינדער אָנגעפאַלען, פעריאָגט זיי און דאָס ברויט אוועקגענומען. און קוים האָט עס עפּעס דערטאַפּט, פלעגט עס זיך בעהאַלטען הינטער אַ טרעפּ, הינטער אַ שטאַל, און אויפפרעסען דאָס וואָס עס האָט דערטאַפּט. קוים אָבער איז די נאַכט צוגעפאַלען, פלעגט עס פאַר געוואוינהייט אָנקומען פאַר'ן טויער פון זיין מוטער'ס שטיבעל, זיך דרעהען אהין און דרעהען אהער, און ווי אַ הונד, וואָס מען לאָזט איהם ניט אין שטוב אריין אין אַ רעגען, האָט עס הינטער די טהיר געבילט, געמיאַוטשעט, ביז דער פאָטער פלעגט ארויסגעהן דעם לאָדען צומאַכען, האָט ער עס אריינגעלאָזט אין הויז אריין וואו דאָס פּיה איז געשטאַנען. די מוטער פלעגט דאָן אַ שטיק ברויט, אַ טעלער מיט איבערגעבליבען עסען הינטער די טהיר ארויסשטעלען, און די טהיר פערמאַכען נאָך זיך.

די מוטער וועלכע האָט געהאַט נאָך קינדער, און האָט בעדאַרפט

אינאיינעם מיט די קיה אין אקער זיך איינשפאנען, אום די צוויי מארגעס ערד, וואס איהר מאן האט געהאט, צו בעארבייטען, האט ניט קיין צייט געהאט צו זארגען, אדער צו דענקען פון דעם בעשעפעניש. אז זי פלעגט עס זעהען, אדער מען האט איהר עפעס דערצעהלט פון דעם, פלעגט זי די הענד פערשפרייטען פאר די הייליגע מאריע, און בעטען אז גאט זאל זיך אויף איהם מרחם זיין, ארויסטרייבען פון איהם דעם גייסט און צונעהמען איהם צו זיך. נור אין די ווינטערדיגע נעכט, ווען דאס בעשעפעניש איז געלעגען אין הויז, דער פראסט אין דרויסען איז גרויס געווען, פלעגט זי אין דער שטיל ביינאכט זיך אויפהייבען, ווען דער מאן איז שוין געשלאפען, די טהיר עפענען און דאס בעשעפעניש אין שטוב ארײנלאזען, צוואווארפען איהם א לאכמאנע, אז ער זאל זיך צודעקען, א שטיק ברויט איהם צוואווארפען, אז קיינער זעהט ניט, אדער א טעלער עסען. און ווען עס איז געווען דער בויך־טיפוס אין דארף, קליינע קינדער זיינען פיעל געשטארבען, די גוים האבען געזאגט אז עס איז פון איהם, מעשי שטן, און האבען איהם דורכאויס געוואלט סם'ען, האבען פאר איהם א קוכען אבגעבאקען מיט סם און איהם אונטערגעווארפען אז ער זאל עס אויפפרעסען, — איז זי געשטאנען א גאנצען טאג, א גאנצע נאכט, דאס בעשעפעניש מיט א שטעקען אבגעהיט, און פון דעם ארט וואו דער קוכען איז געלעגען איהם אוועק־געיאגט, ביז עס איז געקומען דער דארפס־סטראזשניק, מיט'ן סאלטיס, און האבען דעם קוכען צוגענומען, און דאס בעשעפעניש אויף א פאאר טעג אין די וואך איינגעשלאסען ביז די גוים האבען זיך בערוהיגט...

דער פאטער האט אויך וועגען דעם בעשעפעניש וועגיג געקלערט, האט מיט זיין פערדעל א גאנצען טאג האלץ געפיהרט פון וואלד צו די זעג; ער האט געוואלט עס זאל שטארבען, נור עס זאל אליין פון זיך שטארבען. טויטען עס, ווי די פויערים האבען געוואלט, האט ער ניט געקענט איבערטראגען, דאך, ווען די גוים, ביים טיפוס־קרענק, האבען איהם סם'ען געוואלט, האט ער געוואלט זיך בעהאלטען אין וואלד, ניט געוואלט אהיים געהן, און געשריגען, אז עס איז איהם אלץ איינס, נור ווען ער האט זיך אנגע'שכור'ט, מיט די פויערים אין שענק געקריגט, אז זיי האבען איהם פארגעווארפען מיט'ן בעשעפעניש: — „דיין וויב איז מיט'ן שטן געשלאפען! כאוועסט א בענקארט פון שטן

אויף" — פלעגט ער אהיים קומען, דאס ווייב ביי די האאר כאפען, און שלאגען מיט די פויסטען אין קאפ אריין:

— דו פערשאלטענע! טייוואלים געווינסט דו, צום שאנד פון די מענשען.

זי פלעגט זיך ארויסרייסען פון איהם, בעהאלטען זיך ביי א שכנ'טע. דער גוי איז אויף דער ערד געפאלען, אויסגעשלאפען זיך, אויסגעניכטערט, דערנאך האט ער ווידער פערגעסען אין בעשעפעניש.

צו מארגענס אין דער פריה האט זיך אנטאן אויפגעהויבען, האט פון הויז ארויסגעפיהרט דאס פערדעל, (דאס בעשעפעניש איז שוין ניט געווען), איינגעשפאנט צום וואגען און ווי זיין געוואהנהייט געפאהרען אין וואלד אריין, פיהרען די אבגעהאקטע בוימער צו די זעג. עס איז געווען א שעהנער פריהמארגען, די יונגע זון האט געווארעמט דעם וואלד פון דעם קאלטען נאבענד, און געטריקענט די בלעטלעך. דער בויער — ווי זיין זאך וואס ער האט געהאט אויף זיך — האט גאר ניט געקלערט, גאר ניט געוואוסט, נור געטהאן זיין ארבייט. פלוצים, אזוי ווי ער איז טיעפער אריינגעפאהרען אין וואלד, האט ער דערזעהן איינינע וועגען־הייזלעך פון צירק־קאמעדיאנטען שטעהען אין מיטען וואלד, א פייער'ל ברענט זיך, א רויך געהט, און עס הערט זיך א קול פון האקען האלץ. אז ער איז נעהנטער צוגעקומען האט ער דערזעהן ווי די שעפער־שקצים'לעך האבען נייגיעריג ארומגערינגעלט איינס פון די וועגען־הייזלעך, פון וועלכען עס האבען דורך די גראטעס ארויסגעקוקט פער־שיעדענע חיות: א לייב האט זיך געדרעהט ארויף און אראב אונרוהיג, מאלפעלעך האבען אין א שטייג אויף א לייטער'ל ארומגעשפרונגען און אמוזירט זיך מיט די שעפער־איינגעלך, וועלכע האבען זיי שטיקער צוקער און עסענווארג צוגעווארפען. א מענש, אין א קארטאן אנ־געטהאן, מיט ארויפגערוקטע ארבעל און מיט פארב־אויסגעשטאכענע הענד און א רינגעלע אין אויער האט די חיות פלייש דערלאנגט דורך די גראטעס און צוגעווארפען זיי אזעלכע מאדנע ווילדע ווערטער, וואס נור די חיות האבען פערשטאנען. צוערשט האט דאס פויער'ל געוואלט דורכפאהרען, עס איז שוין שפעט, ער איז אבער נייגיעריג געווען צו זעהען די חיות, האט ער אבגעשטעלט די פוהר, און א מינוט זיך אויף

צוגעקוקט צו די בעשעפענישען, געקוקט און געשוויגען און געטראכט זיך: „ס'ארא ווילדע בעשעפענישען דאס זיינען!"

ער איז נייגיעריג געווען צו וויסען פון וואס פאר א מין דאס איז — צו פרעגען האט ער קיינעם ניט געהאט, האט ער זיך נאך א פאאר מינוט צוגעקוקט, נייגיעריג, מיט א געוויסען שרעק, באלד אבער אינסטינקטיוו האט ער געגעבען א פישטש צום פערדעל, א שמיטץ מיט'ן בייטשעל „וויא" — און איז ווייטער געפאהרען זיין וועג.

— קריסטען אודאי ניט. — האט ער זיך געטראכט.

— מיט מאלפעס טרייבט זיך דאס ארום, צום טייוועל מוז דאס דיענען.

— און דאס בלאנדזשעט ארום איבער די וועלט, דא אהער געקומען זיך צו שלעפען, מענשען שלעכטס צו טהון...

— וועט שוין ווער דארפען אן עולה ארויסקומען, — טראכט ער זיך ווייטער — אז דאס ווייזט זיך נור. בחנם ווייזט זיך דאס ניט.

— מען האט עס געדארפט מיט שטעקענס צו פערטרייבען פון דאנען; שדים ווייסען ווער דאס איז. — אזוי קלערענדיג איז ער צוגעפאהרען צו די גוים וועלכע האבען שוין געווארט אויף איהם, דעם אבגעהאקטען בוים אין דעם פערדעל איינצושפאנען, צום זעג צוצופיהרען.

ער האט זיי געוואלט דערצעהלען וועגען די מענשען וואס זיינען אין וואלד — נור עפעס ווי מורא-האבענדיג, אז מען זאל איהם ניט זיין „חרפה" פארווארפען, האט ער געווארט ביז די גוים וועלען דערפון אנהייבען צו רעדען.

נאך דעם מיטאג־עסען, ווען די גוים האבען זיך אנידערגעזעצט הינטער די בוימער מיט די טעפ אין די הענד, האט דער אלטער וואיטעק זיך אנגערופען:

— בא! דען דאס איז פון שטן געשיקט — אונז נור קאליע צו מאכען. דען דאס האט ניט קיין רוהיגע נשמות, אזוי ווי דער ווינד וואנדעלט עס פון לאנד צו לאנד, און וואו עס קומט טהוט עס שלעכטס די מענשען.

— און די מאלפעס, מיינט איהר, זיינען ריכטיגע מאלפעס? —

דערצעהלט א דריטער — אדער די מייזלעך וואס זיי האבען אין די קעסטלעך. עס איז דאך בעוואוסט, אז דאס זיינען אלץ פערשאלטענע

נשמות, וואָס זיי נעהמען אויף אויף זייער וועג, אָדער וואָס טשעפּעט זיך צו און זיי פיהרען עס צום טייוועל אהין.

— פערטרייבען דארף מען דאָס! מיט שטעקענס דארף מען דאָס פערטרייבען פון דאָרף. — האָט זיך אנטאָן אָנגערופען.

— אַלערערשטענס דארף מען דעם שטן, וואָס זיצט צווישען אונז, פערטרייבען. — האָט איינער פון די מחנה געזאָגט, מיינענדיג אנטאָנ׳ס בעשעפעניש, וואָס וואַלגערט זיך אין דאָרף ארום.

א מינוט האָבען אַלע שטיל געשוויגען. נור דאָרט הינטער א בוים האָט אין דער שטיל געקיכערט... אנטאָן איז בלייך געוואָרען, האָט געקלערט צו כאַפּען דעם דישעל פון זיין וואָגען און צושלאָגען. ער האָט דאָס דאָך ניט געטהאָן, ער האָט זיך געפוילט...

א מינוט איז דער שמועס אָבגעהאַקט געוואָרען, נור באַלד איז ער פיעל ערנסטער געוואָרען, דען מאַטשיק, דער עלטסטער פון די פויערים מיט אַן אָבגעהאַקטען פוס, האָט זיך אָבגערופען:

— מיר האָבען איהם שוין לאַנג געדארפט פערטרייבען פון דאָרף, אַל־דאָס שלעכטס ברענגט ער צו אונז, און ווער ווייסט צי ער האָט זיי ניט אויך דאָ אהער געבראַכט, די קאָמעדיאַנטען, אויב ניט איבער זיינעטוועגען זיינען זיי דאָ אהער געקומען.

— ווי ער האָט נעכטען אין מיטען געבעט באַלמוטשעט! דאָס שיקט איהם דער שטן אהער, דער שטן אהער.

— צו סם׳ען האָט מען איהם געדארפט נאָך דענסטמאָל, אויף גאָר ניט צו קוקען — נור סם׳ען — האָבען שוין איינינגע הויך געשריען.

— ווער האָט דען אייך ניט געלאָזט? — האָט איהר בעדארפט מיט אייגענע הענד. ווילט איהר, אַז די זינד זאָל דערנאָך אויף מיין האַלז ליעגען — וויל איך ניט! — האָט אנטאָן זיך אָנגערופען.

דער אנטוואָרט פון פּאַטער האָט איינגעשטילט די פויערים, ווייבער געמאַכט זיי, האָבען זיי אויפגעהערט צו רעדען דערפון, און א גאַנצען טאָג, ביי דער ארבייט, שוין איין וואָרט ניט געלאָזט פאַלען דערפון.

ווען אנטאָן איז פאַרנאַכט אהיים געפאָהרען, האָט ער געוואָלט אויסמיידען די קאָמעדיאַנטען און פאָהרען דורך אַן אַנדערען וועג, זיך ניט בעגעגענען מיט׳ן שטן פּנים אל פּנים, נור צוקומענדיג נאָהענט האָט ער דערהערט פון דאָרט, וואו די וועגען זיינען געשטאַנען, א גרויס ברומען און א געשריי, און א גרויסע מענגע איז דאָרט געשטאַנען. ער

איז נייגיעריג געווען צו זעהן, וואָס דאָרט איז אַזעלכעס, האָט ער אויסגעדרעהט און צוגעפאָהרען צו זיי. אָהינקומענדיג זיינען איהם שוין איינינע דאָרפס־יונגען פאַראויסגעלאָפען, מיט איינעם פון די קאָמע־דיאַנטען מיט דעם רינגעלע אין אויער, און האָבען געשריען, ווייזענדיג אויף איהם:

— אָט איז דער פאָטער! אָט איז דער פאָטער!

דער קאָמעדיאַנט, אַרויסנעהמענדיג אַ פּאַפּיראָס און פערדוויכערנ־דיג, האָט געזאָגט צו אַנטאָנען, ווייזענדיג אויפ'ן אינגעל:

לאָז אונז אָב, פאָטער, דעם אינגעל, אין דאָרף וואַלגערט ער זיך אַרום, האָסט קיין נוצען פון איהם סיי ווי סיי נימ.

אַנטאָן האָט זיך ערשט יעצט אומגעקוקט און דערזעהן זיין בעשעפעניש אָנגעטהאָן אין אַ קליידעל, ווי אַ צירק־היַנטעל, און מיט אַ קייטעל אויפ'ן האַלז האַלט איהם איינער פון זייערע לייט, און לערנט איהם שפּרינגען דורך אַ רייף, צום געלעכטער און פרייד פון די מענגע דאָרפס־אינגלעך און ווייבער, וואָס רינגלען אַרום דעם ספּעקטאַקעל.

— מיט אַן אמת, פעטערל — קומט אָן אַ צווייטער פון זייערע לייט, אַ הויכער און אַ דיקער, מיט אַ גרויסען בויך און אַ גאָלדענע בראַנזעלעט אויף דער האַנד, מיט אַ שפּיצרוט אויף דער האַנד און אַן אָדלער אויפ'ן אויפגעדעקטען האַרץ אויסגעמאָלט — מיט אַן אמת, און געלד וועסטו אויך קריגען — אויף צוויי מאָרגעס ערד. וואו זוואוינסטו דו פעטער'ל?

— און וואָס נאָך? דו טייוועל! און איך וועל דיר דאָ ווייזען, הע, הע, דו טייוולישער בענקאַרט! — ער איז אַראָב פון די פוהר מיט די בייטש צום בעשעפעניש, ווען עס האָט איהם דערזעהן מיט דער בייטש אין האַנד, האָט זיך עס געגעבען אַ רייס אַרויס פון דעם קאָמעדיאַנט און מיט אַ ווילד בילען זיך געלאָזט אין טיעפען וואַלד אַריין.

דער פויער האָט געגעבען אַ שמיץ דאָס פערדעל, און בעגלייט מיט די געוואַלדען פון די שקצים אין ער אין דאָרף צוגעפאָהרען.

אַריין אין שטוב, איז ער מיט די פויסטען צו צום ווייב:

— היט דיר דיין בענקאַרט, היט דיר דיין טייוועל, דו טייוולישעס ווייב!

— אַ לאַ באָגאַ, אַ לאַ באָגאַ. — האָט די גויה געשריען.

די שקצים'לעך, די קינדער, זיינען פונקט פון וואַלד אָנגעקומען מיט

די קוה און קאַלב, האָבען דערזעהן ווי דער פּאָטער שלאָגט די מוטער, האָבען זיי אָנגעהויבען הויך צו וויינען, און צוגעפאַלען איהם צו די קניען.

— אַ יעזאָ, אַ יעזאָ, טאַטולקאַ, טאַטולקאַ. — און די פּיס איהם געקושט.

— שווייגט, בענקאַרטס, איך וועל אייך די קעפּ שפּאַלטען! — האָט ער געשריען.

די גויה האָט זיך פון איהם אַרויסגעריסען, און צו אַ שכנ'טע אַנטלאָפען.

דער ערשטער כעס איבערגעגאַנגען, האָט ער זיך דערמאָהנט אַז דאָס פערדעל שטעהט נאָך איינגעשפּאַנט צום וואָגען. ער איז אַרויס, דאָס פערדעל אויסגעשפּאַנט, אין שטאַל געפיהרט, דעם וואָגען אין הויף געבראַכט — איז ער הונגעריג געוואָרען, אין אויוען געזוכט, האָט ער אַ שייגעצ'ל נאָך דער מוטער געשיקט.

די מוטער איז געקומען, קאַלאַציע דערלאַנגט. צו די „מאַליטוואַ מאַיאָווע" איז ער ניט געגאַנגען — האָט זיך ניט געוואָלט מיט די גוים טרעפען נאָך די סצענע אין וואַלד, איז ער אין בעט געקראָכען שלאָפען.

דערנאָך ווען די מוטער איז אַרויס דעם לאָדען צו פערמאַכען, האָט זי שוין געטראָפען איהר „אומגליק" ליעגענדיג הינטער די טהיר פון הויז און בילענדיג ווי אַ הונד, אַז מען זאָל איהם אַריינלאָזען.

די נאַכט איז שוואַרץ און קאַלט געווען, עס האָט זיך געקליבען אויף רעגען. פון דערווייטענס האָט אָבגעשאַלט דאָס געזאַנג פון די פּויערים ביים צלם... דאָס בעשעפעניש איז געלעגען אין דעם הינטישען קלייד, איינגעגראָבען דאָס פּנים אין דער ערד. געציטערט פאַר קעלט מיט פיס און הענד, און געבילט, געקלאָגט זיך, געקלאָגט זיך... האָט אַ גרויסער רחמנות די מוטער אַרומגענומען אויף איהר בעשעפעניש... אַ פּשעטשעז איז ער דאָך איהר בלוט — וואָס איז ער שולדיג, אַז דער טייוועל האָט זיך אין איהם בעזעצט. האָט זי די האַנד אויסגעשטרעקט, איהם געגלעט איבער'ן קאָפּ:

— דו מיין אונגליק... דו מיין וועהטאָג! פאַרוואָס האָט דיך גאָט אַזוי געשטראָפט? פאַרוואָס? יעזוס ליעבער, פריילין הייליגע, ערבאַרם דיך איבער איהם, ערבאַרם דיך.

דאָס בעשעפעניש האָט זיך געטוליעט צו איהר, און געלעקט ווי אַ

הונד איהר האַנד... געביסען איהר קלייד און מיט'ן פּנים עפּעס געזוכט אין איהר... צוטוליענדיג זיך צו איהר ענגער... ענגער...

זי האָט איהם, דורך די טהיר, אין דער שטיל, דער מאַן זאָל ניט זעהן, אַ טעלער אַרויסגעשטעלט, צוגעמאַכט די טהיר נאָך זיך, און פאַר'ן הייליגען בילד זיך געוואָרפען איהר נאַכט־געבעט זאָגען:

— הייליגע פרייליין, ערבארם דיך איבער איהם, נעהם איהם צו דיר אין הימעל אַרויף... הייליגע פרייליין, קריסטוס ליעבער.

— קריך אין בעט אריין, אַלטע. — האָט דער פּויער האַלב פון שלאָף געזאָגט.

זי האָט זיך אויסגעטהאָן, אין בעט געקראָכען.

דער פּויער האָט אַ גאַנצע נאַכט ניט געקענט שלאָפען, געוואָרפען זיך, געדרעהט, און יעדעס מאָל דאָס ווייב געוועקט:

— דו שלאָפסט?

— איך שלאָף... און האָט זיך פערדרעהט אויף דער צווייטער זייט.

ער האָט געקלערט וועגען דעם, וואָס דער דיקער האָט איהם אין וואַלד געזאָגט.

געלד פאַר צוויי מאָרגעס ערד...

— איך וועל דאָך דעם טייוועל קיין קינד ניט פערקויפען, און ווי עס זאָל ניט דאַרט זיין, פון מיר איז עס דאָך. — האָט זיך דער פּויער געטראַכט און צו דער וואַנד אויסגעדרעהט שלאָפען.

געשלאָפען איז ער דאָך ניט. ער האָט די אויגען צוגעמאַכט, און עס האָט זיך איהם פאַרגעשטעלט דאָס בילד אין וואַלד, ווי דער צירק־מענש האַלט דאָס בעשעפעניש אויף אַ קייטעל אָנגעבונדען און לערנט עס שפּרינגען דורך אַ רייף, צושלאָגענדיג פון אונטען מיט די שפּיצרוט וואָס ער האָט אין האַנד.

— און פון שטן איז דאָס געשיקט, געווים פון שטן. דאָס האָט ער זיי אהער געבראַכט, דאָ אהער. — האָט ער זיך געטראַכט, דערמאָהנענ־דיג זיך וואָס די גוים האָבען געזאָגט אין וואַלד.

איינציייטיג אָבער ווי ער האָט זיך דאָס געטראַכט, איז איהם איין מינוט פון קאָפּ ניט אַרויס, דאָס וואָס דער „דיקער" האָט איהם געזאָגט; און געלד פאַר צוויי מאָרגעס. — ער האָט איין מינוט געגעבען אַ טראַכט

ווענגען דעם שטיק ערד וואָס ליעגט ביי איהם אין שכנות אויפ'ן בערגעל, דאָרט קומט דער זאמד ניט ארויף — בעסער ווי זיינע — נור מאַנטשיק האָט דריי מאָרגעס. צוויי ווערט ער ניט פערקויפען — אין איינעם מיט זיינע פיער וואָלט ער אַ זיעבען מאָרגעס געהאַט, אריינגעכאַפּט אויף אין וואַלד אריין.

— אַ, דו זינדיגער, דו זינדיגער, פערקויף ניט די נשמה! פערקויף ניט! ווייסט דאָך עס איז פאַר דעם טייוועל! —

נור טראַכטען מעג ער זיך.

האָט ער זיך ארונטערגערוקט הינטער די לאַכמאַנע, בעהאַלטען דעם קאָפּ אונטער די קאָלדרע, אזוי ווי ער האָט מורא געהאַט פאַר די שווארצע שטוב, אַז עס זאָל קיינער ניט הערען זיינע געדאַנקען, און דאָרט זיך פאַרגעשטעלט דאָס בילד אין גאַנצען צו קויפען דעם בארג, אַ, אויף דריי ווערט ער אויך געבען. דאָס „אונגליק" ווענען זיי מיט־נעהמען מיט זיך, עס ווערט שוין קיינער ניט האָבען מעהר אויסצוזידלען, אזוי ווי היינט אין וואַלד — דאָס „אונגליק" איז נישטאָ און ערד האָסטו נאָך דערפאַר, און אזוי ווי אזוי וואָלט גלייכער געווען עס וואָלט געשטאָרבען.

און ווי ער האָט זיך דאָס געטראַכט, האָבען אַלע די ליפען גע־קלאַפּט: אוי, אוי, מעשי שטן, מעשי שטן. פּרייליין הייליגע, יעזוס ליעבער, העלף מיר, זיי רחמנות'דיג, זיי רחמנות'דיג.

עס איז איהם היים געוואָרען. ער האָט פון זיך די קאָלדרע אראָב־געוואָרפען, דערזעהן פלוצלונג דאָס לעמפעל וואָס האָט געברענט פאַר'ן הייליגען בילד, און אַ שטאָך האָט איהם געטהאָן אין הארצען.

— דו טראַכסט דיר, און גאָט ווייס אַלעס. אוי, דו זינדיגע נשמה, דער טייוועל נעהמט דיך גוט אין האַנד אריין.

און דאָך האָט ער איינצייטיג דאָס ווייב געוועקט:

— אַלטע, אַלטע, הער נור.

— ע, וואָס לאָזט דו היינט ניט שלאָפען? ביזטו קראַנק? דער בויך טהוט דיר וועה?

— מען וויל דיר דאָס „אונגליק" אבקויפען, אויף צוויי מאָרגעס ערד ווילען זיי געבען.

געוואָלט האָט ער זאגען: דער „טייוועל" וויל דיר דאָס קינד אָבקויפען.

— ע, רעד ניט קיין נארישקייטען, לאז שלאפען.

— אז זיי ווילען — בא זיי ווילען — האט דער גוי נאך צוגע־ברומט.

שלאפען האט ער ניט געקענט, עס איז איהם היים געווען, און דאס ליכטעל פאר׳ן הייליגען בילד האט איהם עפעס געשטערט... האט ער זיך אנגעטהאן, דען פון שפאלט פון לאדען האט זיך שוין געלויכטען.

— וואס איז דיר דאס היינט? פאר וואס טהוסט דו דיך אן? — פרעגט איהם די אלטע פון שלאף ארויס.

— עס דאכט זיך מיר, אז עס ריהרט ווער דארט ביי די בהמות.

— ע, דיר דרעהט זיך היינט אין קאפ.

דער גוי האט גארניט אבגעענטפערט.

נאך א קליין שטילשוויינען, האט זיך די פויערטע אנגערופען, ווי זי וואלט זיך אן עפעס דערמאהנט:

— וואס האסטו דאס פריהער געזאגט, אז זיי ווילען קויפען. וואס ווילען זיי קויפען?

—א, דאס אונגליק, דיין בעשעפעניש ווילען זיי קויפען — ווילען זיי קויפען. — האט דער פויער געזאגט בייז, ניט ווייסענדיג פאר־וואס ער איז בייז.

— איך וועל דיר באלד דא געבען א קויפען. איך וועל באלד לויפען צום גלח, דעם סטראזשניק וועל איך דערצעהלען.

— א, שוויינ, ווארעם, שווייג. איך בין אז קריסט ווי יעדער איינער. אז דו ועסט עפעס רעדען, וועל איך דיר די צייהן אויס־האקען.

די גויה האט שוין געשוויגען.

אין א פאאר מינוט ארום איז דער גוי אזוי בייז געווארען, אז ער האט געוואלט נעהמען א האק און איהם דעם קאפ אבהאקען, אזא כעס האט איהם ארומגענומען.

— טייוואלים געווינסט דו, מיט׳ן טייוועל שלאפסט דו — א זאל דיר! — און איז ארויס, צוהאקענדיג די טהיר נאך זיך.

די גויה האט דאס פנים אין קישען איינגעגראבען, און געכליפעט: פאני באזשע, פאני באזשע!

אויף דער שוועל אין הויז האט ער אנגעטרעטען אויף עפעס

ווייכס, פון וועלכען ער איז מיט שרעק פלינק צוריקגעשפרונגען. ער איז געווען דאָס בעשעפעניש, אין הינדטישען העמדעל, וועלכעס איינגענאָרעט דעם קאָפּ אין זיך איז געלעגען און געשלאָפען. ער האָט אויפגעעפענט די טהיר פון הויז און ביי דער שיין פון דעם ערשט־איינברעכענדען טאָג, האָט ער בעטראַכט דאָס בעשעפעניש.

דאָס האַרץ האָט איהם עפּעס געזאָגט, אַז ער זאָל צוגעהן נעהנטער, ער האָט ניט געוואָלט, איז אַרוים אויף דער גאַס, געטראַכט זיך, ער וועט אליין געהן צום גלח.

איינשפּאַנענדיג דאָס פערדיל האָט ער געגעבען אַ וואָרף אַ בליק אויף מאַטשיק׳ס נחלה, וואָס ליעגט מיט איהם אין שכנות אויפ׳ן בערגעל. אין פריהען מאָרגען־גרוי איז די ערד אויפ׳ן בערגעל געווען גרינער ווי אין דער גאַנצער אומגעגענד, אַ ראָסע־וואָלקען איז איבער געלעגען.

נישט צו קומען צו קיין פּרובונג, איז ער געפאָהרען אין אַן אַנדער׳ן וועג אין וואַלד אַריין, כדי זיך ניט צו בעגעגענען מיט די קאָמעדיאַנטען.

די אַנטאָניכע האָט זיך אויפגעהויבען באַלד נאָכ׳ן מאַנ׳ס אַרויסגעהן, אַרוים אין הויז, גענומען דאָס בעשעפעניש, צוגעפיהרט עס צום שטרויבוידעם, איהם אַריינגעלאָזט און פערשלאָסען די טהיר נאָך איהם, פאַר דער טהיר זיך געשטעלט, ווי עפּעס געוואָלט וועמען אָבוואַרטען, בערייט געווען מלחמה צו האַלטען מיט דעם וואָס וועט קומען איהר דאָס בעשעפעניש אַוועקנעהמען, האָט דעם שייגעץ אַ טעלער מיט אַ שטיק ברויט אַרויפגעטראָגען, איהם אַוועקגעשטעלט, בעהאַלטענערהייד, עס זאָל קיינער ניט בעמערקען ווי זי האָט דאָס בעשעפעניש בעהאַלטען, און ערשט דאַן, ווען זי האָט דאָס שליסעלע פון שלאָס, הינטער וועלכען דער שייגעץ איז געווען בעוואָרנט, אויף איהר האַרץ געפיהלט, האָט זי זיך געקענט נעהמען צו איהר טעגליכע אַרבייט.

אַ שכנ׳טע איז אַריינגעקומען, האָט געוואָלט באָרגען אַ שופעל דאָס ברויט אַרויסצונעהמען, און שוין ביי דער טהיר האָט זי זיך אָנגערופען:

— היט אייער אונגליק, היט איהם גוט, דען ניט־גוטע זיינען געקומען נאָך איהם. מען הערט זיי פון וואַלד. — האָט די גויה געזאָגט.

— וואָס האָב איך איהם דאָרט צו היטען. אַז גאָט וועט וועלען וועט ער זיין געהיט — זאָגט די אַנטאָניכע, טהוענדיג איהר אַרבייט, און פיהלענדיג דאָס שליסעלע אויפ׳ן האַרץ.

— ווארום דאס זיינען אזעלכע מענשען, וואס זיינען פון טייוועל געשיקט נאך איהם. א סך האבען זיי שוין מיט זיך.

די אנטאניכע האט גאר ניט געענטפערט, נור פעסטער צוגעדריקט דעם שליסעל צו איהר ברוסט, ווי זי וואלט איהר קינד בעהאלטען.

אז די גויה האט געזעהן אז יענע שווייגט, איז זי ארויסגעגאנגען.

דערווייל האט זיך איבער'ן דארף דער קלאנג פערשפרייט, אז ניט־גוטע זיינען געקומען, געשיקט פון טייוועל, צוצונעהמען אנטאן'ס בעשעפעניש. עס האט אנגעהויבען ארומצוגעהן איבער'ן דארף פער־שיעדענע לעגענדען און איין פויערטע האט די צווייטע געשראקען מיט די ווילדסטע זאכען. מען האט אנגעהויבען דערצעהלען וועגען טייוועל־מעשים, וואס זיי, די קאמעדיאנטען, טהוען אין דארף מיט די חיות און מאלפעס אב. די פויערטעס האבען זייערע קינדער בעהאלטען, הונדערט מאל אין טאג זיך גע'צלם'ט און ניט געלאזט קיינעם פון זייערע געהן אין וואלד אריין, ווייזען זיך, אדער זעהען זיך מיט'ן שטן וואס איז דארט.

און דערווייל האט זיך עפעס טאקע איבער'ן דארף געוויזען פער־שיעדענע מיני קאליקעס, אלטע לייט מיט לירעס האבען דאס דארף דורכגעצויגען, מכשפות האבען זיך געזעהען, ווי זיי האבען דורך די פענסטער אריינגעקוקט... אזעלכע גויה'ס, בלינד אויף איין אויג, האבען זיך אין דארף געוויזען, האבען זיך אין די הייזער געפרעגט, ווער עס האט מייז צו פערטרייבען, וואנצען אויסצוראטען. אין דעם אלעם האבען די גוים געזעהן צייכענס פון שטן, אז ער איז געקומען נאך דאס זייניגע.

— אז ער איז געקומען נאך דעם איז פערפאלען, מוז מען עס דעם שטן ארויסגעבען, אז ניט, וועט ער דאס גאנצע דארף מזיק'ן. — האבען די גוים געזאגט.

די אנטאניכע אבער האט זיך פארגעברייט מלחמה צו האלטען מיט'ן שטן מיט אלע כחות. זי האט אויף דער טהיר פון היי־בוידעם א צלם אויפגעקריצט מיט א שטיקעל קרייד, אז דער שטן זאל קיין שליטה ניט האבען. זי האט געפיהלט, אז עפעס טהוט זיך אין דארף... מען ברייט זיך אן אויף איהר, דען אן אנדערע שכנ'טע איז ווידער אריינגעקומען, און האט איהר געזאגט:

— און איהר זיינט דא, און איהר ווייסט ניט וואס די פויערים

זאגען — און דא איז דאך דער טייוועל געקומען נאך דיין אונגליק.

די גויה האט געשוויגען.

— אוי, עס איז פערפאלען, אוי, עס איז פערפאלען. מיט'ן טייוועל וועסטו גאר ניט מאכען.

די גויה האט ווידער געשוויגען און געטהאן איהר ארבייט, רויט־טויט ווערענדיג.

און די גוים' זיינען אין קרעטשמע געגאנגען אויף א נאראדע...

דען מען דארף איהם ארויסגעבען פון דארף.

— און איך וועל זיי דעם יונג ניט ארויסגעבען, און וואס וועט זיין, וועט זיין. — האט די גויה געזאגט.

— אוי, שפאר דיך ניט איין, אוי שפאר דיך ניט איין, ווארום מיט'ן טייוועל וועסטו גאר ניט מאכען.

— און איהר געהט און צוברעכט הענד און פיס, — האט זי געזאגט — דען איך וועל אייך דא געבען מיט'ן לאפעטע — האט זי אויפגעהויבען די לאפעטע אז די שכנ'טע איז ארויסגעלאפען. און די אנטאניכע האט צוגעמאכט די טהיר נאך איהר.

פשא יוכא! — זי האט געטראכט צו כאפען דאס טוך און לויפען צום גלח, אדער נאכ'ן מאן. אבער זי האט זיך דערמאהנט אז זי לאזט איבער דאס בעשעפעניש אליין, האט זי אנגעגרייט דעם רידעל און געווארט אויף דעם.

די גוים, וואס זיינען איבערגעבליבען אין דארף, זיינען נישט געווען אויף די ארבייט, נישט אין פעלד נישט אין וואלד — האבען זיך צוזאמענגעקליבען אויפ'ן בריקעל און האבען גערעדט, און האבען געראדזשעט:

— און מען דארף אהין געהן, דאס בעשעפעניש מיט געוואלט ארויסנעהמען און זיי ארויסגעבען. זאלען זיי געהן פון דאנען, זאלען זיי געהן פון דאנען.

— א פייער וועט ער שיקען, אוי א פייער וועט ער שיקען. און יעדעס מאל זיינען אייניגע פון זיי דורך איהר שטיבעל דורכגעגאנגען, געוואלט כאפען א בליק וואו דאס „בעשעפעניש" געפינט זיך. זיי האבען געזעהן די אנטאניכע מיט צופלאמטע אויגען, צופלאשעטע האאר און רויטע צוקאכטע באקען האט זיך מיט דעם רידעל ווי א טיראן פאר איהר שטיבעל געדרעהט, גרייט געווען ארויפצופאלען אויף די וואס

וועלען קומען איהר קינד אוועקנעהמען, און מיט די נעגעל ווי א חיה אויף זיי זיך ווארפען, איהר אייגען־געבוירענעם מיט דעם גאנצען לייב און לעבען ראטעווען — האבען זיי מורא געהאט, אבגעלעגט די זאך ביז פארנאכט, ווען דאס גאנצע דארף פויערים וועלען פון פעלד אהיים קומען, און די זאך זיך איבערלעגען, וואס זיי האבען צו טהון.

דאס בעשעפעניש האט זיך צווישען די צירק־לייט, אין געזעלשאפט פון די חיות און מאלפעס, געפיהלט גוט און צופריעדען. אהנע צו וויסען האט זיך אין דער מענשען־חיה ערוועקט א אינסטינקט פון א צירק־הונד צו ערגעטצען און צו ערפרעהען די צושויער מיט זיינע העויות און קרומע בעוועגונגען. און וואס העכער עס האט זיך געהערט דאס געלעכטער פון די דארפס־אינגלעך, וואס האבען איהם נעכטען געזעהן דורך דעם רייף שפרינגען, און וואס צופריעדענער זיי זיינען געווען — האט זיך עס געסטארעט וואס מעהר צו ערגעטצען דעם עולם.

און קוים האט עס די מוטער אין היי־בוידעם איינגעשלאפען, האט עס זיך געפיהלט געפאנגען, און געבענקט און געצויגען נאכ'ן וואלד, נאך דעם צירק. עס האט דאס עסען ניט אין מויל גענומען, געווארפען זיך פון איין ווינקעל אין צווייטען, בעהאלטען דאס פנים אין די פאדלאגע און געוואיעט, און געוואיעט. א שכנה פון דער־נאהענט האט דאס וואיען געהערט, האט זי געזאגט: „דאס וויינט, דאס ציהט דאס זיין נשמה צום שטן.“ און זי האט דאך רעכט געהאט, עס האט זיך אזוי לאנג געווארפען, און געשמעקט און אויסגעקוקט ביז עס האט דאך א לאך געפונען פון וואנען עס זאל זיך פון היי־בוידעם ארויסקריגען. און ווען די מוטער האט זיך הינטען פאר'ן הויז מיט דעם רידעל ווי א ווילדעם טהיער ארויף און אראב געדרעהט, בעשיצענדיג איהם, האט דאס זיך דורך א בעהאלטען לאך, דורך א בעהאלטענעם וועג, צווישען קשאקעס און שטעכערס, אז קיינער זאל דאס ניט זעהן, אין וואלד זיך צו די צירק־לייט געלאזט...

ביי די צירק־לייט איז היינט קיינער ניט געווען. די מוטערס האבען זייערע קינדער ניט געלאזט אין וואלד אריין, שרעקענדיג זיך, אז דאס איז דער טייוועל מיט די מכשפים, וועלכע זיינען געקומען נאך דעם „בעשעפעניש“. זיי זיינען שוין גרייט געווען אבצופאהרען אין די נאהנטסטע שטאדט אריין, נור זיי האבען געוואלט דאס „בעשעפע־

ניש" מיטקויפֿען, וועלכעס וואָלט פֿאַר זיי אַ גוטע סחורה געוועז. אין דאָרף אַריין האָבן זיי מורא געהאַט צו געהן מיט דעם פּאַטער איבער־צורעדען, כדי עס זאָל ניט קיין גערודער ווערען. זיי האָבען איהם אָב־געוואַרט אין וואַלד, וואו קיין מענש וועט ניט זיין.

און אַזוי ווי דער קאָמעדיאַנט מיט'ן רינגעלע אין אויער און מיט די בעמאָלטע הענד שטעהט פֿאַר די מאַלפּעלעך און וואַרפֿט זיי פּלייש דורך די גראַטעס אַריין, דערהערט ער פֿון דער נאָהנט אַ בילען ווי פֿון אַ הונד. ער קוקט זיך אום — ערשט דאָס „בעשעפעניש" ליעגט פֿאַר איהם, און פּיעשטשעט זיך צו איהם, און קוקט אויף איהם מיט אַזעלכע בעטענדע אויגען, ווי עס וואָלט רעדען געוואָלט, און מאַכט מיט די ליפּען, און ברענגט פֿון זיך אַזעלכע וויינענדיגע בעטענדיגע קולות, אַז דער קאָמעדיאַנט האָט רחמנות געקריגען דאַרויף, און האָט עס ליעבליך מיט די האַנד אויפ'ן קאָפּ געגלעט, און דאָס „בעשעפעניש" האָט זיך געפֿרעהט, געלעקט איהם די האַנד, און געשפּרונגען געגען איהם ווי אַ הינדטעל.

אַז אַנטאָן האָט געדאַרפֿט פּאַרנאַכט אַהיים פֿאָהרען פֿון וואַלד, האָט ער געוואָלט, ווי אין דער פֿריה, דורך אַנאַנדער וועג פֿאָהרען, זיך ניט צו בעגעגענען מיט יענע לייט, נור ביים פֿאָהרען האָט ער געטראַכט: סיי ווי סיי וועט פֿון דעם גאָר ניט ווערען. די ווערטער האָט ער מעהר געזאָגט מיט'ן מויל ווי מיט'ן הארץ. פֿאַר'ן האַרץ האָט ער אַנאַנדער'ן תירוץ געהאַט, אַז ער וועט ניט פֿאָהרען דורך דעם וועג, ער וועט נור צופֿאָהרען צום צלם, דערנאָך וועט ער אויסדרעהען צום געלען וועג צו— און וועט דאַרט אַרום אַהיים פֿאָהרען, דען דורך דעם גאַנצען טאָג האָט איהם דער שטן דערקוטשעט, האָט איהם פֿאַרגעשטעלט מאַטשיק'ס באַרג־שטיק אין פֿערשיעדענע צייטען פֿון יאָהר... ער האָט מורא געהאַט פֿאַר די פּויערים אַז זיי זאָלען ניט זעהען זיינע געדאַנקען, האָט ער זיך דערוויטערט פֿון זיי דעם גאַנצען טאָג, און אַלץ געקלערט וועגען דעם. אויף דער נאַכט, האָט ער זיך געטראַכט, וועל איך אַהיים פֿאָהרען דורך אַנאַנדערן וועג, זיך ניט צו בעגעגענען מיט זיי, נור קוים איז ער צוגעקומען צום צלם האָט ער ווי ניט וויסענדיג אָבגעדרעהט אויף דעם זייט וועג, וואו די קאָמעדיאַנטען זיינען.

דער וואַלד איז אין פּאַרנאַכט שטיל געווען. די סאָסנעס זיינען געשטאַנען יעדע איינציגע בעזונדער, הויך געשפּאַרט אין הימעל אַריין

מיט זייערע קעפּ און געשוויגען. אנטאָן האָט זיי ניט דערקענט, עס האָט איהם געדאַכט, אַז ער זעהט צום ערשטען מאָל דעם וואַלד און ערקענט ניט די סאָסנעס; פרעמדע, נייע אָנגעקומענע זיינען זיי. אַזוי שווייגען זיי... דאָס הארץ האָט איהם געקלאַפּט און ער האָט זיך געשראָקען... ער האָט ניט געוואוסט פאַר וואָס עס שרעקט איהם, פאַרוואָס דאָס הארץ קלאַפּט איהם.. דאַכט זיך, ער האָט יעצט איבער דעם גאָר ניט געטראַכט, ער האָט איבערהויפּט וועגען גאָר ניט געקלערט... ער האָט גאָר ניט געדענקט... עס איז איהם גאָר ניט איבערגעבליבען, נור שרעק...

פון דערווייטענס צווישען די בוימער האָט זיך געשפּיגעלט דער רויטער הימעל, איבערגעפלאָסען מיט בלאָע וואָלקענס, וועלכע האָבען דורך די בוימער פון וואַלד געמאַכט אַן איינדרוק, ווי אַ ברייט ליכטיג וואַסער־פעלד פון אַ ים. אין וואַלד דאָ און דאָרט האָבען זיך העלע זון־פלעקען געוויזען, און די בוימער שטעהען און שווייגען... קוקען זיך צו אַלעם צו און שווייגען...

באַלד האָט ער פון דערווייטענס די פוהרען צווישען די בוימער דערזעהען, אַ שטיל גערויש פון דאָרט דערהערט. דער גוי האָט געציטערט, און מיט שרעק ווי פאַר עפּעס אונהיימליכעס האָט ער דאָס פערדעל אָבגעשטעלט.

ער האָט געטראַכט, געוואוסט אַז ער דאַרף אומקעהרען, און אַוועק־פאָהרען, פלינק, פלינק אַוועקפאָהרען; דאָך האָט ער זיך ניט געקענט ריהרען פון אָרט, ווי צוגעשמידט.

באַלד האָט ער דערזעהן ווי מען דערנעהנטערט זיך צו איהם, דער דיקער מיט'ן גראָבען בויך, מיט די בראָנזעלעטע אויף די האַנד און די שפּיטצרוט אין די האַנד, זיין פּנים האָט ער ניט געזעהן, נור אַ פיער־קאַנטיג היטעל אויפ'ן קאָפּ. נאָך איהם איז ווער נאָכגעגאַנגען.

און ווי זיי האָבען זיך דערנעהנטערט צו איהם, האָט זיך דער פויער געטראַכט: „שוין, אַז עס איז שוין לאַנג פערפאַלען, אַז ער איז אין די האַנד פון שטן. דער שטן האָט איהם אַרומגענומען מיט זיין מאַכט, געפאַנגען איהם אין זיין נעסט און ער מוז טהון אַלץ וואָס ער וועט איהם הייסען."

און ווי די קאָמעדיאַנטען זיינען נור צו איהם צוגעקומען, איידער זיי האָבען נאָך אַ וואָרט געזאָגט, האָט דער פויער זיך אָנגערופען:

— און אויף דריי מאָרגעם וועט איהר געבען?
— מיר וועלען געבען.
— טאָ איז גוט.
— גוט.
— פאָהרען מיר צו יענקל'ען.
— פאָהרען מיר.

די קאָמעדיאַנטען האָבען זיך אויף זיין וואָגען ארויפגעזעצט, און ער איז געפאָהרען מיט זיי צו יענקל'ען.

דער גוי האָט געוואוסט, אז ער פאָהרט מיט'ן טייוועל, און ער האָט זיך געוואונדערט, אז עס איז גאָר ניט אזוי שרעקליך ווי ער האָט געמיינט.

יענקל דער קרעטשמער האָט זיי אין זיין בעזונדערע שטוב אריינ־געלאָזט, בראנפען דערלאַנגט, ביער דערלאַנגט. ער האָט ניט געוואוסט וועגען וואָס עס האַנדעלט זיך, האָט ער זיך אויף אָנגעהויבען אריינצור־מישען, האָט אָנגעהויבען צו ריהמען דעם פויער'ס פעלד, דאָס הייזעל, די קיה, געוואָלט זיך אין געשעפט אריינקריגען. געוואָהר געוואָרען צום סוף וועגען וואָס עס האַנדעלט זיך, האָט ער זיך אָבגערוקט, מורא געהאַט, און שטיל שוויינענדיג מיט א געלעכטערל אויף די ליפען האָט ער מאַנעקיניש דערלאַנגט צום טיש דעם בראנפען, וואָס זיי האָבען פער־לאַנגט, געהיט זיך מיט אַן איבריג וואָרט און געמאַכט זיך ווי ער ווייס גאָר ניט וועגען וואָס דאָ האַנדעלט זיך, איבערהויפּט זיי אליין געלאָזט, און צו זייניגע, וואָס זיינען הינטער דער טהיר געשטאַנען, געזאָגט:

— מיר ווייסען פון גאָר ניט, ניט אונזער געשעפט... זיי ווילען בראנפען, גיט מען זיי בראנפען, אַן אָפענע שענק — ווער עס וויל קומט אריין.

און די אידענע, וואָס איז הינטער די שענק געזעסען, האָט זיך די באַקען געקניפּט, די הענד געבראָכען... אין דער שטיל געזאָגט:

— אוי, וועה, מאַמעלע קרוין, עס איז דאָך גאָר קיין אומה ניט. אַן אייגען פלייש און בלוט, ווי קען מען דאָס? — און האָט דאָס מיידעלע געקושט אין קעפּעלע, וואָס איז ביי איהר געשטאַנען, מיט גרויס רחמנות, צוטוליענדיג עס צו זיך, ווי זי וואָלט מורא געהאַט מען זאָל עס פון איהר ניט אוועקנעהמען. איהר גוט ארומגעוויקעלט דאָס

פיכעלע אויף איהר העלזעל, און צוגעקנעפעלט איהר דאָס קאָפּטענדעל:
— ערקעלט דיך ניט, קינד.

דער פויער איז שפּעטליך אהיים געקומען. אהיים געקומען, האָט ער שוין געפונען די קאַלאַציע אויפ'ן טיש און די שקצים'לעך האָבען געוואַרט אויף איהם. שוויינענדיג איז ער אין שטוב געקומען, שוויינענדיג האָט ער זיך צום טעלער געזעצט, זיך ניט גע'צלם'ט פאַר'ן עסען. די גויה האָט איהם געוואָלט דערצעהלען וועגען די נאַראָדע אין דאָרף איבער דעם „בעשעפעניש", נור זי האָט עס אָבגעלעגט אויף נאָכ'ן עסען. דער פויער איז בייז געווען. אין מיטען עסען האָט זי זיך ניט געקענט איינהאַלטען, און האָט אָנגעהויבען צו רעדען:

— אַ יאָשט טי, זיי האָבען זיך געראַדזעט, געראַדזעט, דעם שייגעץ אַרויסצוגעבען...

דער פויער האָט גאָר ניט געענטפערט, וואָרום דורכ'ן פענסטער האָבען זיך געהערט פוהרען דורכפאָהרען, אַ געלויף פון קינדער נאָך... און פון דער גאַס האָט זיך געהערט דורכ'ן אָפענעם פענסטער אַ קול רופען:

— בעהאַלט די קינדער, בעהאַלט די קינדער, דען דער טייוועל פאָהרט דורך!

אין הויז האָבען צוויי שכנ'טעס געשמועסט:

— געלויבט איז גאָט, פערלאָזט שוין אונזער געגענד.

די גויה האָט שוין מעהר ניט גערעדט דערפון, מורא געהאַט די זאָל ניט ברענגען צו קיינע אונאַנגענעהמע סצענעס.

אָבגעגעסען, האָט די גויה אַ טעלער גענומען, אין דער שטיל, ווי האַלב גע'גנב'עט, אַרויסגעגאַנגען, און אַרויפגעטראָגען דעם בעשעפעניש אין „היי־בוידעם"...

באַלד האָט זיך געהערט פון דרויסען אַ שרעקליך האַרץ־געשריי, ווי מען וואָלט מיט די פויסטען אין פענסטער געקלאַפּט.

— אוי יעזו, יעזו, ראַטוי ראַטוי, — איז זי אין שטוב אַריין, מיט אַן אונמענשליך געשריי, ווי מען וואָלט זי גע'שחט'ען — כלאָפּאַקאַ ניעמאַ...

זי האָט זיך אויף דער ערד געוואָרפען און געשלאָגען דעם קאָפּ אין די פּאָדלאָגע...

— ראַטעוועט, ראַטעוועט דעם יונג... ער איז נישטאָ...

דער פויער האָט זיך שווייגענדיג פון טיש אויפגעהויבען, ארויס־גענומען דאָס געלד פון די הויזען־קעשענע און אויף דעם טיש געוואָרפען.

די גויה האָט זיך פון דער ערד אויפגעכאַפּט, מיט אַ בליק פון אַ וועלפין צו צום מאַן, מיט די הענד אויסגעשטרעקט, באַלד האָט זי געכאַפּט אַ טוך אויפ'ן קאָפּ, ארויס אויף דער גאַס, און מיט אַלע כוחות געלאָזט זיך לויפען נאָך די פוהרען.

אויף אַלע שוועלען איבער די דאָרף־גאַס, וואו די גויה איז מיט אַ געוואַלד אויפ'ן וועג געלאָפען, האָבען זיך קופּקעלעך פויערטעס און פויערים צוזאַמענגעקליבען, די גויה נאָכגעקוקט, גע'צלם'ט זיך און געזאָגט איינע צו די צווייטע:

— וואָס איז צום טייוועל — דאָס איז צום טייוועל; דו וועסט גאָר נישט מאַכען; געקומען נאָך ס'זייניגע און גענומען זיך ס'זייניגע...

די גויה איז געלאָפען מיט אַלע איהרע כחות, שוין ארויס אויפ'ן וועג, די נאַכט איז צוגעפאַלען, די נאַכט איז שוואַרץ געווען, און די ערד האָט זיך אין שוואַרצען געהילט... אַ קליינער רעגען האָט געטריפט, און פון ביידע זייטען וועג די אַלטע טאָפּאָלען האָבען אויסגעזעהן ווי אָנגעלאָפענע שדים האָבען זיך אהער געקליבען מיט אָבגעהאַקטע קעפּ און שטעהען אויפ'ן וועג. די ערד איז שוואַרץ ארום און ארום — ווי אַ ווילד פער'עקשן'טער פויגעל, בויגט דעם קאָפּ אין די קניען און בעהאַלט זיך... די גויה האָט זיך געדאַכט אַז שדים און רוחות יאָגען איהר נאָך, יעדע טאָפּאָליע איז אַן אָנגעלאָפּענער שד, יעדער שוואַרצער פלעק איז אַ פערשאָלטענער טייוועל... נשמות פערשאָלטענע... און דאָרט די בוי־מער אין די נאַכט מיט זייערע שוואַרצע צווייגען — אַ פערשאָלטענע משפחה, פערשטיינערט געוואָרען אין אַ בוים... געהען איהר נאָך... געהען איהר נאָך און בעטען איהר עפּעס... און די גאַנצע שוואַרצע ערד ארום און ארום.... ווי אַ שוואַרצער פערשאָלטענער פויגעל, בויגט דעם קאָפּ אין זיך און קלאָגט... און קלאָגט... אַ פערשאָלטענע גרויסע נשמה... וואָס מוטשעט זיך און זוכט אַ רוה... און באַלד האָט זיך איהר געדאַכט אַז אַלעם ארום איז אַ ים פון שדים, רוחות רעות, טייוואָלים, אַז אַלץ וואָס רינגעלט אונז ארום טרינקט זיך אין פערשאָלטענע נשמות, יעדער בוים, יעדער שוואַרצער פלעק, יעדער טראָפּען וואַסער, יעדעס שטיקעל טונקעלע גראָז, איז אַ פערשאָלטענע נשמה, וואָס איז פער־

וואַנדעלט געוואָרען דורך אַ געהיימען שפרונג אין אַזאַ זאַך, און שטעהט און קלאָגט, און בעט זיך, עס וויל אויסגעלעזט ווערען... זי האָט מורא געהאַט מיט אַ פוס צו טרעטען אויף דער ערד, אַז זי זאָל ניט היגטער זיך אַ קוויטשע הערען... און די טאָפּאָלען שטעהען ווי אַלטע שדים און שטעקען אַזעלכע לאַנגע, לאַנגע צונגען אַרוים...

האָט זי פּאַר זיך אַ צלם געזעהן, שטעהט צווישען די טייוואָלים — דער צלם, האָט זיך איהר געדאַכט, אַז דאָס איז דער איינציגער שטיקעל פּלעק, אינזעל אין דעם ים פון שדים, — איז זי צו דערצו, אַרומגעכאַפּט מיט ביידע הענד דעם צלם, די האָר זיך אַרום דעם צלם אַרומגעוויקעלט, דאָס פּנים איינגעגראָבען, ווי זי וואָלט זיך ראַטעווען געוואָלט פון די נאָכיאָגענדע שדים און האָט געברומט:

— יעזו! יעזו! יעזו!

און זי האָט געזעהן אַרום זיך די גאַנצע ערד, ווי עס וואָלט אַ ים פון שדים געווען, אַ פערשאָלטענע נשמה... יעדער פלעק — רוחות טייוואָלים, און איבער דעם אַלעם שטעהט אַ גרויסער צלם און אויף דעם צלם הענגט אַ גרויסער, גרויסער קריסטוס מיט ברייטע, לאַנגע, לאַנגע הענד, וועלכע ער פערשפּרייט איבער די גאַנצע ערד און שיצט זי פאַר די שדים... און שוואַרצע וועגען פאָהרען ווייט, ווייט אין אַ שוואַרצען ים אַריין, וואו עס איז דאָרט פול מיט שדים, מיט לצים און רוחות רעות... און איהר „בעשעפעניש" איז אויף די וועגען... און די וועגען פיהרען איהם טיעף, טיעף אין דעם שוואַרצען ים אַריין פון די שדים און טייוואָלים... טיעף, טיעף אַריין.

האָט זי צום צלם געברומט, ביי וועלכען זי איז געלעגען:

— יעזו, יעזו, ערבאַרעם דיך אויף איהם! ערבאַרעם דיך אויף איהם!...

צווישען אַ וואַנד

אויף אַן איינזאם פעלד, הינטער א גרויסער שטאָדט אין אַ טהאָל איז געלעגען א גרויסע שווארצע פעסטונג, ארומגעצוימט מיט אַ הויכער דיקער מויער, וועלכע האָט אָבגעשניטען די פעסטונג פון דער וועלט און פערשטעלט פון איהר די וועלטליכע שיין. פון איין זייט מויער האָט אַ ברייטער שטאַרקער טייך געפלאָסען, וואָס נור ביי נאַכט, ווען עס איז אין דער געגענד אַרום שטיל געווען, האָט מען געהערט דאָס קלאַפּען פון זיינע כוואַליעס אָן די מויער. דאָס עכאָ פון די כוואַליעס האָט זיך אָבגערופען פון גאַנץ ווייט און האָט ערוועקט אַ געפיהל פון עפּעס אַ משוגענער מאַמע, וואָס איז אָנגעבונדען ביי דער מויער און וויל זיך אַלץ דערשלאָגען צו דער פעסטונג אַרויסצובעקומען די גופים פון איהרע קינדער, וועלכע זיינען דערינען בעגראָבען... אין דער פעסטונג אין אַן איינזאַמען ווינקעל איז געשטאַנען אַ הויכע שוואַרצע טורמע פאַר פּאָליטישע פערברעכער.

די טורמע, וועלכע איז בעשטאַנען פון איינציגע עטאַזשען, איז געווען פול מיט אַרעסטירטע. די אַרעסטירטע פלעגט מען פון צייט צו צייט איבערבייטען די צימערס, כדי זיי זאָלען נישט קיין צייט האָבען צו בעקענען זיך מיט די שכנים, און טאַקע ביי טאָג איז דאָס הויז געווען אויסגעשטאָרבען און האָט דערמאָהנט אָן אַ קאַטאַקאָמבע, וואָס אין איהרע לעבער ליגען לעבעדיגע, געזונדע מענשען אָהן בעוועגונג. יעדער פון די אַרעסטירטע איז געלעגען אויף זיין נאַרע, אָדער פערקוקט זיך צו משוגע ווערען אויף דעם שפּיץ אויבען. איינציגע אַרעסטירטע האָבען פון אַן אָפענעם לאָך פון זייערע פענסטערלעך געזעהן די רויטע קוה, וואָס פּיטערט זיך אויפ'ן פעלד, און זיינען שוין אַזוי געוואָרען צוגעוועהנט צו דער קוה, אַז זיי האָט זיך געדאַכט אַז זיי האָבען מעהר אין זייער לעבען ניט געזעהן... אַנדערע אַרעסטירטע האָבען ווי עפּיס אויף צו להכעיס געקוקט אויף דעם אויג פון דעם זשאַנדאַרם, וואָס

האָט ניט מיעדווערענדיג אריינגעקוקט דורך דאָס טהיר־לאָך... קוים אָבער פּלעגט צופאַלען די נאַכט איז דאָס הויז ווי בעלעבט געוואָרען. פון אַלע זייטען ווענד האָט זיך געהערט א בעשפּענדיגעס פינגער־קלאַפּען. איין אַרעסטירטער האָט זיך מיט דעם צווייטען אויסגע־שמועסט און דערצעהלט זיך פון די אינטימסטע זאַכען, ניט זעהענדיג איינער דעם אַנדערען. דער צווייטער האָט ווייטער איבערגעגעבען דעם שמועס דעם דריטען שכן, דער דריטער דעם פיערטען, אזוי, אז דאָס גאַנצע גרויזאַמע שווארצע הויז האָט אָנגעהויבען צו רעדען און צו לעבען אין איינעם. עס האָבען זיך דערקענט פריינד מיט פריינד, ברי־דער מיט ברידער. נאָהענטע און ווייטע... פון צייט צו צייט האָט זיך געהערט פעסטע טריט אין קאָרידאָר, און דאָס שטומע ריידען פלעגט זיך איבעררייסען און דאָס גאַנצע הויז שטום טויט ווערען. באַלד אָבער ווי די טריט זיינען נור פערשוויגען געוואָרען, פלעגט ווייטער דער שמועס זיך אָנהויבען און דאָס הויז פלעגט אויפ'ס־ניי אויפ־לעבען...

אזוי האָט דאָס הויז איינגעוועהנט זיך צו לעבען שטומערהייד, און די פינגער אָנשטאָט די ליפּען צו בענוצען, און מענשען האָבען זיך איינער מיט דעם צווייטען בעקענט אזוי ארום. דאָס אויער פון די אַרעסטירטע איז געוואָרען אין דעם פאַך אזוי אויסגעבילדעט, אז זיי האָבען לויט דעם פינגער־קלאַפּען דערקענט יענעמס חאַראַקטער — איז ער א גוטער אָדער א שלעכטער, אַן אינטעליגענט אָדער אַן אַרבייטער. זיי פלעגען אין די פינגער קלאַפּען הערען יענעמס מינע, דאָס געלעכ־טער און דאָס געוויין פון יענעם. איינער פלעגט דעם צווייטען טרייס־טען דורך די פינגער, ליעב קריגען און פיינד האָבען. נישט איינמאָל אָבער האָט זיך אַן אַרעסטירטען פערגלוסט אזוי אין העלען מיטען טאָג אָנהויבען צו שרייען, אָדער גלאַט צו ריידען אין די וועלט אריין, פּרו־בירענדיג זיין רעדענס־אָרגאַן, אויב ער דיענט איהם נאָך...

אמאָל אין מיטען דער נאַכט, ווען די טורמע האָט געהאַלטען אין מיטען בעסטען שמועס דורך די פינגער קלאַפּען, האָט פּלוצלונג ריין און פריש אָבגעשאַלט א יונג, געזונד לאַכען פון א לויטערער מיידעל־שער שטים. די אַרעסטירטע זיינען פּלוצלונג דערציטערט געוואָרען. זיי האָט זיך געדאַכט, ווי עס וואָלט עפּיס געשעהן א נישט נאַטירליכעס, און פערשטומט זיינען זיי וואַרטען געבליבען, אָבהאַקענדיג דאָס פינ־גער־קלאַפּעריי. הארענדיג אויף עפּעס וואָס: עס זאָל זיך הערען א

קאנאנען־שאס צו דאס גלייכען... נאר נאך אמאל האט זיך דערהערט דאס מיידעלשע זונען־לאכען, וועלכעס האט אין די איינזאמע פער־שטומטע וועגד פון טורמע אזוי ווילד אבגעשלאגען, ווי א טויטער וואלט פלוצלונג אנגעהויבען צו ריידען. ביי די ערשטע האט זיך אנגעהויבען דאס קול צו רייסען פון הארץ... עס האט זיך געוואלט אנ־הויבען צו שרייען, הויך צו שרייען אויפ׳ן גאנצען קול. אט שוין האט דער און יענער דאס מויל געעפענט, וועלענדיג א געשריי טהון, נאר ביי אלע איז געוועזן ווי דאס לשון וואלט זיי געווארען אבגענומען און קיינער האט נישט געקאנט קיין זילבע פון מויל ארויסברענגען...

דאס לאכען איז געווען פון א יונג מיידעל, נאך א קינד. אז מען האט זי דא אהער געבראכט פון איהר מאמעס שטוב, האט זי אזוי־וויט נים פערשטאנען די ערנסטקייט פון דער זאך, אז מוטהיג און שטאלץ מיט א ראמאנטישער מינע האט זי זיך אויפגעהויבען און איז נאכגעגאנגען דעם קאמיסאר מיט די פאליציאנטען, וועלכע האבען זי דא אהער געפיהרט. איהר האט זיך געדאכט, אז נאכדעם וואס עס האט זיך מיט איהר געטראפען, מוז געשעהען עפעס זעהר א וויכטיגע זאך... און זי איז די העלדין דערפון. קוים אבער איז זי געבליבען אליין צווישען די שטומע פיער וועגד האט זי זיך אין א ווינקעל גע־זעצט, און איהר יונג לעבעדיג הארץ האט מיט א מאל דערפיהלט די עלענדקייט, אין וועלכער זי געפינט זיך איצט אין די פרעמדע הענד וואס זיינען ארום איהר, און זי האט אנגעהויבען צו וויינען: שטיל גע־וויינט, און לאנג געוויינט אליין נישט וויסענדיג פאר וועמען און צו וואס. אז זי האט אבער זיך געהאט גוט אויסגעוויינט, איז איהר לייכ־טער געווארען, און זי האט זיך געפיהלט ווי א העלדין, און דאס האט איהר מוטה און שטאלץ געגעבען. זי האט זיך אויפגעהויבען פון איהר געלעגער, שטארק געמאכט א פאר פויסטען און הויך די בריסט אויס־געשטרעקט, ווי גרייט צו ערהאלטען דאס שיסען פון די זעלנער. נאר דערמאהנענדיג זיך אין מיטען דערינען, אז זי רעדט אליין צו זיך, האט זי זיך פלוצלונג ניט וועלענדיג און ניט וויסענדיג קינדיש־הערצליך צו־לאכט אופ׳ן גאנצען קול.

דער זשאנדארם, וואס איז געשטאנען אין קארידאר אויף דער וואך, איז פלינק צו צו איהר טהיר און האט ארייגגעווארפען א שטרענ־גען בליק אין דעם פענסטער, בייזערענדיג זיך. זיין ערנסטער און

שטרענגער בליק וואָס האָט אַרויסגעקוקט פון אַ פיער־עקעדיג לעכעל, האָט זי נאָך מעהר געררייצט צום לאַכען. און זי האָט עס לויז געלאָזט. אַז דער האַרטער סטראַזשניק האָט דערזעהן, ווי אַ יונג פריש מיידעל (די איינציגע אין טורמע) שטעהט איינע אַליין ביי דער וואַנד פון איהר צימערעל און רעדט אַליין צו זיך, איז זיין מענשען־האַרץ גע־ריהרט געוואָרען, און פאַר גרויס פערגעניגען האָט ער אויך אָנגעהויבען מיטצושמייכלען, ער האָט זיך אָבער באַלד דערמאָהנט אָן זיין זעלנערשע פפליכט, און האָט געפּרובט מאַכען אַן ערנסט שטרענג געזיכט, בע־פעהלענדיג מיט דעם בעוואוסטען זעלנערשען טאָן. ער האָט עס אָבער ניט געקאָנט אָנווענדען צו דעם יונגען לוסטיגען קינד, און דורכדעם האָט עס אויך, פערשטעהט זיך, קיין ווירקונג ניט געהאַט.

דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל, ווי די דיסציפּלין אין דער שטרענגער טורמע איז געוואָרען געבראָכען און האָט זיך פערפעהלט איהר ווירקונג אויף שפּעטער.

דאָס מיידעל האָט זיך באַלד איינגעוועהנט אין איהר ענג־קליין צימערעל. מיט איהר מיידעל־גייסט האָט זי זיך איהר ווינקעל אַזוי בעקוועם געמאַכט און אויפגערוימט, ווי עס וואָלט איהר בעשטענדיגעס ווינקעל זיין. שוין זיינען אויף די בעשמוצטע פענסטערלעך געהאַנגען אַ פּאָר ריינע זויבערע פּאָרהאַנגלעך. די וועגד זיינען שוין געוואָרען בעהאַנגען מיט קליינע פּיער־עקעדיגע בילדלעך, דאָס בעט איבערגע־צויגען מיט אַ קלאָר ווייס ליילעך. דאָס צימער'ל האָט גאָר בעקומען אַן אַנדער חן; פון יעדען ווינקעל האָט אַרויסגעקוקט די איידעלקייט און די זויבערקייט פון דער איידעלער פרויען־האַנד, און אין גאַנצען האָט עס געמאַכט דעם איינדרוק ווי אַן אונשולדיגער מיידעל־ווינקעל, אין וועלכען עס ווערט געטרוימט די זיסע חלומות פון דער ערשטער פרויען־ליעבע, ווען אויס דעם קינד ווערט אַ פרויענצימער...

און נישט דוקא זי בלויז, נאָר די גאַנצע שוואַרצע גרויזאַמע טורמע איז עפּעס ווי איבערגעאַנדערשט געוואָרען. עס האָט זיך געפיהלט, אַז אין זיינע שווערע מויערן האַלט זיך אויף אַ פרויענצימער — אַ מיידעל... נאָך האָט זי קיינער פון די אַרעסטירטע נישט געזעהן, נישט געוואוסט, ווי זי זעהט אויס, צו זי איז אַ שעהנע אָדער אַ מאוסע, אַ יונגע צו אַנ'אַלטע, נאָר דאָך האָבען אַלע געפיהלט, ווי די אַרעסטירטע, אַזוי די

זשאַנדאַרמען, די נאָהענטקייט פון א פּרויענצימער מיט זיי אין שכנות.
און דאָס מיידעל האָט דעם טאָן גאַנץ איבערגעאַנדערשט אין דעם שרעקליכען הויז.

דאָס מיידעל האָט געשפּיעלט פּיאַנאָ, און נאָך גאָר נישט האָט זי געבענקט אין איהר פערשפּאַרונג, ווי נאָך דעם ראָיאַל. טיילמאָל, ווען עס פלעגט אַנהויבען טונקעל ווערען אין איהר צימערעל און אָנ־צינדען זיך דאָס קליינע לעמפּעל, פלעגט זי אַנכאַפּען א שרעקליך בענ־קעניש נאָך שפּיעלען, דאַן פלעגט זי זיך אַוועקזעצען אין א ווינקעל־שטוב, פערקעמט זיך די צעפּ ווי „גרעטכען“ און איינהאָרכען זיך, טיעף זיך איינהאָרכען. דענסטמאָל האָט זיך איהר געדאַכט, אז ערגעץ וואו שפּיעלט מען, אז עס קומט צוציהען א שפּיעלען פון ערגיץ גאַנץ ווייט, דרינגט אריין דורך די שווערע פעסטונגס־מויערען און קלינגט אָב אין איהר צימערעל, און דער נגון שפּיעלט איהר אויס די טענער, דעם זמר, וואָס זי וויל הערען. און אזוי איינהאָרכענדיג זיך אין דעם געזאַנג, פלעגט זי זיך אויפהויבען און אָנהויבען ארומדרעהען זיך איבער דעם קליינעם ענגען צימערעל ארויף און אראָב און מיט איהרע פיס אויס־טרעטען דעם טאַקט פון דעם זמר. און איהרע לייכטע, שוועבענדע טריט האָבען זיך אזוי אָבגעשלאָגען אָן דער פּאָדלאָגע, אז מען האָט געקאָנט הערען דעם נגון, וואָס עס זינגט זיך איהר ערשט. אז איהר האָט זיך געזונגען און איהרע טריט האָבען אויסגעטרעטען דעם ניגון, פלעגט דענסטמאָל דאָס גאַנצע גרויסע, שווארצע הויז איינהאָרכען זיך צו איהר פוס־טרעטען. יעדער ארעסטירטער איז ביי זיך געזעסען אין זיין טונקעל ווינקעל און האָט זיך איינגעהאָרכט צו די שוועבענדע שפּי־לענדע טריט, וואָס הערען זיך איבער זיין קאָפּ, און האָט געצעהלט דעם טאַקט פון איהרע טריט און אויסגעזונגען דעם נגון... אזוי האָט דאָס גאַנצע שווארצע גרויסע הויז און יעדער איינזאַמער אין זיין ווינקעל געלעבט א מאָמענט אין א שעהנעם ליעבעם ליעד...

מען האָט זי קיינמאָל נישט געזעהן. איינע אַליין פלעגט מען זי ארויספיהרען און ביי איהר דורכגעהן דעם קאָרידאָר פלעגען די אַרעס־טירטע אין די קעמערלעך דערפיהלען איהרע טריט און פלעגען זיך צו־ווארפען צו דער טהיר זיך איינהאָרכענדיג צו איהרע טריט און זוכענדיג מיט געוואַלד א שפּאַרע, א לאָך פון וועלכע זיי זאָלען קאָנען א בליק ווארפען אויף איהר. זי פלעגט פיהלען דאָס נייגעריגקייט, וואָס קוקט

פון הינטער די שווערע אייזערנע טהירען ארויס, און עפּעס ווי נישט ווילענדיג פלעגט זי איהר יונגען לייכטען קערפּער אויף א טהיר פון א פערשלאָסענעם קעטערעל ארויפוואַרפען. דער פערשלאָסענער דרינען האָט דאָס דערפיהלט... און עס האָט זיך ערוועקט ביי איהם א געפיהל, ווי פינגער־ציטערען פון א לייכטער מיידעלשער האנד וואָלט פּלוצלונג אויף די קלאַווישען פון א ציטערענדער פּיאנינא ארומגעבלאָנזשעט...

אין דעם צווייטען קעמערעל אין שכנות מיט איהרע איז געזעסען א יונגער מאָן. די פיער שוואַרצע שטומע ווענד, וואָס האָבען פון דעם יונגען מענשען שוין אכט חדשים ארויסגעריסען פון זיינע בעסטע טעג, זיינען נאָך נישט אים שטאנד געווען אויסצולעשען זיין יונג געפיהל, וואָס האָט געלעבט אין דעם יונגען מענשען׳ס הארץ. דעם יונגען מענשען איז געווען, ווי זיין לעבען וואָלט אין איהם איינגעשלאָפען געוואָרען... אויפגעהויבען זיך אין דער פריה, פלעגט ער ליגען אויפ׳ן טאָפּטשאַן שעות לאנג און דערמאָהנען זיך סצענעס פון זיינע קינדערשע יאָהרען, וואָס האָבען איצט צו איהם אהער געשמייכעלט ווי פון א חלום, אָדער ער פלעגט קוקען אויף די רויטע קוה, וואָס פיטערט זיך פאַר דעם פענסטערעל, און בעוואונדערען מיט דער גרעסטער התלהבות יעדע קלענסטע בעוועגונג, וואָס זי האָט געמאכט. די ענערגיע, וואָס האָט זיך געהאט אָנגעזאמעלט אין זיינע גלידער, נישט האָבענדיג קיין מיטעל זיך אויסצודריקען אין עטוואָס, איז איינגעשלאָפען אין איהם — און איהם איז געוואָרען גלייך, צי אין דרויסען שיינט די זון, אָדער עס גיסט א רעגען... עס איז אָבער גענוג געווען א לייכט ווינטעל, וואָס זאָל אויפוועקען דאָס פערשלאָפענע געפיהל אין איהם און דאָס יונגע בלוט זאָל זיך אָנהויבען צו גיסען אין די אָדערען מיט׳ן הייסען אָטהעם פון דער יוגענד...

און דאָס ווינטעל איז געווען זי...

ער האָט געהערט איהרע טריט, איהרע בעוועגונגען, איהר גאַנצעס וועזען דורך די וואנד. ער האָט געפיהלט, אז הינטער דער וואנד לעבט א יונג לעבען ווי זיינס... און ער בענקט נאָך עפּעס און דאַרשט נאָך עפּעס... ווי א הונד פלעגט ער ליגען א גאנצע נאכט ביי דער וואנד און איינהאָרכען זיך צו אַלע איהרע בעוועגונגען. ער פלעגט הערען דאָס מינדעסטע גערודער, ווי זי הויבט אויף די האנד, ווי זי צולאָזט

זיך די האר. און אט דאכט זיך איהם, ווי איהרע האר קוועטשען זיך צוזאמען אויף איהר האלז. אט ווי זי ציהט איבער זיך די דעקע. א ווינטעל בלאזט איבער איהר נאקעטען האלז, בלאזט אין איהרע האר, און זי גראבט איין טיעף, טיעף דאס פנים אין קישען...

ער האט זי געזעהן אין זיין פאנטאזיע, זי מוז זיין א קליינע מיט דינע, לייכטע גליעדער. א אויידעלקייט איז אויסגעגאסען אין איהרע גליעדער און זיי קישען זיך ארויס פון איהר שווארצען שעהנעם קלייד. האר האט זי לאנגע, שווארצע אייגצעלנע, דינע ווי זייד. און שטענדיג זיינען זיי געוואשענע, און קיהל זיינען זיי ווי טראפענס וואסער. און זי זיצט די פנים אונטער זיך, ווי א יונגע קאץ אויף איהר בעט. און שפיעלט זיך מיט איהרע שווארצע, לאנגע קיהלע האר... און זי שמייכעלט ווי זי וואלט עפעס געוואלט זאגען דעמסטמאל, ווען עס בעהאלטען זיך האלב פערשעהמט, האלב עזות'דיג איהרע שווארצע אויגען, האלב אין טרעהרען בענעצט, אונטער איהרע געדיכטע שווארצע ברעמען. און א שטילקייט איז אין איהר, א רוהיגע שטילקייט, ווי א שטילעם ליעד... איהר געזיכט וויל גאר נישט. נור עפעס אזוי פאר זיך, בעהאלטען אין זיך, לעבט דאס שטילע מיידעל אין א שווערען בעהאלטענעם סוד... און א סוד עפעס גאר נישט ווי פון דער וועלט... און אייזערנע טהירען זיינען פערשלאסען פאר דעם סוד... קיינער, קיינער קאן זיך דארט נישט אריינקריגען, טהיילען זיך מיט איהר סוד...

ער האט זי געזעהן אין שאפענס א נאקטורן . זי האט איהם געזונגען, מיט די פיס אויסגעטראטען אמאל אין א טונקעלע פארנאכט. ער האט געזעהן א יונגען בליהענדען סאסנע-וואלד אין פריזען הערבסט, שוטער געהען די יונגע, דינע בוימער הויך אין הימעל אויף און שפרייטען אויס זייערע פליגעל — זייערע יונגע צווייגען — אייגער צום צווייטען און ווארפען א שאטען ארום זיך. עס איז א יונגער הערבסט-פארנאכט. טרויעריג און רויט געהט די זון אונטער הינטער'ן שווארצען וואלד און ווארפט א גליהענדע בענקשאפט אין שווארצען וואלד אריין. דא און דארט צווישען די יונגע סאסנע-בוימער בלאנדזשען נאך ארום אבגעריסענע זונען-פלעקען. דארט, הינטער דעם יונגען סאסנע-וואלד, שטעהט אן איינזאם פערלאזטער שלאס, וואס שפיגעלט זיך טרויעריג און הערבסט'דיג אב אין דעם בלויען וואסער-שפיגעל, וואס קעסטעלט זיך אנטקעגען דער רויט אונטערגעהענדער זון. פון

דעם פעראייגזאמטען שלאָס פיהרט א פערלאָזטע ווייס שטעגעל־סטענגע צווישען די יונגע סאָסנעס. שטום און פערשלאָסען אין פער־בארגענעם סוד טרעט זי איינזאם אויף דעם שטעגעל צווישען די יונגע סאָסנעס. באָרוועס ווייזען זיך איהרע ווייסע פיס ארויס פון אונטער איהר שווארצען לאנגען רעפאָרם־קלייד, וואָס ווארפט איהר נאָך ווי א שווארצער שאָטען איהר סילועט, און א שווארצער פליגעל פון א גע־שאָסענעם פויגעל פוצט איהר שווארצען קאָפּ האָר... אזוי מאיעסטעטיש שטיל טרעט זי אויף דעם איינזאמען שטעגעל פון א פרעמדער וועלט אין א פרעמדע וועלט...

ער פלעגט צו איהר ארייגקלאַפּען דורך די וואנד מיט די פינגער. אויסזאָגען איהר די ליעבעס־געפיהלען. „ווער ביזט דו? זאָג, איך פיהל, אז דו ביזט יונג און שעהן און איך ליעב דיך... איך בין שטארק, ווי א לייב, איך וויל ביי נאכט די וואנד דורכברעכען און וועל קומען צו דיר אריין. איך וועל דיר ווי א ליעבען פויגעל אויף מיין ברוסט געהמען, אנטלויפען מיט דיר, ווייט אוועק מיט דיר, ווארט, דו פויגעל, אויף מיר...“

און זי פלעגט זיך צוהערען צו זיין פינגער־קלאַפּען. זי האָט נישט פערשטאנען וואָס ער וויל זאָגען, זי האָט די שפראך פון „פינגער־קלאַ־פּען“ נישט פערשטאנען, נאָר זי האָט געפיהלט, אז דאָרט הינטער דער וואנד לעבט פאר איהר א געפיהל, א הייס געפיהל. אז דאָרט פון הינ־טער דער וואנד רופט צו איהר א שטים, מען רופט זי! מען רופט זי!...

פלעגט זי ליעגען ביי דער וואנד און איינהאָרכען זיך צו דעם פינ־גער־קלאַפּען. א געזאנג, א ליעד פון ליעבע איז דאָס פינגער קלאַפּען פאר איהר געווען, זי האָט געפיהלט די ווערטער, וואָס שטארבען אין דער וואנד אָב. און האָט געהערט א פּאָכען פון א הארץ פאר איהר...

פלעגט זי מיט די פינגער אויף דער וואנד ציטערען, קלאַפּען, קלאַ־פּען, ווי זי וואָלט מיט א כוואליע פון ליעבע די וואנד געוואָלט בעגיסען.

ער האָט געהאָרכט דעם געזאנג פון איהרע פינגער.

„קום... ווארט אויף מיר, מיין ליעבער פויגעל, איך פיהל דיך, איך פיהל דיך ווער דו ביזט, ווארט, איך ברעך די וואנד און קום צו דיר.“ אזוי האָבען צוויי נשמות דורך א וואנד זייער לעבען אויסגעזונגען...

און זי האָט זיך שוין געהאָט צוגעוועהנט צו איהם. נישט גע־

וואוסט, וואָס ער איז, ווער ער איז — צו איז ער אַ יונגער אָדער אַן אַלטער, צו האָט ער אַ ווייב, צו ער האָט אַ קינד — זי האָט נור געוואוסט, אַז עס איז הינטער דער וואַנד דאָ אַ נשמה, וואָס בייגקט נאָך איהר, און אַז איהרע בייגקט נאָך יענער נשמה. זי האָט גע־פיהלט דאָס האַרץ, וואָס קלאַפּט פאַר איהרעט־וועגען דאָרט הינטער דער שטומער, שווייגענדער וואַנד.

איז עס נאַכט געוואָרען, האָט זי זיך אויף דער ערד נעבען דער וואַנד אַנידערגעזעצט, אַנגעקלאַפּט מיט דער האַנד, צו זיצט ער אויף יענער זייט וואַנד אויף דעמזעלבען אָרט. אַזוי זיינען זיי ביידע גע־זעסען שעות לאַנג. ער האָט איהר דורך די וואַנד ליעדער מיט פינ־גער־קלאַפּען געזונגען. ער האָט איהר פון זיין ליעבע דערצעהלט. ער האָט זי געטרייסט, ער האָט איהר ווערטער געזאָגט, טיעפע ווערטער און ערנסטע ווערטער. זי האָט נישט פערשטאַנען — נור געפיהלט האָט זי זיין האַרץ און זיין נשמה אין זיין פינגער־קלאַפּען, פלעגט זי דעם קאָפּ שוואַך אויף דער וואַנד אַנלעהנען, ווי זי וואָלט געוואָלט אין זיין שויס פאַלען, אָדער שטיל, פאַמעליך שטיל אַ מאָטיוו מיט איהרע לייכטע שוועבענדע פינגער דורך די וואַנד אויסקלאַפּען. דער־נאָך פלעגט איהר עפּעס אַזוי גוט ווערען אויף דער נשמה, אַז זי האָט זיך אויפגעהויבען פון דער פּאָדלאָגע און אַנגעהויבען אַרויף און אַראָב צו געהן איבער דעם צימערעל — אַ ליעד אויסצוטאַנצען מיט איהרע פוס־טריטען. און דאָס גאַנצע גרויסע גרויזאַמע הויז האָט דענסטמאָל געפיהלט די ריינע נשמה, וואָס לעבט אין זיינע מויערען. יעדע פּאָ־ליטישער בעזונדער האָט איהרע טריט געצעהלט, און עס האָט זיך איהם אויסגעזונגען דאָס, וואָס עס זינגט זיך איהר איצט...

פלוצלונג איז געשעהן אַ זאַך, וואָס האָט געמאַכט ציטערען דאָס גאַנצע גרויזאַמע, שוואַרצע הויז.

פון דער שיין פון זיין קליין פענסטערעל האָט אַ פּאָליטישער געזעהן, ווי מען בויט אַ תליה אויף דעם בערגעל פאַר דער טורמע. און אין אַ שטילע שוואַרצע נאַכט האָט אַ שטיל פינגער־קלאַפּען געברומט אין טורמע אַ גאַנצע נאַכט, ווי איינזאַמע, פערלאָזטע טראָפּענס רעגען וואָלטען געבלאָנדזשעט אין אַ רינע. דאָס האָט איין פּאָליטישער דעם צווייטען צו וויסען געגעבען: „מען בויט אַ תליה", און דאָס גאַנצע

גרויזאמע שרעקליכע הויז האט געציטערט אין דער נאכט פון דעם ווארט „תליה“.

צוערשט איז געווארען א געקלאפעריי, איין וואנד מיט דער צווייטער, אויבען מיט אונטען. איינער האט דעם צווייטען צו וויסען געגעבען, עצות געגעבען, געטרייסט זיך, געזעגענט זיך. און פון דעם שטילען טרויעריגען פינגער־קלאפען אין דער טרויעריגער נאכט האט זיך געדאכט, אז דער מלאך־המות קלאפט אן מיט זיינע שווארצע פליגלען אין דער וואנד. באלד אבער דערויף איז שטיל געווארען אין גאנצען הויז, ווי דאס גאנצע הויז וואלט אויסגעשטארבען. יעדער ארעסטירטער האט זיך געווארפען אין זיין ווינקעל אריין, געמאכט א חשבון הנפש מיט זיך אליין און געווארט אויף דעם מלאך־המות, וואס זאל קומען נאך איהם...

אין יענער נאכט האט זיך זיין פינגער־קלאפען געענדערט. זיינע פינגער האבען געציטערט. ער האט איהר דורך די וואנד עפעס געזאגט; זי האט געפיהלט, אז ער האט איהר עפעס צו זאגען, זיין פינגער־קלאפען האט זיך עפעס געבעטען... געבעטען און געטרייסט און געווארענט עפעס. און שטיל איז געווארען זיין פינגער־קלאפען, עפעס מיט הארץ־ציטערניש. זי האט געפיהלט, ווי ער לעהנט אן דאס פנים אן די וואנד, קלאפט מיט זיין שטערן אן די וואנד... קושט די וואנד... שפרייט אויס די ארעמס אויף דער וואנד... באלד דערויף איז ער שטיל געווארען. נאר ווייטער האט זיך געהערט, ווי ער פאלט אויף די וואנד, בייסט די וואנד מיט די צייהן, ראצט זי... עפעס וויל ער, עפעס האט ער איהר א סוד צו פערטרויען, נאר וואס האט זי נישט פערשטאנען...

שטיל און טרויעריג איז געווען די נאכט. אין דרויסען האט א ווינד געוויינט. עס האט געמוזט אין דרויסען א געוויטער זיין, נאר אינוויייניג אין דער טורמע האט מען ניט געהערט. פון צייט צו צייט האט זיך פון גאנץ ווייט אבגערופען א ווידער־קלאנג ווי פון א פריהצייטיג אויסגעהענדען דונער. א ווינד האט זיך געריסען פון דאך, פון די קליינע אייזערנע לעדענלעך, וואס זיינען פאר די פענסטער פון דאך טורמע, און געטשעפעט זיך אן די אייזערנע שטריכעטעו.

אין איהר צימערעל איז פינסטער געווען און שטיל געווען, זי־

האָט איינינגע מאָל געפּרובט אנקלאַפּען ביי איהם. נאָר ער איז געגאַנגען — ווי ער וואָלט זיך מיט איהר אַ ברוגז געמאַכט — ענטפערט איהר היינט ניט. איז זי אויך ברוגז געוואָרען און האָט זיך אויף איהר בעט געלעגט. שלאָפען האָט זי ניט געקאָנט — איהר איז טרויעריג און אומעטיג געוואָרען. זי האָט געוואָלט איינינגע מאָל צוגעהן צו דער וואַנד אנקלאַפּען, נור זי האָט געוואַרט ביז ער וועט דאָס צוערשט טהון. דערנאָך איז אין טורמע אַזוי שטיל געוואָרען. מען האָט קיין פינגער־קלאַפּען ניט געהערט, ניט דעם מינדעסטען גערויש, נור פון אַ גאַנץ ווייטען אָרט האָבען זיך געהערט איינזאַמע שטילע טריט פון אַ וואַכענדען אויף און אָב. אויף איהר איז אנגעפאַלען אַ שרעק. דער ווינד וויינט אין דרויסען... זי איז אַראָב פון איהר בעט, צו צו דער וואַנד, אנגעקלאַפּט אן דער וואַנד — ער ענטפערט ניט. זי איז אין אַן אַנדער ווינקעל אַריין, געזוכט אין יענעם ווינקעל, פון האַרט שווייגט מען אויך. זי האָט דאָס אויער צוגעלעגט צו דער וואַנד, איינהאַרכענדיג זיך, טיעף איינהאַרכענדיג זיך — דערינען איז טויט שטיל. דער שרעק איז אויף איהר וואָס מעהר בעפאַלען, דער ווינד וויינט אין דרויסען — האָט זי אנגעהויבען זוכען ביי דער וואַנד אין יעדען ווינקעל, איינגעגראָבען דאָס פּנים אין דער וואַנד און געבעטען זיך מיט אַ וויינענדיג, שלוכצענדיג קול: ענטפער מיר! ווער ביזט דו? און וואו ביזט דו? פאַר וואָס שווייגסט דו?... וואָס איז מיט דיר געשעהן?... איך האָב מורא, וואָס שווייגסט דו? ענטפער מיר!... ענטפער מיר!...

די מעשה מיט די „שעהנע מאַרי"

די מיידלעך האָבען נאָך אין גאַס שפּאַצירט, אַפּוואַרטענדיג געסט. עס איז שוין שפּעט אין דער נאַכט געווען. די געוועלבער זיינען שוין לאַנג פערמאַכט, קיין שאָטען האָט זיך אין דער גאַס נישט געוויעזען. דאָך זיינען נאָך די מיידלעך נישט געגאַנגען שלאָפען. אויסגעשלאָפען זיינען זיי געווען פון ביי־טאָג, און פון אַ צווייטער גאַס האָט זיך אין דער שטילער נאַכט געהערט טריט. ביי דעם דענק־מאָל מיט דעם פּיש־מענש, וואָס שטעהט לזכר, אַז עס איז דאָ אַמאָל אַ תקוה געווען, ווייזט זיך אַ שאָטען, אפשר קומט אַ יאָלד אָן? נאָר די טריט הערען זיך אַלץ אין איינעם, און דעם איינגעשלאָפענעם פּיש־מענש'ס שאָטען ריהרט זיך נישט פון אָרט.... עס איז געווען אַ ליעבע שבת־צו־נאַכט, פּסח־צייט, די לופט יונג, פריש און זי ערקוויקט. דער הימעל טיעף בלוי, אויסגע־מאָלט מיט שטערן, אַז עס איז אַ ליעבע לוסט צו שפּאַצירען. אַלץ האָט נאָר געשמעקט, און די מיידלעך האָבען זיך געפיהלט ניי געבוירען. איינע האָט געפייפט, די צווייטע האָט געזונגען און האָט קאָקעטיש גע־וואונקען מיט די אויגען, ווי עס וואָלט פאַר איהר אַ חברה בחורים גע־שטאַנען. די נאַכט איז זעהר שטיל געוואָרען, ווי עס וואָלט דעם אָטהעם אויפגעהאַלטען, אַזוי אַז די מיידלעך'ס געזאַנג האָבען אין די ווייטע גאַסען איבער די הויכע דעכער אָבגעקלונגען. די הויכע שמאָלע הייזער פון די „אַלטע שטאָדט" וואַרשוי זיינען געשטאַנען און האָבען געשוויגען. די הויכע שטאָקען זיינען געווען פערבאָרגען אין שוואַרצע נאַכט־פלעקען און די שטיקער גרויע טויערען, וואָס זיינען בעלויכטען געוואָרען פון די איינזאַמע נאַכט־לאַמטערן, האָבען נאָך מעהר געשוויע־גען, און זיינען נאָך מעהר פער'סוד'עט געווען...

עס האָט אָנגעהויבען קאַפּען אַ רעגענדיל, אַ לייכט־טריעפּענדער, פריהלינג רעגענדיל, וואָס יעדער טראָפּען האָט געזוכט אַ אָפען מיילכעל ערד, וואָס זאָל עס קענען מחיה זיין. נאָר די טראָפּענס פאַלענדיג אויף שטיינער און מויערען האָבען זייער פרישקייט און זומער־גע־

שמאק אין אויר פערשפרייט. דאָס רעגענדיל האָט דאָס געסעל מחיה געווען און היימליך געמאכט. די מיידלעך האָבען זיך הינטער די ריי־נעס געשטעלט און איינע דער צווייטער אריבערגערעדט, אריבערגעזונ־גען און אריבערגעשאָלטען. באלד איז איינע אפער פון דער רינע און זיך געשטעלט אויפ'ן רעגען. „וועט זי העכער וואקסען" — זאָגט זי. האָבען איהר די חבר'טאָרינס באלד נאָכגעטהון. די צווייטע, דערמאָ־נענדיג זיך וואָס זי פלעגט טהון אין אזא רעגען ביי זיך אין דערהיים, האָט זי זיך דאָ אויך די קאמאָשען מיט די שטרימפ אויסגעטהון, און אין די וואסערלעך ארומגעשפרונגען. די איבעריגע האָבען אויך דאָס זעלבע געטהון. זיי האָבען זיך די נאסע האָר צולאָזט, און באָר־וועס געיאָגט איינע נאָך די צווייטע אין רעגען. און פערגעסענדיג אין אלעס, וואו זיי זיינען און וואָס זיי זיינען, האָבען זיי זיך ווי קינדער גע־שפיעלט, געלאכט, געזונגען, געפייפט און געפאטשט איינע די צווייטע מיט וואסער; נאָר פלוצים האָט זיך א גרעגערן געהערט פון נאכט־סטרוזש. דער „פעטער" פון „הויז" האָט מורא געהאט, אז מען געהט אויף א „וואָלאָווע", האָט ער זיי אין „שטוב" גערופען. די „מיידלעך" האָבען זיך מיט רעש אין שטוב געלאָזט, איינע איז באלד צו צו „איהר־רען" און האָט איהם אָנגענומען ביי די קאָדלעס האָר און פון די קאָ־נאפע איהם אראָבגעשלעפט:

— ווערסט מיט מיר חתונה האָבען?

— א מכה.

די צווייטע איז צו צו „איהרען", און האָט איהם געקלאָפט אין רוקען:

— דו ביזט א יאָלד! דו ביזט א יאָלד!

אין שטוב האָט געהערשט א טונקעלהייט און א אומעט. אויף די בעטען זיינען געלעגען אויסגעצויגען יונגען און האָבען געקאָרשעט פאַ־פיראָסען און הויך געשאָלטען איינער דעם צווייטען. טהיילמאָל האָט זיך אריינגעמישט אין געשפרעך א קול פון א נישט־געזעהענע פערזאָן, וואָס איז געווים געווען פערנומען מיט עפעס אנדערש אין איינס פון די פיעלע שטיבלעך, וואָס נאָר א דין ווענטעל האָט זיי אָבגעשיידט פון די גרויסע שטוב.... נאָר אזוי ווי די חאלאסטרע מיידלעך האָבען זיך גע־געבען א וואָרף אריין אין שטוב איז דער שמועס אָבגעהאקט געוואָרען. זיי האָבען זיך געגעבען א וואָרף אין די אָרימס פון די געקויפטע חתנים,

וואָס זיי מוזען זיי אויפהאַלטען, דערפאַר וואָס זיי זאָגען זיי צו, אַז זיי וועלען מיט זיי חתונה האָבען. די מיידלעך האָבען די יונגען די מיידלער מיט די הענד פערשטעלט. אין שטוב איז געוואָרען פרעהליך. דער „יאָלד", וואָס איז געווען ביי די וואָלאַסקאוועערין, האָט געשטעלט ביער. עס איז אויך געקומען דער „ווילדער יונגער מאַן", וואָס פאַלט אַלע מאָל אריין, קלויבט זיך אויס אַ „יאָלדין", בעצאָהלט זיין רובעל און טהוט גאָר נישט.... זיי ווייסען נישט ווער דאָס איז אַזעלכער, עפּעס אַ משוגענער ליטוואק אין ברילען. אָרעם אָנגעטהון, אַז עס איז אויף איהם אַ רחמנות צו קוקען. ער קומט אריין ביי־נאַכט, זעצט זיך אַניידער און פרעגט זיי אויס נארישע קשיות. טהיילמאָל קושט ער און שמייכעלט בשעת מעשה ווי די באָבע וואָלט איהם געהאַט, בעהאַלט דאָס פּנים, און הייסט די אויגען פערמאַכען ווי אַ צנועה'דיגע כלה.... טהיימאָל דאָס אויך נישט...

מיטגעבראַכט האָט ער מיט זיך „דער משוגענער ליטוואק" אַ מעשה־ביכעל. זיי האָבען געמיינט, אַז עס איז די מעשה פון די „שעהנע מאַרי" — האָט עס זיי גרויס הנאה געטהון, און האָבען זיך ארומגעזעצט אויסהאָרכען! ער האָט אָבער זיי אָנגעהויבען צו לייענען אַ מעשה פון אַ „יאָלדין", וואָס איז געלעגען אין שפּיטאָל, און איז דערנאָך משוגע געוואָרען, און האָט זיך אין די גאַסען ארומגעוואַלגערט. זיי האָט די מעשה גענודזשעט. די גראָבע רויטע מויד, דעם קצב'ס טאָכטער פון קראָשעווניץ, וואָס דער פאָטער זוכט זי ארום, איז באַלד איינגעשלאָפען ביי די מעשה ווי אַ שטיק „קל וחומר", איז צוגעלאָפען צו איהם חנה'לע און האָט ביי איהם דאָס בוך פון האַנד ארויסגעשלעפּט, אַ שנעל איהם אין נאָז געגעבען, און געכאַפּט איהם אין אָרים אריין: „קום מיט מיר טאַנצען!"

דער „פעטער" איז אריינגעקומען פון דער צווייטער שטוב און האָט די „חתנים" אהיים געבעטען, עס ווערט שפּעט. די חברה האָבען זיך אָבגעטראָגען. דער „משוגענער ליטוואק" האָט זיך איינגעבעטען, עס גלוסט זיך איהם ניט אהיים צו געהן. אין שטוב איז ביי איהם פּוסט און פּאַסט, און ער האָט מורא פאַר די פּיער ליידיגע ווענד. דער „פעטער" האָט אָבער נישט געוואָלט הערען. די „חברה" האָבען די „שטוב" פערלאָזט. די מיידלעך האָבען זיך אויף די קאַנאַפּעס אויסגעצויגען, וואַרטענדיג אונגעדולדיג אויף גאָלדה'לען, דעם „בעל־הבית"

טאָכטער, וועלכע וועט קומען און פאָרלעזען די מעשה מיט די „שעהנע מארי“.

דער בעל־הבית, וואָס איז אמאָל געוועזן איינער פון די „חתנים“, האָט חתונה געהאט מיט אזא „איינע“ און אליין פאר זיך אויפגעעפענט א „הויז“. אין לעבען האָבען זיי זיך זעהר „אָרענטליך“ אויפגעפיהרט. ער איז געוואָרען א אָרענטליכער מענש, אפילו א ספר געלאָזט שרייבען אין זיין חברה אריין, וואו ער דאַווענט, און פון איהר האָט מען תמיד א נדבה געזעהן. זיי האָבען געהאט אַ טאָכטער גאָלדע. די טאָכטער האָט זיך אויפגעכאָוועט אין „הויז“. דער פאָטער מיט די מוטער האָבען זי אָבגעהיט ווי די אויגען אין קאָפּ, אז זי זאָל א „מיידעל“ בלייבען. אָבער עס איז נישט געוועזן צו וואָס. דאָס בעשטענדיגע שמוטץ, אין וועלכען זי האָט זיך געפונען, האָט אויף איהר דעם מינדסטען איינדרוק ניט געמאכט, זי איז געוואָרען צוגעוואָהנט צו דעם לעבען פון קינדהייט אָן, און ביי איהר האָט עס אויסגעזעהען, אז עס איז קיין עולה נישט, אז עס איז אַזאַ מין פערדיענסט... ווער עס דאַרף עס, מעג עס. זי האָט צו עסען ביי טאַטע־מאַמע... און „דאָס לעבען“ האָט נישט בעליידיגט איהר מיידעל.... ערשט אז דער פאָטער האָט זיך איבערגעצויגען אין זיין פּריוואַט־וואָהנונג און פארווערט די טאָכטער צו ווייזען זיך אין „הויז“ — האָט עס זי געצויגען דאָרט אהין אין „הויז“ אריין, צו פאַר בענקשאַפט צו אייניגע מיידלעך, אָדער מיט דעם פארווערען איהר אין „הויז“ אריינצוקומען, האָט מען זי נייגעריג געמאכט. זי פלעגט זיך טהיילמאָל, ווען דער פאָטער ווערט גוט אנטשלאָפען, ארויס׳גנב׳ענען זיך פון דער וואָהנונג, וואָס זיי האָבען געהאט אויפ׳ן ערשטען שטאָק און אראָב אונטען אין „הויז“ אריין, צו די מיידלעך... די „מיידלעך“ האָבען זי זעהר ליעב געהאט, זיי האָבען מיט איהר געשמועסט וועגען חתנים, וואָס מען רעדט איהר, וועגען תנאים־שרייבען, און וועגען חתונה האָבען... און זיי פלעגען מיט גרויס פערגעניגען און נייגעריגקייט קוקען אויף די רויטע בלוט־פלעקען, וואָס די מינדעסטע בעוועגונג פון א „פערנומען“ שטיבעל רופט ארויס אויף איהר פולע מיידעלשע געזיכט, זייט זיי האָבען זיך פון דאַנען אַרויסגעצויגען...

נאָר אונגעדולדיג געוואַרט האָט אויף איהר יעדע נאכט „מאנקע“. די אַלע מיידלעך, וואָס זיינען דאָ געווען — האָבען זיך געטרייסט

מיט דעם, וואָס היינט זיינען אפילו די בעל־הבתישע טעכטער נישט בעסער, דער חילוק איז נור, וואָס זיי זינדיגען פאַר פּרנסה, און די בעל־הבתישע טעכטער פאַר וואָהלטאָג, און קוים וועלען זיי נור קריגען מע־נער וועלען זיי צוריק אָרענטליך ווערען, אזוי ווי זייער „בעל־הבית׳טע״. זיי וועלען פיהרען אָרענטליכע הייזער, און האָבען אזעלכע טעכטער, וואָס וועלען זיך רייטלען ביי די קלענסטע געלעגענהייט ווי גאָלדה׳לע. נור דאָך פלעגען זיי איהר נישט פערגינען די רויטע באַקען, און ווינשען זיך אין הארץ, אז עס זאָל זיך געפינען א „גוטער ברודער״, וואָס ער זאָל ביי איהר די רויטע באַקען צונעהמען.... אנדערש איז מאַנקע. מאַנקע האָט טאַקע נור ליעב געהאַט גאָלדה׳ן איבער איהר פרישקייט און מיידעלקייט, צו האַלזען און איינצונאָרען זיך אין איהרע פול־רויט־ליכע בריסטען...

מאַנקע האָפט נישט חתונה צו האָבען. זי איז „אזא איינע״, ווייל זי איז.... ווענען זי האָט געוואָלט, דעם האָט זי זיך איבערגעגעבען דאָס ערשטע מאָל.... ער האָט איהר גאָר נישט פערשפּראָכען.... די מאַמע איהרע איז אויך נישט בעסער געוועזן. די מוטער האָט זי גע־האַט, ווען זי איז מיט איהר אין שפּיטאָל געלעגען.... די מאַמעס ירושה ליעגט איהר אויפ׳ן פּנים אויסגעגאָסען... א שוואַכע מיט דינע ביינער, נור געשיקט, און בעהאַלטענע צוציהענדע תאוה ליעגט איהר אויסגע־גאָסען אין אַלע איהרע אברים... א גע׳ממזר׳טע לאָק איבער׳ן שטערן פערוואָרפען, מיט א פאָר הויכע קאָליערטע שטרימף, א קורצע האַלקע מיט א געררייטעלטע בלוזקע, וועלכע איז געשניטען אויפ׳ן זעלנערישען אַרט מיט א טראָלט... ווינקט זי מיט׳ן לאָק, בייסט זיך דיר די תאוה אין די ביינער איין. דער גאַנצער קערפּער גיט איהר א ציטער מיט׳ן וואונק... און דו פיהלסט א געברויך איינצונאָרען זיך אין די בלאָטע, ווייל זי איז שמוציג.... ביי איהר אין שטיבעל האָט זי שטעהן צוויי בעטען. אויף איין בעטעל קאָסט א רובל; דאָס איז איהר געשעפט, פאַר דעם מוז זי באַצאָהלען דעם „בעל־הבית״ דריי רובל א טאָג. אויפ׳ן צווייטען בעט שלאָפט זי אליין. הונדערט רובל גיב איהר, אז זי זאָל מיט א „יאָלד״ געהן אויף איהר בעט... דאָס איז איהר היים... זי איז נאָך געגוג יונג, אז זי זאָל קלערען אויף שפּעטער. פון 12 יאָהר אָן איז זי שוין דאָ — ס׳איז איהר גאַנץ גוט, האָט איהרע שעהנע קליידער, איהר קאָרב וועש, געהט זיך יעדען פאַרנאַכט אין קאַווע־הויז אריין.

די גראבע איטע, דעם קצב׳ס טאכטער פון טעמפאווקע, ווײנט בײ־נאכט אין שלאף, און כאפט זיך אויף ווי א משוגענע טהייל־מאל. זי זעהט די געשטארבענע מוטער אין חלום. א בייזע נאכט אויף איהר קאפ!
— וואלט זי, מאנקע, געזעהען איהר מוטער, וואלט זי געוויינט? — אדרבה, זי וואלט גערן געוואלט זעהען, ווי א מאמע זעהט אויס...

אין פענסטעריל האט זיך גאלדה׳ס געזיכט געוויזען. זי האט דאס פענסטער אויפגעעפענט, און איהר פאליע נאסע האר דורכ׳ן פענסטער ארייגעשיקט. ווי א לייכטער ווינד וואלט דורך דער שטוב דורכגעוועעט. די מיידלעך האבען זיך אויפגעכאפט...

א לייכטע האנד האט אין דער טהיר שטיל געקלאפט.

מאנקע איז מיט לייכטע טריט צו צו דער טהיר, און מיט א קלאפענדיג הארץ, ווי זי וואלט א חתן ערווארט, האט זי די טהיר אויפגעשלאסען. עס האט זיך ארייגעשלייכט גאלדה׳לע. זי איז געוועזען אויסגעטהון ביז צום העמד, און מיט א טוך ארומגעהילט. דער פרישער פריהלינג־געשמאק, וואס דער רעגען האט ערשט אין דער לופט פערשפרייט, האט זיך צווישען איהרע האאר אויפגעהאלטען... מאניע האט זי ליידענשאפטליך ארומגענומען און איהרע פרישע ליפען געקושט. זי האט זי צו דער קאנאפע צוגעפיהרט, אנידערגעזעצט זיך נעבען איהר, טיעף איהר אין די אויגען געקוקט און זי האט גאלדה׳לען איהרע נאסע האר געוויזען, דערצעהלט איהר ווי זיי זיינען אויפ׳ן רעגען ארומגעלאפען, דערנאך האט זי זיך צו איהר צוגעטוליעט, איהר די בריסטען ענטפלעקט — און געקושט זי.... און צו די איהריגע צוגעטוליעט.... איהרע פולע, קילע הענד געהאלזט, און דאס פנים אין איהר פולען האלז איינגענארעט.

מאנקע האט זי געוואלט אריינגעהמען צו זיך אין שטיבעל אריין, אז זי זאל מיט איהר דורכשלאפען די נאכט. האבען די איבעריגע מיידלעך נישט געלאזט. זיי האבען זיך ארום איהר ארומגעזעצט, איינע האט איהר די האר צולאזט, די צווייטע האט איהר אין נאקעטען נאקען געקושט, און געבעטען זי, אז זי זאל פארלעזען די מעשה מיט די „שעהנע מארי". דארט, וואו דער „שווארצער יונגער־מאנטשיק" האט זי ארייגעכאפט צו זיך אין קערקער.

גאלדה׳לע האט געקענט לעזען, און האט געלעזען מעשה־ביכלעך. נור יעדעס מאל, ווען זי איז געקומען צו זיי — האט זי זיי געמוזט

פֿאַרלעזען די מעשה פון דער „שעהנער מארי“, — און יעדעם מאָל פלעגען זיי זיך אנידערזעצען ארום רוהיג און אויסהאָרכען מיט די אונ־געדולדיגקייט, נישט דוקא ווי זיי וואָלטען עס דאָס ערשטע מאָל גע־הערט, נור ווי די פערזאָן פון די ערצעהלונג קעהרט זיך מיט זיי אָן גאָר א נאָהענטע. גאָלדה׳לען האָט די מעשה שוין נישט אינטערעסירט. שוין דריי יאָהר ווי זי לעזט אלץ פאר זיי פאָר די מעשה. נור דאָס „הויז“ האָט פון קיין אנדערע מעשה נישט געוואָלט הערען. איינע האָט שוין געבראכט צו־שלעפען דאָס „מעשה ביכעל“ די „געהיימע מערדער“, געבראכט איהר די לאָמפ, און אלע האָבען זיך ארום איהר געזעצט. איינע האָט די צווייטע אוועקגעשטופט, אז זי זאָל נעהענ־טער זיין צו גאָלדה׳לען, און זיינען שטיל געוואָרען אויסהאָרכענדיג.

גאָלדה׳לע האָט אָנגעהויבן צו לעזען פון דעם אָרט וואו עס ווערט דערצעהלט, ווי דער „שווארצער מערדער“, וואָס האָט צום טויט פעו־ליעבט זיך אין די „שעהנע מארי“, „וועלכע האָט געהאט אויגען ווי די שטערען ,און א געזיכט ווי דער מאָנד“ — האָט ער זי ארויסגע׳גנב׳עט א נאכט פאר דער חתונה מיט איהר „הייס־געליעבטען“ ראָבערטען, און ער האָט זי ארייגעשליידערט צו זיך אין קערקער, און ער איז געשטאַ־נען און ער האָט פאר איהר אויסגעגאָסען זיין הייסע ליעבע, און ער האָט זי צוגערעדט, אז זי זאָל פערגעסען אָן איהר ראָבערט, וועלכער איז יעצט ביי איהם געפאנגען, און אז מיט איין וואָרט „יאָ“, קען זי איהם גליקליך מאכען און זיך גליקליך מאכען און ווערען די קעניגין פון די „געהיימע מערדער“. די „שעהנע מארי“ וגיל אָבער ניט ברעכען דאָס וואָרט, וואָס זי האָט פערשפּראָכען איהר ראָבערט׳ן צו זיין זיינע, ביז צו דעם לעצטען שאָפּעל ערד. זעהט דער „שווארצער מערדער“, אז מיט גוטען וועט ער ניט קענען אויספיהרען, טהוט ער א פייף און עס לויפען אריין פופציג זיינע באנדיטען „מיט שווארצע אויגען אין די שטערען“ און „מיט געשארפטע שפּיזען אין די הענד“.

— גיב זיך אונטער !“ גיט ער א רוף אויס.

— א מכה דיר! א מכה דיר. — ברומען די מיידלעך העכסט אויפגערעגט אין דער שטיל...

עס עפענען זיך די טהירלעך פון די „פערנומענע“ שטיבלעך, און מיידלעך, אויסגעטהון ביז צום העמד גנב׳ענען זיך ארויס פון די איינ־געשלאָפענע געסט, קומען אויך אהער צו גאָלדה׳לע, און הערען זיך איין

אין דער שטיל, צו דעם וואס גאָלדה'לע לעזט ווייטער.

„... האט ער זי געהייסען אויסטהון נאקעט אזוי ווי גאָט האט זי בעשאפען, און געגעבען א בעפעהל, אז מען זאָל אריינברענגען דעם געבונדענעם ראָבערט'ן, ער זאָל זיך צוקוקען מיט זיינע אייגענע אויגען ווי איהר שעהנער קערפער וועט ווערען בעזיטצען פון „דעם שווארצען מערדער" — און דערנאָך ווערען צושניטען אויף שטיקלעך. — דער „אונגליקליכער" ראָבערט האט געבעטען זיין ברויט, אז זי זאָל נישט לאָזען אונטערקומען איהרע יונגע יאָהר פון דעם מערדער'ס האנד. האט די „שעהנע מארי" איהם אזוי אָבגעענטפערט:

— „אזוי לאנג ווי עס טהוען אונזערע שטערן אין הימעל לייכטען, אזוי לאנג וועל איך אונזער הייסע ליעבע ווי מיינע אויגען אין קאָפּ אָבהיטען."

— אָך, שעהנע מארי! — האָבען די מיידלעך געברומט.

— „האָט דער „שווארצער רויבער" געהייסען, פיער בעדיענטע זאָלען איהר דאָס העמד אויסציהען און די שפּיזען גרייט מאכען. נור אזוי ווי עס איז געוואָרען ענטפּלעקט איהר יונגעס לייב, איז דער „שווארצער מערדער" פערבלענדט געוואָרען פון זיין הערליכקייט און שעהנקייט:

— „שטעהט! האט ער געגעבען א רוף אויס צו די מערדער מיט די שפּיזען.

— „לאָזט מיך מיט איהר אליין — האט ער געגעבען א בעפעהל. אין איין מינוט האָבען אלע דאָס קערקער פערלאָזט, און עס איז נור איבערגעבליבען די „שעהנע מארי" מיט'ן שווארצען מערדער אליין.

„האט ער זיך געגעבען א וואָרף צו איהרע פיס און האט אזוי געזאָגט:

„שעהנע מארי! דיין שעהנעס לייב האט אָנגעצונדען דעם פלאַם פון דער ליעבע אין מיין הארץ, און נישט מיט דיין אונשולדיגעס יונג בלוט, וואס עס וועט ווערען פערגאָסען דורך מיין האנד, וועל איך קענען פערלעשען דאָס העלישע פייער פון די ליעבע, וואס פלאַקערט אין מיין הארץ — נור דיין מונד און דיינע זאנפטע קושען, זיי וועלען קענען פארלעשען. זעה! איך בין דער קעניג פון די „שווארצע מערדער" — מיין האנד טהוט אייזען ברעכען, נור די ליעבע פון א פרוי איז שטארקער פון אייזען. מיין האנד טהוט מענשענס בלוט פערגיסען און מענ-

שענס רייכטהום רויבען — נור די ליעבע פון די פרוי קען זי נים רוי־
בען... שעהנע מארי! ווי א אונמעכטיג קינד ליעג איך, קעניג פון די
„שווארצע מערדער“. צו דיינע פיס, און בעט ביי דיר מיטלייד! ווי א
הונד וועל איך ליעגען ביי דיינע פיס. — אויף די הענד וועל איך דיך
ארומטראָגען! — ! —“

— שווארצער הונד! א מכה דיר! האָבען די מיידלעך געברומט.

„האָט די שעהנע מארי איהם אזוי אָבגעענטפערט:

„קעניג פון די שווארצע רויבער! אין דיין האנד בין איך, טהו מיט
מיר וואָס דו ווילסט, אָבער פערלאַנג ניט פון מיר מיין עהרליכקייט.
איך האָב פערשפראָכען מיין וואָרט מיין הייס־געליעבטען ראָבערט׳ען,
און זיינע מוז איך איבערבלייבען ביז צום טויט...

— אַט אזוי — האָבען די מיידלעך געברומט.

— „האָט זיך דער שווארצער מערדער גענעבען א וואָרף ארויף
אויף איהר שעהנעם קערפער. די שעהנע מארי האָט געשריען רעד־
טונג, אָבער אומזאָנסט איז געווען איהר רופען אין וויסטען וואלד.
האָט זי געביסען מיט די ציין די שטריק וואָס האָבען פערבונדען איהרע
הענד. אָבער אומזיסט! די שטריק זיינען געווען צו שטארק פאר
איהרע עדעלע ציין.

אין דער שטוב איז געוואָרען זעהר שטיל. די מיידלעך האָבען
דעם אָטהעם אויפגעהאַלטען — איינהאָרכענדיג וואָס וועט דאָ זיין.

— זי האָט געביסען דעם מערדער׳ס פינגער, איינגעביסען זיך אין
זיין הארץ....

— אָט אזוי, לאָז דיך ניט! לאָז דיך ניט! האָבען די מיידלעך
שוין הויך געשריען.

„נור באלד דאָך איז דער שוואכער ווייבליכער קערפער געלעגען
ווי א געבונדענער קרבן אונטער דעם מערדער׳ס האַנד.

— מאמע, קרוין, מאמע לעבען, — האָבען די מיידלעך געוויינט
הויך.

„פּלוצלונג האָט זיך די טיהר געעפענט א פראַל אויף, און זשאנ־
דארען מיט בלויזע שווערדען אין די הענד זיינען אריין, געגעבען א
חאַפּ דעם באַנדיט.

— א — א — — — — — — — — — — — — — — — —

*

אין שטוב איז שטיל געווארען. גאלדה׳לע האט אויפגעהערט צו לעזען, און האט די גאנצע צייט געקוקט צו דעם פערמאכטען שטיבעל: וואס דארטען טהוט זיך... די מיידלעך האבען געשמועסט פון די מעשה. מאניע האט מיט שטייפע טריט שפאציערט איבער דער שטוב אהין און צוריק, ווייזענדיג איהרע קאליערטע זאקען פון דער קורצער האלקע, און האט געוואונקען מיט׳ן לאק פאר זיך, און האט גערעדט צו זיך, יאלד! יאלד! יאלד!

דעם בעל הבית׳ס טאכטער האט זיך אונטערגע׳גנב׳עט הינטער׳ן ווענטיל פון א פערמאכטען חדר׳ל און נייגעריג דורך א שפאלט אריינגעקוקט.

רויטע בלוט פלעקען האבען אויף איהרע באקען געבליהט. די ברוסט איהרע האט זיך הויך בעוואויגען, און זי האט הויך און ווארם אבגעאטהעמט, אז דאס בלוט אין איהרע הענד האט געציטערט און געוועקט זיך.

מאניע האט עס בעמערקט. זי איז פלינק צו צו איהר, איינגעבריסען איהרע דינע טרוקענע ליפען אין דעם מיידעל׳ס באקען, און האט דאס מיידעלשע בלוט מיט׳ן פולען מויל אויסגעזופט...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

אין פענסטער האט זיך שוין אנגעהויבען צו גרויען די וואנד פון דער געגענאיבערדיגער מויער...

די שטומע.

נאד א געוויסע צייט, אז איך האב מיך אין דער וועלט ארומגעוואלגערט בין איך צוריק צו מיין טאטע־מאמע אהיים געקומען.

איך זיץ ביי'ם פענסטער און קוק מיר ארויס אין מיין בעקאנט געסעל... די גאס איז אין א האלב־טונקעלען וואלקען איינגעהילט ווי אין א פאטשיילע, א ווארים ווינטעל האט אין געסעל געבלאזען.

געגענאיבער מיין פענסטער — דער בעקאנטער אייביג וויסטער און אייביג בעשמוצטער סטעלמאר'ס פלויט, מיט די גרינע צווייגען, וועלכע שטייגען פון איהם ארויס, און אינגלער קריכען און רייסען צ'ארגעם... ווייט אין הימעל, ביי'ם אלטען פאלאץ, וואס שטעהט אין אייזאמען וואלד, וואו דער פריץ ליעגט בעגראבען, באדען זיך וואלקענדלעך, פליסענדיג אין זיך און פון זיך, געהען אין ים אריין, טרינקען זיך אן מיט וואסער, און וועלען באלד אין געסעל אנקומען אויף אונז ארארגיסען דאס וואסער, וואס זיי האבען אין ים זיך אנגעטרונקען...

יעקב דער טרעגער לויפט פארביי פאר'ן פענסטער, טראגט א בארעל ביר פון לאנקעשין און קינדער אין דער גאס זינגען:

„— די מאמע, די מאמע איז ניטא.

„— וואו איז זי געפאהרען?

„— נאך לאנקעשין.

„— וואס וועט זי מיטברענגען?

„— א טונדעל ביר.

„— וואו וועט מען עס שטעלען?

„— הינטער דער טהיר.

„— ווער וועט עס טרינקען?

„— איך מיט דיר“.

עס פאהרט א וואגען פארביי פאר׳ן פענסטער אנגעפאקט מיט קארב און קאסטעס, און אזוי פיעל דרענגער, מיט מענער און ווייבער; מען פאהרט אודאי פון מארק, א שטויב געהט אויף. א גאנצע סטאדע גענז שרייען, נאך זיי געהן נאך „צוויי הויכע דייטשען מיט לאנגע בייטשען"...

און דונקעל ווערט אין געסעל.

די הימלען קומען נעהענטער צו דער ערד. קומט א וואלקען צו ציהען און שלינגט איין אלע קליינע וואלקענדלעך אין זיך, און א שווארצער פלעק הילט איין דאס געסעל, דאס שטעדטעל...

ווייט אין געסעל רופט א מאמע:

— קומט, קומט קינדערלעך אין שטוב אריין, א רעגען וועט זיין, א רעגען וועט זיין!

געהט א אידענע פארביי, איינגעהילט דאס פנים אין א שווארצע פאטשיילע; דאכט זיך זי וויינט און לאכט צוזאמען. שטעלט זיך אב פאר מיין פענסטער און נעהמט צוזאמען שפענדלעך פון גאס. דאס טוך פאלט איהר פון קאפ אראב, די האר פרעסען זיך אויפ׳ן שטערן, און די ווייכע לעפלען פון די אויערען ציטערען אין דער שטיל... דער ווייסער האלז, וואס ציהט זיך פון א געדרויטעלט קאפּטענדעל ארויס איז טרויעריג־שטום, און די ברוסטען בעוועגען זיך לייכט אונטער דעם קאפטענדעל. דאס יונגע און נאך גאנץ פרישע געזיכט, אויף וועלכען עס ליעגט אויסגעגאסען א בעהאלטענע תאוה, הארמאנירט ניט מיט די טיפע, ערנסטע שווארצע אויגען, וואס בעהאלטען זיך טיעף אין געזיכט. און די אויגען וויינען, דאכט זיך, אין דער שטיל פאר זיך, נאר דאס פנים שמייכעלט גוטווילינ.

— הינדעלע!

— יא, הינדעלע.

... טאטע אין הימעל! דענסטמאל ווען איך האב געהאלטען איהר האנד אין מיינע... איהר גאנצע נשמה האט געציטערט אין איהר צערטליכע האנד... און די ליפען האבען זיך אין דער העלפט געעפענט, און עס האבען זיך געוויזען א רייהע ווייסע ציינער...

מיין הארץ קלאפט אין דער שטיל:

— הינדעלע... הינדעלע...

און זי שטעהט פאר מיין פענסטער, פעררייבט זיך דאס טיכעל אויפ'ן קאפּ און שמייכעלט, ווי זי וואלט זאגען:

— יא, יא, הינדעלע!

און א רעגען הויבט אן צו טריפען, א טראפען צו א טראפען. דער פלויט ווערט דורכגעווייקט, א סך טרעהרען ווייזען זיך אויף די בלעטער פון די בוימער.

און דער רעגען נעצט זי דורך, זי שטעהט, לאכט און וויינט...

— נו, וויים ניט גאט וואס ער טהוט? ער שענקט ניט קיינעם. אוי, אוי, ווייסט ער וואס ער טהוט.

איך קוק מיך אום, מיין מאמע זיצט אין צווייטען ווינקעל די ברילען אנגעטהון אויף די אויגען, האלט א גרויסען קרבן־מנחה סדור אין דער האנד, און דאווענט מנחה...

— זעהסט דו, מיין זוהן, ביי גאט ווערט גארניט פערפאלען. לאזט געהן דעם קרוג ביז צום וואסער...

— דאכט זיך, הינדעלע?

— יא, הינדעלע, די ארענטליכע...

— וואס איז דאס מיט איהר געווארען?

— זי האט דאך חתונה געהאט!

— חתונה געהאט?!

— אודאי! מען זאגט, זי האט געוואלט א פערענטפערניש אויף יענער וועלט איבער איהרע מעשים, האט זי זיך גענומען א מאן, גלאט אזוי, נאר זי זאל הייסען זיין ווייב... איהם געגעבען וואס ער דארף, נאר ער זאל יעדען טאג דאווענען פאר איהר, שבת האלטען. זי וויל, הייסט דאס, גאט איבערבעטען. נור גאט דארף ניט אזעלכע... איז זי קראנק געווארען, דער מאן וואלגערט זיך ערגיץ אין דער מדינה, און זי איז שטארק ארעם, שטומערהייד.

שטום?

— מיט איהר קול האט זי געצווינגען צו זיך פרעמדע מאנספערשוינען, האט זי גאט שטום געמאכט.

און הינדעלע שטעהט אין נאס, קוקט אויף מיר, ווי זי וואלט מיט'ן קאפּ צוגעשאקעלט: אזוי איז עס, אזוי איז עס.

— לויפט זי א גאנצען טאג אין גאס ארום, און ברומט... וואס? ווען? קיינער ווייס ניט וואס זי וויל: זי איז דאך שטום. מען

זאגט, אז זי וויל מען זאל איהר שרייבען א בריעף צו איהר'ן עפעס א „קאכאנעק“, וואס האט זי פערלאזט. ווער קאן זי דארט פערשטעהן?

— און וואו נעכטיגט זי?

— אין איתר שטוב. עס איז דאך א ירושה פון איהר פאטער, א פרומער איד געווען, און האט איבערגעלאזט נאך זיך אזא טאכטערל. ליעגט זי אויף איהר שעניק.

— און פון וואס לעבט זי?

— מענשען זיינען זיך אויף איהר מרחם, ברענגען איהר א לעפעל עסען. פון אונז טראגט מען איהר פון צייט צו צייט אויך עפעס אהין. עס איז דאך א נפש. גאט בעצאהלט איהר פאר דאס איהריגע אויף דער וועלט.

דער הימעל האט זיך פלוצלונג געשפאלטען, און גאט'ס וואגען איז איבער אונזערע קעפ דורכגעפאהרען...

מיין מאמע האט די האנד אן די שויבען אנגעריהרט און א ברכה געמאכט איבער'ן דונער.

— שמואל, שמואל! געה אוועק פון פענסטער.

די טראפען רעגען האבען אין די שויבען אנגעקלאפט. מיין מאמע האט זיך געשטעלט דאווענען שמונה־עשרה.

אין עק גאס שפילען זיך קינדער אין רעגען, אזוי ווי זיי וואלטען זיך מיט'ן טאטען אין הימעל געריצט: דיינע טראפענס קענען אונז אין שטוב ניט אריינכאפען. טהוען זיי זיך אויס די שטיוועלעך מיט די קאפאטקעלעך און האלא! אין די רינשטאקען.

אין דעם ווערט א גערודער אין געסעל. פון דערווייטענס לויפט א אידענע מיט גרויסע געוואלדען:

— כאפט'ס! כאפט'ס!

איך קוק ארויס פון פענסטער. חנה שרה'לעס געוועלב שטעהט אין גאנצען אין רינשטאק און דאס וואסער כאפט פון איהם שטיקער האלץ ארויס: א באנק, א שטוהל, און חנה שרה'לע דורכגעווייקט אין רעגען לויפט נאך נאך די זאכען: כאפט'ס! כאפט'ס!

אין גאס ווערט א גרויס געלעכטער. קינדער וואס טרעפטשען אין די רינשטאקען און לאזען שיפען אויפ'ן וואסער לויפען נאך חנה שרה'לען:

— דאָ! דאָ!
איך האָב זי געזוכט,
זי איז שוין אין גאַס ניט געווען.

ביינאַכט בין איך אין גאַס ארויסגעגאַנגען, בעקוקען מיינע אַלטע חברים — די הייזער אין זייער נאַכט־שאָטען. דער שאָטען פון איין הייזעל האָט אין זיך איינגעהילט דאָס צווייטע הייזעל, און אַזוי איינ־איינעם האָט עס עפּעס געטרוימט, שלאָפעדיגערהייד צי וואַכעדיגער־הייד, די גוטע יאָהרען ווייסען זיי... נאָך דעם רעגען איז די נאַכט געווען אַ פינסטערע. שטיל איז אַרום, ערגעץ אין אַ נאָרע קלאָגט אַ הונד... ערגעץ אין אַ דאַך־שטיבעל וויינט אַ קינד... ווייט אין גע־סעל פאָהרט אַ פוהר און אַ מענש געהט פון דערווייטען, און דאָס עכאָ פון זיין טריט, ווי עס וואָלט פון אַ הוילען פאַס אָבגעקלונגען... ווייט אין געסעל קלאָגט דאָס מיהלעכעל פון אַרע קאַשעמאַכער, צורייבענדיג דעם ווייץ אויפ׳ן שטיין, און עס הערט זיך דעם ווייץ׳ס קרעכצען... און איבער דעם אַלעם איז צוגעדעקט אַ גרויער נאַכט־פּלעק, בעהאַל־טען פון מענשענ׳ס אויגען...

איך געה פאַרביי דאָס הויכע, איינשטאָקיגע הויז, וואָס שטעהט אין ליק פון אונזער געסעל. דער דאַך איז בעהאַלטען און אויסגע־מישט אין נעבעל פון דעם נאַכט־פּלעק. אין דער הויך אין אַ קליין פענסטערעל, ווייזט זיך אַ ליכטעל, און עס הערט זיך אַ האַרצריי־סענדיג ברומען: אים־מ־מ־ם! אים־מ־מ־ם! ווי אַן איינזאַמע נשמה וואָלט פאַר זיך געוויינט.

איך קוק מיך אום.

אויף דער שוועל פון דעם קעלער־שטוב ווייזט זיך אַ אידענע, די בעקעריןּ, אין אַ טוך איינגעהילט, און ווייזענדיג מיר מיט׳ן פינגער אין דער הויך צו׳ם פענסטערעל זאָגט זי:

— קיין אויג לאָזט דאָס ניט צומאַכען אַ גאַנצע נאַכט, אַט אַזוי ברומט דאָס.

— וואָס וויל זי דאָס אַזוינס?

— איין גאָט ווייסט זי, ליגט אַ גאַנצע נאַכט און ברומט; זיי זאָגען דאָך: אַ בריעף וויל זי שרייבען. געה פרעג אַ שטומען!

איך בין ארויף אויף די פערקרימטע טרעפּ, אריין צו איהר אין שטיבעל. אויפ'ן בעט, אין וועלכען די קישענס מיט די קאָלדרע האָ־בען נאָך דערמאָהנט אָן די גוטע צייטען, איז הינדעלע געלעגען. דער טונקעלער שיין פון דעם פּעררויכערטען לעמפּעל האָט האַלב בעלויכ־טען איהר קערפּער און די ווייסע הענד, וועלכע האָבען ווייך דעם קאָפּ ארומגעהאַלזט. די צולאָזטע טונקעלע האָהר, וועלכע זיינען געווען פער־באָרגען אין שאָטען, האָבען, דאַכט זיך, דאָס גאַנצע בעט צוגעדעקט. אין איהרע אויגען האָט אַ שוואַרץ ליכטעל געברענט, און פון דער אויפגעדעקטער ברוסט האָט ארויסגעשמעקט דער געשמאַק, מיט וועל־כען די קישענס און די קאָלדרע האָבען דערמאָהנט אָן גוטע צייטען...

— דו ווילסט שרייבען אַ בריעף צו איהם? — פרעג איך זי.

אַ ליעבליכער שמייכעל האָט איהרע ווייסע צייהן בעלויכטען.

איך האָב אויפגעדרעהט דעם קנויט פון לעמפּעל, ארויסגענומען פון מיין בוזעם מיין ביכעל, און הויב אָן שרייבען, לעזענדיג איהר הויך, וואָס איך שרייב.

„צו מיין געליעבטען...

„פאַרוואָס האָסטו מיך פּערלאָזט? זעה, איך בין שוין געזונד, אין גאַנצען געזונד, און וואַרט אויף דיר, אַז דו זאָלסט קומען צו מיר, וועלען מירביידע ביי'ם רב חופּה וקדושין נעהמען.

„זעה, איך וואַרט אויף דיר, איך בין שוין ווידער געוואָרען די „שעהנע הינדעלע". די האָהר וועל איך מיר צולאָזען, איך וועל פאַר דיר זינגען, ווי דענסטמאָל, דענסטמאָל..."

אַ וואַרעמער נערוו האָט אין מיינע גליעדער געגעבען אַ ציט־טער... זי האָט מיך ביי דער האַנד אַנגענומען. אין איהר האַנד, אַזוי שוואַך און בלייך, האָט געציטערט דאָס גאַנצע צערטליכקייט פון אַ פרוי, וואָס איז קראַנק געווען און קומט ביסלעכוועיז צוריק צום געזונד. דאָס געזיכט האָט זי טיעף אין קישען איינגענורעט, און אָנגעהויבען צו וויינען, אָבער אַזוי טיעף געוויינט, אַז זי האָט די טרעהרען גע־קושט, געטרונקען אין זיך...

איך האָב אויפגעהערט צו שרייבען. דערנאָך האָט זי פון מיין האַנד דאָס בלאַט גענומען, אויף וועלכען די פּאָר ווערטער זיינען גע־ווען אויפגעשריבען, און טיעף און צערטליך דאָס בלאַט צו איהרע

בריסטען געטוליעט, דערנאָך האָט זי דאָס פּאַפּיער פעסט, ערנסט און לאַנג געקושט:

איך האָב געפיהלט, אַז דאָס, וואָס עס האָט איהר הארץ ערפילט חרשים, וואָכען, טעג, און זי האָט עס ניט געקענט מיט די ליפּען אַרויס־ברענגען, האָלט זי יעצט אין איהרע הענד, און טוליעט עס צו איהר ברוסט...

יעדער נאַכט ביז איך אין איהר שטיבעל געקומען, און איהר בריעף געלעזען פון מיין אנגעשריבענעם ביכעל, און זי האָט דאָס שטיקעל טויטע פּאַפּיער צו איהר ברוסט געדריקט...

פון דענסטמאָל אָן האָט איהר מורא־דיגער ברומען אויפגעהערט אין דער שטילער נאַכט דאָס שטילע געסעל צו שרעקען.

דאָס איז געווען מיין אייינציגע טובה, וואָס איך האָב געקענט טהאָן פאַר אַ שטומע...

גוסס'דיגע שטערן

(אַ בילד).

געוואוינט האָב איך דענסטמאָל אונטער די הויכע ריעזיגע בערג „טאַטרען“, אין אַ קליין דערפעל, וואָס איז בעוואָהנט פון איינציגע בערג בויערען, וואָס האָבען געלעבט אין ערד־גרובען אָהן דעכער, אָהן קוימען, ווי אין מיטעל־אַלטער. „קאָזניץ“ ליגט אין אַ טיעפען טאָהל, וואָס איז איינגעזונקען דריי טויזענד קלאַפטער טיעף צווישען בערג. אין דעם דאָרף פיהרט אַריין אַ שמאָל שנעע־וועגעל, וואָס ציהט זיך צווישען צוויי הויכע וואַסער־פאַלען, וואָס זיינען יעצט, אין די דרייסיג גראַד פראָסט פערפרוירען געוואָרען, און געבילדעט צוויי אונגעהייערע הויכע אייז־ווענד, וועלכע די אָרט מענשען רופען: „קראַשינסקעס טהויער“. אין דאָרף האָט די זונן קיין מאָל נישט אַריינגעשיינט. די דריי, פיער שטונדען טאָג האָט מען אויך געמוזט בעלייכטען מיט קליינע נאַפט־לעמפּלעך, אָדער ברענענדיגע שטיקלעך קינן. פון דער זונן, וואָס האָט הויך גערוהט אויף די שפּיצען פון די שנעע־בערג האָט זיך נאָר טהייל־מאָל אָבגעשפּיגעלט אַ גלאַנץ אין אַ בויעריש פענסטערעל, וואָס איז אין דער העלפט געווען פערשטאָפּט מיט עפּעס אַ שמאַטע. דער איינ־ציגער פלעק פון דער זונן האָט אַ ביסעל היימישער געמאַכט דאָס טויטע דערפעל, וואָס איז שטענדיג געלעגען פערבאָרגען אינ'ם שאָטען.

ביי דעם „גאַזדע“ (בעל הבית) וואו איך האָב געוואָהנט, איז אַ מאָל אין אָנהויב הערבסט אַ זוהן אַוועקגעקומען. ער איז אויף די בערג געגאַנגען און איז שוין מעהר נישט צוריקגעקומען. דער „גאַזדע“ האָט געגלויבט, אַז די לצים פון די בערג האָבען איהם פערנאַרט אין אַ הייל אַריין, און ער לעבט דאָרט מיט אַ שדית, פערגעסענדיג אין גאַנצען אָן דער וועלט. יעדעס מאָל, ווען אויף די בערג האָט זיך אָבּ־געריסען אַ שטורם ווינד, אויסגעריסען בוימער מיט די וואָרצלען און געשליידערט זיי פון די בערג אַראָב, — האָט דער „גאַזדע“ מיט'ן הויך־

געזינד אין א ווינקעל זיך בעהאַלטען, געקניעט און געצלמ׳ט זיך, און אַנגערופען שמות פון בערג־געטער, פאַר שרעק. דער זוהן זיינער זאָל ניט צוריקקומען מיט דער שדית — און חרוב מאַכען זיין נחלה. און וואָס א מאָל דער ווינד האָט די בוימער געוואָרפען אויפ׳ן אויבענדעק פון דער הייל — האָט ער זיך אויף דער ערד געוואָרפען, מיינענדיג אַז אָט איז דער זוהן שוין דאָ.

דאָס לעבען פון די בערג בויערען האָט מיך אַזוי דורכגענומען, אַז איך האָב איינציגווייז אָנגעהויבען צו גלויבען אין זייערע סמנים, אין זייערע לעגענדען. און ווען א אוראַגאַן האָט געוועלטיגט אין די בערג, האָב איך מיך אויך, גלייך מיט דער גאַנצער משפחה, אין א ווינקעל פון שטוב איינגעקאָרטשעט פאַר פחד, דעם „גאַזדעס“ זוהן זאָל פון די בערג נישט צוריק־קומען.

דענסטמאָל האָב איך זיך מיט איהר בעגעגענט.

אין דעם ווילדען טהאָל צווישען אייז און שניי, פערגעסען פון גאָט און לייט, איז געשטאַנען א דריישטאָקענדיגע געביידע. — דאָס סאַני־טאַריום פאַר קראַנקע אויף סוחאָטע. פון דער געביידע האָט ארויסגע־שטאַרט א הויכער קוימען, וואָס האָט דריי מאָל אין טאָג געפייפט, און יעדעס מאָל ווען עס האָט זיך דערהערט דער פייף פון סאַניטאַריום, האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס איז א גוסס׳דיגער קרעכץ פון די קראַנקע, וואָס געפינען זיך דאָרט...

די געזונדע מענשען, די „גאַזדעס“, האָבען מיט שרעק געקוקט אויף דעם הויז, וואָס האָט דערמאָנט אָן טויט... וועגען הויז פלעגט ביי זיי ארומגעהן פערשיעדענע לעגענדען: ווער עס קומט דאָרט אריין, קומט שוין מעהר ניט ארויס. אין סאַניטאַריום פלעגט אייגענטליך זיין פרעהליך. מען האָט זיך געוויילט, געשפּיעלט, געגעבען פון צייט צו צייט פאָרשטעלונגען, וואָס די קראַנקע אליין האָבען אויסגעפיהרט, נאָר יעדען מאָרגען אין דער פריה האָבען צו פריהשטיק געפעהלט א פאָר געסט, וועלכע מען האָט ביי נאַכט דורך די געהיימע, אין די וואַנד איינ־געמויערטע טרעפּ, ארויסגעפיהרט אויף מטה׳ס בעטלעך, כדי די לעבע־דיגע זאָלען עס ניט בעמערקען.

זי איז געוועזען א קראַנקע פון סאַניטאַריום; פלעגט זי זיך פון צייט צו צייט ארויס׳גנב׳ענען פון קראַנקען־הויז און שפּאַציערען איינע אליין צווישען די ווילדע בערג אין טיעפען שניי. די דאָקטוירים, וועלכע

האָבען שוין נישט געליינגט קיין שום האָפנונג אויף איהר געזונד, האָבען איהר ערלויבט צו געניסען פון דעם וואָס זי וויל, אין איהרע געצעהלטע טעג. געווען איז זי נאָך א גאַנץ יונגע. — א אכטצעהן, ניינצעהן יעה־ריגע, מיט לאַנגע ווייכע בלאָנדע האָר. פון די בלויע אויגען, וואָס האָ־בען זיך פערשעהמטערהייט ארונטערגערוקט אונטער איהר שטערען, האָט שוין ארויסגעקוקט דער טיעפער ערנסט פון טויט. אויף איהרע יונגע פרישע ליפען האָט אָבער נאָך געשיינט דער זיסער שמייכעל פון לעבען... און זי האָט געמאַכט דעם איינדרוק פון א הויכער, בליהענ־דער אונטערגעשניטענער טובעראָזא בלום. איך ווייס ניט ביז היינט, צי זי האָט געוואוסט פון דעם, אז איהרע טעג זיינען געצעהלטע, צי זי האָט נישט געוואוסט — זי איז זעהר פרעהליך געווען. און עס האָט זיך איהר געוואָלט לעבען. איינע אליין מיט די צופלאָשעטע האָר, אַנגעטהון אין א ווייסען סערדוק, מיט א הויכען שטעקען אין דער האַנד, האָט זי אויף די בערג געשטייגט, גלייך ווי זי וואָלט געגאַנגען זוכען איהר גליק, וואָס זי האָט ערגיץ פערלוירען...

איך האָב זיך בעגעגענט מיט איהר אויף א שפּיץ בארג, ביי א גע־פּרוּוירענעם סטאַוו, צווישען „סאַקראַקען" מיט „שטעכערס", וואָס זיי־נען געווען בעלעגט מיט קישעלעך שניי. מיר האָבען זיך באַלד דער־קענט. און, גלייך ווי מיר וואָלטען שוין לאַנג געוואַרט אויף א צוזאַ־מענטרעפען, האָבען מיר זיך ביי די הענד אָנגענומען און הויך אויף די בערג געשטיגען.

די זון האָט בעגאָסען מיט ליכט דעם שפּיץ „געוואַנט" און דער ווייסער שניי, באָרענדיג זיך אין דער העלער זונען, האָט אזוי פיעל ליכט פערשפּרייט, אז עס האָט זיך געדאַכט אז אויף דעם שפּיץ „געוואַנט" פליסט א ליכטיגער ים, וואָס גיסט זיך ארויף אויף דעם בארג „ציער־וואַנער ווירכ׳ס" אקסעל. זי, בעגייסטערט מיט לעבען, האָט געצויגען מיין האַנד און געשטיגען אין שניי. אין דער ארומיגער שניי־וועלט איז קיין מענש, קיין בעשעפּונג פון מענשליכע הענד נישט געווען צו זעהן. אונז האָט זיך געדאַכט, אז מיר זיינען געקומען אויף די גרענעץ פון יענער זייט וועלט... וואו איין פליעגעל שניי ליגט אויפ׳ן צווייטען, אין אוצר הקרח זיינען מיר געקומען. — אָט באַלד וועט זיך דער בלעך הויבען און וועלטען וועלען ווערען פערשאָטען מיט שניי...

און, אז זי האָט דערזעהען דעם ווייסען וואַלד־שניי, וואָס האָט

אַרויסגעקוקט פון צווישען די שווארצע וואסער־טאָוולען פון קליינעם וואסער־קוואל, וואָס גיסט זיך פון די בערג אראב, האָט זי איהרע לאַנגע, יונגע הענד פערשפּרייט:

— גאָט, ווי שעהן איז די וועלט!

און לאַנג, לאַנג דערנאָך האָט זי שטיל געשוויעגען....

פון צייט צו צייט האָבען מיר זיך געזעהען, צוזאמען שפּאַצירט. שטענדיג איז זי די אייגענע: פרעהליך, אָפען און דאָך אין זיך עפּעס א סוד געהאַט בעהאַלטען. דעם סוד, וואָס איז פאר אונז און נאָך אונז... זי האָט קיין איינציג מאָל נישט דערמאָנט פון דער וועלט, פון וועלכער זי איז אהער געקומען צו פאָהרען, ניט פון יענע וועלט, וואו זי מאכט זיך אין וועג אריין... איז איהר קאַלט געוואָרען אין די בערג, האָט זי זיך ווייך געטוליעט צו מיר, זעהר ווייך און זעהר ווארם, דעם קאָפּ בע־האַלטען ווי א קינד אין מיין ברוסט, גלייך ווי זי וואָלט געוואָלט אין מיר אריין.

ווי א גוטער ליכטיגער מלאך האָט זי זיך אויף מיין שוועל בע־וויזען:

— קום — זאָגט זי צו מיר, און מיין האַנד געצויגען.

איך האָב מיך אין מיין פוטער איינגעטוליעט און מיט איהר גע־גאַנגען.

א נאכט איז געווען א ליכטיגע און א לויטערע. א האַלבע לבנה אָהן איין פּגימה׳לע איז געשטאַנען אויפ׳ן שטערען פון „געוואַנט", וואָס איז, אין גאַנצען פון קאָפּ ביז די פיס איינגעהילט אין א ריין גע־וואַשענעם קיטעל, געלעגען טיעף פערקלערט אין זיין סוד... די לופט איז אזוי קלאָר געווען, אז מען האָט געפיהלט דעם פראָסט, וואָס טראָגט זיך ארום. די שטערען זיינען שארף געזעסען אין דער שווארצער סאמעט־נאכט, ווי איינער וואָלט זיך אין צוויייטען געריבען. זי איז זעהר פרעה־ליך געווען. זי האָט קיין איין וואָרט ניט גערעדט, נאָר זעהר ווארם מיין האַנד געדריקט און מיך געצויגען נאָך זיך. און מיר האָבען אין דער איינזאַמער לויטערער נאכט ווייט און לאַנג שפּאַצירט. דער שניי האָט געסקריפּעט אונטער אונזערע פיס און די ארומיגע שטומע ווייסע וועלט האָט מיט אויפמערקזאַמקייט אויסגעהערט די טריט פון צוויי יונגע

פערבלאַנדזשעטע נשמות... אין די הייזלעך זיינען שוין לאַנג די ברע־נענדיגע קיהנדעלעך אויסגעלאָשען געוואָרען, שווארצע שאָטען האָבען זיך געלעגט איבער דעם ווייסען נאַכט־פלעק אויף די קליינע הייזלעך, און ארום אונז איז אזוי שטיל געווען, אז מיר האָט זיך געדאַכט אז אימיצער געהט נאָך אונז און צעהלט אונזערע טריט.

פון צייט צו צייט איז א שטערענדעל געפאַלען פון הויכען הי־מעל, אין א סעקונדע א רייזע ארום די וועלט געמאַכט און איז פער־לאָשען געוואָרען. זי האָט געקוקט מיט בענקשאַפט אויף די אויסגע־הענדיגע שטערענדלעך, און ווייך מיין האנד אָנגענומען, מיר טיעף אין די אויגען געקוקט, און מעהר מיט א געלעכטער און פרעהליכקייט ווי מיט טרויער האָט זי זיך צו מיר אזוי אָנגערופען:

— צו איז וואָהר, וואָס קינדער דערצעהלען, אז יעדער מענש האָט זיין שטערן אין הימעל, און אז זיין שטערן פאַלט פון הימעל אראָב ווערט זיין לעבען אויסגעלאָשען?

— אזוי דערצעהלען קליינע קינדער.

זי איז אויף א מינוט שטיל געבליעבען.

— דאָס וואָס קינדער דערצעהלען איז טהייל־מאָל זעהר וואָהר, ניט אזוי? האָט זי געפרעגט מיט א קינדיש־חן'עוודיגע מינע.

— מיין מאמע פלעגט אזוי זאָגען...

— און וואו קומען אהין די אויסגעהענדע שטערענדלעך?

— דאָרט וואו עס קומען אהין די געשטאָרבענע נשמות.

— נאָכ'ן טוידט וואשען זיך די נאַקעטע נשמות אין קאַלטען וואַ־סער, איידער זיי שטייגען ארויף צום בית־דין של מעלה.

— דאָרט באָדען זיך אויך די געפאַלענע שטערן.

זי איז אויף א מינוט שטיל געבליעבען.

— אָט, אָט, פאַלט א שטערן! — ווייזט זי מיר אָן מיט'ן פינגער.

— פערביי אונז געפלויגען.

— אפשר איז עס מיינער? ווארט, ווארט — מאַכט זי מיט דער האנד – און האָט זיך געלאָזט נאָכיאָגען דעם געפאַלענעם שטערן.

איך בין אליין איבערגעבליעבען אין די ליכטיגע נאכט צווישען שטערן און שניי.

פון דענסטמאָל אָן האָב איך זי מעהר ניט בעגעגענט.

ווייסע רויזען.

(ערצעהלונג)

אויף דעם בולוואר סט מישעל, אין קווארטאל, וואו עס קלאפּט דאס לעבעדיגסטע הארץ פון פּאריז — זיין יוגענד, זיינען מיר געזעסען דריי יונגע לייט פון אלטען אידישען פּאלק, און מיר האבען גערעדט פון דעם, אז די אלטע געטער שטארבען אפּ און קיינע נייע ווערען נישט געבוירען. ארום אונז האט גערוישט די יוגענד. יונגע לייט און יונגע מיידלאך, צוזאמענגעקליבען פון אלע עקען וועלט, מיט ליידיגע קעשענעס און מיט רייכע הערצער, דרעהען זיך אויף דעם בולוואר און זיי קאכען און ברומען, לאכען, רעדען — און זשומשען, ווי די ביהנען וואס ארום די רויטע ווארימע בלומען. בבל'ס שפּראכען ווערען גערעדט און דאך פערשטעהט זיך גוט מיט אנאנד אלעס, וואס קומט דא אהער, ווייל זייער איינציגע שפּראך איז די ליעבע, וועלכע אלע פערשטעהען. און אין דעם טייך פון ליעבע, זיינען מיר געזעסען די דריי אידישע יונגע לייט און האבען גערעדט פון די אבגעשטארבענע געטער. אידישע יונגע לייט האבען צו פיעל גע'ירש'ענט פון זייערע זיידעס זייער אמונה און האבען תמיד צו טהאן מיט זייער גאט: קריגען זיי זיך ניט מיט איהם, בענקען זיי נאך איהם. און אויך דא, וואו די יונגע מיידלאך, געהילט אין זיידענס, צווישען אונז הונגעריגע און דארשטיגע, (הונגעריגע נאך עסען און דארשטיגע נאך ליעבע), מיט זייערע אונטערגעפארבטע אויגען און בעטלען עסען און נאכט לעגער, זיצען מיר און רעדען וועגען די געטער.

— מען קען נישט וויסען ווי גאט ווירקט — עס קען זיין זיצען מיר דא אויף סט. מישעל — צווישען די פּאריזער מיידלאך און דער גאט

כון אברהם ווירקט דא דורך איינעם פון זיינע אגענטען און דער סט מישעל קריגט דורך איהם אנ'אנדער פנים.

— דורך דעם גאט פון אברהם ?

— יא.

— ווילט איהר זיך איבערצייגען א קלייניגקייט, אט וועט איהר באלד זעהן, זאגט מיין פריינד.

— ?

— ווארט א מינוט.

גיט א ווינק — עס ווייזט זיך פאר אונז די פרוי מיט דעם קארב בלומען. וואס פערקויפט אונז יעדען טאג פאר די פראנצויזישע מיידלאך, וואס זיצען נעבען אונז און הערען אויס אונזער געשפרעך אויף א שפראך וואס זיי פערשטעהן נישט און עס איז זיי גאנץ גלייכגילטיג וועגען וואס מיר רעדען און ווארטען נור אז מיר זאלען זיי צו אבענד-ברויט בעטען.

די פרוי הויבט אן צו אונז רעדען פראנצויזיש.

— שאדט נישט, זאגט דער יונגער מאן צו איהר, וועלכער האט זי צוגערופען, — איהר קענט רעדען מיט אונז אידיש.

די פרוי קוקט זיך מיט [illegible]רא ארום און פרעגט אויף-אידיש:

— אידען ?

— זייט איהר א אידיש קינד ? — פרעגען מיר זי אלע — און מיר האבען ביז אהער ניט געוואוסט.

— א געוועזענע — ענטפערט די אידענע פערשעהמט.

— וואס, גע'שמד'ט ? — פרעגט איינער פון אונז.

— חלילה, — שפייט אוים די אידענע. אלע שונאי ישראל, אזוי געפאלען זאל איך שוין זיין ? !

— נור פאר וואס רופט איהר זיך א געוועזענע ?

— וואס דען בין איך, א אידיש קינד ? — קרעכצט די אידענע — זיך פערקויף אין שבת און האנדעל אין שבת און ווייס ניט פון קיין יום-טוב, פון קיין שוהל גאָהן, פון קיין תחינה זאגען, מיט וואס בין איך א אידיש קינד ?

— פאר וואס ? פרעגען מיר.

— פאר וואס ? וואס זאל מען טהאן. דער מאן איז אוועק. איבערגעבליבען מיט די קינדער אליין, מען דארף דאך די שוואלבען ברויט געבען, געהען דאך אין שוהל. געה נישט שבת ארוים, וועט

מען דיר אין דער וואַכענס אויך ניט צולאָזען, אַ אידיש קינד, די קעלנער וועלען פּערזאָגען, אַנדערע וועלען צונעהמען דעם פּלאַץ, ציגד איך אָהן די שבת-ליכטלעך אין דער היים און לויף מיט דעם קייבירעל ארוים.

— און שבת אין דער פריה?

— וואָס זאָל איך טהאָן? איך מוז נאָך די קינדער אליין אויפ־וועקען, אז דער עלטערער זאָל געהן צו דער ארבייט און די אינגערע אין די שוהלען אריין. איך זעה ווי ער נעהמט, מיין עלטערער בחור, די כלים און געהט אוועק, און איך האָב איהם נאָך אליין געוועקט. וואָס זאָל איך טהאָן, ניט וועקען? וועט ער דאָך די שטעלע פער־לירען.

— האט איהר גאר ניט מורא פאר דער צווייטער וועלט?

— אודאי האב איך מורא. עס געהט א שרעקליכער יום הדין: א ראש השנה, א יום כפור; נאר איך וועל איהם זאגען דעם רבונו של עולם אויף דער צווייטער וועלט, אז איך וועל אהין קומען: טאטע, א איד איז שווער צו זיין אין אזא גרויסע שטאדט ווי פאריז. דא קען ניט יעדער איינער פערגינען זיך צו זיין א איד. א ראטשילד יא, ער האט אן אייגענע שוהל ביי זיך אין הויף, פאר זיך אליין. ווילסטו אז איך זאל א איד זיין, טו גיב מיר פרנסה, אז איך זאל נישט דארפען ארומגעהן מיט מיין קייבעריל צו די גויים אויף דער גאס, בלומען פערקויפען. מוז איך ווידער ארומגעהן מיט מיין קייבעריל און שבת פערקויפען, קאן איך קיין איד נישט זיין, אז וואו איך וואהן איז ניטא קיין שוהל, נאר א קירכע להבדיל, און וויל איך געהן א מאל אין שול אריין אויף רוע דריוועררי מוז איך סיי ווי סיי נעהמען א טראמוואי, איידער פאהרען שבת, וועל איך ליעבער אין גאנצען אין שוהל נישט געהן. אזוי ווערט מען פערגויישט, מען ווייסט ניט פון קיין שבת, פון קיין יום טוב. א איד זיין אין פאריז איז א שווערע זאך און אויך א טהייערע זאך, און אז ארימאן קען זיך ניט ערלויבען דערויף. דאס וועל איך זאגען דעם רבונו של עולם אויף דער צווייטער וועלט.

די אידענע האט געענדיגט מיט א זיפץ און געוואלט שוין אוועקגעהן. צום סוף האט זי אונז אנגעבאטען די בלומען, זיי זיינען געווען ווייסע אונשולדיגע רויזען און האלטענדיג די פאנטשקעס אין דער האנד, בעטראכט זי די בלומען און זאגט מיט א קרעכץ:

— ווען ניט די רויזען, וואלט איך גאר ניט געוועוען געוואוסט, אויב עס איז היינט שבת אדער א וואכען טאג.

— די רויזען? ווי הייסט די רויזען?

די אידענע ווערט פערשעהמט און זאגט מיט א נידריגע שטים, ווי זי וואלט מורא געהאט, אז די מיידלאך, וואס זיצען נעבען אונז זאלען ניט הערען איהר סוד:

— יא, די רויזען, זעהט איהר, א גאנצע וואך פארקויף איך רויטע רויזען — און פרייטאג אבענד האב איך מיר אבגעמאכט, זאל איך נור פערקויפען ווייסע רויזען, דאס איז מיין סימן, און דורך דעם דערמאהן איך מיך, ווען איך קוק אויף די ווייסע רויזען, און ווייס, אז עס איז שבת אויף דער וועלט — איך ווייס, ווי זינדיג איך בין.

מיר האבען זיך ארומגעקוקט אויף סט. מישעל. אויף אלע מיידעלשע ברוסטען האבען ווייסע רויזען געבליהט, אין די הענד ווייסע רויזען און ווי אונשולדיגע יונגע טייבעלאך, האבען די ווייסע רויזען אויסגעלויכטען פון די געפארבטע געזיכטען, — פון די לאכענדע, פערשארטע אויגען, פון די טאנצענדע בעוועגליכע הענד — און געהאלפען מיטווירקען און מיטציהען אין די ווייכע ארעמס פון די יונגע פאריזער מיידלאך.

— נו, זאגט מיין פריינד, ווען די אידענע איז אוועק — איז עס נישט וואהר, וואס איך האב געזאגט אז דער גאט פון אברהם ווירקט דורך איינעם פון זיינע אגענטען, אפילו דא, אויף סט. מישעל, אין בראנענדען קעסעל פון זנות און תאוה — פון יוגענד און ליעבע. אומעטום איז דא גאט, אומעטום ווירקט ער — הינטער ארום. איז עס ניט אין דער שוהל, איז עס אין דער גאס, אין געהיים, דורך איינעם פון זיינע אגענטען.

און פון דענסמאל אן, ווען איך געה אויפ'ן סט. מישעל און דערזעה די ווייסע רויזען אויף די ברוסטען פון די מיידלאך, ווייס איך, אז עס איז שבת אויף דער וועלט — ריין ווערען מיר דאן די זנות־מיידלאך, ווי צניעות'דיגע אידישע כלות, אויף וועלכע עס רוהט דער חן פון שבת. איך האב דאס געפיהל, אז איבער סט. מישעל פאכען ווייסע, אונשולדיגע טויבען מיט זייערע פליגלען, א ברכה פון קדוש השבת האט אויסגעשפרייט זיינע פליגעל איבער דעם רוישענדען לעבען און אלץ ווערט

מיר געהייליגט, ריין און אונשולדיג, און איך דאנק גאט איבער דעם שבת, וואס ליגט זיך ווי א זיסער תאוה'דיגער ווינד איבער סט. מישעל.

אזוי בענשט די אידענע שבת־ליכט מיט איהרע ווייסע רויזען אין דעם סט. מישעל.

און ווער ווייסט, אויב איהר שבת איז נישט ביים גאט פון אברהם אנגענומען ווי א הייליג געבעט, און וויפיעל נשמות זי דערהייבט מיט איהר' קדוש השבת.

א שווערע פרנסה

אין דעם קאכעדיגען פאריז, אויף די גרויסע בולווארען, פאר דער מהיר פון אן ערשטע קלאסיגען האטעל, שטעהען א פאר יונגע לייטלאך, פיהרער אוןווארטען אף די געסט, וואס וועלען ארויסקומען, זיי פאר־צולעגען פיהרען און ווייזען די „מערקווירדיגקייטען" פון פאריז.

צווישען זיך רעדען די פיהרער אידיש, און איינער א גאליציאנער מיט א קוויטשענדיג קול'כעל רופט זיך אף צו א צווייטען, צו דעם „רוסישען":

— הער נור דו, ליטוואק, וועסט מיר געבען אפטרעט־געלד, וועל איך דיר געבען אן אינטערעסאנטען גאסט. נור א נאפאליאן (א צוואנציג פראנק שטיק).

— א נאפאליאן! גיב נור א קוק ווי דער גאליציאנער ווארפט זיך מיט נאפאליאנ'דלעך!

— דארף מען נישט —זאגט דער פוילישער און ווערט אנשוויגען.

— זאג שוין, זאג שוין, דו העכט איינער — ווערט אונגעדולדיג דער רוסישער.

זיי זיינען דורכגעקומען אויף פינף פראנקען.

— געה אריין — ווייזט ער איהם אויפ'ן האטעל — געקומען נעכטען ביינאכט, א רייכער „מאסקוויטש", אויסער רוסיש פערשטעהט ער קיין ווארט נישט.

— און פאר דעם האסטו גענומען א פינפעריל! — בייזערט זיך דער ליטוואק.

— גיב נור א קוק דעם ליטוואק חזיר — דיין גאספאדין וועט דיר בעצאהלען דערפאר, מאסקוויטשען האבען א סך געלד. זעה שוין, געה צו דיין מאסקוויטש.

דער איד, א מאגערס, א קליינס, אין גאנצען מיט א הארץ־פעהלער און א געשוואלענעם לעבער, מאכט זיך גלייך דעם קאפעלוש, א פערדרעה די וואנסעם מעשה פראנצויז און — אריין אין האטעל.

— „העי, מאסיע, וואו פארלע רים?" שרייט אויף איהם דער לאקיי

— דא איז דא א „מאסיע" וואס דארף האבען א רוסישען פיהרער.

פון סאלאן געהט ארויס א גרויסער רוסישער גוי, מיט א פאר ברייטע פלייצעס, ברייטען קארק און א גרויסען בויך, אז דאס אידעל זעהט אויס א קארליק געגען איהם — און דער לאקיי ווייזט דעם גרויסען פריץ אויפ'ן אידעל.

— ס'ע ט'ען רים, פארל רים! (דאס איז א רוס, רעדט רוסיש).

דער ברייטער, הויכער גוי בעטראכט דאס אידעל, ווי מען בע־טראכט עפעס א חפץ וואס מען וויל קויפען, קראצט זיך מיט איין פינגער אין דער בארד און פרעגט איהם:

— טשטא, רוסקי?

— דא, גאספאדין, רוסקי.

— כא־רא־שא — ציהט אוים דער מאסקווער סוחר.

— נו, וואס קענסטו מיר אינטערעסאנטעס ווייזען אין פאריז. טשטא־ניבוד אינטערעסנאיע?

— אה, איך קען פאריז גוט, פון שטענדיג אן דא געווען, כמעט דא געבוירען געווארען.

— טשטא, פראנצוז? — פרעגט איבער דער גוי.

— ניעט, ניעט, רוסקי, רוסקי — כאפט צוריק דער איד די ווערטער — נור שוין לאנג דא, איך קען פאריז גוט.

— נו, וואס וועסט מיר ווייזען „אינטערעסנאיע" — לייגט דער גוי דעם אקצענט אויף דעם „אינטערעסנאיע".

דער איד האט באלד פערשטאנען, וואס דער גוי מיינט, ער האט איהם דערקענט אין די קליינע שווארצע אויגעלאך, וואס לויפען ארום, אין דעם גרויסען פנים מיט דער בארד, נור דער איד מאכט זיך ניט ווי־סענדיג, ווי ער וואלט מיט איהם אין שטעקעלאך געשפיעלט.

— דעם „לואוור", — יעדער עטראנזשעי (אויסלענדער) דארף זעהן דעם „לואוור" — זאגט דער איד. — זעהר אינטערעסאנט.

— טשטא עטא טאקאיע? — פרעגט דער רוס.

— דאס זיינען בילדער, דארט זיינען דא „ווסאקיא ראזניא קארטיני“, זעהר טייערע, פון נאפאלעאן'ס צייטען — זאגט דער איד.

— ק'טשארטו! — שפייט אויס דער גוי און קוקט איהם אן — „טי פאקאזשי מניע טשטא־ניבוד אינ־טע־רעס־נא־יע — דריקט דער גוי ווידער דעם „אינטערעסנאיע“.

דאס אידעל מאכט זיך נאך נישט פערשטעהן:

— אה, איך וויים וואו מיר וועלען געהן. מיר וועלען געהן אין נאציאנאל ביבליאטעק. אך, דאס מוז יעדער זעהען, וואס קומט נאך פאריז.

— טשטא עטא טאקאיע? — פרעגט דער גוי.

— דארט זיינען דא, „ווסיאקיא ראזניא קניגי“ (פערשיעדענע ביכער), אה, זעהר זעהר אלטע און טייערע. דארט זיינען דא אזעלכע ביכער, וואס אזא קליינס איז ווערטה טויזענד רובעל, פון נאפאלעאנען — זאגט דער איד, וואס האט ליעב אלעם וואס איז אין פאריז צוצורעכענען צו נאפאלעאן'ען.

— ק'טשארטו! — שפייט אויס דער גוי. טי מניע פאקאזשי טשטא־ניבוד אינטערעסנאיע, טשאבי סטאילא סמאטריעט (עס זאל ווערטה זיין צו זעהן) — דריקט דער גוי.

דער איד מאכט זיך נאך נישט פערשטעהען:

— אה, יעצט וויים איך, וואס דער גאספאדין וויל זעהען — פאלט דער איד — אהא, יא, מיר וועלען ווייזען דעם גאספאדין דעם „איפעלטהורם“.

— טשטא עטא טאקאיע? — פרעגט דער גוי.

דאס איז אזא הויכער טהורם, ווען מען שטעהט אויף איהם, זעהט מען גאנץ פאריז און די גאנצע אומגעגענד. עס איז זעהר הויך ארויפצופאהרען, מ'פאהרט זעהר הויך, פון נאפאלעאנען.

— ק'טשארטו! — שפייט אויס דער גוי און ווערט שוין בייז — ניעט, דו ביזט נישט קיין פאריזער, דו קענסט ניט פאריז. מען וועט זיך דארפען אומקוקען אויף אן אנדערען פיהרער. „מאסיע, מאסיע!“ — שרייט ער צום שווייצאר און וויל אוועק.

— ניעט, גאספאדין, איך וויים וואס דער גאספאדין וויל זעהען, איך וויים. איך וועל דעם גאספאדין ווייזען ווי אזוי... און ער שפרינגט

אונטער צום גוי און רוימט איהם עפעס איין אין דעם אויער און גיט א וואונק מיט די אויגלאך.

— אזוי רעדט — זאגט דער גוי, דאס איז אינטערעסאנט. קום, פיהר מיך.

יעצט האט דאס אידעל אויסגעשפיגען און געמאכט א זויערע מינע און געברומט פאר זיך: „אוי, גוים, גוים, אלע ווילען זיי דאס זעהן, אלע!“ און צום מאסקוויטש מיט א לאכענדיג פנים׳ל: „עטא אינטע־רעסנא, אטשען אינטערעסנא!“ — ווינקט דער איד מיט די אויגעלאך.

— פאיעזשאיעם, בראט, פאיעזשאיעם, קלאפט דער מאסקוויטש דעם אידעל אויף די פלייצעם און זיי נעהמען א אטאמאביל און פאהרען.

— וואו אהין זאל ער פאהרען? — פרעגט דער גוי אונגעדולדיג.

— איך וועל איהם שוין זאגען — זאגט דער איד — זאל דער גאס־פאדין זיך נור פערלאזען אויף מיר. אלעס וועט זיין אין ארדנונג.

ער האט געזאגט דעם שאופער און זיי זיינען פערפאהרען אין איינע פון די שמוציגסטע, שענדליכע געסלאך אויף׳ן מאנמארטר, אפ־געשטעלט זיך פאר א פערדעכטיג הייזעל... ארייגעקומען, האט דער אידעל צוגערופען די „מאדאם“, געשטאנען מיט איהר אין א ווינקעל און גע׳סוד׳עט זיך, דערנאך גענומען פון גוי א הונדערט־פראנקען שטיק און בעצאהלט, האט מען דעם אידעל אוועקגעזעצט ביי אן אפענעם פענ־סטער און זיי האבען ארייגעקוקט אין די צווייטע שטוב...

דער גוי איז געזעסען און איז געווארען צופלאמט, דאס פנים צו־קאכט ווי ביי אן עשיו, און דער אידעל האט זיך אוועקגעזעצט אן א זייט און געוואונקען צום גוי:

„א קאק אינטערעסנא, טשטא?“! — און הינטען ארום אויסגעשי־פיגען. געשפיגען און די אויגען פערמאכט, געקוקט אויף א זייט אויפ׳ן באלקען, אויפ׳ן וואנט און געשפיגען און גערעדט צו זיך: אנ׳אומה, אנ׳אומה!....

דער מאסקוויטש האט זיך צופלאקערט, און געגעבען א קלאפ מיט׳ן האנד אויפ׳ן טיש און געשריען:

— שאמפאנסקאיע!

און דער איד האט נאכגעמאכט מיט דער האנד און נאכגעשריען: שאמפאנסקאיע, מאדאם, שאמפאנסקאיע!

מ'האט דערלאנגט שאמפאניער. דער גוי האט אנגעגאסען דעם איד: נא, טרינק, אינטערעסאנט. דער איד, וועלכער האט געהאט א געשוואַ־לענע לעבער און אלקאהאל איז געווען פאר איהם געפעהרליך, האט שוין געהאט אפגעמאכט מיט דער מאדאם אז איהם זאל מען דערלאנ־גען אנשטאט א גלאז, א פערגלייזט טעפעל מיט מילך אז מען זאל נישט אנזעהן פון דרויסען וואס ער טרינקט, און דער איד האט זיך געמאכט אז ער טרינקט שאמפאניער און האט געטרונקען די מילך.

— שאמפאניער! — האט דער צוהיצטער גוי געשריען — פאר אלע, פאר זיי דרינען אויך! איך בעצאהל — האט ער ארויסגעווארפען דעם טייסטער מיט געלד.

— שאמפאניער — האט דער אידעל נאכגעשריען און מען האט איהם דערלאנגט נאך א טעפעל מיט מילך.

— א עטא טשטא? — פרעגט דער גוי, בעמערקענדיג זיין טעפעל.

— איך האב ליעב צו טרינקען שאמפאניער פון א טעפעל, נישט פון קיין גלאז, ס'איז ביי מיר אזא געוואהנהייט.

— עי, יעווריי, ניע מאשעניטשאי! גענאר נישט, גענאר נישט — שרייט דער גוי און גיסט די מילך פון דעם טעפעל ארויס, גענאר נישט!

דער אידעל האט נעבאך ביטער אפגעקרעכצט, געגעבען א קרעכץ און געמאכט זיך טרינקען.

— טרינק, טרינק, גענאר נישט! — שרייט דער גוי און נויט איהם.

— איך טרינק דען ניט—שמייכעלט דער איד.—זאל נאר דער גא־ספאדין אזוי פיעל שטעלען, מען דארף מיך בעטען שאמפאניער צו טרינקען? — שמייכעלט דער אידעל גיט א קרעכץ און טרינקט.

— יעשטשא ראז! — שרייט אויס דער גוי — אויף דעם וואס ס'טהוט זיך אין דער צווייטער שטוב, נאך א הונדערטער — ווארפט ער פון טאש — יעשטשא ראז!

יעצט האט שוין דער גוי גענומען דעם קליינעם אידעל צו זיך און געוויזען איהם וואס עס טהוט זיך אין דער צווייטער שטוב.

— סמאטרי, סמאטרי — שרייט אויס דער גוי און ווייזט איהם מיט דער האנד.

— אטשען, אטשען אינטערעסנא — קוקט דער איד אוועק און בע־האלט זיך אויסצושפייען.

— ניע מאשעניטשאי! — שרייט דער גוי — סמאטרי, סמאטרי — און רוקט דאס אידעל נעהנטער צו.

— וויזשו, וויזשו — קאק אינטערעסנא — און עס נודיעט איהם.

דערנאך, ווען ער האט מיט'ן גוי אפגערעדט אויף מארגען נאך א אינטערעסאנטע זאך צו ווייזען, איז דער איד בעקומענדיג זיין לוין, אהיים אוועק צום ווייב מיט די קינדער אויף מיטאג. עס איז שוין נאכט געווארען און די קינדער וועלכע זיינען פון שוהל א היים געקומען האבען זיך ביים טיש אויסגעזעצט. זיצענדיג ביי זיין טיש מיט די קינ־דער און ווייב, דערמאהנט זיך דער איד אן זיין פרנסה, קרעכצט ביטער אפ און זאגט פאר זיך:

— א שווערע פרנסה, שווער קומט אן דאס שטיקעל ברויט, ווייב, שווער...

דער גנב מיט זיין מוטער.

(סקיצע).

עס איז געוועזן אַ קאַלטער ווינטער־טאָג. דער שנעע איז געלעגן האַרט פערפרוירען ביז איבער די האַלבע הייזלאַך, און האָט פערשלאָסען די איינוואָהנער אין זייערע לעכער. זעלטען ווער עס האָט זיך אַרויסגעוואַגט אויף דער גאַס אַרויס אין דעם בייסענדען פראָסט. די איינוואָהנער האָבען זיך איינגעקופּיעט אין די וואַרימסטע שטובען אָדער אין די קיכען פון זייערע הייזלאַך און געגעסען דאָס, וואָס זיי האָבען זיך אויפ'ן ווינטער אָנגעגרייט: קאַרטאָפעלס און איינגעזויערטע קרויט. און האָט די נויטה וועמען פון שטיבעל אין גאַס געיאָגט צו פערדיענען אַ פּאָר גראָשען, איז ער ניט ווייטער דערגאַנגען ביז צום אידישען שענקעל, וועלכעס איז געוועזן אין אַ עק פון גאַס, אַריינגעכאַפּט זיך אָנצוּוואַרעמען אין רויך פון פּאַפּיראָסען און די פּאַרע פון די מענשען וועלכע זיינען געזעסען אין שענקעל, געשפּיעלט אין דאָמענע, און פון צייט צו צייט אויסגעטרונקען אַ געוואונענע גלעזעל בראַנפען, אָדער אַ קופעל ביער.

אין אַזאַ פראָסט האָט זיך נטע גנב געלאָזט איבער'ן געסעל פון זיין הייזעל אַרויס, אַריין אין שענקעל און אויסגעקויפט אַ האַלבען שענקעל. אַ צוויי פלאַשען שנאַפּס, די גאַנצע וואורשט אָוועקגעקויפט וואָס האָט זיך געפונען אויפ'ן לאַגער, דאָס שטיקעל פערטריקענטע לעקאַך, קיכעלאַך און אַריינגעלעגט דאָס אַלעס אין קייבעריל. מיט פייכטקייט אין מויל און מיט קנאה'דיגע אויגען האָבען די בעל־מלאכה'ס, קצבים־יונגען און קאַרטען־שפּיעלער געקוקט וואָס נטע קויפט איין. אַלע האָבען געוואוסט פון וואָס פאַר אַ געלד נטע קויפט איין די גוטע זאַכען, אַז פאַר צוויי וואָכען צוריק האָט ער ערשט אויסגע'גנב'עט לייבעל'ס

לעדער קראַם און איז ערשט נור צוריקגעקומען פון זשאַבלין, וואו ער האָט די סחורה פערקויפט. נור קיינער האָט ניט געוואַגט איהם אַ וואָרט צו זאָגען. אָבער טראַכטען האָבען זיי זיך געמעגט וואָס זיי ווילען און אויך מורמלען זיך אין די אויערען:

— פאַר לייבעלע'ס געלד, פאַר וואָס זאָל ער זיך נישט לאָזען לוסטיג געהן שווער געהאָרעוועט האָט ער אויפ'ן געלד?

— זעה זעה, די גאַנצע וואורשט קויפט ער אויף.

נטע האָט אָבער ליעב געהאַט ווי מען בעטראַכט ווי ער קויפט אויף דאָס שענקעל. און אַז ער האָט געזעהן, אַז די פורמאַנעס און די קצבים יונגען האָבען אָוועקגעוואָרפען די דאַמענע און זיך ארומגע־שטעלט צו בעטראַכטען איהם — האָט נטע אריינגעשטעקט די הענד אין די קעשענעס און געפרעגט:

— און אַ געבראַטען גענזעל האָט איהר נישט?

די פעטע אידענע וואָס איז געשטאַנען הינטער דעם בופעט און פערקויפט האָט געשמייכעלט, חנפה'דיג זיך צו איהם:

— פאַר ווען זאָל איך האַלטען געבראַטענע גענזלאַך? פאַר די דלפנים דאָ? אַז איך וואָלט געוועזען געוואוסט, אַז זיי וועלען קומען — וואָלט איך אָנגעגרייט אַ פעט גענזעל.

נטע'ן האָט געשמעקט דער קאָמפּלימענט. ער האָט זיך גלייך גע־מאַכט זיינע שעהנע צוויי וואַנצעלאַך, אריינגעשטעקט די הענד אין די קעשענעס און ארומגעקוקט זיך אויף די שעהנע לייט וואָס זיינען ארום געשטאַנען. ער האָט געזעהן ברוד'ל פוהרמאַן, ווי ער קוקט מיט גאַווער אין מויל אויף די גוטע זאַכען וואָס ער האָט איינגעקויפט — האָט ער זיך אָנגערופען:

— נו, ברוד'ל, ווילסט אַ שנאַפּס? — גיט איהם ראָזע אַ שנאַפּס.

ראָזע האָט אָנגעגאָסען און ברוד'ל האָט אויסגעטרונקען, אָבגעווישט זיך דאָס מויל און געזאָגט:

— גוט, נטע!

— נאַ, פערבייס, האָט איהם נטע אָבגעשניטען אַ שטיק וואורשט און האָט איהם געגעבען.

— גוט, נטע — האָט ברוד'ל געזאָגט, קייענדיג די פעטע פערטרר־קענטע וואורשט.

— און איהם גיט אויך — האָט נטע אָנגעוויזען אויף אַ צווייטען

בעל־עגלה, ווער עס וויל קען קריגען א שנאפס. דער יונג האט ארויס־געגומען א זילבערנעם קערבעל פון זיינע טאשען און אוועקגעלעגט אויף'ן בופעט־טיש פאר ראזע'ן.

קאלט איז געווען און די מאגענס זיינען לעער געווען. און גאר ניט אין געווען צו טהאן אין אזעלכע פרעסט, און נטע'ס טהיילען שנאפס איז געווען ווי פון הימעל אראבגעפאלען: האבען זיי אלע זיך צו־גערוקט צום בופעטעל, געטרונקען שנאפס, זיך אבגעווישט די מיילער, און אלע האבען אנגעקוקט נטע'ן מיט דאנקבארקייט און געזאגט:

— גוט, נטע.

און נטע איז צופריעדען געווען.

און ווי נטע איז אזוי געשטאנען און געטהיילט שנאפסען, האט זיך די טהיר פון שענק אויפגעפראלט און עס איז אריין מיט א גערודער לייבעל, דער לעדער־סוחר, איינגעהילט אין אן אויסגעקראכען פעלצעל, אין א צוריסען שלימוזעל אויפ'ן קאפ — און האט אנגעקוקט נטע'ן מיט א ביטערען בליק, פערביסען די ליפען. די לאנגע נאז איז איהם בלייך געווארען, אזוי, אז עס האט זיך געדאכט, אז די נשמה האט זיך איהם אוועקגעזעצט אויף די שפיץ נאז, געשאקעלט מיט'ן קאפ:

— מיין בלוט טרינקסט דו, נטע, מיין שווערע פראצע, מיינע קינ־דער'ס ברויט עסט דו אויף — הע, — הע?

נטע האט איהם אנגעקוקט גלייכגילטיג, גלייך געמאכט זיך די שעהנע וואנצעלאך און געזאגט ווי צו זיך, גלייכגילטיג:

— צייט אהיים צו געהן.

און ער האט גענומען דאס קייבעריל מיט די איינגעקויפטע זאכען און איז ארויס פון שענקעל.

— גאט זאל דיר בעצאהלען וואס דו האסט מיר געקרדזשיוודעט— האט איהם לייבעל אנגעשאלטען.

נטע האט זיך ניט אבגערופען און זיך געגאנגען ווייטער זיין וועג.

אין דער היים האט שוין אויף נטע'ן געווארט זיין מוטער. די אלטע פעשע איז געווען א קצב'טע און האט געהאקט פלייש אין די יאטקעס. נור צייט נטע איז געווארען א גנב האט איהם נישט געפאסט אז די מו־טער זאל האקען פלייש אין די יאטקעס, האט ער זי געהאלטען אין דער היים, און ער האט פערדיענט אויף איהר. די אלטע פעשע האט

שטאַלצירט מיט איהר זוהן, און נטע האָט ליעב געהאַט דער מאַמען. טאָמער האָט ווער אַ שלעכטס וואָרט אויסגערעדט אויף דער מאַמען, איז זיך נטע געגאַנגען שלאָגען.

— אויף מיר קענט איהר זאָגען וואָס איהר ווילט, איך בין אַ גנב. אַל־דאָס שלעכטס בין איך, נור מיין מאַמע'ס נאָמען זאָלט איהר היטען. אויף מיין מאַמען זאָלט איהר קיין שלעכט וואָרט ניט אויס־ריידען. אַז ניט וועל איך די קעפּ שפּאַלטען — האָט נטע ניט איינמאָל געז'טענה'ט אין געסעל.

די אַלטע פּעשע האָט געוואוסט, אַז נטע האָט געמאַכט אין זשאַכלין אַ גוט געשעפט מיט לייבעל'ס גנבה. און ער איז געגאַנגען אין שענקעל אריין אהיים ברענגען גוטע זאַכען. זי האָט זיך דערמאַהנט. ווי גוט ער איז. האָט זי איהם אַבגעקאַכט קאַרטאָפּעל־קלויסקעס וואָס ער האָט ליעב. קאַלט איז געווען, די שויבען פערקאַוועט אוז דער פּראָסט האָט זיך גענומען אויפ'ן אבענד שטאַרקער, האָט זי אונטערגעהייצט דעם אַל־טען אויווען מיט דער רעשט טאָרף וואָס איז געווען אין שטוב, און כדי די וואַרימקייט זאָל אנהאַלטען אַ גאַנצע נאַכט, האָט זי אריינגע־פּאַקט אין אויווען אריין אַלעס וואָס האָט זיך געפונען אין דעם ווינקעל, די רעשטלאַך טאָרף, העלצער, — עס האָבען זיך מיטגעשלעפּט אַלטע שמאַטעס, אַלטע לערער; — אין שטיבעל איז באַלד געוואָרען אַ סוואַנט, אַ געשטאַנק, נור דער סוואַנט האָט געוואַרימט דאָס שטיבעל, און פאַר פערגעניגען פון וואַרימקייט האָט זי ניט געפיהלט דעם געשטאַנק.

אַז נטע איז אהיים געקומען מיט'ן אַקעוויט און וואָורשט איז שוין טונקעל געווען. די מאַמע האָט שוין אַנגעצונדען דאָס קליינע לעמפּעל. אויפ'ן טיש איז שוין געשטאַנען אַ טעלער מיט קאַרטאָפּעל־קלויסקעס פון וועלכע עס איז ארויסגעגאַנגען אַ רויך.

— אַ, מאַמע, קאַלט אין דרויסען, אַ שרעק — האָט נטע געזאַגט אריינגעהענדיג.

— קום אהער, מיין קינד, נעהם אביסעל בראַנפען, וועסט דו זיך דערוואַרימען. דאָס פּרעסטעל נעהמט צו.

נטע האָט אויפגעעפענט דעם בראַנפען.

— וואָס פאַר אַ געשטאַנק איז עס אין שטוב? — האָט נטע גע־פרעגט.

— עס דאכט זיך דיר נאָר אזוי, מיין קינד — איך האָב איינגע־הייצט דעם אויוועז, איידער דער טאָרף צוברענט זיך איז אביסעל רויכיג.

— עפען אויף די טהיר, מאַמע, מען ווערט דערשטיקט — האָט נטע געזאָגט.

— אין קיך איז וואַרימער, מיין קינד, אין דרויסען איז קאַלט.

נטע האָט געטרונקען פון בראַנפען, און דער מאַמען אַנגעגאָסען.

— טרינק, מאַמע, וועסט דו זיך דערוואַרימען.

— יאָ, מיין קינד, איך וועל טרינקען. דאס פרעסטעל נעהמט צו.

זיי האָבען געטרונקען שנאַפּס און פערביסען מיט די וואַרימע קאַרטאָפעל־קלויסקעס; דעם וואורשט האָט די אַלטע פעשע אויסגע־ריישט מיט אַ ציבעלע און דער רויך פון ריישערס האָט צוגערעקט דעם רויך פון אויוועז. דער אקעווייט האָט געוואַרימט די ביינער, און דער קאָפּ איז צוהיצט געוואָרען, און פון סוואַנט האָט מען שוין גאָר ניט געוואוסט און גאָר ניט גערעדט.

אז די מאַמע און זוהן האָבען זיך גוט אַנגעגעסען מיט קאַרטאָפעל־קלויסקעס, מיט די אנגערייישטע וואורשט און פערטרונקען גוט מיט שנאַפּס, האָבען זיי זיך ביידע דערשוויצט. די אַלטע פעשע האָט אויסגעבעט די בעטען, אויסגעזוכט קישענס און דעקען, אַלטע קאַפּטאַנעס און פעלצען וואָס האָבען זיך געפונען אין שטוב — און דערמיט צוגעדעקט די בעטען.

— דאָס פרעסטעל נעהמט דורך, מיין קינד, שטאַרק. פערקאָ־וועט די שויבען. מען דאַרף פעררינלען דעם אויוועז, אַ שאָד די וואַ־רימקייט וואָס לויפט ארויס. און די אַלטע פעשע האָט ניט געזעהן אויב דער טאָרף איז יאָ צוברענט אָדער ניט. זי האָט פעררוקט דעם אויוועז, אוועקגעלעגט זיך אַ צושוויצטע פון בראַנד־וויין און וואורשט. זי — אין איין בעט און דער זוהן אין דער צווייטער בעט און גוט זיך צוגערעקט מיט אַלע דעקען און קאַפּאָטעס, ווארים דער פראָסט אין דרויסען האָט טאַקע שטאַרק צוגענומען...

צו מאָרגענס אין דער פריה, דער זייגער האָט שוין געשלאָגען צעהן. עס איז שוין געווען נאָך מיטאָג און ביי פעשע'ן זיינען נאָך געווען די לאָדען פערהאַקט. איינער איז פאַרבייגעגאַנגען, געזעהן די פערהאַקטע לאָדענס, האָט ער זיך געוואונדערט; אַ צווייטער איז דורכגעגאַנגען

און געזעהן די פערהאקטע לאָדנעס, און מעהר האָט מען שוין ניט גע־דארפט; עס איז באלד געוואָרען אַן עולם ארום פעשע'ס פענסטער, און מען האָט אַנגעקלאַפּט אין די לאָדענס.

— פעשע, נטע, — וואס איז דער מעהר?

אָבער קיין ענטפער האָט מען ניט בעקומען. אַ איד האָט גע־פּרואווט די לאָדענס אויפרייסען, צו זעהן וואס אינוויינינ טהוט זיך. האָט פון אויפגעריסענעם לאָדען געגעבען אַ זעץ ארויס אַ קנויל רויך און אַ געשטאַנק פון אַ סוואנט. האָט מען זיך באלד שוין דערוואוסט וואס עס איז געשעהן, און עס איז געוואָרען אַ געשריי אין געסעל:

— פעשע די קצב'טע מיט איהר זוהן זיינען פערסוועגדזשעט גע־וואָרען.

באַלד איז געוואָרען אַ איינגעלאָף, און געוואָהר וועהרענדיג אַז מענשען זיינען אינוויינינ, האָט מען ניט געפרעגט יאַ גנב, ניט גנב, דאָס לעבען איינגעשטעלט און אריין אין שטיבעל און די צוויי ארויס־גענומען און אוועקגעלעגט אויפ'ן שנעע.

— מען דאַרף די שלייפען רייבען מיט שנעע — האָט אַ איד אַן עצה געגעבען.

— ניין, מען דאַרף וואסער אין די גאַז גיסען.

מען האָט די שלייפען געריבען מיט שנעע, מען האָט וואסער אין די נעזער געגאָסען, געשאַקעלט זיי אויף דער לופט. דער יונג האָט די אויגען געעפענט און ארומגעקוקט זיך:

— וואו איז די מאַמע? — האָט ער דאָס ערשטע געפרעגט.

מען האָט איהם גאָר ניט געקענט ענטפערען, ווייל זיין מוטער איז שוין טויט געווען.

אַז דער יונג האָט געזעהן, אַז מען ענטפערט איהם ניט, איז ער ארויס מיט אַ געוויין, און וויפיעל כח ער האָט געהאַט, איז ער צוגעקראָ־כען אויף אַלע פיער צו דער מוטער, און זי געוועקט:

— מאַמע, מאַמע, שטעה אויף, מאַמע!

זיינע געשרייען „מאַמע“ האָבען דערציטערט יעדעס הארץ, אין פיעלע אויגען האָבען זיך בעוויזען טרעהרען, און איינער האָט דעם אנדערען געזאָגט:

— כאָטש אַ גנב, דאָך ליעבט ער די מאַמען.

— וואס, א גנב האט ניט קיין הארץ? — יעדער מענש האט א הארץ — האט א אידענע געזאגט.

לייבעל, דער לעדער־סוחר, איז געקומען צולויפען; אין זיינע אויגען האט געברענט דער פייערעל פון נקמה. אויסגעגלעט זיך מיט דער האנד דאס בערדעל, כאטש דער פראסט האט געשניטען, און געזאגט צו די ארומיגע:

— איך האב געוואוסט אז גאט וועט זיך פאר מיר אננעמען.

די ווייבער האבען איהם אוועקגעטריבען:

— געפונען יעצט אן ארט נקמה צו נעהמען — א מענש איז געשטארבען!

אינהאַלט:

זייט

יודישעס

דער פערבאַרגענער בחור — 3
דער זיידענער קאַפטאַן — 54
מיין טאַטענ'ס פעלץ — 61

ערדישע נשמות

די יאַטישע טאָכטער — 1
דאַס קוילער געסעל — 21
דער יונג מיט'ן קינד — 45
עס האָט זיך נישט געלוינט — 52
א דינה — 59
א פשוט'ע מעשה — 64
מיין שענסטע ליעבע — 76
א חנ'דעלע — 94
זיין ווייבס געזיכט — 113
אין א פריהלינגס-נאַכט — 118
דריי בעלי-בתים — 131

ע ר ד

ערד — 144
צווישען א וואַנד — 172
די מעשה מיט די שעהנע מארי — 183
די שטומע — 193
גוסס'דיגע שטערן — 200
ווייסע רויזען — 205
א שווערע פרנסה — 210
דער גנב מיט זיין מוטער — 215